

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR REKABETÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

M. Said DÖVEN

**Enstitü Anabilim Dalı : İşletme
Enstitü Bilim Dalı : Yönetim ve Organizasyon**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet BARCA

EKİM – 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞEHİR REKABETÇİLİĞİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

M. Said DÖVEN

Enstitü Anabilim Dalı : İşletme
Enstitü Bilim Dalı : Yönetim ve Organizasyon

Bu tez 08 /09/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Güntekin YILDIZ

Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Mehmet BARÇA

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Orhan BATMAN

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Osman CEVİK

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Hayrettin ZENGİN

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

M. Said DÖVEN

08/09/2011

ÖNSÖZ

Öncelikle her fırsatta doktora tezinin önemini vurgulayarak beni motive eden ve Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan Danışmanım Prof. Dr. Mehmet BARCA'ya teşekkürü borç bilirim. Gerek Tez çalışmasında gerek diğer akademik çalışmalarda bana yapmış olduğu akademik katkı olmasa idi bu çalışma ortaya çıkmayacaktı.

Gerek Yüksek Lisansta ve Doktorada gerekse akademik gelişimimde katkıları büyük olan değerli hocalarım Prof. Dr. Gültekin YILDIZ'a, Prof. Dr. Kadir ARDIÇ'a teşekkürü borç bilirim. Doktora Tezi sürecinde verdikleri katkılardan dolayı Prof. Dr. Engin YILDIRIM, Prof. Dr. Orhan BATMAN, Prof. Dr. Osman ÇEVİK başta olmak üzere yetişmemde emeği geçen diğer hocalarıma da katkılarından ve emeklerinden dolayı teşekkür ederim. Yrd. Doç. Dr. Hayrettin ZENGİN hocama ise gerek doktora tezimin uygulamasına yaptığı katkıdan gerekse yıllardır Fakülte'deki ev sahipliğinden dolayı teşekkür ederim.

Son olarak ise tez çalışmalarım süresince zamanlarını ödünç aldığım eşim ve oğluma, beni bugünlere getiren Anne ve Babama anlayışları ve katkıları için teşekkür etmek isterim.

M. Said DÖVEN

08/09/2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: REKABET ANALİZİ DÜZEYLERİ	9
1.1. Temel Kavramlar	9
1.2. Şirket Düzeyinde Rekabet Analizi ve Stratejik Yönetim.....	14
1.2.1. Stratejik Yönetimin Tanımı	15
1.2.2. Neden Stratejik Yönetim.....	16
1.2.3. Stratejik Yönetim Okulları.....	18
1.2.5. Şirket Düzeyinde Rekabet Analizinde Kullanılan Yöntemler	22
1.3. Sektör Düzeyinde Rekabet Analizi	26
1.3.1. Sektörel Rekabet Gücünü Ölçmede Kullanılan Yöntemler	27
1.4. Bölge Düzeyinde Rekabet Analizi	29
1.4.1. Uluslar Arası İktisat Perspektifi	30
1.4.2. Stratejik Yönetim Perspektifi.....	37
2. BÖLÜM: ŞEHİR REKABETÇİLİĞİ	39
2.1 Rekabet Kavramı Şehir Düzeyinde Ne Anlama Gelmektedir?.....	41
2.1.1. Şehirler Rekabet Eder mi?	41
2.1.2. Şehirler Kiminle Rekabet Eder?	44
2.1.3. Şehirler Ne İçin Rekabet Eder?.....	45
2.2. Şehir Rekabetçiliğini Kavramsal Olarak Açıklayan Modeller ve Çalışmalar	47
2.3. Şehirlerin Rekabetçilik Seviyelerinin Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler	73
2.3.1. Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar.....	74
2.3.2. Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar	86
2.4. Şehir Rekabetçiliğinin Değerlemede Karşılaşılan Sıkıntılar	103
2.5. Şehir Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi	106

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ İLLERİN REKABETÇİLİK DÜZEYLERİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLERİN BELİRLENMESİ.....	114
3.1. Türkiye’deki Şehirlerin Rekabetçilik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma.....	118
3.1.1. Araştırmanın Materyal ve Yöntemi	118
3.1.2. Türkiye’deki Şehirlerin Rekabetçilik Düzeylerinin Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler	122
3.1.3. Şehirlerin Rekabetçilik Düzeyleri.....	136
3.2 Farklı Düzeydeki Rekabetçi Kümelerin Özelliklerinin Araştırılması.....	152
3.2.1. Araştırmanın Materyal ve Yöntemi	152
3.2.2 Genel Bulgular	159
3.2.3 Yerel Dinamiklerin Kümeler Arasındaki Farklılıklarının Analizi.....	162
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	173
KAYNAKÇA	184
EKLER.....	196
ÖZGEÇMİŞ.....	197

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	: Doğrudan Dış Yatırım
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi
GSKD	: Gayrisafi Katma Değer
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
MİFB	: Merkezi İhale ve Finans Birimi
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TEB	: Türkiye Ekonomi Bankası
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSO	: Ticaret ve Sanayi Odası
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Rekabet Gücü İle İlgili Çeşitli Tanımlar.....	12
Tablo 2: Şehir Rekabetçiliğinin Belirleyicileri	51
Tablo 3: Ekonomik Yapı Kategorisi Değerleme Teknikleri	54
Tablo 4: Şehre Has Özellikler Kategorisi Değerleme Teknikleri	54
Tablo 5: İnsan Kaynakları Kategorisi Değerleme Teknikleri	55
Tablo 6: Kurumsal ve Kültürel Çevre Kategorisi Değerleme Teknikleri	56
Tablo 7: Şehir Rekabetçiliğinin Faktörleri.....	56
Tablo 8: İşletmeler İçin Önemli Olan Yerel Faktörler.....	57
Tablo 9: Rekabetçilik Göstergeleri	66
Tablo 10: Şehir Rekabet Edebilirlik Faktörleri	69
Tablo 11: Şehir Performansının Göstergeleri.....	72
Tablo 12: Porter'a Göre Paydaşların Yeni Rollerini	109
Tablo 13: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamalar	124
Tablo 14: Yüksek ve Orta-Yüksek Teknolojili Sektörler	134
Tablo 15: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	136
Tablo 16: Değişkenlerin Standardize Edilmiş Maksimum ve Minimum Değerleri ve Şehirler	138
Tablo 17: Şehirlerin Her Bir Değişken Açısından Sırası	139
Tablo 18: KMO ve Bartlett's Test	143
Tablo 19: Toplam Açıklanan Varyans	144
Tablo 20: Şehirlerin Endeks Puanları Ve Standardize Puanları.....	144
Tablo 21: Yüksek Rekabetçi Şehirler.....	146
Tablo 22: Orta Rekabetçi Şehirler.....	147
Tablo 23: Düşük Rekabetçi Şehirler	148
Tablo 24: Marmara Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri.....	149
Tablo 25: Ege Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri	149
Tablo 26: Akdeniz Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri.....	150
Tablo 27: Karadeniz Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri.....	150

Tablo 28: İç Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri	151
Tablo 29: Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri.....	151
Tablo 30: Doğu Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri.....	152
Tablo 31: Analizde Kullanılan Değişkenler.....	156
Tablo 32: Kümeler İtibariyle Yapılan Anket ve Ulaşılan İl Sayısı.....	160
Tablo 33: Şehirler İtibariyle Gelen Anket Sayısı	160
Tablo 34: Her Bir Değişkenin Kümeler İtibariyle Ortalama ve Standart Sapmaları ...	161
Tablo 35: Kümeler İtibariyle Minimum ve Maksimum Değerler.....	162
Tablo 36: Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	163
Tablo 37: Scheffe Testi Sonuçları.....	166

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Primit Modeli.....	52
Şekil 2: Piramit Modelinin Unsurları	53
Şekil 3: Şehir Rekabetçiliği Labirenti.....	59
Şekil 4: İhracat Temelli Teoriler ve Şehir Rekabetçiliği	60
Şekil 5: Artan Getiri Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği	61
Şekil 6: Bilgi Ve İnovasyon Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği	62
Şekil 7: Kümelenme Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği	63
Şekil 8: Kültürel Ekonomi Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği	64
Şekil 9: Şehir Rekabetçiliğinin Düzeyleri	67
Şekil 10: Şehir Rekabetçiliğinin İtici Güçleri.....	68
Şekil 11: Şehir Rekabetçiliğinin Faktörleri	69
Şekil 12: Şehir Rekabetçiliğinin Bileşenleri.....	70
Şekil 13: Şehir Rekabetçiliği Modeli.....	71
Şekil 14: Rekabetçilik Sebep-Sonuç İlişkisi ve Kullanım Amacı	115
Şekil 15: Rekabetçilik Sebep-Sonuç İlişkisi ve Kullanım Amacı (Öğrenci Örneği) ..	116

Tezin Başlığı: Şehir Rekabetçiliği Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği	
Tezin Yazarı: M. Said Döven	Danışman: Prof. Dr. Mehmet BARCA
Kabul Tarihi: 08/09/2011	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 195 (tez) + 2 (ekler)
Anabilimdalı: İşletme	Bilimdalı: Yönetim ve Organizasyon
<p>Bu çalışmanın amacı: şehirlerarasındaki performans farklarını (kişi başına düşen gayri safi şehir hâsılası, ihracat düzeyi, yeni açılan işletme sayısı, vergi ödeme düzeyi, sektörel kümelenme yoğunlukları vs.) rekabet kavramı ile incelemek ve açıklamaktır. Bu amaçla, çalışmada, birbiri ile ilişkili üç sorunun cevabı aranmıştır.</p> <ul style="list-style-type: none">• Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri nasıl belirlenebilir?• Şehirlerin yer aldığı rekabetçilik kümeleri nasıl belirlenebilir?• Rekabetçi şehirleri diğer şehirlerden ayıran temel özellikler nelerdir? <p>Bu soruların cevabını bulmak amacıyla araştırma bölümü iki kısımda tasarlanmıştır. Araştırmanın birinci kısmında “şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümeleri” tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla literatür taraması, bulunabilirlik ve şehir rekabetçiliğini ölçülebilirli kriterleri çerçevesinde 81 ile ait 31 değişken yardımıyla “Temel Bileşenler Analizi” yapılmıştır. Böylelikle şehirlerin rekabetçilik puanları hesaplanmıştır. Daha sonra “Kümeleme Analizi” ile şehirler rekabetçiliklerine göre üç kümede sınıflandırılmıştır. Birinci küme Düşük Rekabetçi Küme: ikinci küme Orta Rekabetçi Küme: üçüncü küme ise Yüksek Rekabetçi Küme olarak adlandırılmıştır.</p> <p>Araştırmanın ikinci kısmı “Rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir sorusuna cevap verebilmek için tasarlanmıştır. Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri etkileyen faktörleri durumunu ölçmek için tasarlanmış olan anket 52 şehirde, toplam 985 Ticaret ve Sanayi Odası Meclis/yönetim Kurulu üyesi tarafından doldurulmuştur. Farklı Rekabetçi kümelerine dahil olan şehirlerin ortak özelliklerinin belirlenmesi için “Tek Yönlü Varyans Analizi” yapılmıştır.</p> <p>Araştırma sonucunda rekabetçi şehirleri diğer şehirlerden ayıran temel özelliklerin şehrin sahip olduğu coğrafi ve lojistik imkânları, kamu birimlerinin ve özel sektör işletmelerinin kurumsal ve yönetsel kapasiteleri, girişimcilik kültürü, işbirliği kültürü ve yenilikçilik kültürü ve şehirlerdeki iş ortamlarının fiziksel olanaklarının yüksekliği olduğu ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda akademisyenlere ve uygulamacılara yönelik öneriler de bulunulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Rekabet, Şehir Rekabetçiliği, Bölgesel Rekabetçilik, Şehirlerin Rekabet Endeksi	

Title of the Thesis: A Research On City Competitiveness: Turkey Case	
Author: M. Said DÖVEN	Supervisor: Prof. Dr. Mehmet BARCA
Date: 08/09/2011	Nu. of pages: x(pretext) +195 (main body) +2 (appendices)
Department: Business	Subfield: Management and Organisation
<p>In this study it is aimed that to examine and explain performance differences (such a per capita GDP, export, new entrepreneurships, taxes, cluster etc.) among cities with competition perspective study explores answers of these interrelated question</p> <ul style="list-style-type: none"> • How competitiveness level of cities is determined? • How competitiveness cluster of the cities is determined? • What are the differences between competitiveness cluster? <p>Study has two sections to answer these questions. First section aimed to determine competitiveness level and cluster of cities data of 81 cities which include 31 variables was used to conduct Principal Component Analyses. Scores of cities were founded as the result of analysis. Cities were classified according to their scores into three clusters with cluster analysis. First, Second and third clusters were named as lower, medium, and high competitive cluster, respectively</p> <p>Second section aimed to identify the differences between competitiveness clusters. To meet this aim a survey was conducted on 52 cities and 985 participants who are members of chamber of Trade and Commerce Assembly. These differences were identified with One-Way Anova Analysis.</p> <p>Result show that geographic and logistic possibilities, institutional and managerial capacities of public and private organizations, entrepreneurship culture, cooperation and innovation culture and physical possibilities of business environment in cities are the main factors distinguishes competitive cities from others. Suggestion researchers and public and private sector administrators are also made</p>	
Keywords: Competition, City Competitiveness, Regional Competitiveness, Competitiveness Index of Cities	

GİRİŞ

Bir ülkenin belirli bölgelerinin gerek ekonomik olarak gerekse sosyal olarak kalkınması gerekmekte fakat yetmemektedir. Eğer bir ülkede bölgeler\şehirler arası kalkınmışlık farkı mevcut ise bu durum o ülkenin rekabet edebilirliğinde de ciddi bir dezavantaj oluşturmaktadır. Gelişmiş bölgeler üstün yanlarını rekabet avantajını oluşturmada kullanamamakta, aksine gelişmemiş bölgelerin zayıflıklarını kapatmak için kullanmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki son yıllarda ülkeler tarafından yapılan, bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkını en aza indirecek çalışmalar artış göstermektedir.

Şehir ya da bölge kalkınması kavramı bilindiği üzere iktisadın ve kamu yönetiminin bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kalkınma ekonomisi, bölgesel iktisat, kentsel ekonomi, ya da çevre ve şehirleşme disiplinlerinin ilgi alanı olan şehir ya da bölge kalkınması kavramını bu çalışmada farklı bir perspektiften incelenecektir.

Bu çalışmanın amacı, şehirler arasındaki performans farklarını (kişi başına düşen gayri safi şehir hâsılası, ihracat düzeyi, üretim düzeyi, yeni açılan işletme sayısı, vergi ödeme düzeyi, sektörel kümelenme yoğunlukları vs.) rekabet kavramı ile incelemektir. İller arasındaki gelişmişlik farkları, iktisat ve kamu yönetim bilimlerinin kavram ve yöntemleri ile uzun süreden beridir incelenmektedir. Her iki bakış açısının ortak paydası, şehirler arasındaki farkları devlet politikaları açısından incelemektir. Bunun bir sonucu olarak, söz konusu incelemelerde şehirler arasında gözlemlenen farkları açıklanmayı odağa almak yerine daha çok devlet eliyle şehir kalkınmasının nasıl sağlanabileceği ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ise, kalkınmanın nasılını normatif olarak incelemek yerine, stratejik yönetim bilimi açısından performans farklarına yol açan ana unsurları belirlemek amaçlanmaktadır.

Rekabet kavram ve analizleri, şehir performansını kendi şehir sınırları içerisinde oluşan bir olgu değil, diğer şehirlerin alternatif olma ve zenginlik yaratacak unsurları kendilerine çekme işlevlerine rağmen yaratılan ve uzun vadede sürdürülen bir olgu olarak ele almayı gerektirmektedir. Böylece rekabet kavram ve analizleri sayesinde

şehirler arasında gözlemlenen performans farkları, sadece karşılaştırmalı değil (comperative) aynı zamanda yarışmacı/rekabetçi (competitive) bir perspektiften ele alınabilecektir. Rekabetçi perspektiften performans farkları olgusuna yaklaşmanın yararı, farkların kaynağının ne derece esnek içsel (ticari-sanayi kültür, kümelenme ve networklar, nitelikli insan potansiyeli, arz cephesinin yaratıcılığı vs.) ve katı dışsal (coğrafi konum, yer altı ve üstü zenginlikler, devlet yatırımları, talebin zorlaması vs.) unsurlardan kaynaklandığını belirlemeye uygun olmasıdır. İçsel ve dışsal unsurların söz konusu olgunun oluşumuna olan katkıları bakımından açığa kavuşturulması ise, yönetilebilecek ve yönetilemeyecek boyutların belirlenmesine yardımcı olacaktır. Bu da, şehir yönetimlerine ve gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlayan ulusal politikalara ışık tutacaktır. Böylece gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla, devlet eliyle ulusal zenginliklerin üretken olmayan yatırımlara dönüştürülmesi yerine, şehrin şartlarına uygun stratejiler (yatırımlar, eğitimler, altyapılar, markalar vs.) geliştirilebilecektir.

Rekabetçi stratejik bakış açısı ele alınarak, bu çalışmada cevabı aranacak birbiri ile ilişkili temel iki soru; (i) şehirler arasında gözlemlenen performans farklarının kaynağı nedir ve (ii) yerel ve merkezi yönetimlerin istek ve müdahalelerine (gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen yerel ve ulusal politikalar, taklit veya kıyaslama yoluyla başarılı şehirleri yakalama vs.) rağmen uzun vadede bu farkların sürdürülebilmesini sağlayan mekanizmalar nelerdir?

Birinci soru, rekabetçi bir ortamda başarı farklarının kaynağını, ikinci soru ise başarı farklarının rekabete rağmen sürdürülebilirliğini açıklamayı hedeflemektedir. Her iki soru, stratejik bağlamda birbirini tamamlamaktadır. Çünkü birinci soru, herhangi bir ile stratejik açıdan bakıldığında onu başarılı kılan temel unsur veya dinamikleri ortaya çıkarmak en önemli çalışma olmak zorundadır. Bununla beraber, eğer başarı kısa vadeli veya geçici ise, o zaman bunu stratejik görmemek gerekir. Dolayısıyla, ancak uzun vadede gözlemlenen başarıları stratejik açıdan incelemeye konu etmek gerekir. Bu durumda da, rakip şehirlerin çabalarına ve ulusal politikaların düzenleyici rolüne rağmen başarı farklarının zaman içerisinde eşitlenemeyişini sağlayan engelleri de açıklamak gerekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, çalışmaya yön veren ve veri alınan

gizli bir varsayım, şehirlerin birbirleri ile özel sektör işletmelerinde olduğu gibi, rekabet içerisinde olduklarıdır. Yani, birinin başarısı diğerleri ile girdiği yarışta onlara ne derece performans farkı oluşturduğunun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sektör işletmelerinin başarısını açıklamak için olmazsa olmaz olarak görülen rekabet varsayımı, coğrafi birimler (şehirler, bölgeler, uluslar, ulus üstü oluşumlar – AB, NAFTA- vs.) için ne derece anlamlı ve işlevsel olabilir? İllerin hangi bakımlardan ve hangi anlamlarda birbirleri ile rekabet içerisinde oldukları ve uzun vadede gözlemlenen performans farklarının bu rekabetçi ortamda nasıl şekillendiğini açıklamak bu çalışma için kritik önem taşımaktadır. Özel sektör işletmeleri için söz konusu olan çeşitli doğrudan rekabet stratejilerinin (maliyet tasarrufları ile rakiplere karşı fiyat rekabetinde önde olma, yenilikler ile rakiplerden farklılaşarak ilk olmanın avantajını elde etme, belirli bir hedef müşteri kitlesine odaklanma, kaynak ve kabiliyetlerini geliştirerek rekabet oyununun kurallarını değiştirmek, vs.) şehirler için geçerli olmayacağı açıktır. Dolayısıyla, rekabet kavramını farklı yorumlayarak ve doğrudan değil, daha çok dolaylı rekabetin (yatırımları kendine çekme, belli sektörlerin başka şehirlerde değil o ilde kümelenmesi için bir cazibe merkezi olma, nitelikli insanlar yetiştirme veya çekme, yıkıcı değil yapıcı ticari ve sanayi kültürüne sahip olma ve nesillere aktarma vs.) olduğunu varsayarak uzun vadede gözlemlenen başarı farklarını açıklamak gerekmektedir. Ancak dolaylı olarak isimlendirilen anlamlarda rekabet, “rekabet” olarak görülebilir mi?

Bu çalışmada geliştirilmek istenen tez, özel sektör işletmeleri ile aynı anlamda olmasa bile, başka bakımlardan şehirlerin birbirleri ile rekabet içerisinde oldukları ve uzun vadedeki başarılarının da önemli ölçüde bu rekabet yarışının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektir. Stratejik yönetimin özünde de, zaten kafa kafaya yarış yerine dolaylı yollar ile başarıyı elde etme ve sürdürme anlamı gizlidir. Bu bağlamda, şehirlerin uzun vadeli başarılarının arkasında doğrudan olmasa da, çeşitli dolaylı rekabetçi yol ve yöntemlerin olduğu fikri esas alınarak incelenecektir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da, rekabet kavramında gizli olan “bilinçli davranma” anlamıdır. Diğer bir ifade ile sanki her bir il, yönetsel bir beyin oluşturarak diğer şehirlere fark atmaya çalışmaktadır anlamı çıkmaktadır. Hâlbuki ilk bakışta, şehirler arasındaki performans farklarının kaynağı ve

sürdürülebilirliğinin arkasındaki neden coğrafik konumlarının sağladığı avantaj veya dezavantajlardan kaynaklandığı izlenime götürmektedir. Yüzeysel r değerlendirme yapıldığında denizlere yakınlıkları, yol kavşaklarında bulunmaları, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri vs. gibi yönetsel irade ile ilişkilendirilemeyecek unsurlar belirleyici rol oynamaktadırlar. Ancak biraz daha yakından bakıldığında, coğrafi konumun sunduklarından daha çok, insan yapımı olan unsurların (tarih, kültür, tercihler, insan nitelikleri, sermaye birikimi, sektörel yoğunlaşma ve öncülük vs.) daha fazla belirleyici görünmektedir. Ancak bu unsurlar bile yönetsel bir planlamadan daha çok “spontane (kendiliğinden)” oluşumları ifade etmektedir.

Fakat daha yakından bakıldığında, bütün bu unsurların doğal değil insan eseri oldukları da görülmektedir. Bu durum bir insanın tercihi şeklinde tezahür etmese de, insanların tercihlerinde “genel bir eğilim” sonucu oluştuğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla doğal konumlarının avantajlarına rağmen düşük performans gösteren ve doğal konumlarının dezavantajlarına rağmen yüksek performans gösteren şehir örnekleri göstermek zor olmayacaktır. Ayrıca, zaman içerisinde avantajlı bir durumda olup da daha sonra dezavantajlı bir duruma düşen (veya tersi) örnekler de göstermek zor olmayacaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, coğrafi konumlarından öte insan tercihlerinin başarıda belirleyici rolü oynadığını ileri sürmek olanaklı görünmektedir. İl düzeyinde insan tercihlerinin ise spontane bir karakter göstermesine rağmen, nihai analizde ticari/sanayi kültürü, girişimcilik ve yenilik ruhu, belli sektörler için cazibe merkezi oluşu gibi unsurların insan tercihlerinin eserleri olarak dolaylı rekabet dayanakları şeklinde şehirler arasındaki farklılıkların oluşmasında önemli bir rol oynadığı fikri bu çalışmanın test edilecek temel tezi olarak ileri sürülmektedir.

Şehir rekabetçiliği ile ilgili literatür incelendiğinde bir çok çalışmanın sadece şehirlerin sıralamasına odaklandığı görülmektedir. Diğer taraftan şehirler arasında yapılan kıyaslamalar çoğunlukla birkaç değişken yardımıyla yapılmaktadır. Bu çalışmada şehirler çok sayıda değişken yardımıyla şehirlerin sıralanması yapıldığı gibi, bunun ötesine de geçerek “acaba rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir? Ya da tam tersi “düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir? sorularına da cevap aramıştır.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde rekabet analizi düzeyleri anlatılmıştır. İlk olarak rekabet ile ilgili temel kavramlar incelenmiş. Daha sonra rekabet analizi düzeyleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Şirket düzeyinde rekabet analizi anlatılırken stratejik yönetimden bağımsız görülemeyeceği fikrinden hareketle stratejik yaklaşım bakış açısıyla değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda stratejik yönetimin tanımı, önemi, süreci, okulları anlatılmıştır. Firma düzeyinde rekabet aslında tüm birimleri (üniversiteler, spor takımları, dershaneler, hastaneler, STK'lar vb) kapsamına rağmen kavrama şirket perspektifinde bakılması tercih edilmiştir. Diğer bir rekabet analizi düzeyi olan sektör düzeyinde rekabet analizinin tanımı, yararları ve analizde kullanılan nitel ve nicel yöntemler anlatılmıştır.

Teze temel oluşturması nedeniyle, son olarak da bölge düzeyinde rekabet analizi üzerinde durulmuştur. Bölge (mekân) düzeyinde analiz aslında kendi içinde Nafta, AB gibi bölgelerin rekabeti, ülkelerin rekabeti, bölgelerin rekabeti ve şehirlerin rekabeti olmak üzere dört ayrı boyuttan bakılabilir. Bölge ve şehir rekabetçiliği ikinci bölümde ele alındığı için; uluslararası bölgelerin rekabeti içerik, kapsam ve yöntem olarak farklı olduğu için bu bölümde sadece ülkelerin rekabet analizi incelenmiştir.

Ülkelerin rekabet analizi de Klasik Perspektif ve Stratejik Yönetim perspektifinden ele alınmıştır. Klasik perspektifte, Uluslararası İktisat ve Dış Ticaret Teorileri çerçevesinde ele alınmıştır. Stratejik Yönetim perspektifinde ise Porter'ın "The Competitive Advantages of Nations" adlı kitabında ele aldığı teorik çerçevede anlatılmıştır.

Şehir rekabetçiliğinin anlatıldığı ikinci bölümde öncelikli olarak; rekabet kavramının şehir düzeyinde ne anlama geldiği ile ilgili tartışmalar incelenmiştir. Daha sonra şehir rekabetçiliğini kavramsal olarak açıklayan modeller ve çalışmalar ele alınmıştır. Daha sonra şehirlerin ve bölgelerin rekabetçilik seviyelerinin ölçülmesine yönelik yapılmış olan yeli ve yabancı ampirik çalışmalar yer verilmiştir. İlerleyen kısımda şehir rekabetçiliğinin değerlendirilmesinde karşılaşılan sıkıntılar anlatılmıştır. Son olarak ise şehir rekabetçiliğinin geliştirilmesi için yapılması gerekenler anlatılmıştır. Literatür incelendiğinde hem şehir hem de bölge rekabetçiliği kavramının ele alındığı görülmektedir. Bir kavram anlatılırken diğer kavramla ilgili tanım ve açıklamalara atıf yapılmaktadır. Bu çalışmada üstünde durulan kavram şehir rekabetçiliği

kavramıdır. Bu kavram ele alınırken bölge rekabetçiliğinin literatüründen de faydalanılmıştır

Ülkemizde gerek coğrafi bölgeler gerekse İstatistiki Bölge Sınıflandırmaları sık sık kullanılmaktadır. Hatta TÜİK son yıllarda bir çok değişkeni İstatistiki Bölge Sınıflandırmaları (Düzy 1 ve Düzy 2) itibariyle ilan etmektedir. Bunlara rağmen bu çalışmada analiz birimi olarak bölge yerine il/şehir kullanılması tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise ülkemizde hala karar biriminin şehirler olmasıdır. Düzy 2 bölgelerinin idari birimleri ve karar mekanizmaları olmaması sebebiyle bölge yerine şehir tercih edilmiştir.

İkinci bir husus bu çalışmada şehir rekabetçiliği kavramı ekonomik perspektiften incelenmiştir. Her ne kadar rekabet kavram içerisinde eğitim, Yaşam kalitesi, Sağlık vb alanlarda da rekabeti içermesine rağmen gerek çalışmanın odaklanması; gerekse ekonomik perspektifin diğer alanlar için itici bir güç olması sebebiyle araştırma kısmının tasarımında ağırlıklı olarak ekonomik perspektiften incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; şehirler arasındaki performans farklarını (kişi başına düşen gayri safi şehir hâsılası, ihracat düzeyi, üretim düzeyi, yeni açılan işletme sayısı, vergi ödeme düzeyi, sektörel kümelenme yoğunlukları vs.) rekabet kavramı ile incelemek ve açıklamaktır. Bu amaçla, şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak ise şehir rekabetçiliğini etkileyen/belirleyen Yerel dinamikler itibariyle kümelerin nasıl farklılaştığı tespit edilerek her bir kümenin ortak özellikleri tespit edilmesi hedeflenmiştir. Böylece rekabetçi kümelerin ve/veya düşük rekabetçi kümelerin özellikleri tespit edilerek gerek akademisyenlere gerek uygulamacılara öneriler geliştirilmesi mümkün olacaktır. Dolayısıyla çalışmada, birbiri ile ilişkili üç sorunun cevabı aranmıştır.

- i. Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri nasıl belirlenebilir?
- ii. Şehirlerin yer aldığı rekabetçilik kümeleri nasıl belirlenebilir?
- iii. Rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir?

Çalışmanın Önemi

Son yıllarda şehirlerin rekabet edebilirliği kavramı gerek akademik camiada gerekse uygulamacılar arasında sözü çok edilen bir kavram olmuştur. Özellikle politika yapımcılar, şehir yöneticileri, şehir ve rekabet ile ilgilenen akademisyenler tarafından sıkça kullanılan bir kavram olan şehir rekabetçiliği söylem bazında olmasa da eylem bazında ülkemizde hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Sadece şehirleri sıralayan birkaç çalışma (URAK 2007, 2008, EDAM, 2009) ve akademik olarak yapılmış olan birkaç çalışma (Alkın vd 2007, Kara, 2008, Albayrak, 2011) yapılmıştır. Söylem düzeyinde incelendiğinde politikacılar, uygulamacılar ve yöneticiler tarafından sıkça kullanılan bu kavramın bu mahiyette bir çalışmaya konu olması yurt içi literatür için önemli bir gelişme sayılabilir. Diğer taraftan sadece şehirleri sıralamanın ötesine geçerek farklı rekabetçilik seviyelerindeki kümelerin ortak özelliklerin araştırıldığı geniş saha araştırması da bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Saha araştırmasının sonucunda, sadece “şehirlerin sırası şu şekildedir” demek yerine; “şehirlerin rekabetçilik sıralamaları şu şekildedir ve rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri şu şekildedir.” denmesi mümkün olmuştur. Böylelikle rekabetçi şehirlerin ortak özelliklerinin tespit edilmesi ile şehirlerinin rekabetçilik seviyelerini geliştirmek isteyen yöneticilere, politikacılara, araştırmacılara yol gösterici önerilerin getirilmesi mümkün olmuştur. Daha önceki çalışmalarda bir şehrin başarısını belirleyen faktörler çalışılmış olup buna yönelik öneriler getirilmiştir. Bu çalışmada ise 52 şehri kapsayan geniş bir saha araştırması sonucu öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu üç sorunun cevabını verebilmek için üçüncü bölüm iki ayrı kısım halinde tasarlanmıştır. Birinci kısımda Türkiye’deki şehirlerin rekabetçilik düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırma yapılmıştır. Araştırma bölümünün İkinci kısmında ise rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri araştırılmıştır.

Araştırmanın birinci kısmında “şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümeleri nelerdir” sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaçla 81 şehir analize dâhil edilerek her bir şehir ile ilgili çeşitli kaynaklardan derlenen 31 değişken ile Temel Bileşenler Analizi yapılarak şehirlerin rekabetçilik puanları oluşturulmuştur. Daha sonra Kümeleme

analizi ile şehirler rekabetçilik seviyelerine göre 3 kümeye ayrılmıştır. Coğrafi bölgeler itibariyle de şehirlerin rekabetçilik puanları ve kümeleri analiz edilmiştir.

Araştırmanın ikinci kısmında ise “Rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir” sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaçla şehir rekabetçiliğini etkilediği düşünülen yerel dinamiklerin yer aldığı bir soru formu oluşturulmuştur. Soru formu şehirlerin Sanayi ve Ticaret Odaları yönetim/meclis kurulu üyelerine uygulanmıştır. Her kümede yer alan şehir sayısının en az yarısına ulaşılması hedeflenmiştir. Saha araştırmasının sonunda hedeflenen sayısının üzerine çıkılarak 52 şehirde toplam 985 yöneticiye ulaşılmıştır.

Saha araştırması ile ilgili önce genel bulgular verildikten sonra, “Rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir” sorusuna cevap vermek için Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmıştır. Böylelikle Rekabetçi şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özelliklerinin olup olmadığı ortaya konmuştur.

1. BÖLÜM: REKABET ANALİZİ DÜZEYLERİ

Bu bölümde Rekabet ile ilgili temel kavramlar ele alındıktan sonra farklı rekabet analizi düzeyleri hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Temel Kavramlar

Johne Locke tarafından insanların mutluluğunu arttırma anlamında devredilemez bir hak olarak görülen rekabet günümüz ekonomilerini şekillendiren temel bir süreç olmuştur (Çoban, 2003:iii). Fakat rekabet kavramı işletme, iktisat, uluslar arası ilişkiler gibi birçok disiplini ilgilendiren bir kavram olması sebebiyle üzerinde birliğe varılmış bir tanım olduğunu söylemek zordur. Her bir disiplinin farklı bakış açılarına sahip olmalarının yanı sıra aynı disiplinde farklı teoriler ışığında farklı perspektiflerden yaklaşmıştır. Rekabet ile ilgili ölçümler yapılmadan önce rekabet kavramının üzerinde önceden ayrıntılı biçimde düşünülmüş ve tanımlanmış olması gerekir. Aksi halde yüzeysel bir yaklaşımla rekabet kavramını baştan anlaşılabilir kadar sadeleştirmiş oluruz (Kibritçioğlu, 1998: 10). Rekabetin tanımında ve ölçülmesinde karşılaşılan zorluğun ve bu kavram kargaşasının bir nedeni de rekabetin ülkeler, bölgeler, bloklar bazında olduğu kadar işletmeler ve sektörler bazında da ifade edilmesidir (Taşkın ve Adalı,2004: 84).

Rekabet kelimesi genel anlamda insanların, örgütlerin, milletlerin, hatta kıtaların daha iyiyi başarma, daha iyiye gitme çaba ve yarışı olarak tarif edilebilir (Akıncı, 2001: xiii). Ekonomistlere göre ise rekabet kavramı, serbest piyasa mekanizması içinde faaliyet göstermekte olan en az iki iktisadi oyuncunun (firmanın) fiyat veya fiyat dışında kalan çeşitli araçlar ile karlarını artırmak ve en büyük pazar payını elde etmek amacıyla, yarıştıkları stratejik etkileşimi içeren bir süreci ifade etmektedir. Diğer bir tanımlamayla rekabet, bir işletmenin müşterilerinin isteklerini, diğer işletmelerden daha etkin olarak yerine getirmesi, yani mal ve hizmetleri daha kaliteli ve ucuz olarak temin etmesidir (Bayramoğlu, 2004:7).

Bu bağlamda rekabet kavramı iktisadi faaliyetlerin etkin bir şekilde sürmesi için gerekli olan stratejik bir unsurdur (Aktan ve Vural, 2004a:13). Rekabet kavramı işletme ve iktisadın ortak kavramlarından olup, işletme biliminde firmalar arasındaki yarışta olma hali olarak değerlendirilirken; iktisat biliminde piyasa yapısını

açıklamada ve anlamada kullanılmaktadır.

Örgütlerin hayatta kalmaları için benzer işlerde uğraşan örgütlerle yaptıkları yarış rekabet olarak ifade edilebilir. İşletmelerin amacı ise rekabetin ötesine geçip rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmektir (Güleş ve Bülbül, 2004: 38). Porter'a göre **rekabet üstünlüğü**: "Bir işletmenin müşterilerine sunmuş olduğu mal ve hizmetleri rakiplerine kıyasla düşük maliyetle ya da farklı olarak sunmasıdır." Yine farklı bir tanıma göre Rekabet üstünlüğü; "bir işletmenin daha iyi müşteri değeri yaratarak rakipleri karşısından piyasada avantaj kazanması anlamına gelmektedir" (Akın, 2001: 253). Diğer bir tanıma göre, rekabet üstünlüğü; ürünlerde, üretim yöntemlerinde, satış yöntemlerinde ve sunulan servislerin kalitesinde yapılacak olan yeniliklerle ya da rakipleri geride bırakacak tipteki satış anlaşmaları yapmak veyahut yeni teknolojilerden yararlanmak için lisanslar satın almaktır (Eren, 2005: 248). Rekabet üstünlüğü bir defaya mahsus kazanılacak bir olgu değildir. İşletme rekabet üstünlüğü sağlaması gereklidir; fakat yeterli değildir. Bu rekabet üstünlüğünün sürdürülebilir kılması önem arz etmektedir. Sürdürülür kılınamayan rekabet üstünlüğü işletme için stratejik bir başarı değil anlık bir başarı sayılır. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında "ilk 100"lere bakıldığından yıllar içindeki değişim rekabet üstünlüğünün sürdürülebilir kılmanın önemini ortaya koymaktadır.

Rekabetçilik ya da **rekabet edebilirlik** kavramı işletmelerin kaynak, kabiliyet ve varlıkları ile sektörde faaliyet gösteren rakipleri karşısında ayakta kalabilme ve mücadele edebilme durumunu ifade eder. Yukarıda da ifade edildiği üzere stratejik yönetim, işletmelerin rekabet dayanaklarının ve rekabetçi konumlarının altında yer alan unsurları araştırmaktadır. Literatür bu kapsamda ele alındığında işletmelerin rekabet edebilirliklerini açıklamada temel iki akımın varlığından bahsetmek mümkündür. Birincisi Porter'ın öncülüğünü yaptığı ve 80'lerden 90'lara kadar yoğun olarak işlenen rekabetin dayanaklarını dışsal faktörlerle açıklayan pozisyon okuludur. İkincisi ise 90 'lı yıllardan günümüze kadar uzanan öncülüğünü Wernerfelt, Barney, Hamel, Prahalad gibi bilim adamlarının yapmış olduğu ve rekabetin dayanaklarını içsel faktörlerle açıklayan kaynak tabanlı okuludur.

Rekabet ile ilgili bir diğer kavram ise **rekabet gücüdür**. Araştırmacı ve bilim adamlarının rekabet gücüne çok yönlü yaklaşımları ve konuyu farklı açılardan ele

almaları, rekabet gücü kavramının literatürde tartışılır bir kavram olmasına ve konunun sürekli gündemde kalmasına neden olmaktadır (Çivi,2001:22). Rekabet gücü kavramı ele alınmak istenen birime (işletme, sektör, ülke vs) rekabet gücünü ölçmede kullanılacak olan ölçütlere (fiyat, kalite, yönetsel beceri vb) ve bakış açısına göre değişmektedir. Rekabet gücünün analiz ve değerlendirmesinde işletme, sektör, ülke olmak üzere üç düzey ele alınmaktadır.

İşletme düzeyinde rekabet gücü: Herhangi bir işletmenin ulusal ya da uluslararası piyasada rakiplerine kıyasla düşük maliyette üretimde bulunabilme, ürünün kalitesi, sunulan hizmet ve ürünün çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerinden daha üstün olma ve düşük maliyette yenilik ve icat yapabilme yeteneğidir (Aktan ve Vural, 2004b:14). İşletmeler açısından ele alındığında rekabet gücü özellikle stratejik etkileşimler anlamında ele alınmaktadır (Çoban,2003:44). Diğer bir deyişle İşletme düzeyinde rekabet gücü stratejik yönetimi çağrıştırmaktadır. Krugman'a (1996a, 1996b) göre rekabet kavramı işletmeler için geçerli olan bir kavramdır. Ülke düzeyinde rekabet kavramı sadece verimliliği ifade eden başka bir kavram olarak kullanılabilir.

Sektör düzeyinde rekabet gücü: Bir sektörün rakiplerine eşit ya da daha üst düzeyde bir verimlilik düzeyinde uluslar arası piyasanın gereklerine uygun mal ve hizmet üretebilme ve daha düşük maliyetlerle uluslararası piyasaların standartlarına uygun mal ve hizmet üretebilecek icat ve yenilik yapabilme yeteneğidir. Diğer bir ifadeyle, bir sektörün diğer ülkelerin aynı sektörlerine göre daha yüksek gelir ve istihdam yaratma gücü olarak tanımlanabilir (Demir, 2002: 229). İşletme düzeyinde de sektör düzeyinde de karşılaştırma ilkesine dayanılır. Firma düzeyinde rekabette aktörler sektördeki işletmeler iken sektör düzeyinde aktörler farklı bölge ya da ülkelerdeki aktif ya da potansiyel rakip sektörlerdir (Dulupçu, 2001: 80).

Bölge düzeyinde rekabet gücü: bölge düzeyinde rekabet gücü yaklaşımları merkantilistlerden günümüze makro seviyeden mikroya kadar inmiş bulunmaktadır. Ülkelerin rekabet gücü ile başlayan tartışma ve araştırmalar bölge şehir hatta ilçe düzeyine inmiştir. Burada ülke düzeyinde rekabet gücüne değinilecektir.

Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (International Institute for Management Development: IMD)'ne göre "rekabet gücü, bir ülkenin katma değerde sürekli artış

yaratabilecek bir çevre oluşturabilme yeteneğidir. Rekabet gücü tanımlarından en çok üzerinde durulan ve tartışılan tanım ülke düzeyinde rekabet gücü ile ilgili tanımdır. Aşağıdaki tabloda rekabet gücü ile ilgili farklı tanımlar yer almaktadır.

Tablo 1: Rekabet Gücü İle İlgili Çeşitli Tanımlar

Yazarlar	Yıl	Tanım
<i>Başkanın Endüstriyel Rekabet Komisyonu</i>	1985	Rekabet gücü ülkelerin serbest ve yerleşmiş pazar koşullar altında vatandaşların reel gelirlerini arttırmaya çalışırken, aynı anda ürettiği ürün ve hizmetleri uluslararası pazarlara sunabilmesi ve başarılı olabilmesidir.
<i>Scoot ve Lodge</i>	1985	Ülkelerin kaynaklarından sağladıkları kazançlar artarken, uluslararası ticarete yönlendirebileceği ürün ve hizmetlerin üretilip, dağıtılmasıdır.
<i>Hastasapoulos, Krugman ve Summers</i>	1988	Yaşam standartlarında kabul edilebilir artışlar sağlanırken, ülkenin dış ticaret bilançosunu dengeye getirebilme özelliğidir.
<i>Majestelerinin Hazinesi, İngiltere</i>	1988	Ülkedeki işletmelerin dış pazarlarda başarılı bir şekilde rekabet edebilmesidir. Ayrıca diğer ülkelerdeki pazarlarda elde etmiş olduğu pazar payı da rekabet gücü için önemli bir göstergedir.
<i>Fagergerg</i>	1988	Ülkenin temel ekonomik hedeflerini gerçekleştirmesi, özellikle dış ticaret bilançosunda problemler yaşamadan, gelir ve istihdam oranında büyümenin sağlanmasıdır.
<i>Velloso</i>	1991	Diğer dünya ülkelerinin sağlamış olduğu etkinlik standartlarının karşılanması, ülkenin uluslararası pazarlara olan katılım kapasitesinin artırılmasıdır.
<i>Haque</i>	1991	Ülkenin ihracat yeteneği, üretim kaynaklar ve doğal kaynakların etkin kullanılması ve ülkedeki yaşam standartlarının artırılmasını sağlayan verimlilik artışlarını kapsayan çok boyutlu bir kavramdır.

Kaynak: Çivi,2001:24

Yukarıdaki tanım ve yaklaşımlardan hareketle ulusal rekabet gücünün üç temel özelliğini şu şekilde sıralanabilir (Çivi,2001:25).

- 1- Rekabet gücüne sahip olmanın ana amacı, ülkedeki yaşam standartlarını ve vatandaşlarının refah artışını sağlamaktır. Bu artışlar ise, ticaret, yatırım ve üretim gibi faaliyetlere yeterli önem vermek ve ülkedeki tüm kurumlar arasında dayanışmanın artırılması ve uzmanlaşmanın oluşmasıyla sağlanabilir.
- 2- Ürün ve hizmetlerin üretilip, dağıtılmasında rakip ülkeleri yakalayabilmek için ülkenin kendine has özellik, yetenek ve potansiyellerine odaklanmak gerekir.
- 3- Ülkenin rekabet edebilme gücünün incelenmesinde sayısız gösterge kullanılmaktadır (Uluslararası pazar payı, ülkenin ticaret bilançosu, üretim, istihdam vb.).

Rekabet gücü kavramını gerek firma gerek sektör gerekse mili ekonomi ve hatta yerel ekonomi seviyesinde performans değerlendirmesinin sağlandığı bir nevi seviye

tespit analizi sonrasında ortaya çıkan değerlendirme olarak ifade edilebilir (Beceren,2004:281). Şirket ve sektör düzeyinde rekabet gücü ölçümü, sağlanması geliştirilmesi vb konular daha ziyade stratejik yönetimin konusuna girmektedir. Ülke düzeyinde rekabet analizi ise özellikle 1990'ların başına kadar uluslararası iktisadın konusu iken; Michael Porter'ın (1990) yazmış olduğu "The Competitive Advantages of Nations" adlı kitabından sonra ülke düzeyinde rekabet gücü stratejik yönetim disiplini tarafından da incelenmeye başlanmıştır. Analiz düzeyler ve ilgili disiplinin konu ile ilgili teorileri ileriki bölümde anlatılacaktır.

Konu ile ilgili diğer bir kavram *rekabet gücü ya da rekabetçilik analizidir*. Rekabetçilik analizi bir birimin (şirket, sektör, şehir, bölge, ülke vs) rekabet gücünün rakipleri ile kıyasla durumunun ölçülmesi; bu gücünün dayanaklarının tespit edilmesi ve bu gücü geliştirmenin yollarının araştırıldığı kapsamlı bir süreçtir. Rekabet gücü analizinin temel amacı, rekabet üstünlüğünün dayanaklarını, sahip olunan üstün ve zayıf yanları, karşılaşılan fırsat ve tehditleri tespit etmektir. Böylece birimin ulusal ve/veya uluslararası pazarlarda rekabetçi pozisyonu (Barca ve diğerleri, 2006:35) ve geliştirmenin yolları belirlenmiş olacaktır.

Rekabet gücünün üzerinde görüş birliğe varılmış bir tanımı olmamasının sebeplerinden birisi de rekabet gücünün ifade edildiği birimin (ülke, sektör, şirket vs.) değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Analiz birimi değiştikçe rekabet gücünün anlamı da değişmektedir. Örneğin rekabet gücünü ülke düzeyinde ele alındığında verimliliği ifade ederken (Krugman, 1996a, 1996b), şirket düzeyinde stratejik etkileşimleri (Çoban, 2003) ifade etmektedir. Dolayısıyla her analiz birimi farklı bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu bölümde her bir düzeyde rekabet analizi anlatılacaktır. Analiz kavramı; rekabet gücü ölçümünü, rekabet gücünün dayanaklarını, rekabet gücünün geliştirilmesinin yollarını araştırmayı ifade eden bütüncül bir kavramdır. Diğer bir deyişle birimin (ülke, şehir, sektör, şirket) rekabet analizi aşağıdaki soruları cevaplamaya yönelik olması gerekir:

- Birimin rekabet gücü ne düzeydedir?
- Bu durum rakiplerle kıyaslandığında ne ifade ediyor?

- Bu durumun geliştirilmesi için neler yapılabilir?
- Rekabetçi bir pozisyonun dayanakları nelerdir?

Analiz birimi olarak şirketi ele alan çalışmalar genelde işletme disiplini içinde olduğu için bu başlık altında stratejik yönetim ele alınmıştır. Sektör düzeyinde analiz ise iktisat ve işletme disiplinin ortak alanı denilebilir. Ülke düzeyinde analiz ise iktisadın çalışma alanı olmasına rağmen Michael Porter'ın (1990) yazmış olduğu "The Competitive Advantages of Nations" adlı kitabından sonra ülke düzeyinde rekabet gücü stratejik yönetim disiplini tarafından da incelenmeye başlanmıştır. Dolayısıyla ülke düzeyinde rekabet analizini geleneksel (iktisat) ve modern (stratejik yönetim) bakış açısıyla incelemektedir.

1.2. Şirket Düzeyinde Rekabet Analizi ve Stratejik Yönetim

"Şirket düzeyinde rekabet" kavramı gerek işletmecilerin gerekse mikro iktisatçıların ilgi alanını oluşturmaktadır. Mikro iktisat teorisi açısından tam rekabetin geçerli olduğu bir piyasada bir işletmenin ortalama maliyeti sunduğu ürünün piyasaya fiyatının altında ise söz konusu şirketin rekabet gücü yok demektir. Rekabet gücünün belirlenmesinde geleneksel analizde karlılık, pazar payı, maliyet, verimlilik ve piyasa değeri gibi göstergeler kullanılmaktadır. Uzun vadeli yani stratejik açıdan bakıldığında geleneksel rekabet gücü göstergeleri şirket düzeyinde anlamlı olmaktan çıkar. Çünkü hali hazırda rekabet gücü uzun vadede Ar-Ge harcamaları, ilişkili kurumlarla yapacağı işbirlikleri, pazarlama ve insan kaynakları uygulamalarının etkinliği gibi konular etkilemektedir. Ancak bu nokta, iktisat teorisinin şirket düzeyinde rekabet gücü analizinin sınırlarını aşarak işletme biliminin stratejik yönetim konusuna girmektedir (Dulupçu, 2001: 75-79).

Dolayısıyla İktisat ve Stratejik Yönetimin şirket düzeyinde rekabet analizine bakış açıları farklılaşma göstermektedir. Bunu temel nedeni İktisat biliminin yoğun olarak fiyat ve fiyata bağlı etmenler (karlılık, maliyet vb.) üzerinde yoğunlaşmasıdır. Fakat günümüzde şirketler arasındaki rekabeti belirleyen etmen büyük ölçüde fiyat dışı uygulamalardır.

Bu çalışmada şirket düzeyinde rekabet analizine İşletme yani Stratejik Yönetim perspektifinden bakılacaktır. Stratejik yönetim popülaritesi son yıllarda giderek artan

bir kavramdır. Hatta o kadar önem verilmektedir ki diğer yönetim kavramlarının da popülaritesini arttırmak için Stratejik İKY, Stratejik Pazarlama, Stratejik Liderlik şeklinde bir ön ek olarak kullanılmaktadır. Stratejik Yönetiminin temel sorunsalını rekabet avantajının temel dayanağının ne olduğu sorusu oluşturmaktadır(Barca ve diğerleri, 2002:747). Diğer bir deyişle işletmelerin göstermiş oldukları performans farklılıklarını ve bu farklılıkların düzenli ve sistematik olarak artmasının nedenini bulmaya çalışır (Barca,2001:501).

1.2.1. Stratejik Yönetimin Tanımı

İşletme yönetiminde genel olarak iki farklı seviyede incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, departmanlara ait işler, ikincisi ise işletmenin tümüne ait olan işlerdir. İşletmenin departmanlarına ait işler kısa vadeli ve dar kapsamlı iken örgütün bütününe ait olan işler daha uzun vadeli olmaktadır (Dinçer:2003:3). İşte Stratejik Yönetim örgütün bütününe ait olan bir fonksiyondur. Stratejik Yönetimde yöneticiler örgütü bir bütün olarak düşünerek çevre koşullarına en uygun şekilde rakiplere karşı rekabetçi üstünlüğü sağlayacak faaliyetlerde bulunurlar. Strateji Kelimesi Askeriyeden Yönetime geçmiş bir kavramdır. Köken itibariyle yunanca “yol” manasına gelen “Stratum’dan ya da Eski Yunanlı General Strategos’dan geldiği varsayılır (Eren,2000:1).

Stratejik Yönetim bugünkü noktasına bazı aşamalardan sonra gelmiştir. 1950’lerde uzun dönemli planlama kavramı işlenmeye başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde kurumsal planlama söz konusu idi, stratejik kavramının kullanımı artmasıyla Stratejik Planlama ve son olarak da Günümüzdeki Stratejik Yönetim Kavramına gelinmiştir (Ülgen ve Mirza,2004:36). İlk olarak uzun dönem karar verme yöntemi olarak kullanılan ve algılanan Stratejik Yönetim bugün ise yarın kadar hatta yarından fazla bugünü ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan her biri farklı şekillerde Stratejik Yönetim ve Rekabet Kavramın işlemişlerdir. Artık günümüzde 50 yıl öncesindeki uzun dönemli plandan çok daha farklı manaya gelen Stratejik Yönetim Kavramı ortaya çıkmıştır. Stratejik Yönetim ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır. Burada yalnızca birkaç tanesi verilecektir.

- İşletme ile çevre arasında bir uyum kurulmasıdır (Hatipoğlu,1986:41).

- İşletmelerde kısa ve uzun dönem amaçlara ulaşılmasına yönelik kararların alınması ve alınan bu kararların en iyi biçimde uygulanmasıdır (Birdal, Aydemir 1992:92).
- Ansoff'a göre Stratejik Yönetim; İşletmenin çevresi ile ilişkisinin ötesinde geleceği oluşturmak için işletmenin tüm işlevlerinin ve unsurlarının bütüncül bir yaklaşımla, uzun dönemde yönetimidir (Ülgen ve Mirza2004:37).
- Strateji nasıl başarılı rekabet edilebileceğinin teorisidir (Barney,2002:22).
- Etkili stratejiler geliştirmeye, uygulamaya ve sonuçları değerlendirerek kontrol etmeye yönelik kararlar ve faaliyetler bütünüdür (Dinçer,2003,35).
- Stratejilerin planlanması için gerekli araştırma, inceleme, değerlendirme ve seçim çabalarını planlama, bu stratejilerin uygulanabilmesi için örgüt içi her türlü yapısal ve motivasyonel tedbirlerin alınması, yürütülmesini kapsayan ve üst düzey faaliyetleri ilgilendiren faaliyetler tümüdür (Eren,2000:18).

Yukarıdaki tanımları da içerecek bir tanım yapmak gerekirse Stratejik Yönetim; işletmelerin temel amaçları olan karlılık, büyüme ve hayatını sürdürmeyi gerçekleştirebilmek için gerekli olan rekabet avantajını kazanabilmek ve devam ettirmek için gerek çevreyi gerekse işletme içini göz önüne alarak yaptıkları faaliyetler bütünüdür.

1.2.2. Neden Stratejik Yönetim

1900'lü yılların başında yönetim düşüncesinde bir çığır açılmıştı. Fayol, Taylor, Weber ve birçok bilim adamı Klasik Yönetimin ilkelerini açıklamaktaydılar. Her ne kadar 1930'lardan sonra büyük eleştiri olsa da o dönem için bu ilkeler vazgeçilmez bilgi idi. Fakat zamanın ve şartların değişmesiyle Klasik Yönetim büyük eleştiriler aldı ve yerini Neo-Klasiklere bıraktı. Değişimin devam etmesiyle Sistem, Durumsallık bir önceki düşünceyi eleştirerek yerini aldı aslında hiçbir düşünce yanlış değildi ve birbiriyle kıyaslanamaz. Kuhn'un da belirttiği gibi her paradigma kendi şartlarında çözüm üretir ve kendi penceresinden olayları değerlendirir. Dolayısıyla paradigmlar bir diğeriyle kıyaslanamaz, yani "Eşölçülemezdir." (Kuhn,2001). Aynı şekilde de farklı yönetim teori ve düşünceler kendi içlerinde (şartlarında ve

zamanlarında) doğruydu ve bu yüzden her bir düşünce ardında yüzlerce fikir adamını sürükledi. Fakat şartların değişmesiyle eski düşünce terk edildi yerini yeni düşünce aldı. Bu şartların nispeten yavaş değiştiiği 1900-1950 yıllarında bile böyle olurken 1950'lerden sonra çok daha belirgin olan değişimin karşısında ayakta kalabilmek için işletmeler mevcut durum için en doğruyu bulmak ve gelecek için en doğru yolu çizmek zorundaydılar. Bu sebepten uzun süreli amaçların kesin tespit edildiği be bunlara erişmek için gerekli kaynakların, araç ve yöntemlerin belirlenmesi olan Stratejik Planlama (Hinterhuber,1983:11) ve İşletme ile çevre arasında bir uyum kurulması (Hatipoğlu,1986:41) demek olan Stratejik Yönetim işletmeler için bir zorunluluk haline gelmiştir.

Çevrenin ve rekabet şartlarının hızla değiştiiği bir dünyada işletmenin operasyonel işlemlerle ayakta durması mümkün değildir. Artık karmaşık bir çağda yaşanmaktadır; çünkü dün çok önemli olan şeyler artık bugün önemsiz olmaktadır. Öncelikle işletmelerde hızlı bir değişim var. Dün olanlar bugün yok; bugün olanlar da dün yoktu. Fortune 500 listesindeki şirketlerin üçte biri yedi yıl sonra ortadan yok olmaktadır (Handy,1997:15). İşte ABD'de faaliyet gösteren ilk 500 işletmenin nasıl olup da bu duruma geldikleri Stratejik Yönetimin konusudur. Günümüzde açık bir stratejinin gerekliliği giderek artıyor. Artık kesin bir farka ve bezersizliğe nasıl sahip olacakları, farklı müşteri gruplarına rakiplerinden farklı olarak ne ve nasıl sunacaklarını açık bir şekilde belirlemeyen işletmeleri yoğun rekabet çiğ çiğ yiyebilir (Porter,1997:45).

1950'lerde reçete basitti. Talep çok arz azdı ve ne üretirseniz satabilirdiniz. Ölçek ekonomisi yardımıyla da maliyetleri düşürebildiyseniz piyasada lider olarak bulunursunuz. Bu dönemde ölçek ekonomisini yakalayabilmek ve büyümek lider olmak için yeterliydi. Fakat 1980'lerde özellikle uzak Doğunun iş dünyasında giderek artan baskınlığı, ölçek ekonomisine gerek bırakmayacak teknolojik değişiklik, müşteri isteklerindeki değişim, Küçülmenin artan önemi, küreselleşme ile sermayenin, Bilginin, İşgücünün kolaylıkla yer değiştirmesi, arzın talepten çok olması gibi sebepler iş dünyasının rekabetin yoğun olduğu bir savaş alanına çevirdi. Stratejiyi her kurumun birincil öncelikli konusu olarak kabul etmeyen, bu çerçevede

liderlik tarzında, yönetim tarzlarında gerekli değişiklikleri yapmayan işletmeler yok olmaya mahkûmdur (Kırım,1998:10).

Yöneticiler, rekabet avantajı sağlamak, sürdürmek, gelecek referanslı davranabilmek kuruma bütüncül yaklaşabilmek için işletme yönetimine stratejik bakış açısı ile yaklaşmak zorunda olmaları (Barca, 2002:16) stratejik yönetimin popülaritesini arttıran bir durumdur. Stratejik yönetime ilginin fazla olmasının bir diğer nedeni de Stratejik yönetim, stratejik planlama faaliyeti ile sınırlı bir görev ya da fonksiyon değildir. Dolayısıyla diğer işletme fonksiyonlarından aksine organizasyonun tümünü ilgilendiren yönetim becerilerinin bütünüdür (Dess, Miller,1993:4).

Stratejik Yönetimi günümüzde bu kadar popüler olmasının bir nedeni de, Stratejik yönetim yaklaşımı diğer yaklaşımlardan (Klasik, Neo-Klasik ya da Sistem, Post Modern) farklı olarak işletmeyi pazar güçlerine karşı konumlandırarak uzun vadede rekabet avantajı elde etmeye odaklandığı için günümüzün ver görünen geleceğin yoğun rekabetçi koşullarına daha iyi cevap verebilmesidir (Dalay ve diğ.2002:2).

1.2.3. Stratejik Yönetim Okulları

Yukarıda stratejik yönetimin “Neden bazı şirketler diğerlerine göre üstün performans göstermekte, dahası bu üstün performans yoğun rekabete karşın sürdürülebilir olmaktadır.” sorusuna cevap aradığımız söylemiştik. İşte bu soruya verilen cevaplar stratejik yönetimde farklı okulların oluşumuna sebep olmuştur. Diğer bir deyişle şirketlerin rekabet dayanakları farklı okullar tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Literatürde farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Mintzberg ve diğerlerine göre yönetim yazınının farklı dönemleri incelendiğinde ortaya çıkan aşağıdaki gibidir; Tasarım Okulu, strateji belirleme sürecini bir kavram oluşturma (conception) süreci olarak tanımlarken, Planlama Okulu biçimsel bir süreç, Konumlandırma Okulu analitik bir süreç, Girişimcilik Okulu bir vizyon yaratma süreci, Bilişsel Okul zihinsel bir süreç, Öğrenme Okulu ortaya çıkan (emergent) bir süreç, Güç Okulu bir müzakere süreci, Kültür Okulu ortaklaşa (collective) bir süreç, Çevre Okulu tepkisel bir süreç ve nihayetinde Biçimleşme (configuration) Okulu bir dönüşüm süreci olarak betimlemektedir. Bunlardan ilk üçü öngörücü (prescriptive) bir yaklaşımda bulunurken, sonraki altısı betimleyici (descriptive) bir nitelik taşımakta, sonuncusu ise hem öngörücü hem betimleyici bir tarzda ilk dokuzunu bütünleştirici bir çerçeve

sunmaktadır (Mintzberg ve diğlerleri, 1998 Akt. Sarvan ve diğlerleri,2003:74). Whittington'a göre dđrt, Pettigrev ve Wipp'e göre beş, Chaffe'e göre üç grupta sınıflandırılır. De Wit ve Meyer'e göre ve bu çalışmada da baz alacağımız şekilde iki grupta sınıflandırılabilir. Bunlar "Pozisyon Okulu ve Kaynaklara Dayalı Yaklaşımdır" (Barca, 2002:31). Pozisyon okulu işletmelerin göstermiş olduğu performansın kaynağının dışsal faktörler olduğunu; Kaynaklara dayalı okul ise içsel faktörler olduğunu iddia etmektedir. Üstün performansın kaynağının farklı olması okulların farklı analizler ve farklı stratejiler önermesine sebep olmuştur. Bu sebepten aşığıda bu iki okulda kısaca anlatılacaktır.

1.2.3.1. Pozisyon Okulu

Bu okulun öncüsü Michael Porter'dir. Porter'a göre bir sektördeki rekabetin şiddeti ne rastlantı ne de kaderin bir oyunudur. Aksine bir sektördeki rekabet onun temelini oluşturan yapıtaşlarında yatmaktadır. Bir sektörün rekabet durumunun beş güç belirlemektedir. Her sektörün bu beş güç karşısındaki konumu sektörün rekabet yoğunluğunu dolayısıyla nihai kar potansiyelini belirleyecektir (Porter,2000:3-4). Diğler bir deyişle bu beş güç sektördeki rekabet durumunu bu güçlerin toplamı ise sektördeki nihai karı ve rekabetin yoğunluğunu belirleyecektir. Bu güçlerin zayıf olduğu alanlarda yüksek getiri kazanılırken güçlü olduğu alanlarda düşük getiri oluşacaktır (Aktan,2003:111). Firmalar öncelikle karlılıkları üzerinde önemli rol oynayan bu beş faktörü incelemeli daha sonra ortalamanın üstünde kar elde edebilmek için gereken stratejileri belirlemelidirler (Kırım,1998:19).

Böylelikle strateji geliştirme sürecinde öncelikle pazarın yapısı ve rekabet şartları üzerinde durulmuş, analizlerde rekabet stratejileri ön plana çıkmıştır. Bir endüstri dalında rekabeti belirleyen beş temel faktörü "Rekabette Beş Güç Faktörü Modeli" çerçevesinde inceleyen Porter, firma üstünlüğünü sağlayacak rekabet dengesini, pazarda meydana gelebilecek değışmeleri ve bu değışikliklerden rakiplerden önce faydalanma yollarını belirlemiştir (Sarvan ve diğlerleri,2003:81).

Beş güç modeli ile artık rekabeti sadece mevcut oyuncuların belirlemediğini ortaya konulur. Bu beş güç; pazara giriş, ikame ürünlerin etkisi, alıcıların pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü, mevcut rakipler arasındaki rekabetin yoğunluğudur. Böylelikle artık, müşteriler, tedarikçiler, ikame firmalar ve sektöre girmeye niyeti

olan işletmeler de rakip hükmüne geçmiştir (Porter:2000:6). Girişin serbest olduğu, mevcut firmaların tedarikçiler ve müşteriler nezdinde pazarlık gücü olmadığı sayısız firma ve ürünün birbirine benzer olması Sektördeki rekabetin en yoğun şeklidir.

1.2.3.2. Kaynak Tabanlı Okul

Pozisyon okulu 1990'lı yılların ortalarına doğru popülaritesini arttırarak devam ettirmiştir. Fakat 1990'ı yılların başında pozisyon okulunun öngördüğü “üstün performansın sebebi dışsal faktörlerdir” tezi ağır eleştirilere maruz kaldı. Kaynak Tabanlı Okul taraftarları rekabete ve stratejiye çevre merkezli değil de işletme merkezli bakmayı ileri sürdüler. Çünkü aynı sektörde ve beş gücün aynı olduğu durumlarda işletmeler farklı karlar elde etmekte. Diğer taraftan sektördeki işletmelerin çok güçlü olduğu ve sektöre giriş bariyerlerinin yüksek olduğu durumlarda bile bir işletme çıkıp sektörü ters düz edebilmektedir. Jay Barney tarafından öncülüğü edilen bu bakış açısı, işletmenin rekabet üstünlüğünün işletmenin özel durumu ve kontrol edebildiği kaynaklara bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Dinçer,2003:110).

Aslında ilk olarak 1984'de Wernerfelt Kaynak Tabanlı yaklaşımı Pozisyon okuluna karşıt değil birbirini tamamlayan bir görüş olarak ortaya atmasına rağmen daha sonraları Prahalad ve Hamel, Grant Rumelt ve bazı yazarlar alternatif bir yaklaşıma dönüştürme eğilimi içindedirler. Kaynak Tabanlı okul Pozisyon okuluna göre nispeten yeni olduğundan dolayı bir çerçeve içerisinde derli toplu sunulamayacak kadar dağınıktır (Barca,2003:35-36). Yine de bazı ortak ya da öne çıkan görüşler verilebilir.

Bu okul yandaşları rekabetin artık değiştiğini ve geleneksel bakış açısının artık geçerli olmadığını savunmaktadırlar. Geleneksel bakış açılarından birkaç tanesini sıralarsak nasıl bir değişim ortaya konduğu daha iyi görülebilir (Prahalad,1997:59–60).

- Endüstri sınırları belirlidir; Eskiden tedarikçimiz, alıcımız, rakibimiz kim belli idi ama günümüzde rakibimiz alıcımız ya da ortağımız olabilmekte ya da alakasız endüstrideki işletmeler rakibimiz olabilmektedir.

- Endüstrilerin kendine özgü özellikleri vardır: artık endüstriler birleşiyor ve kaynaşıyorlar. Örneğin bilgisayar hem bilişim sektöründe, hem iş dünyasında, hem de eğlence ve oyuncak endüstrisinde bulunmaktadır.
- Gelecek için plan yapmak: rekabet arenasındaki değişimler bunu imkânsız hale getirmektedir.

İşletmeler başarılı olmak için geleceği hayal etmek ve planlamakla yetinmemeliler geleceği kurmalılardır. İşletmeler hali hazırda ellerinde bulunan temel yetenekten en fazla kazanç sağlamak için ne yapmalılar bu sorunun cevabını bulmak zorundalar. İşletmeler Stratejik Yönetim diyince geleceği ayrıntılı planlamak değil bugünü ve yarını bir bütün olarak (işletmenin kendisini, mevcut ve potansiyel rakipleri ve müşterileri) görme becerisini kazanmalıdırlar. Artık işletmeleri gayesi sektörde ya da pazarda en iyi yere konumlanmak değil, temel yeteneğimizi kullanarak yeni pazarlar ve sektörler oluşturmalıdırlar. Diğer bir deyişle pastadaki payı arttırmak ile uğraşmak yerine yeni pastalar yapmalıdırlar.

Diğer taraftan Bu okulun yandaşlarının ortak görüşüne göre; rekabet avantajı sektör yapısından değil işletmenin sahip olduğu kaynak ve kabiliyetlerden kaynaklanmaktadır. Buna delil olarak da aynı endüstride faaliyet gösterip de farklı kar marjlarına sahip firmaları göstermektedirler. Bu firmalar ve daha birçokları içinde buldukları sektörün olumsuz durumuna rağmen rekabete dayalı avantaj kazanabilmişlerdir. Bu rekabet üstünlüklerinin sektör analizi ile açıklamak mümkün değildir (Barney,2002:20). Temel Yetkinlik bir kurumun kendisine rekabetçi üstünlük sağlayan ve müşteriye özel değer olarak yansıyan becerilerin tümüdür. Federal Express şirketinin paket iletme ve dağıtma becerisi, Coca Cola şirketinin marka yönetimi becerisi, Honda'nın motor bilgisi temel yeteneklere örnek olarak verilebilir (Kırım,1998:43-44).

Barney'e göre kaynak Tabanlı Teorinin iki temel varsayımı vardır; Kaynak Farklılığı ve Kaynak Hareketsizliği:

- Kaynak Farklılığı: bir işletmenin varlıkları üretim kaynakları paketi olarak düşünülebilir. Her işletme farklı bir kaynak paketine sahiptir.

- Kaynak Hareketsizliği: Çevreden gelen fırsat ve tehditlere cevap verebilmek için gerekli bazı kaynaklar ya çok pahalı veya her firmanın sahip olamayacağı, taklit edemeyeceği bir niteliğe sahiptir.

İşletme eğer Kaynak Farklılığına ve Kaynak Hareketsizliğine sahipse sürdürülebilir rekabete sahip demektir (Dinçer,2003:110–111). Fakat bunu sağlayabilmek için işletmeler kaynak ve kabiliyetlerinin dört özelliğe sahip olmaları gerekmektedir (Barney,2002:21-30).

- Değerli olması: bir işletmenin kaynak ve kabiliyetleri o işletmenin fırsatları gerçekleştirmek için ya da tehditlerden korunmak için değer sağlıyor mu sorusuna olumlu cevap vermesi gerekir.
- Az bulunurluluk: bir işletmenin değerli kaynaklara sahip olması tek başına bir Őey ifade etmez. Rakiplerin de kaynak ve kabiliyetlerinin değerli olduğu durumda işletme sadece ayakta kalmayı başarabilir. Dolayısıyla sahip olduğumuz kaynakların az bulunur olması gerekmektedir.
- Taklit edilme sorunu: eğer değerli ve az bulunan kaynak ve kabiliyet kısa sürede taklit ediliyorsa bu sadece geçici bir rekabet üstünlüğü sağlar. Fakat işletmeler sürdürülebilir rekabet avantajına ihtiyaç duyar bu sebepten kaynak ve kabiliyetimizin kolay taklit edilemez olması gerekmektedir.
- Kurumsallaşma sorunu: işletmenin rekabet avantajı her ne kadar değerli, az bulunur ve taklit edilemez kaynaklara bağlı ise de işletmede bu kaynağın etkin bir Şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan değerli, az bulunur ve taklit edilemez kaynaklar tek başına yeterli değildir. Bunları tamamlayan ve tamamlayıcı kaynaklar adı verilen diğer kabiliyetlerin de olması ve ahenkli bir Şekilde organize edilmesi gerekmektedir.

1.2.5. Şirket Düzeyinde Rekabet Analizinde Kullanılan Yöntemler

Stratejik yönetimde Şirketin rekabet durumunu ölçmede birçok teknik kullanılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Eren, 2000, lgen, Mirza,2004),

Elmas Modeli, Porter'ın Beş Güç Analizi, Swot Analizi, Performans Gleri Analizi, Denge Analizi, BCG Matrisi, Hofer Analizi, Yönlendirici Politika Matrisi, Rowe

Modeli, PİMS Analizi, PEST Analizi, Stratejik Kümeler Analizi, Senaryo Tekniği, Kar Bölgesi/Temel Yetkinlikler ve İş Modelleri Yaklaşımı.

Burada bu yöntemlerden öncelikle strateji araştırmalarında ve karar vermede en sık kullanılan ve en temel teknik olan (Miler,1998:68, Pickton, Wrigt,1998:101, Panagioutu, 2003:8) ve de şehirlerin rekabetçi yapılarının analiz edilmesinde de sık olarak kullanılan SWOT analizi tekniği ele alınacaktır.

Rekabet Gücünün Ölçülmesinde SWOT Analizi

İşletmenin gerek iç durumunu gerekse dış durumunun işletme için ne anlam ifade ettiğinin belirlenmesi için kullanılan SWOT analizi İngilizce Strengths (Üstünlükler),- Weakness (Zayıflıklar), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerinden oluşmuştur.

Analiz, geçmişten geleceğe uzanan trendler göz önüne alındığında bir taraftan sektörün sahip olduğu/olabileceği temel rekabetçi güçlü yanları ve rekabet yarışında dezavantajlı konuma yol açabilecek zayıf yanları diğer taraftan yapısal değişimler (politik, ekonomik, sosyolojik, teknolojik, küresel, çevre) karşısında ne tür fırsat ve tehditler ile karşı karşıya olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle sahip olunan zayıf ve güçlü yanlar / fırsat ve tehditler bir arada sektörün genel bir fotoğrafını verecektir. Genel bir durum tespiti açısından elde edilen bu fotoğraftan hareket ile yöneticiler zayıf yanları giderecek, tehditleri bertaraf edecek, fırsatlardan yararlanmayı sağlayacak temel sektörel güçlü rekabetçi yanları geliştirmenin bir haritası çıkaracaklardır. Bu yol haritası rekabet avantajı elde etme ve sürdürmek için neler yapılması gerektiğinin referans kaynağı olacaktır (Barca vd, 2006: 35) Diğer bir deyişle Swot analizi, işletme üzerinde etkisi olan ya da olabilecek iç ve dış faktörler hakkındaki bilgilerin resmedilmesi ve toplanmasını sağlayarak (Pickton, Wrigt,1998:103) yöneticilerin kararlarında temel alacağı bilgi kaynağını oluşturur.

SWOT analizinde oluşturulacak matriste işletme ile ilgili bilgiler ve durumlar şayet işletme için olumsuz ise *Zayıflıklar* hanesine; eğer olumlu ise *Üstünlük* hanesine yazılacaktır. İşletme içi ile ilgili olan üstünlük ve zayıflığa “işletmenin kaynakları” da denilmektedir (Wernelwelt, 1984: 172). Üstünlük ve zayıflığın belirlendiği iç çevre analizinde, finans/ muhasebe, insan kaynakları, pazarlama, üretim, Ar-Ge

unsurları fonksiyonel olarak (Jauch, Glueck,, 1998: 170); finansal varlıklar, fiziksel varlıklar, insan kaynakları ve örgütsel (yönetmel) varlıklar örgütün sahip olduğu kaynaklar açısından incelenir. Çevre ile ilgili bilgiler ise olumlu olanlar *Fırsatlar* hanesine olumsuz olanlar ise *Tehditler* hanesine yazılacaktır. Fırsatlar ve tehditlerin belirlendiği dış çevre analizinde demografik, sosyokültürel, makro ekonomik ve küresel çevre genel çevre unsurları olarak (Miller,1998:74): potansiyel rakipler, ikame mallar, tedarikçiler, satıcıları rekabetin şiddeti (Porter,2004:5) yakın çevre unsurları olarak incelenir. Matris sonucunda işletme zayıf yanlarını düzeltici, üstün yanlarını kullanan, fırsatları değerlendiren ve tehditlere karşı önlem alan stratejiler geliştirecektir. Bu basit swot çerçevesi rekabet avantajının çıkış noktasını anlayabilmek için kurum içi ve dışı olayların öneminin altını çizer (Barney,2002:19).

Swot analizinin ilk kullanıldığı yer 1950’lerde Harvard üniversitesinin iki profesörünün (George Albert Smith Jr ve C Roland Christensen,) yapmış olduğu “örnek olay çalışmaları”dır (Panagioutu, 2003:8). Diğer taraftan Selznick ayırt edici yetenek kavramının ortaya atarak içsel durumun ve çevrenin beklentilerinin bir arada inceleyip bu bulguları kullanarak, stratejinin uygulanması diye adlandırdığı örgütün sosyal yapısı üzerine politikanın inşa edilmesini tartışmıştır (Mintzberg vd. ,1998: 25).

Pozisyon ekolunu takip eden araştırmacı ve yazarlar SWOT analizinde temel olarak dışsal faktörleri yani Fırsat ve tehditleri inceleme konusu yapmışlardır. Daha sonraları içsel faktörlerin hak ettiği önemin verilmediğin savunan araştırmacı ve yazarlar (Wernerfelt, 1984; Barney,1991,2002; Valentin,2001) vurguyu fırsat ve tehditlerden üstünlük ve zayıflığa çevirmişlerdir. Aşağıda bu 4 unsur anlatılmıştır.

- *Üstünlükler:* kaynak tabanlı okul temsilcilerinin kaynak ve kabiliyetler diye nitelendirdiği (Barney, 2002: 22) üstünlükler bir firmanın amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayabilecek rekabet avantajı kazandıran örgütün içine yönelik durum ve yeteneklerdir (Higgins, Vincze, 1993:95). Bir örgütü diğer örgütlerden ayırt eden ona rekabet avantajı sağlayan üstünlükler, örgütün yaptığı iş değildir; özellikle iyi yaptığı iştir (Andrewes,1992: 44). İçsel durum analiz İşletmelerin sahip olduğu üstünlüklere aşağıdaki örnekler verilebilir; Yetenek ya da önemli bir uzmanlık, değerli fiziksel beceri, değerli insan kaynağı, değerli örgütsel beceri,

değerli fiziksel olmayan varlıklar, rekabetçi yetenekler (Thompson, Strickland,1999:105). Üstünlüklerin analizi yapılırken finansal, yönetsel, örgütsel, fonksiyonel olarak analiz edilirler, (Andrewes,1992:52). Bu birimlerde yapılan analizler sonucu işletmenin ayırt edici özellikleri diğer bir deyişle rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlayacak özellikleri belirlenir.

- *Zayıflıklar:* Bir işletmenin rakiplere göre güçsüz olduğu durumu ifade eder. Diğer bir tanıma göre de çevrede meydana gelen değişim ve gelişime ayak uyduramaması denilebilir (Dinçer,2003:147). Diğer bir deyişle işletmenin rekabet avantajı sağlayacak ve amaçlarına ulaşabilecek kaynak kabiliyet ve duruma sahip olamama durumu denilebilir.

- *Tehditler:* örgüt dışında yer alan ve örgütün performansını, rekabetçi pozisyonunu azaltacak her türlü durum, örgüt ya da değişkendir (Barney,2002:23). Önceleri rakip ile sınırlandırılan tehdit kavramı günümüzde devleti, sendikaları, toplumu ve diğer paydaşları da içine almaktadır (Higgins, Vincze, 1993:95). Diğer taraftan ekonomik, sosyal, politik, hukuki çevrede meydana gelebilecek ve işletmenin hedeflerine ulaşmasını enseleyecek her türlü değişimde tehdit kapsamında incelemektedir.

- *Fırsatlar:* Bir işletmenin etrafında meydana gelen ve işletmenin rekabetçi konumunu ve performansını geliştiren her türlü olgu, durum değişikliktir (Barney,2002:23). Diğer bir deyişle Fırsat, çevrenin işletmeye sunduğu ve amaçların başarıyla gerçekleştirilmesi için elverişli bir durum olarak tanımlanabilir (Dinçer,2003:143).

Çevredeki siyasal, ekonomik, sektörel, kültürel vb. alanda yaşanabilecek her türlü durumun, değişimin ve gelişimin ve İşletme içindeki şartların ve kaynak kabiliyetlerin işletme rekabetçiliğine etkisini incelenerek yukarıdaki 4 başlık altında tasnif edilmesi demek olan SWOT analizi günümüzde şirket analizinin (Turhan, 2002: Yumuk ve İnan, 2005) yanı sıra sektör analizinden (Barca vd., 2006: Yu ve Huimin,2005) şehir analizine (Coşkun vd.) ülke analizinden (Wehrich, 99: Coşkun ve Geyik,2002), futbol takımı analizine (Akşar:2003) ve üniversitelerin analizine kadar (Hacettepe Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi gibi) bir çok alanda şirket

yöneticilerinden kamu kurum ve kuruluş yöneticilerine kadar bir çok birim tarafından hazırlanmaktadır.

1.3. Sektör Düzeyinde Rekabet Analizi

Şirket düzeyinde rekabet analizinin açmazlarının ortaya çıkmasıyla rekabet gücü analizi birimi şirketten sektöre doğru bir kayma göstermiştir. Özellikle şirket düzeyinde araştırmaların vaka analizi olmaları araştırmada kullanılması gereken verilerin şirket mülkiyetinde olması sektör düzeyinde analizi zorunlu kılmaktadır. Şirket düzeyinde rekabet analizinde kullanılan göstergeler sektör düzeyinde rekabet analizinde de hesaplanabilir. Dolayısıyla aynı şekilde farklı ülkelerin ya da aynı ülkenin farklı bölgesinde rakiplerine göre daha fazla kar sağlayan sektörlerin rekabet gücü olduğu kabul edilir (Dulupçu, 2001:79–80).

Sektör düzeyinde rekabet gücü: bir sektörün rakiplerine eşit ya da daha üst düzeyde bir verimlilik düzeyinde uluslararası piyasanın gereklerine uygun mal ve hizmetler üretebilme ve daha düşük maliyetlerle uluslararası piyasaların standart ve taleplerine uygun mal ve hizmetleri üretebilmesini sağlayan icat ve yenilileri gerçekleştirebilme yeteneğidir (Aktan, Vural: 2004b:16).

Rekabetçi şirket rakipleri karşısında fiyat ve/veya fiyat dışı konularda üstün olan şirketleri ifade ederken; rekabetçi sektör farklı bölge ya da ülkelerdeki rakip sektöre kıyasla rekabet gücü yüksek sektörleri ifade eder. Aslında rekabetçi sektörde de asıl ifade edilmek istenen rekabetçi şirketlere sahip sektördür.

Porter'a (2000) göre bir şirketin rekabetçi pozisyonunu belirleyen en temel gösterge sektörün yapısıdır. Bir sektörde rekabeti belirleyen beş temel faktörü "Rekabette Beş Güç Faktörü Modeli" çerçevesinde inceleyen Porter, şirket üstünlüğünü sağlayacak rekabet dengesini, sektörde meydana gelebilecek değişimleri ve bu değişikliklerden rakiplerden önce faydalanma yollarını belirlemiştir (Sarvan ve diğerleri, 2003:81). Bu beş güç; pazara giriş, ikame ürünlerin etkisi, alıcıların pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü, mevcut rakipler arasındaki rekabetin yoğunluğudur. Porter (2000) beş güç modeli ile rekabet analizine yeni bir boyut katarak rekabeti sadece mevcut oyuncuların belirlemediğini ortaya koymuştur. Böylelikle artık, müşteriler, tedarikçiler, ikame firmalar ve sektöre girmeye niyeti olan işletmeler de

rakip hükmüne geçmiştir (Porter:2000:6). Girişin serbest olduğu, mevcut şirketlerin tedarikçiler ve müşteriler nezdinde pazarlık gücü olmadığı sayısız şirket ve ürünün birbirine benzer olması Sektördeki rekabetin en yoğun şeklini ifade eder.

Sektör düzeyinde rekabet analizi akademik amaçlı yapılan çalışmalar haricinde; devlet kamu ve kuruluşları tarafından (DPT, DTM, İGEME vs) oda ve birlikler tarafından mevcut durumlarını ve stratejilerini belirlemek amacıyla sektördeki işletmeler tarafından; sektöre girmeyi düşünen yatırımcılar tarafından; sektörler, ilgili kararlarına zemin oluşturmak amacıyla finans kuruluşları tarafından da yapılmaktadır.

Sektörün rekabet gücünü ve durumunu ölçmesinin sebebi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin yöneticilerine faaliyetlerine stratejilerine zemin oluşturacak bilimsel bir referans kaynağı olması,
2. Sektöre yeni girmeyi düşünen firmaların sektöre girme kararına yardımcı olacak bilimsel bir referans kaynağı olması,
3. Sektörlerle ilgili oda ve birliklerin sektörlerini geliştirici faaliyetlerde bulunabilmesi için başvuracağı bir bilgi kaynağı olması,
4. Resmi kurumlar ile görüşmelerde (DPT, AB, TUBİTAK, KOSGEB vs.) sektör temsilcilerinin bilimsel bir referans kaynağı olması,
5. Devletin sektöre ilişkin geliştireceği stratejilerde, yapacağı teşviklerde ve üzerine düşen görevlerin belirlenmesinde bilimsel bir referans kaynağı olması,
6. Ülkedeki sektörlerin rekabetçilik durumlarını tespit edilmesi ve buna göre desteklenecek/geliştirilecek sektörlerin belirlenmesi.

1.3.1. Sektörel Rekabet Gücünü Ölçmede Kullanılan Yöntemler

Bir ülkenin herhangi bir ürettiği mallarda/hizmetlerde diğer ülkelerin malları/hizmetleri ile fiyat, kalite, tasarım, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi unsurlarda yarışabilir düzeyde olması anlamına gelen sektörel rekabet gücünün (Demir, 2002:229) ölçülmesinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere rekabet konusu işletme ve iktisat bilim dalının ortak çalışma alanıdır. Fakat iktisat bilim dalı rekabet gücü analizlerinde daha ziyade kantitatif yöntemler kullanılırken; genelde işletme bilim dalında özelde de stratejik yönetim

bilim dalında kalitatif teknikler kullanılmaktadır. Kantitatif yöntemlere:” KM/DRC, AKÜ/RCA, AKÜ, RCA1, RCA2, ihraç pazarları içindeki pay, net ihracat oranı, ihracat/ithalat oranı, ithalat nüfuz oranı, sektör içi ticaret, ARGE etkililiği, patentler, fiyat-maliyet marjı, kâr marjı, Ticari Performans Ölçütü, Görelî İhracat Avantajı Endeksi, Görelî İthalat Nüfuz Endeksi ve Görelî Ticari Avantaj Endeksi, Reel Döviz Kuru, Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları, Verimlilik ve Maliyet Göstergeleri, VZA.” yöntemleri örnek verilebilir (Demir, 2002: 229, Aktan <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-rekabet/olcme.htm> 10-10-2006).

Stratejik yönetim perspektifinden sektörün rekabet ölçümünde daha ziyade kalitatif yöntemler kullanılmaktadır. Aslında stratejik yönetimde sektör analiz için kullanılan teknikler şirket rekabet analizinde kullanılan modellerden pek farklı değildir. Bunlar aşağıdaki gibidir (Eren, 2000, Ülgen, Mirza,2004):

Elmas Modeli, Porter’ın Beş Güç Analizi, Swot Analizi, , PİMS Analizi, PEST Analizi, Stratejik Kümeler Analizi, Kar Bölgesi/Temel Yetkinlikler ve İş Modelleri Yaklaşımı.

Rekabet kavramını statik ve dinamik olarak iki başlı halinde toplamak mümkündür. Statik teorilerde geçmişte ne olduğu ve gelecekte ne olacağı ile ilgilenilmeden zamanın belirli bir anı alınır; dinamik teorilerinde ise zaman içindeki değişimlere (örneğin; teknolojik değişimlere, yeni ürünlerin ya da rakiplerin pazara girmesine vb.) yer verilir (Aydın,2005:2). Dolayısıyla Statik teorilerde sektörün fotoğrafı çekilirken, Dinamik teorilerde sektör geçmişinden ve geleceğin getireceklerinden bağımsız irdelenmez.

İktisadi analizlerde çoğunlukla rekabet Statik yönü ile incelenir. Fakat genelde işletme özelde ise Stratejik Yönetim doğası gereği olayları bir bütün halinde geçmiş ve geleceğe bir arada bakarak yani dinamik yönü ile değerlendirir. Bu da rekabet analizine stratejik yaklaşımın olmasını ifade etmektedir. Stratejik yaklaşım, tanımı itibariyle geleceğe yönelik ve mevcut uygulamadan farklı olması gereken nasıl başarılı olunacağına ilişkin bir perspektiftir. Stratejik yaklaşım için, geçmişin ve bugünün sorunları ile birlikte geleceğin risk ve fırsatlarını da hesaba katılması gerekir. Stratejik yaklaşım, uluslararası pazarlarda ciddi bir rekabet avantajının ancak uzun vadede oluşması fikrini esas alarak günü unutmadan geleceğe odaklanmayı

gerektirir. Gelecekte rekabet gücünün artırılması, stratejik değişimlere bugünden başlanmasına ve hızlandırılmasına bağlıdır. Bunların geciktirilmesi, rekabet dezavantajına yol açacaktır (Barca ve diğ.,2006:126).

1.4. Bölge Düzeyinde Rekabet Analizi

Bölge Düzeyinde Rekabet gücü; Bugün ve gelecekte suni engellerin olmadığı bir ortamda, milli ve uluslararası pazarlar için mal ve hizmetleri geliştirme, üretme, dağıtma, satma ve bunu sonucunda artan kazançlar el edebilme ve aynı zamanda bölge dışında olan tüm satışları gerektiği kadar finanse edebilme yeteneğidir (Beceren, 2004:280). Tanımdan da anlaşılacağı gibi bölge birimi ülkenin bir bölgesi ve şehir hatta şehir içinde daha küçük bir birim olabilir. Çalışmada esas olarak odaklanan birim şehir düzeyidir. Bu sebeple bu bölümde ülke düzeyinde rekabet anlatılacaktır. İlerleyen bölümlerde şehir düzeyinde rekabet etraflıca anlatılacaktır.

1990'lı yılların başına kadar ülke rekabet edebilirliği konusu neredeyse sadece Uluslararası İktisadın çalışma alanı idi. Dış ticaret teorileri çerçevesinde ülkeler arasındaki performans farklılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Porter'ın (1990) kaleme almış olduğu "The Competitive Advantage Of Nations" adlı kitapla Elmas modeli ile ülke rekabet edebilirliği analizine farklı bir model geliştirmiştir. Stratejik yönetim alanında ki bilgi ve tecrübe birikimini ülkelerin rekabetçiliği konusunda kullanan Porter kendisinden sonra gelecek birçok araştırmacıya da öncü olmuştur.

Yine aynı şekilde şehir düzeyinde rekabet analizi Kentsel ekonominin ya da bölgesel iktisadın konusu iken yine Porter'in 1995 yılında kaleme almış olduğu "The Competitive Advantage Of The Inner City" makalesi ile konuya yeni bir bakış açısı geliştirilerek Stratejik Yönetim perspektifinden konuya yaklaşılmış. İlerleyen yıllarda şehir rekabet edebilirliğini bu perspektiften ele alan çalışmalar yapılmıştır.

Aşağıda her iki düzey de hem klasik bakış açısıyla (iktisat) hem de modern (stratejik yönetim) bakış açısıyla anlatılmıştır.

Rekabet daha çok firma düzeyinde bir kavram olmakla beraber, son dönemlerde ulusal düzeyde de ele alınmaya başlanmıştır. Ülkelerin rekabet güçlerine yönelik tartışmaların kökü Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük modeline dayanan faktör donanımı teorilerine (Coşkun ve Geyik, 2002) hatta Smith, Mill ve Ricardo'nun

teorilerine kadar dayanmaktadır. Uluslar arası iktisat perspektifinde, Dış ticaret teorileri yardımıyla ülkeler arasındaki performans farklılıklarını diğer bir deyişle rekabetçilik düzeylerini ölçmeye çalışılmıştır. Bu nedenle ülke düzeyinde rekabet analizi öncelikle klasik (uluslar arası iktisat) perspektiften daha sonra stratejik yönetim perspektifinden anlatılacaktır.

1.4.1. Uluslar Arası İktisat Perspektifi

Dış ticaret, mal, sermaye ve hizmet ihraç ve ithalini ifade eder. Bu bakımdan, dış ticaret uluslar arası ekonomik ilişkiler adını da almaktadır. Dış ticaretin önemine ilk dikkat çeken araştırmacı ST. Mil'dir (Özgüven,1991:507). Dış ticaret teorileri temel olarak aşağıdaki sorulara cevap aramaktadırlar (Seyidoğlu, 1999: 13, Coşkun, 2002: 70, Karluk, 1996: 5):

- Ülkeler neden dış ticaret yaparlar; diğer bir deyişle dış ticaret ülkelere neler sağlar?
- Bir ülkenin dış ticaret bileşeni nasıl açıklanır, yani bir ülke hangi malları ihraç edip hangileri ithal edecek ve bunu neye göre belirleyecektir?
- Bir ülkenin ihraç fiyatları ile ithal fiyatlarının oranı diğer bir deyişle dış ticarete nispi fiyatlar nasıl oluşmaktadır?
- Hangi ülkeler hangi ülkelerle hangi malların ticaretini yapacak?
- Hangileri ihraç hangileri ithal edecek ve fiyat nasıl oluşacak?
- Ülkelerin sahip olduğu şartlar bu ticari hareketliliği nasıl etkileyecektir?
- Ülkelerin kota ve benzeri hareketleri bu ilişkiyi nasıl etkiler?
- Ülkeler ticari kazançları nasıl paylaşacaktır?

Dış ticaret teorisi bu ve bunun gibi sorulara cevap ara bura öncelikle dış ticaretin gerekliliğine değinildikten sonra dış ticaret teorileri anlatılacaktır. Ülkelerin neden diğer ülkelerle ticaret yaptıkları aşağıdaki sebeplerle açıklanabilir; (Özgüven,1991:507):

- Ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlılıkları
- Her ülkede üretim faktörlerinin farklı nitelikte (kalite maliyet bulunurluluk gibi) olması
- Üretim faktörlerinin ülkeden ülkeye değişmesi

- İklim faktörlerinden dolayı bazı ürünlerin bazı yerlerde yetişmemesi
- Bazı ülkelerin uzmanlaşma ve işbölümü sonucu bazı malların daha ucuza üretmesi
- İç üretimin yetmemesi ve dışarıdan satın alma ihtiyacı
- Hammadde ve teknoloji ihtiyacı
- Üretim fazlasını satma isteği ya da yeni Pazar arayışı

Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı ülkeler dış ticaret yaparlar ve yapmak zorundadırlar. Tarihsel süreç içerisinde dış ticaret kuramlarının gelişimine bakıldığında ticari kapitalizmin merkantilizmi, tarımın kapitalizmesinin fizyokrasiyi, sanayi devriminin ise klasik iktisadi okulu ortaya çıkardığı, 1900'lü yıllardan sonrada modern dış ticaret teorileri ortaya çıkmıştır (Öztürk,2003:109).

A) Merkantilistler

Merkantilistlere göre ülkelerin servet kaynağı altın ve gümüşdür. Bunun için de dış ticarete altın ve gümüş elde etmenin yolunu aramışlardır. Çünkü iç ticaret hiçbir şekilde altın stokunu arttırmaz. Bu sebepten dış ticaret ihtiyacı vardır (Özgüven,1991:509). O yüzden ödemeler dengesinde fazlalıklar oluşturmak gerekir. Bunu sağlamak içinde ithal olarak sadece hammaddeye müsaade ederler. Böylelikle dışarıya sadece zorunlu miktarda altın gidecektir. İhraç olarak ise de üretilmiş yani katma değer oluşturulmuş mallar satılır. Bunun bir sonucu olarak ihracatı teşvik ederler ithalatı ise hammadde hariç engellerler. Merkantilizm yoğun bir devlet müdahaleciğini savunur. Fakat gerek dış ticaretin gerektiğinin anlaşılması, gerekse liberalizmin tüm dünyayı etkilemesi merkantilist anlayışı törpülemiştir. Fakat her ne kadar 200–250 yıl öncesinde kaldı dense de bugün hala merkantilist politikalar uygulanmaktadır. Gümrük oranları, işlemleri kotalar bürokratik işlemler tarzında ülkeler birbirlerine karşı merkantilist tavır takınmaktadır.

B) Klasik Liberalizm Ve Dış Ticaret Teorileri

Uluslar arası ticaret teorisini anlatmadan önce Uluslar arası ticaret teorisinin sahip olduğu bazı varsayımları belirtmek uygun olacaktır (Seyidoğlu,1999:16):

- Dış ticaretin İki ülkeli ve iki mallı analizi
- Ticaretin parasız, mübadele yoluyla yapılması

- Tam Rekabet koşulunun varlığı
- Hükümet ve hükümet politikaları eksiktir (tarife, gümrük, kota gibi)
- Taşıma gideri sıfır kabul edilir.

Fizyokrasi

Merkantilizme tepki olarak fizyokrasi doğmuştur. Fizyokratlarda merkantelistler gibi servetin kaynağını aramışlardır. Fakat onlardan farklı olarak servetin mübadeleden değil, üretimden geldiğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla zenginliğin kaynağı para değil doğa yani tarımdır. Fizyokratlar tarımı en temel ekonomik faaliyet yapmakta kalmamış bunun yanında dış ticareti de küçümsemişlerdir (Öztürk2003:110). Bunu yanında devletin serbest ticareti engelleyen faktörleri ortadan kaldırmasını ve ticareti doğal seyrine bırakmalarını önermektedirler (Özgüven,1992,509).

Adam Smith ve Mutlak Üstünlükler Teorisi

Bu teoriye göre bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretebiliyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini dış ülkeden ihraç etmelidir.

Smith serbest ticaretle her ülkenin mutlak üstünlüğe sahip olduğu ya da diğer ülkelerden daha etkin olarak ürettiği malların üretiminde uzmanlaşabileceği mutlak üstünlüğe sahip olmadığı ya da daha az etkin olduğu malların ise ithal edilebileceğini belirtmiştir (Öztürk,2003:111).

David Ricardo'nun Mukayeseli Üstünlükler Teorisi

Uluslararası ticaretin mutlak üstünlüklere dayandırılmasının kapsamı daraltacağını gören Ricardo, ülkeler arası üretim maliyet farkı yerine, farklılığın derecesi üzerinde durmuştur. Bir başka anlatımla, karşılaştırmalı üstünlük teorisi, uluslararası ticaretin, mutlak değil karşılaştırmalı üstünlüklere dayanması gereğini ortaya koymuştur. Bir ülke, bütün mallarda, diğerine göre daha üstün olsa da, karşılaştırmalı olarak en fazla üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşp daha az üstün olduğu malları ithal ederek daha fazla refaha ulaşabilir (Bayraktutan, 2003:177).

Bunu günlük yaşamdan şöyle bir örnekle izah etmek mümkündür: bir Müdür sekreterine göre bilgisayarda iki kat hızlı yazabilmektedir. Bu durumda Müdür hem

yazı yazmada hem müdür olarak çalışmada sekreterden üstün fakat üstün olduğu müdürlük işi yazma işinden daha önemli ya da etkin olduğu için yazı işlerini sekretere bırakarak kendisinin müdürlük işlerini yapması daha makuldür.

C. Klasik Ticaret Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler Ve Neo Klasiklerin Fırsat Maliyeti Teorisi

Klasik ticaret teorileri bir müddet sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Klasiklere yöneltilen eleştiriler aşağıdaki gibidir (Seyidoğlu:1999:21-23):

- Emek değer teorisine dayanır.
- Ülkeler arasındaki işgücü farklılıklarını açıklamamıştır.
- İşgücü ülke içinde tam hareketli ülke dışında tam hareketsizdir.
- Arz yönlü bir teoridir.
- Sabit maliyet ve tam uzmanlaşmaya dayanır.
- Değişim yoktur.
- Üretimin aşamalara ayrılmaması.

Bu tarz eksikliklerinden dolayı teoriye eleştiriler ve ilaveler yapılmıştır.

Fırsat Maliyeti Teorisi

Emek maliyet yerine fırsat maliyeti teorisi ile ricardo modelini özüne dokunmadan revize etmiştir. Buna göre, üretim, kullanılan bütün faktörlerin ortak katkılarıyla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, verimliliğin tersi olarak maliyet, bir birim mal üretmek için gerekli olan kaynakların toplamıdır ve kullanılan faktörlerin parasal değerleri toplanarak hesaplanır. Bir malın fırsat maliyeti ise, o malın üretimini bir birim artırmak için gereken kaynakları serbest bırakmak üzere, başka bir malın, üretiminden vazgeçilmesi gereken miktara eşittir (Bayraktutan,2003:177/178).

D) Modern Dış Ticaret Teorileri

1930'lara gelindiğinde, dış ticaret teorileri alanında hâkim yaklaşım, neoklasik revizyonla teyit edilen, ancak uluslararası emek verimliliğinde farklılık doğuran etkenler üzerinde durmayan ve ülkeler arasında yurt-İçi fiyat farklılığının nedenlerini açıklamayan karşılaştırmalı üstünlükler kuramıdır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin, sözü edilen temel eksiği, iki İsveçli iktisatçı, Heckscher (1919) ve

Ohlin'in (1933) katkılarına konu olmuştur. Heckscher-Ohlin teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Dolayısıyla uzmanlaştığı bu malları ihraç ederken kıt sahip olduğu gerektiren malları ithal eder.

Faktör donatımı, ülkenin sahip olduğu üretim faktörleri miktarını esas alırken emek ve sermayeyi dikkate alma geleneği sürdürülmektedir. Bu çerçevede, ülkeler emek-zengini ve sermaye- zengini, mallar ise emek-yoğun ve sermaye-yoğun biçiminde ayrıştırılırken ülkelerin, faktör donatımları ve malların, faktör yoğunlukları bakımından farklılaştığı düşünülmektedir. Ayrıca, bir malın üretim fonksiyonunun, dolayısıyla üretim teknolojisinin bütün ülkelerde aynı olduğu ve teknolojik gelişmeyle mümkün olan artan verim ihtimalini dışlayacak şekilde üretimde sabit verim koşullarının geçerli bulunduğu varsayılmaktadır (Bayraktutan,2003:178).

Diğer taraftan bu teori 2 temel gözleme dayanır

- Ülkelerin sahip olduğu kaynaklar farklıdır.
- Ürünler farklı faktör donanımlara ihtiyaç gösterir.

Leontief Paradoksu, Bu teori daha sonra yapılan görgül araştırmalar neticesinde bazı eleştirilere maruz kaldı. Örneğin, aksaklığı ticaret verileri ile birer milyon dolarlık ihraç ve ithal-ikamesi ürünlerini içeren temsili mal sepetleri oluşturan Leontief, bugün olduğu gibi, 1950'lere doğru da tartışmasız dünyanın sermaye zenginliği en fazla ülkesi ABD'nin, teorinin öngördüğünün aksine, sermaye-yoğun malları ithal, emek-yoğun malları ihraç ettiği sonucuna ulaşmıştır. 1959 da Japonya'da da benzeri bir durumla karşılaşıldı sermaye kıt olmasına rağmen sermaye yoğun mallar ihraç edildi (Coşkun, 2002: 77).

Leontief paradoksunu açıklamada üçüncü üretim faktörü kavramına da başvurulmuştur. Buna göre, ticaret, sadece emek ve sermaye faktörlerine dayanmaz; hammaddeler, emeğin bütün nitelik türleri ve başka faktörler de ticareti açıklar. Üçüncü faktör açıklaması, nitelikli işgücü ile araştırma-geliştirme harcamalarını da içerecek şekilde genişletilmiştir. ABD'de, ilk defa beyaz yakalı çalışan sayısının mavi yakalıları aşmasıyla betimlenen "bilgi çağı"nın başladığı 1950'lerin sonlarında, Leontief Paradoksu ile başlayan tartışmalar, bilgi-ilintili unsurları içeren ve yeni dış

ticaret teorileri biçiminde gruplandırılan gelişmeleri ortaya çıkarmıştır (Bayraktutan, 2003: 180)

Nitelikli İşgücü Teorisi, geleneksel ticaret kuramları her ülkede emeğin homojen olduğunu varsaymaktadır. Oysa ülkeler nitelik ve teknik yönden farklı emek gücüne sahiptir. Bu teoriye aslında faktör donanımı teorisinden pek de farklı değildir. Bu teori faktör olarak beşeri sermayeyi ortaya koyar. Araştırmaların sonucunda toprağı bol nitelikli iş gücü kıt olan ülkeler ilkel tarım ürünü nitelikli işgücü olan ülkeler ise sanayi ürünü ihraç etmektedirler (Seyidoğlu, 1999: 82).

Teknoloji Açığı Teorisi bu teori ile Posner yeni bir mal ya da üretim yöntemi (teknoloji) geliştiren ülkelerin, bunun ilk ihracatçısı olacağını, zamanla bu teknolojiyi bir biçimde edinen başka ülkelerin sahip oldukları diğer avantajlar (işgücü, doğal kaynak, vb) nedeniyle maliyet/ rekabet üstünlüğüne erişmesiyle ithalatçı konumuna düşeceğini ileri sürmüştür. Tekstil, elektronik eşya vb sektörlerle ilişkin dünya deneyiminin teyit ettiği bu teorinin testine yönelik çalışmalarında Gruber, vd, bir endüstrideki Ar-Ge yatırımları ile net ihracat arasında yüksek bir korelasyon saptamıştır (Bayraktutan, 2003:180).

Ürün Dönemleri Teorisi, bu teori 1960'larda Reymond Vernon tarafında geliştirilen Amerika eksenli bir analizdir. Bu teorinin temel varsayımı belli ürünlerin piyasada dört aşamadan oluşan bir hayat seyrettiğidir. Bunlar; Giriş, büyüme, olgunlaşma ve düşüştür. Ürünün gerek yerel pazarlara gerekse uluslar arası pazarlara girmesinde hayat eğrisinin önemi vardır (Coşkun, 2002:77-78).

Tercihlerde Benzerlik Teorisi bu teori ise dış ticareti talep faktörüne bağlı olarak açıklamaktadır. Hiçbir ülke bir ürünü sadece ihraç etmek için üretmez. Yani öncelikle iç pazara üretir. Daha sonra ihraç eder. Dolayısıyla bir ülkede bir mal için yeterince Pazar yoksa o ülke o malı üretmek yerine ithal eder. Örneğin Türkiye'de domuz eti az kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de domuz eti genelde dışarıdan ithal edilir (Karluk,1996:96) .

Ölçek Ekonomileri Teorisi: bazı mallarda üretim maliyeti üretimin hacmine göre değişir yani üretim hacmi arttıkça maliyetler düşer. Ölçek ekonomileri dış ticareti aşağıdaki şekilde etkilemektedir. Bir ülke çok sayıdaki maldan az sayıda

üretmektense ölçek ekonomisine sahip birkaç malda uzmanlaşır, böylece maliyetleri de düşerek hem iç pazara hem dış pazara satar. Diğer malları ise dışarıdan ithal eder.

Temsili talep teorisi, Endüstri-içi ticareti, temsili talep (representative demand) teorisi aracılığıyla açıklamaya çalışan Linder, benzer fert başına gelir düzeyinde olan ülkelerin birbiriyle ticaret yapacağını önermiştir. Buna göre, üretici, dış talebe bakmadan önce yurt-içi talebi dikkate alır. Endüstri-içi ticaret, gelişmiş ülkelerde azlığı nedeniyle emek faktöründen tasarruf sağlayan yöntemlerle üretilen karmaşık ve pahalı nihai ürünler yanında yarı-iletkenler gibi aramalar ticaretinden oluşmaktadır. Fert başına gelir, temsili talebe kaynaklık eden unsurların başında yer almaktadır.

Temsili talep teorisi, ölçek ekonomileri, azalan maliyet ve farklılaştırılmış mal gibi daha çok sanayi üretimi ve teknolojik gelişme ilintili kavramlara dayanır ve teknolojik gelişmenin uluslararası ticarete etkilerini de açıklar. Üretim arttıkça ortalama birim maliyetlerin düşmesi, ölçek ekonomileri ve azalan maliyet yapısıyla mümkün olmaktadır. Daha çok kâr, daha fazla üretimden; daha çok kâr, daha geniş piyasadan kaynaklanmaktadır. Tüketicilerin ürününü satın almaya hazır olduğu dış piyasalar, üreticinin başarısı bakımından hayati önem taşımaktadır (Bayraktutan,2003:182).

Yeni dış ticaret teorilerinin temel dayanaklarından biri de, Heckscher-Ohlin modelinin açıklayamadığı, bir ülkenin aynı sektör ürünlerini eşzamanlı ihraç ve ithal ediyor olması anlamına gelen endüstri-içi (intra-industry) ticarettir. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, toplam ticaret içinde gelişmiş- gelişmekte olan ülke ticaretini payının zamanla artacağını önerse de, 1965-2000 verileri bu beklentiyi doğrulamamaktadır. Dolayısıyla, dünya ticaretini, sermaye-emek ya da vasıflı-vasıfsız emek ayrımıyla açıklamak zordur. Nitekim dünya ticareti, ağırlıklı olarak bu açılardan benzer durumdaki gelişmiş ülkeler arasında yapılmakta ve endüstri-içi ticaret biçimini yansıtmaktadır.

Bunların haricinde konuya farklı bakış açıları getiren; Ürün Farklılaştırması Teorisi Monopollü Rekabet Teorisi, Rekabetçi Üstünlükler teorisi, Kanal Teorisi, ulusal otorşik Teorisi, çalınabilirlik Teorisi, faktörler arası tamamlayıcılık Teorisi, sermaye piyasası Teorisi, mevcudiyet Teorisi gibi çok çeşitli teoriler bulunmaktadır. Esasında

bunlar klasik teorilerin bir alternatifi değildir. Aksine klasik teorilerin görmedikleri yasa veri kabul ettikleri diğer faktörleri de analize dâhil ederek daha gerçekçi bir dış ticaret modeli kurmak amacını gütmektedirler (Öztürk,2003:124-125).

1.4.2. Stratejik Yönetim Perspektifi

Rekabet gücü; doğal kaynak, işgücü veya sermaye üstünlüklerinin her biri ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle rekabet gücü yaratan tüm faktörler ve söz konusu faktörlerin karşılıklı etkileşimlerinin dikkate alınması gerekir (Ayaş,2003,10). Bir önceki bölümde ülkelerin rekabet avantajları uluslararası iktisat perspektifinden ele alınmıştır. Her bir teori rekabet avantajının bir yönüne vurgu yapmaktadır. Özellikle 1990 yılında Porter'ın geliştirdiği “Ulusların Rekabet Üstünlüğü” teorisi rekabet gücünü kapsamlı bir biçimde ele alıp incelemiştir.

Bu çalışmada Porter (1990) Danimarka, Amerika, İtalya, Japonya, Kore, Singapur, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD ülkelerinde 4 yılı aşkın araştırma yaparak ulusların rekabet avantajlarının neler olduğunu araştırarak yeni bir teorik yapı oluşturmuştur. Elmas Modeli olarak adlandırılan modelde, bir ülkenin rekabetçi üstünlükleri arttırması dört ana faktör ile ilişkilendirilmiştir. Bu faktörler, Faktör Koşulları, Talep Koşulları, İlişkili ve Destekleyici Endüstrileri, rekabet yapısı ve Stratejiler olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki dört faktöre ek olarak, elmasın dışında kalan şans ve devlet politikaları da, ülke rekabet gücüne etki eden faktörler olarak nitelenmektedir.

Bazı araştırmacılar ulusal rekabet gücünü döviz kuru, faiz oranları ve kamu açıkları gibi değişkenler ile açıklamaktadır. Fakat Porter'a göre (2011: 204-205) İtalya, Japonya, Güney Kore, Almanya İsviçre gibi ülkelerde düşük döviz kuru, yüksek faiz oranları ve artan kamu açıklarına rağmen hızla yükselen yaşam standartlarına sahiptir. Aynı şekilde ucuz ve bol işgücü, doğal kaynak, devlet politikaları ve yönetim uygulamaları da anlamlı bir değişken değildir. Ulusal seviyede anlamlı tek rekabetçilik kavramı üretkenliktir.

Porter (1990) ülkelerin rekabetçi gelişme aşamalarının da 4 safhada gerçekleştiğini savunmaktadır. Buna göre ülkeler aşağıdaki aşamalardan geçerek rekabetçi gelişimlerini sürdürürler;

a. Faktör Odaklı Gelişme Aşaması: Ekonomik kalkınmanın temeli oluşturan sektörler, ülkelerin faktör donanımına dayalı olan sektörlerdir. Dolayısıyla ülkeler ucuz işgücüne ve düşük maliyetli doğal kaynaklara dayalı olan ürünlerde rekabet ederler (Atik, 2005:52) .

b. Yatırım Odaklı Gelişme Aşaması: Bu gelişme aşamasının rekabet avantajları, ülkenin ve işletmelerin yatırım isteği ve kabiliyetine bağlıdır. İşletmeler modern teknolojiye yatırım yaparlar (Erkan, 1993:103).

c. Yenilik Odaklı Gelişme Aşaması: Bir sonraki aşama olan yenilik odaklı gelişmede ise ülke artık yenilik ve Ar-Ge çalışmaları ile rekabet avantajı sağlanmaktadır.

d. Refah Odaklı Gelişme Aşaması: Rekabetçi gelişmenin son aşaması ise refah odaklı gelişme aşamasıdır. Fakat bu aşamada atık ilerleme değil tam tersi çöküşe doğru bir hareketlilik vardır. Sonuç olarak ilk üç aşamada bir ilerleme söz konusu iken aslında bu aşamada bir gerileme söz konusudur.

Porter (1990) çalışmasında rekabetçi üstünlük ile ilgili 5 tez ileri sürmektedir (Aktan, Vural, 2004:63):

1. Refah devleti olmak ve sürdürmek için yenilik ve icatlara dayalı gelişme aşamansa ulaşmalı ve buradaki konumunu muhafaza etmelidir.
2. Uluslararası rekabet üstünlüğü, temel üretim faktörlerindeki bolluğa dayanmamalıdır.
3. Bir ülkenin refah seviyesi merkezi ülke sınırları içinde olan işletmelerin performansına bağlıdır.
4. İşletmelerin güçlü elmas kümelerinde faaliyet göstermesi gerekmektedir.
5. Yurtdışına yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımı yapan sektörün rekabet gücünün ve ülkenin refahının; içe yönelik olanlar ise yaşam standartlarının düşüklüğünü ve rekabet gücü açısından görece zayıflığın bir göstergesidir.

Porter'ın çalışmasında önermiş olduğu elmas modeli sektör ve bölge analizlerinde, kümelenme çalışmalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu sebepten dolayı elmas modeli ile ilgili açıklamayı şehir rekabetçiliğini açıklayan modeller kısmında açıklanacağı için burada sadece genel bilgi verilerek rekabetçi gelişme aşamalarından bahsedilmiştir.

2. BÖLÜM: ŞEHİR REKABETÇİLİĞİ

Genellikle şirketler arasındaki yarışını ifade eden rekabetçiliğin doğası son birkaç on yıldır şehir, bölge ve ulusal düzeyde ekonomik analiz ve politika konularına da yayılan verimli bir kavram haline gelmiştir. Öyle ki kavramın bu denli verimli kullanışı onun tanımının da ötesine geçmiştir. Diğer bir deyişle, kavram onun tanımından farklı bir hale gelerek bugün birçok farklı anlam ve tarzda kullanılmaktadır. Günümüzde rekabetçilik fikri, refahının temel boyutlarının belirlenmesini ima etmektedir. Diğer bir deyişle rekabetçilik bir sonu değil; ekonomik başarının dinamiklerini ifade etmektedir (Turok, 2004:1070).

Adam Smith'den Michael Porter'e kadar rekabet kavramını işletmelerin ve ülkelerin durumu için kullanmaktadır. Fakat tamamen firmanın ya da ülkenin ekonomisini geliştirmeye odaklanmak çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Ford ya da IBM belki rekabetçi firmalar olabilir. Fakat bu durum onların işletmelerinin bazı kısımlarını ya da tamamını kapatmayacaklarını; daha avantajlı başka bir bölge ya da şehre üretimi taşımayacaklarını göstermez. Diğer taraftan Dünya Ekonomik Forumunun her yıl düzenli olarak yaptığı rekabetçilik sıralamalarında ABD'yi en rekabetçi ülkeler arasında gösterir. Fakat ülkenin öyle kesimleri var ki ülke ekonomisindeki gelişmelerle ve rekabetçilik durumu ile ilgisi yoktur (Kresl ve Singh, 1999). Dolayısıyla ülkenin topyekûn ya da bireysel olarak firmaların rekabetçi olması gerekli bir durumdur. Fakat yeterli değildir. Ayrı ayrı şehirlerin de rekabetçi olması gerekmektedir.

Şehirlerarası rekabetin kalkınma/gelişme perspektifi yerine rekabet/Stratejik yönetim perspektifinden incelenmesi çok geriye gitmemektedir. Şehirlerin de şirketler gibi rekabet içinde oldukları her ne kadar daha eskiye gitse de, stratejik yönetim perspektifinde şehrin rekabet edebilirliği ile ilgili ilk önemli çalışmanın ünlü strateji Profesörü Michael Porter tarafında 1995 de yazılmış olan "The Competitive Advantage Of The Inner City" adlı makale olduğu söylenebilir. Porter yılarca şirketlerin, sektörlerin ve ülkelerin rekabet avantajları konusunda yapmış olduğu çalışmalardan ortaya çıkan bilgi birikimini 1995'te şehir rekabet edebilirliğinde kullanmıştır. Burada şehri bir şirket gibi düşünerek şehirlerin rekabet avantaj ve dezavantajları üzerinde durmuş ve şehrin rekabetçiliğinin gelişmesi için kimlerin ne

gibi görevleri olduğunu belirtmiştir. Fakat şehri bir şirket gibi düşünen ilk bilim adamı Porter değildir. Örneğin Kotler (1993) şehrin eğer diğer şehirlerle rekabet yapacaksa (ki yapması gerektiğini vurgulamakta) aynı bir şirket gibi düşünmesi gerektiğini savunmaktadır.

20–30 sene öncesinin şehir kalkınması/gelişmesi kavramı yerini giderek kalkınmayı, gelişmişliği de içine alan şehir rekabet edebilirliği kavramına bırakmaktadır. Rekabetçilik kavramı kalkınma ve gelişme kavramlarının içerdiği mutlak düşüncenin (diğer şehirlerle karşılaştırma yapılmadan şehir düzeyinde analiz ve planlama yapılması) dışına çıkılarak karşılaştırılmalı bir analiz ve planlama yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu da şehir yönetiminin odağının kalkınma/ gelişmeden rekabetçiliğe doğru kaymasına yol açmaktadır. Bu odak kaymasının kapsam ve derinliği düşünüldüğünde bir paradigma değişiminden söz etmek mümkün görünmektedir. Bu paradigma değişiminin altında yatan sebepler diğer bir deyişle şehir rekabetçiliğinin önemi aşağıdaki gibi açıklanabilir.

İlk olarak, başarılı endüstrilerin ya da sanayi öbeklerini konumlandığı yerler genelde şehirlerdir. Dolayısıyla rekabetçiliği geliştirmede merkezi hükümetlere düşen görevden çok daha fazlası şehirlere düşmektedir. Diğer bir deyişle birçok örnek olayın ortaya koyduğu gibi rekabet avantajının belirlenmesinde şehirler önemli bir araç haline gelmektedir (Kresl, 1995).

Özellikle AB’de şehirlerarası rekabetin son yıllarda birkaç disiplinin odak noktasını oluşturmasının ve de artan öneminin sebeplerinden birisi de Avrupa’da bütünleşme sürecinden dolayı artık Avrupa’daki (birbiri ile ekonomik, sosyal, çevresel standartlar açısından pek de farklı olmayan) tüm şehirlerin birbirisinin rakibi olmasıdır. Eskiden Avrupa’daki şehirlerin rakipleri sadece ülkedeki şehirlerdi. Diğer bir deyişle yatırımlar, nitelikli eleman vs en fazla ülke içindeki diğer şehirlere kayabilirdi. Fakat AB sürecinin etkisiyle AB’deki her şehir birbirini rakibi haline gelmiştir. Bu şehirlerin birbiri ile ekonomik, sosyal, çevresel standartlar açısından pek de farklı olmaması rekabeti kızıştırmıştır (Giffinger vd, 2003).

Rekabet düşüncesinin bu kadar geçerlilik kazanmasının diğer bir sebebi ise altında kısaca küreselleşme de denilen iki temel dinamiğin etkileridir. Birisi, sermaye hareketliliğini uluslararası arenada artması: ikincisi, giderek daha açık hale gelen

ulusal pazarlar. Ticaret bariyerlerinin azalması, nakliye maliyetlerinin düşmesi, uluslar arası şirketlerin artması gibi faktörler ülkelerin karşılıklı ihracat/ithalatlarının ve doğrudan yabancı yatırımlarının artmasına sebep olmaktadır. Bu durum daha bütünleşmiş ekonomileri ortaya çıkartmaktadır. İşte tüm bu gelişmeler rekabet düşüncesinin geçerlilik kazanmasına ve yayılmasına sebep olmaktadır (Turok, 2004:1070). Gordon da (1999) aynı şekilde küreselleşmenin Gerek AB boyutunda gerekse denizaşırı şehirlerarası rekabeti arttırdığını ileri sürmektedir. Özellikle Avrupa'nın bütünleşme sürecinde Paris, Barselona, Lyon, Lille ve Londra örnekleri üzerinden Avrupa'daki şehirlerarası rekabeti ortaya koymuştur.

2.1 Rekabet Kavramı Şehir Düzeyinde Ne Anlama Gelmektedir?

Rekabet söz konusu olduğunda genelde firmalardan söz edilmektedir. Firmaların neden birbirlerinden daha farklı performans sergiledikleri ve bunu uzun vadede sürdürebildikleri strateji olgusunun temel araştırma problemidir. Bir başka ifadeyle, rekabet avantajının temel dayanaklarının ne olduğunu ortaya çıkarmak stratejik yönetim düşünce ve araştırmalarının temel sorunsalını oluşturur (Barca,2001:501, Geyik vd, 2004, 678).

şehir rekabetçiliğinde tartışılan en önemli konu, rekabet kavramının şehir için kullanılmasının doğru olup olmadığı ve eğer doğru ise, rekabet kavramının şehir düzeyinde ne anlama geldiğidir. Diğer bir ifade ile “şehirler rekabet eder mi; ediyorlarsa bu rekabetin şekli nasıldır, niçin ederler, işletmeler arası rekabetten arka var mıdır ve rakipleri kimlerdir ” soruları şehir rekabeti bağlamında cevap bekleyen başlangıç sorularıdır. Aşağıda bu sorularla ilgili tartışmalar ve bulgular yer almaktadır.

2.1.1. Şehirler Rekabet Eder mi?

İktisat ve işletme literatüründe rekabetçilik bir eksen kavram olarak kapitalizmin iki temel kurumu olan firma ve pazarı açıklamada baştan beri kullanılmasına rağmen, coğrafik birimler (ülke, bölge, şehir) arasındaki farkları açıklamak için kullanılması çok yenidir. Rekabet kavramı, mikro (firma ve pazar) düzeylerde bu kurumların performanslarının hangi ortam ve süreçlerde maksimize olacakları bağlamında anlam kazanırken, coğrafik birimler bakımından rekabetçiliğin ne anlama geldiği açık

değildir. Dolayısıyla coğrafik birimler bakımından rekabetçiliğin net bir anlamının olmaması “şehirlerin gerçekte rekabet edip etmediklerinin” sorulmasına sebep olmuştur.

Tabii ki firma düzeyinde rekabette karşılaşılan bazı durumlar şehir için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin şehirler ya da ülkeler şirketler gibi yoğun bütçe sıkıntısı ile yüz yüze değildir. Ya da rekabetçiliğin eksikliğinden dolayı iflasla karşı karşıya değildir (Mayerhofer:2005,1).

İşte bu farklılıklardan dolayı şehirlerin rekabet edip etmediği konusunda iki zıt görüş bulunmaktadır. Birisi Porter’ın da aralarında bulunduğu görüştür. Porter göre şehirler gerçekten rekabet etmektedir. Fakat bu rekabet ülkelerdeki gibi; dünya ticaretinde pay alma; para birimlerindeki faiz oranları ya da kur farklılıklarıyla şeklinde değildir. Diğer taraftan şirketlerdeki gibi kar maksimizasyonu şeklinde değildir. Şehirlerin rekabet şekli; yatırımları, nüfusu, turizmi kamu fonlarını/teşviklerini kendilerine çekmek şeklindedir. Lever ve Turok’a (1999) göre de şehirler rekabet içerisindedirler. Fakat bu rekabet ne ülke düzeyindeki gibi dünya ticaretinden pay kapma, faiz oranların ayarlama, kur farkı şeklindedir; ne de şirketlerde olduğu gibi tek bir hiyerarşik düzen ve tek bir amaç (kar maksimizasyon) için yaptıkları rekabet şeklindedir. Şehirler yetenekli ve eğitilmiş işgücü için, yüksek çevresel standartlar ve yüksek yaşam standartları için rekabet ederler. Bu rekabet farklı şekillerde olabilmektedir. Kimi zaman bir olay ya da proje için kafa kafaya rekabet şeklinde olabilmektedir. Spor organizasyonları, teşvikler gibi. Kimi zaman olumlu kurumsal etkilere sahip rekabet şeklinde olmaktadır; gelişme konusundaki yerel sorumlulukları/üstlenmeleri canlandırmak gibi. Kimi zaman da bu rekabet sahip olunan güçlü yanları bölücü ve de zarar verici bir şekle bürünmektedir.

Kotler de (1993) şehirlerin rekabet içinde olduklarını ve her şehrin kendisine “birilerinin neden şehirlerinde yaşamayı, gezmeyi, ticaret yapmayı, yatırım yapmayı, şirketleşmeyi, istediğini; bu insanların şehirlerden ne istediklerini; bu rekabette başka şehirlerin sunamayıp kendilerini sundukları ya da sunabileceklerinin ne olduğunu/alabileceğini” gibi soruları sormaları gerektiğini ileri sürmüştür. Bu rekabet ortamında şehirlerin kazanabilmesi için ise bir şirket gibi düşünmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kotler:1993:17). Dolayısıyla şehir rekabetçiliği şirketlerin

faaliyet çıktıları (şirketler arası rekabetin durumu/sonuçları/etkileri, kar, gelir vs) ile alakalı bir kavram olmayıp bu çıktıların şehir sakinlerine nasıl/ne kadar etkilediği ile ilgili bir kavramdır (Hutchins ve Parkinson, 2005: 1). Chesire ve Stefano'ya (2002) göre şehirleri ekonomik aktiviteler için farklı imkânlar sunan birimler olarak düşünmek anlamlı olacaktır. Böylelikle şehirler ilgililere (işgücü yeni yatırımlar vb.) daha iyi imkân sunmak için yarış (rekabet) halindedirler.

Webster and Muller'e göre de (2000:1) şehirler kendi aralarında rekabet etmektedir. Bu rekabet, Şehrin mal ve hizmetlerini karşılaştırma yapılabilecek şehirlere kıyasla daha iyi değerde (daha iyi fiyatta değil!) üretme ve pazarlama kabiliyetidir. Yerel hizmetler gibi ticarileştirilemeyen ürünler de yazarlara göre rekabetçilik denklemine dâhil edilir.

Diğer taraftan şehirlerin rekabet halinde olamayacağını savunan görüşlerde bulunmaktadır. Örneğin, Krugman şehirlerin rekabet etmediğini; şehirlerin ancak rekabet halinde olan şirketlerin konumlandığı yer olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, Krugman şehirlerin değil, şehirlerin içinde bulunan şirketlerin rekabet edebileceğini savunur. Yani şehir rekabetçiliği kavramının aslında boş bir kavram olduğunu ve bu kavramın aslında şehirlerdeki şirketlerin rekabetçiliğini refer ettiğini ileri sürer (Huovari vd,2001,1). Aslında Porter ve Krugman arasında benzer bir tartışma ülke rekabet edebilirliğinde de yaşanmıştır. Krugman aynı şekilde ülkelerin bir şirket olmadığını ve ülke için rekabet etme kavramını kullanmanın yanlışlığından bahsetmiştir. Rekabet gücünü ülke düzeyinde ele alındığında verimliliği ifade ettiğini belirtmiştir (Lever vd,1999:791). Armitage'de rekabetin kaynağını şirketlerin oluşturduğunu ve rekabetin tarafı ülkeler/şehirler değil, şirketler olduğunu vurgulamaktadır. Ülkelerde/şehirlerde ise geçerli olan kavramın verimlilik olduğunu söyleyen Armitage rekabetçiliği verimliliği de içine alan fakat verimlilikten çok öte bir kavram olarak tanımlar (Armitage,1999:8). Aynı şekilde Kresl'e göre de, rekabetçi ulus nosyonunu bırakmalıyız. Çünkü bu kavram ekonomik refah için çok daha anlamlı bir ülkenin temel ekonomik amacı vatandaşları için yüksek ve artan hayat standartları sağlamaktır. Ulus düzeyinde rekabetçiliği karşılayan tek anlamlı kavramın ulusal verimlilik olduğunu belirtir. Bu durum ise ulusun işletmelerinin verimliliğine bağlıdır (Kresl,1995).

Mevcut durumda ülke, bölge veya şehir ölçeğinde coğrafi birimler arasında rekabetin olup olmadığı tartışmalarında ağır basan görüş, rekabetin olduğu yönündedir. Ancak bu coğrafi birimlerin gerçek birer varlık olarak değil, metaforik olarak birbirleri ile rekabet içerisinde oldukları varsayılmıştır. Şehirler, şirket veya gerçek kişilikler gibi değerlendirilerek yaratıcılık, girişimcilik gibi özellikleri ile ele alınmışlardır. Şehirlerin birbirleri ile rekabet içerisinde oldukları kabul edildiğinde, şehirlerin başarıları kendi içlerinde, örneğin geçmişe oranla ne kadar başarılı olduklarına göre değil, karşılaştırmalı olarak birinin başarısının diğerleri ile girdiği yarışta ne derece farklı olduğuna göre değerlendirilecektir.

Bu çalışmada ise şehirlerin birbirleri ile özel sektör işletmelerinde olduğu gibi, rekabet içerisinde oldukları kabul edilmektedir. Yani, birinin başarısı diğerleri ile girdiği yarışta onlara ne derece fark attığının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle “özel sektör işletmeleri ile aynı anlamda olmasa bile, başka bakımlardan şehirlerin birbirleri ile rekabet içerisinde oldukları ve uzun vadedeki başarılarının da önemli ölçüde bu rekabet yarışının bir sonucu olarak ortaya çıktığını” kabul edilmektedir. Özel sektör işletmeleri için söz konusu olan çeşitli doğrudan rekabet stratejilerinin iller için geçerli olmayacağı açıktır.

2.1.2. Şehirler Kiminle Rekabet Eder?

Bu bağlamda ele alınabilecek diğer bir soru ise, “şehirler kiminle rekabet ederler?” olmalıdır. İlk bakışta, her şehir diğer bütün şehirler ile rekabet içerisinde gibidir gibi bir fikir akla gelebilir. Ancak gerçekte rekabet, bir şehrin diğer bütün şehirlere karşı en iyi olma yarışı içerisine girmesi şeklinde olmamaktadır. Teorik olarak bu böyle olmakla beraber, gerçek rekabet, birbirine alternatif olan şehirler arasında gerçekleşmektedir. Birbirine alternatif olan şehirler ise, benzer özelliklerinden dolayı birbirlerinin yerine geçebilen şehirlerdir. Örneğin, yatırımlar bir şehirden kaçtığı anda hangi şehir veya şehirlere yöneliyorsa, işte söz konusu bu şehirler birbirleri ile rekabet içerisinde dir.

Böyle olmasının nedeni, benzer şehirlerin benzer donanım ve imkânlarla sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, aynı bölgede yer alan liman şehirleri benzerliklerinden dolayı birbirleri ile rekabet içerisinde dirler. Bu benzerliklerinden dolayı, avantaj yaratacak belirli kaynak ve girişimleri aynı anda kendilerine çekmeye

çalışırlar. Ancak bu kaynak ve girişimler bir şehri tercih ettiklerinde, diğr şehirleri tercih etmemiş olacaklardır. Dolayısıyla, benzer özellik taşıyan şehirler tercihin kendilerinden yana olması için birbiri ile yarış içrisine girerler. Bunun için de tercihe konu olabilecek farklılıklara başvururlar.

Bunu göz önüne alan şehir yöneticileri, sahip oldukları avantajları kullanarak alternatif şehirlere karşı *tercih edilen olma çabası* içrisine girerler. Bu doğrultuda düşünöldüğünde, rekabet en yoğun şekilde aynı bölge içrisinde yer alan ve benzer özellikler taşıyan şehirlerarasında gerçekleşmektedir. Şehirlerarası rekabetin yoğunluk ve şiddeti, bölgeler veya uluslararasına kaydığında ise azalmaktadır. Böylece, birbirine benzer veya yakın mal ve hizmet üreten şirketlerin yüksek pazar payı, yenilikçi ürünler, üstün performans için yoğun rekabet içrisine girmeleri gibi, benzer şehirler de rekabet stratejileri ile birbirlerine karşı üstün veya avantajlı hale gelmeye çalışırlar.

2.1.3. Şehirler Ne İçin Rekabet Eder?

Diğr bir soru ise, “şehirler ne için rekabet ederler” şeklindedir. Küreselleşmenin şehirleri uluslararası ölçekte ölkelerinden daha bağımsız hale getirmesiyle birlikte şehirler sahip oldukları avantajları belirleyerek *birbirleriyle* rekabete girmektedirler. Şehirlerarası rekabet, bir şehrin diğr şehirlere karşı avantaj elde etmesi ve çekim merkezi olması özelliğini taşımaktadır (Şenlier vd, 2004,232). Şehirler her şeyi, rakiplerinden daha iyi yapmak zorundadırlar. Şirketler pazar payı için rekabet ederken şehirler faktör piyasasında üretim faktörleri için birbirleri ile rekabet ederler (Huovari vd:2001,1).

Yukarıda ifade edildiği gibi rekabet daha çok şirket düzeyinde ve son dönemlerde ulusal düzeyde de ele alınan bir kavram olmakla beraber, dünyanın hemen her önemli şehri daha yaşanabilir, daha rekabet edebilir ve daha iyi yönetilen bir şehir olmak için stratejiler geliştirmeye ve cazibe merkezi haline gelmeye çalışmaktadır. Birbirlerini rakip olarak gören şehirler daha becerikli ve özgün yeteneklere sahip çalışanları şehre çekmek, yeni yatırımları ve kaliteli istihdam imkânlarını cezp etmek ve ekonomiye katkısı yüksek firmalara sahip olmak için sürekli bir rekabet halindedirler (Geyik vd,2004:677).

Rekabet halinde olan şehirlerin temel amaçları aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir: becerili ve özgün yeteneği olan çalışanları şehre çekmek; yeni yatırımları ve kaliteli istihdam imkânlarını cezp etmek; ülke ve uluslararası ekonomiye katkısı yüksek olan firmalara sahip olmak (Coşkun vd,2004:20).

Günümüzde şehirler de ülkeler gibi küresel güçten etkilenecek sermaye ve ticaret akışına maruz kalmaktadır. Eğer şehirler kendi rekabetçilik stratejilerini belirlerseler küresel/ulusal sermaye ve işgücüne ve dünya pazarlarına ulaşabilme fırsatları doğar. Aksi halde bu durum onlar için bir tehdit hükmündedir (Webster ve Muller, 2000, 2). Hiç şüphesiz şehirlerin rekabetçiliğinin kontrolü sadece şehirlerde değildir. Şehirler bulunduğu bölgenin ve ülkenin politik durumu, sosyo-ekonomik şartları da şehir rekabetçiliğinde önemli bir yer tutmaktadır (Webster ve Muller, 2000, 2).

Metexas ve Kallioras'a (2003) göre de Küreselleşmenin uluslararası ticaret, DYY insan kaynaklarını uzmanlaşması ve hareketliliği, teknoloji transferi gibi özellikleri şehirlerin rekabetçilik profillerini derinden etkilemiştir. Rekabetin yeni bir boyutu olan "şehirlerin rekabetini" ortaya çıkarmıştır. Şehirler ticari şirketler gibi rekabet etmezler. Bunu yerine hedeflenen pazardaki (sermaye, yatırım, nitelikli işgücü vb.) çekiciliğini arttırmak için; yaşam kalitesini ve çevresel standartları yükseltmek için rekabet eder.

Lever'e göre (1999) şehirler aşağıdaki 5 unsur için rekabet etmektedirler;

- * Sermayeyi bölgeye/şehre çekebilmek,
- * Gayri safi katma değer, ekonomik büyümenin gelişimi,
- * Bölgeye insan sermayesi, politik güç vb şeklinde katkı sağlayacak olan nüfusu bölgeye/şehre çekebilmek,
- * Kamu bütçesinden pay alabilmek,
- * Makro ölçekte organizasyonları (Olimpiyatlar, uluslararası kongre ve fuarlar vb) yapabilmek

şehirler her şeyi, rakiplerinden daha iyi yapmak zorundadırlar. Yani şirketlerin yüksek pazar payı, yenilikçi ürünler, üstün performans için rekabet ettikleri gibi,

şehirlerde rekabet etmek için çok daha fazla girişimci stratejiler uygulamak zorundadırlar (Klas, 2004). Diğer bir deyişle şehirlerinde şirketler gibi stratejik olarak yönetilmesi gerekmektedir. Şehirlerarası rekabette ön planda yer almak isteyen şehirlerde yöneticiler, şehrin ekonomik performansını ve sürdürülebilir rekabet gücünü artırmak amacıyla her alanda yeni düzenlemeler yapmakta ve politikalar üretmek zorundadırlar. Bu politikaların da başarıya ulaşması ancak stratejik bir şekilde yönetilmeleri ile mümkündür. Stratejik yönetim, şehirleri geliştirmek için çeşitli stratejiler üretilmesine olanak sağlayan bir araç niteliğindedir (Coşkun, 2006).

2.2. Şehir Rekabetçiliğini Kavramsal Olarak Açıklayan Modeller ve Çalışmalar

şehir rekabetçiliğinin ölçülmesi konusuna geçmeden önce konuya kavramsal olarak yaklaşan çalışmaların irdelenmesinde fayda vardır. Çalışmanın bu kısmında şehir rekabetçiliğini kavramsal olarak açıklayan modeller ve çalışmalara yer verilecektir. Farklı yazarların şehir rekabetçiliğine yönelik tanımları, boyutları, belirleyicilerin neler olduğu anlatılacaktır. Şüphesiz, şehir rekabetçiliğine yönelik tüm çalışmaları, boyutlandırmaları burada ele almak mümkün değildir. Bu sebepten dolayı en çok atıf alan modeller ve çalışmalar ele alınacaktır.

Özellikle şirket ve sektör rekabetçilik analizlerinde referans bir akademisyen olan Porter bu bilgi birikimini şehirlerin rekabetçilik analizinde de kullanmıştır. Porter'ın şehir rekabetçiliği ile ilgili kavramsal açıklamaları iki gruba ayrılabilir. Birincisi "*Competitive Advantage Of Nations*" (1991)adlı çalışmasında ülke ve sektöre yönelik olarak ortaya konmuş olan "*Elmas Modeli*" bir şehrin/bölgenin rekabet gücünü açıklamak için kullanılmaktadır. Özellikle kümelenme ile ilişkilendirilen çalışmalarda "*Elmas Modeli*" yoğun olarak kullanılmaktadır. İkincisi ise 1995 yılında "*Competitive Advantage Of Inner City*" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada şehirlerin rekabet avantaj ve dezavantajlarını ele almıştır. Daha sonra bu çalışmaya katkı sağlayan, eleştiri sunan birçok çalışma yapılmıştır. Burada kısaca "*Elmas Modeli*" ve şehirlerin rekabet avantaj ve dezavantajlarına yönelik teorik açıklamalarına yer verilecektir.

(i) "*Elmas Modeli*" Bir coğrafi konumun (il, bölge vb) rekabet üstünlüğü belili bir alanda yüksek ve yükselen verimlilik deyinine ulaşılması için sağladığı ortama bağlı

olduğunu ifade eden Porter (2011) rekabet üstünlüğünün kaynaklarını elmas modeli ile açıklamaktadır. Buna göre Elmas modeli, “Faktör Şartları, Talep Şartları, Firma Yapısı ve Rekabet, İlişkili ve Destekleyici Endüstriler” olmak üzere 4 temel bileşenden oluşmaktadır. Elması dışarıdan etkileyen “Devlet ve Şans Değişkenleri” de bulunmaktadır. Porter’a göre elmasın değişkenleri birbirini etkilediği gibi elmas bir bütün olarak bölge/ sektör rekabet gücü düzeyini etkilemektedir. Gerek yurt dışında gerekse yurt içinde son yıllarda bölgelerin/şehirlerin rekabet gücüne yönelik yapılan çalışmalarda, kümelenme temelli çalışmalarda elmas modeli yoğun olarak kullanılmaktadır. Modelin bileşenleri rekabetçilik ile ilişkisi aşağıda yer almaktadır.

Faktör Koşulları: bölgelerin eğitimli işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve altyapı gibi sanayilerin rekabet gücünün gelişmesinde rol oynayan üretim faktörlerindeki durumunu kapsamaktadır. Porter; bu üretim faktörleri arasında insan kaynakları, fiziki altyapı, bilimsel ve teknik bilgi ile piyasa bilgisi sağlayan kurumları da değerlendirmiştir (Alsaç, 2010:17). Bu çerçevede faktör koşullarının her bir alt bileşenindeki değişiklik bölgenin rekabet gücünü de etkileyeceği varsayılmıştır. Örneğin hammadde durumu, finansa erişim, nitelikli işgücü ve işgücü maliyetleri vb değişkenlerdeki iyileşme bölgenin rekabetçi pozisyonu için gerekli olan şartlardır.

Talep koşulları, bir bölgenin ürünlerine olan yurt içi ve yurt dışı talebin özellikleri o bölgenin rekabet gücü kazanmasında önemli bir faktördür. Bu başlık altında talebin niteliği, yurtiçi-yurtdışı kompozisyonu, talebin büyüme potansiyeli irdelenir. Örneğin bir bölgedeki talep daha nitelikli ürünler için firmaları sıkıştırdığı takdirde firmaların kendilerini geliştirmeleri gerekecektir. Böylelikle yurt içindeki talebi karşılamak için yapılmış olan yenilikler, geliştirmeler o bölgenin gerek diğer bölgelere gerekse yurt dışına yönelik rekabet avantajı sağlamasına sebep olacaktır

Firma Yapısı ve Rekabet, bir bölgedeki firmalar arası rekabet ve firmaların yapısı bölgenin rekabet gücünü etkileyen diğer bir bileşendir. Firmaların kurumsallaşma düzeyleri, ölçükleri, kapasiteleri vb özellikleri geliştikçe bölgenin rekabet gücü artacaktır.

Diğer taraftan bölgesel koşullar firma ve/veya sektörlerin stratejilerini ve rekabetçi konumlarını etkilemektedir. Sektördeki düşük rekabet o sektörü çekici kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, firmalar düşük rekabeti tercih ederler, ancak, bölgesel

rekabet firmaları yeniliğe, yani, yeni bir şeyler üretmeye ve gelişmeye zorlamaktadır. Sonuç olarak bölgesel rekabet, düşük küresel rekabeti doğurmaktadır (Barca vd, 2006:45).

Elmasın son bileşeni “*İlişkili ve Destekleyici Endüstriler*”dir. Bir bölgedeki işletmelerin, tedarik zincirlerinde yer alan sektörlerin bölgede bulunurluğu ve gelişmişliği sektörün rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir. Bu durum da bölgenin rekabetçi pozisyonuna katkı sağlamaktadır. Bankacılık sektörü ve otomotiv sektörü; tarım sektörü ve hayvancılık sektörü inşaat sektörü ve mobilya sektörü gibi ilişkili sektörlerde yaşanan gelişme bölgeyi etkilemektedir. Örneğin bir bölgedeki inşaat sektörünün gelişmesi kendisi ile beraber, mobilya sektörünü, bankacılık sektörünü de geliştireceği için topyekûn bir gelişme sağlanacaktır. Tersine bir durumda yani inşaat sektöründe yaşanacak daralmada krediler azalacağı için bankacılık sektörü; talep azalacağı için mobilya sektörü zarar görecektir.

Elması dışarıdan etkileyen iki değişken ise “*Devlet ve Şans*” faktörüdür. Şans faktörü, teknolojik gelişmeler, ekonomik krizler, savaşlar vb olayları ifade etmektedir. Bu sayılan olaylar beklenmedik bir şekilde bir bölgeyi, ülkeyi rekabetçi bir konuma düşürebileceği gibi rekabetçi konumunu güçlendirecektir. Devlet değişkeni ise, devletin bir bölgenin daha rekabetçi bir konuma yükselmesi için yaptığı/yapmadığı işleri ifade eder. Vergiler, teşvikler, kamu yatırım kararları, Altyapı iyileştirmeleri vb kararlar örnek olarak verilebilir.

(ii) *Şehirlerin Rekabet Avantaj ve Dezavantajları*: Porter (1995) “inner city” denilen şehir merkezlerinin etrafındaki varoşlar üzerine yaptığı çalışmasında anılan mekânların rekabet avantaj ve dezavantajlarını sıralamıştır. Porter’ın varoşlara yönelik bu çalışmasından sonra bu çalışmaya atıf yaparak yapılan birçok çalışma bu avantaj ve dezavantaj ayrımı sadece varoşlar için değil şehirlerin tamamı için kullanılmıştır. *Şehirlerin Rekabet Avantajları* olarak, stratejik konumlandırma; yerel pazar talebi; bölgesel kümelerle entegrasyonu ve insan kaynakları ele alınmıştır. *Şehirlerin Rekabet Dezavantajları* olarak ise; Toprak, bina maliyetleri, diğer maliyetler, güvenlik, altyapı, yönetim ve iş gören becerileri ve sermaye ele alınmıştır. Porter daha sonra şehir merkezlerinde ki varoşların gelişiminde özel sektörün ve kamu sektörünün değişen sorumluluk ve rollerini tanımlamıştır. Değişen

sorumluluk ve roller ilerleyen bölümlerde anlatılacaktır.

Şehir rekabetçiliği ile ilgili yoğun olarak çalışan diğer bir akademisyen olan **Kresl** (1995) şehir rekabetçiliğini anlatırken bir biri ile ilişkili üç kavramı tanımlamaktadır. Bunlar: Göstergeler, Karakteristikler ve Belirleyicilerdir.

Rekabetçilik Göstergeleri: Kresl'e göre rekabetçilik sadece daha fazla büyümeyi teşvik için önemli bir araç değil bunun yanında arzu edilir spesifik sonuçlara sebep olan bir ekonomik gelişme sürecini zorunlu kılmaktadır. Göreceli olarak rekabetçi bir şehir ekonomisi için daha çok iş (daha yüksek GSYH, yüksek istihdam, yüksek üretim vb.) daha güzel iş kadar önemli olmayabilir. Eğer aşağıdaki unsurlar bir şehirde varsa o şehrin göreceli olarak rekabetçi olduğu sonucunu çıkarılabilir:

- ✓ Ortaya çıkarılan işler yüksek yetenekli, yüksek gelirli işler ise,
- ✓ Üretim çevreye karşı zararsız mal ve hizmet geliştiriyorsa,
- ✓ Üretim arzu edilir özelliklere sahip mal ve hizmetlerde yoğunlaşıyorsa,
- ✓ Şehir kendi geleceği üzerinde daha çok kontrol sağlayabileceği faaliyetlerde uzmanlaşırsa,
- ✓ Şehir, şehir hiyerarşisinde ki konumunu geliştirebilirse.

Rekabetçiliğin Karakteristiği: Kresl'in ele aldığı bir diğer kavram rekabetçiliğin karakteristiğidir. Şehir kendi uluslararası rekabetçiliğini geliştirmeyi başardığında şehir ekonomisinde aşağıdaki karakteristikler ortaya çıkacaktır.

- Yüksek nitelikli işgücü
- Yüksek eğitilmiş işgücü
- Üstün bir nakliye ve iletişim altyapısı
- Kıtasal ya da küresel iş yapan firmalar
- Dinamik KOBİ'lere olanak veren bir çevre
- Risk sermayesine ve finansa yeterli ulaşım
- Çekici sanayi siteleri ve ofis alanları
- Etkili yönetim
- Dünyanın diğer yerleriyle yaygın ilişkiler
- Destekleyici ve düzenleyici çevre
- Kamu ve özel sektör arasında etkili iletişim
- Profesyonel hizmetlerin ve işletmelerin tam bir ayıklanması
- Şehrin rekabet avantajı için tahsis edilmiş araştırma kurumları kompleksi

Rekabetçiliğin Belirleyicileri: şehir rekabetçiliği kavramını açıklamada, bir şehrin göreceli rekabetçilik derecesini değerlendirmede ve de hem güçlü yanlarını hem de

zayıf yanlarını tanımlama da kullanılabilir unsurların neler olduğu konusu büyük önem taşımaktadır. Bunu için aşağıdaki denklem önerilmiştir (Kresl, 1995, Kresl, Singh, 1995).

$$\text{Şehir Rekabetçiliği} = f(\text{Ekonomik Belirleyiciler} + \text{Stratejik Belirleyiciler})$$

Ekonomik Belirleyiciler = Üretim Faktörleri + Altyapı + Konum + Ekonomik Yapı + Şehrin Yaşam Kalitesi

Stratejik Belirleyiciler = Yönetmel Etkinlik + şehir Stratejisi + Kamu-Özel Sektör İşbirliği + Kurumsal Esneklik

Ekonomik belirleyiciler istatistikî bilgilerden oluşurken; stratejik belirleyiciler istatistikî olarak ölçülmesi mümkün olmayan ve doğası gereği kalitatif olan unsurlardır.

Tablo 2: Şehir Rekabetçiliğinin Belirleyicileri

EKONOMİK BELİRLEYİCİLER	STRATEJİK BELİRLEYİCİLER
Üretim Faktörleri	Yönetmel Etkinlik
En az 12 yıllık eğitim almış iş gücünün oranı	Aktif liderlik rolü
Risk sermayesi elde edebilme	Sorumluluk ve yetki devrinin sınırlarının açıklılığı
Endüstri bölgesinin ve ofislerin varlığı	
Altyapı	Şehir Stratejisi
Ulaşım; demir, kara ve hava yolunun yeterliliği	Özel ve iyi düşünülmüş olması
İletişim	Kamu-Özel Sektör İşbirliği
Bu servislerin maliyeti	şehir ve özel sektör arasında operasyonel ilişki
Bu servislerin yeterliliği	
Araştırma olanakları	Diğer sektörle koordinasyon
Üniversite ve araştırma merkezlerinin sayısı ve kalitesi, bilim adamı sayısı	Kurumsal Esneklik
Araştırma enstitülerinin bölgedeki ülkedeki ve diğer ülkelerdeki araştırma enstitüleri ile ilişkisi	Mevzuat yapısı Karar vermede açıklık
EKONOMİK BELİRLEYİCİLER	
Konum	
Pazarlarla ilişkiler	
Merkez-çevre pozisyonu	
Teknolojik değişimin Merkez-çevre pozisyonuna etkisi	
Ekonomik Yapı	
20-100 çalışanı olan işletmelerin yüzdesi	
Yabancı şirketlerin yüzdesi	
Finansal kurumların sayısı, büyüklüğü, yabancı iştirakleri	
İşletmelerin ve mesleki hizmetlerin yeterliliği	
Şehrin Yaşam Kalitesi	
Kültürel ve eğitim kurumları	
Barınma imkânları	

Kaynak: Kresl, 1995

Kresl (1995) çalışmasına benzer bir şekilde Çin'deki şehirlerin rekabetçiliğini çalışmış olan Ni (2001) şehir rekabetçiliğini aşağıdaki şekilde formüle etmiştir.(Jiang,2007:17).

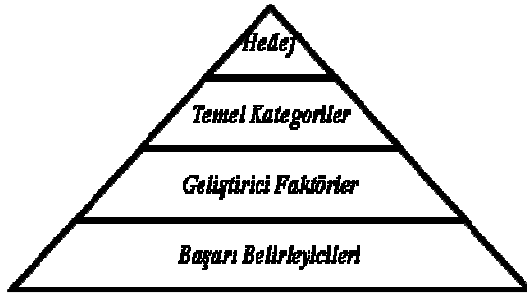
$$\text{Şehir Rekabetçiliği} = f(\text{Hard Faktörler} + \text{Soft Faktörler})$$

Hard Faktörler = İnsan Sermayesi+Finansal Sermaye+Bilim Ve Teknoloji+Doğal Çevre +Mekânsal Avantajlar+Altyapı+Yapı+Yığılma Derecesi

Soft Faktörler = Kültürel Konsensüs +Kurumsal Kalite+ Yönetmelik Uzmanlığın Derecesi+Dış Dünya Açıklık Derecesi+Sosyal Düzen

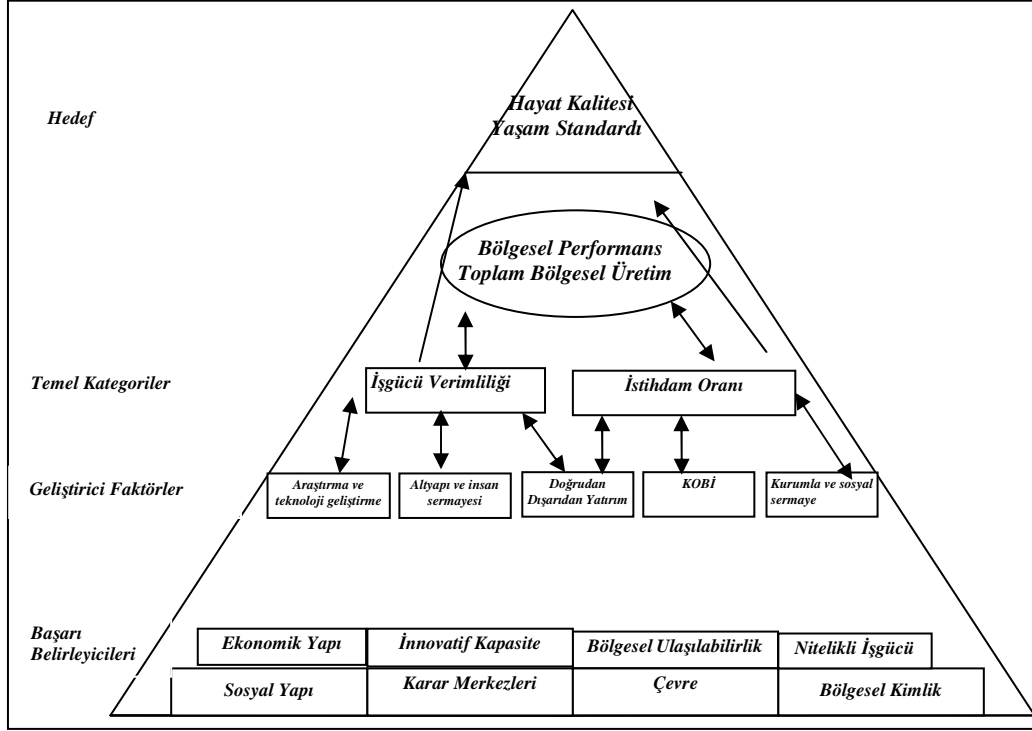
Lengyel (2004) şehir rekabetçiliğini piramit bir modelle açıklamaktadır. Piramidin üstünden aşağıya doğru aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır; “Hedef, Temel Kategoriler, Geliştirici Faktörler Ve Başarı Belirleyicileri”. Aşağıda piramit modelin bileşenleri görülmektedir.

Şekil 1: Piramit Modeli

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere her bir bileşenin alt unsurları ile beraber birbirleri ile etkileşim halinde olan büyük bir piramit ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2: Piramit Modelinin Unsurları

Kaynak: Lengyel, 2004

Lengyel'in (2004) geliştirdiği bu kavramsal modelde yer alan değişkenler aynı zamanda rekabetçiliği ölçmek içinde kullanılmıştır (Örneğin Lukovics (2006, 2007a, 2007b, 2008) ve Lengyel ve Lukovics (2006), Kovács ve Lukovics (2006)).

Webster ve Muller, (2000, 5) şehir rekabetçiliği değerlendirme kategorilerini 4 başlıkta altında toplamıştır ve her bir başlık altında da değerlendirme tekniklerini belirtmiştir. Fakat burada önerilen değerlendirme teknikleri şehir rekabetçiliğini ölçmek için değil mevcut durumun (sebeplerin) tespiti için önermektedir.

a) *Ekonomik Yapı*: geleneksel olarak birçok rekabetçilik değerlendirmesinde odaklanan bir kavram olan ekonomik yapı, ekonomik kompozisyona, verimliliğe, katma değere, çıktılara ve de yerel/yabancı yatırımlara odaklanır. Bu başlık altında “Yerelleşme Katsayıları, Paylaşım Analizi, Ekonomik Tabanlı Analiz, Verimlilik Analizi, Bölgesel Girdi Göstergeler, Yatırım Göstergeleri, Input-Output Analizi, Endüstri Yapısı Araştırmaları, Yoğunlaşma Derecesi ve İktisadi Çeşitlilik, Merkeziyetçilik” kavramlarını ele almaktadır. Ekonomik yapı kategorisi için bir dizi değerlendirme teknikleri sunulmuştur. Aşağıdaki tabloda bu teknikler yer almaktadır.

Tablo 3: Ekonomik Yapı Kategorisi Değerleme Teknikleri

Ekonomik Kompozisyon
Sektördeki yapısal değişiklikler
Firma stratejilerindeki değişimler
Yoğunlaşma ve Çeşitlilik Derecesi
Endüstri içi Yoğunlaşma
Ekonomik çeşitlilik
Endüstrinin Merkeziliği (Varlığı ve Kalitesi)
Yerel Müşteriler
Yerel Yetenekli Tedarikçiler
Yerel Rekabet /İlişkili Endüstriler

Kaynak: Webster ve Muller,2000: 5

b) *Şehre Has Özellikler*, şehrin konumu, imajını, altyapısını, doğal kaynaklarını, yaşama ve iş yapma maliyetlerini ifade eder. Bu başlık altında “şehrin sahip olduğu Pazar potansiyeli, coğrafi konumu, ulaşım imkânları şehrin sahip olduğu altyapı imkânları, sermaye ve finans erişim imkânları, şehrin sakinlere sunduğu konforun düzeyi ve mevcut sakinlerine ve potansiyel sakinlerine göre şehrin sahip olduğu imaj” ele alınabilir. Yukarıda sayılan şehre has özelliklerin değerlendirilmesi için de bir takım teknikler önermiştir. Bu teknikler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4: Şehre Has Özellikler Kategorisi Değerleme Teknikleri

Pazar Yapısı	Maliyet Yapısı
Yaş Gruplarının Nüfusu	Arazi ve Mülk Piyasası
Gelir Dağılımı	Göreceli İşçi Maliyetleri
Konum / Ulaşım Analizi	Yaşam Maliyeti
Araç-Gereç Envanteri	Vergiler
Ağların Değerlendirilmesi	Değişim Oranları
Kilit şehirlere Ulaşım Maliyeti	İmaj
Altyapı Envanteri	Uluslararası şehir Dereceleri
Nakliye	Bölgesel ve Ulusal Şöhret
Telekomünikasyon	Sermaye Varlığı
Elektrik ve Su	Faiz Oranları
Endüstriyel Arazi ve Bölgeler	Risk Sermayesi
Doğal Kaynaklar	Orta Düzey Kredi Kurumları
Yaşam Kalitesi	Bankacılık Kültürü /Modelleri
İklim ve Doğal Yaşam Kalitesi	
şehir Çevresinin Kalitesi	
Kültürel ve Eğlence Olanakları	
Estetik	

Kaynak: Webster ve Muller,2000: 5

c) *İnsan Kaynakları*: şehir rekabetçiliğini kavramsal olarak açıklayan birçok çalışmada da yer aldığı gibi bir başlık da insan kaynakları başlığıdır. İnsan kaynakları kavramı çalışanların niteliklerin düzeyini, iş gücü maliyetlerini, işgücünün varlığı ve uygunluğunu ifade eder. Bu çerçevede İşgücüne Katılım oranı, işgücünün Yetenek

/Eğitim Profili, gerek mesleki gerek genel Eğitim Olanakları, M¼fredatı içeriği, , End¼striyel Yapı ve İřđüc¼n¼n Uyumu ve emek piyasasını d¼zenleyen/etkileyen kurumlar incelenebilir. Aşağıdaki tabloda İnsan Kaynakları Kategorisi değerleme teknikleri yer almaktadır.

Tablo 5:İnsan Kaynakları Kategorisi Değerleme Teknikleri

<i>İřđücü Katılımı</i>
İřđücü B¼y¼kl¼đ¼ ve B¼y¼mesi
Haftalık Ortalama alışma Saatleri
İşsizlik ve Eksik İstihdam
Gayri Resmi Sekt¼r Trendleri
Bağımlılık Oranı
<i>Eğitim Olanakları ve M¼fredat</i>
Programların Kalitesi
Lider Eğitim&Ar-Ge kuruluşları
Mesleki Eğitim
<i>Yetenek /Eğitim Profili</i>
Eğitim ve Yetiştirme D¼zeyi
Teknik Beceri
Okuryazarlık ve Lisan Yeteneği
Bilgisayar&internet Becerisi
<i>End¼striyel Yapı ve İřđücü Uyumu</i>
İřđücü Boşluğu ile İşsiz Oranı
İşten ıkma Oranı
Sekt¼r Bazında İstihdam Artışı
<i>¼cret gelirleri ve İş Kurumları</i>
Asgari ¼cretler
Cari ¼cretler
Profesyonellerin ¼cretlerindeki Değerifim
Maaş Başına Vergiler /Kesintiler
Sekt¼rlerdeki Sendikalaşma
Teknik ve Mesleki Örg¼tler

Kaynak: Webster ve Muller,2000: 5

d) *Kurumsal ve k¼lt¼rel evre*: son olarak ele alına bu başlık örg¼t k¼lt¼r¼, y¼netiřim ve politik yapıyı ifade etmektedir. Bu başlık altında Y¼netiřim, Şampiyon Kurumlar ve Bireyler, ağlar, karşılıklı ilişkiler ve b¼lgenin sahip olduğu Normlar ve Gelenekler incelenmektedir. Kurumsal evre kategorisi değerleme teknikleri aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 6: Kurumsal ve Kültürel Çevre Kategorisi Değerleme Teknikleri

Ulusal Yönetişim	Yüksek Profilli Firmalar
Makroekonomik Politikalar ve Siyasi İstikrar	Networklar ve Karşılıklı İlişkiler
Bireysel ve Kurumsal Vergiler	İşletmeler, Kamu ve Eğitim Kurumları İlişkisi
Anti Tröst Kanunlar	Örgütsel Canlılık
Yerel Yönetişim	Çapraz Üyelik Oranları
Yerel Vergiler ve İşletme Ücretleri	İşletme Destek Programları
Ekonomi Kalkınma Programları ve Deneyimler	Normlar ve Gelenekler
Yerel Yönetimin Yetenekleri	Girişimcilik
Şampiyon Kuruluş/Birey	Ar-Ge Harcamaları
Karizmatik Belediye Başkanı	Yerel Rekabet
Etkin Kalkınma Ajansları	Yolsuzluk Bıçimleri ve Oranları
Şehir Propagandacıları	Yerli-Yabancı İlişkisi
	Arabuluculuk Sitilleri

Kaynak: Webster ve Muller,2000: 5

Bir diğer çalışma ise Gardiner (2003) tarafından yapılmıştır. Yazar'a göre rekabetçiliğin faktörlerini; altyapı ve ulaşılabilirlik, verimli çevre, insan kaynakları ve uluslararasılaşma şeklinde dört ana başlıkta toplanabilir. Bu dört boyut şehrin rekabetçiliğini etkilemektedir. Aşağıdaki tabloda her bir boyutun alt unsurları yer almaktadır.

Tablo 7: Şehir Rekabetçiliğinin Faktörleri

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	Verimli Çevre
Temel alt yapı	Girişimcilik kültürü
Yol	Giriş için düşük engeller
Tren	Risk alma kültürü
Uçak	Sektörel yoğunlaşma
Mülkiyet	Denge/bağımlılık
Teknolojik Alt yapı	İşgücü yoğunlaşması
İCT	Yüksek katma değerli faaliyetler
Telekom	Uluslararasılaşma
İnternet	İhracat/ küresel satışlar
Bilgi altyapısı	Yatırım
Eğitim olanakları	Örgüt kültürü
Yer kalitesi	DYY doğası
İskân	Yenilik
Doğal Çevre	Patent
Kültürel Zenginlik	Ar-Ge düzeyleri
Güvenlik	Araştırma enstitüleri ve üniversiteler
İnsan Kaynakları	Araştırmalar ve şirketler arasında ki ilişki
Demografik trend	Yayıma etkisi
Nitelikli işgücü göçü	Yönetim ve kurumsal kapasite
Çeşitlilik	Sermayeye ulaşılabilirlik
Yüksek nitelikli işgücü	Uzmanlaşma
Bilgi yoğun işgücü	Rekabetin yapısı

Kaynak: Gardiner, 2003

Klaus'a göre (2004), şehirlerarası rekabette en önemli etmen yerel faktörlerdir. Bir şehrin yerel faktörlerinin kalitesi o şehrin diğer şehirlerle kıyaslandığında avantajını ya da zayıf yanını gösterir. Son yıllarda şehirlerin firmaları kendine çekmek ve elinde

tutmak için kullandıkları yaygın stratejiler; Altyapı yatırımları, araştırma enstitüleri, azalan vergiler, ya da daha geniş bir ifade ile yerel faktörleri, iyileştirmektedir.

Ekonomi ve üretim sistemi değiştikçe önem verilen yerel faktörlerde değişim göstermektedir. Bu da şehir rekabetçiliğinin geliştirmek için belirlenen stratejilerin de değiştiği anlamına gelmektedir. Örneğin önceki çalışmalarda önem atfedilen; “çalışanların şirket kararları üstündeki etkisi”, “özel taşımacılık altyapısı”, “çevresel kanunlar ve düzenlemeler”, “pazara yakınlık” gibi konular giderek önemini kaybediyor. Klaus’a göre şehirlerarası rekabette ana tek yerel faktör Kalifiye İşgücüdür.

Klaus (2004) çalışmasında şehir rekabetçiliği kapsamında şirketlere yatırım için yer seçiminde etkili olan faktörler sorulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre yerel faktörleri **Çok Önemli, Oldukça Önemli, Az Önemli Ve Çok Az Önemli/ Önemsiz Yerel Faktörler** şeklinde bir ayırma tabi tutmuştur. Faktörlerin öneminin belirlenmesi ile stratejilerin ve kaynak dağılımı yapılırken daha doğru kararlar alınmasına katkı sağlayacaktır. Aşağıdaki tabloda her bir yerel faktörün önem seviyesi yer almaktadır.

Tablo 8: İşletmeler İçin Önemli Olan Yerel Faktörler

Çok Önemli Yerel Faktörler	Oldukça Önemli Yerel Faktörler	Az Önemli Yerel Faktörler	Çok Az Önemli/ Önemsiz Yerel Faktörler
Yüksek Nitelikte İşgücünün Varlığı ve maliyeti	Araştırma Enstitülerine yakınlık	Niteliksiz işgücünün maliyeti	Çalışanların Şirket kararları üstündeki etkisi
Yabancı işgücünün çalışma ruhsatı	Esnek çalışma saatleri	Zemin Varlığı	Özel Taşımacılık altyapısı
Telekomünikasyon	Sermaye maliyeti	Patent korumaları	Enerji maliyetleri
Üniversite mezunlarının Kalitesi	Zemin maliyeti	Çevresel kanunlar ve düzenlemeler	Niteliksiz işgücünün varlığı
Yasal ve siyasi çevrenin tahmin edilebilirliği	Üniversite İşbirliği	Kamu Sektörünün talepleri	Rekabet edilen şirketlere uzaklık
Kurum vergisi	Müşterilere yakınlık	Pazara yakınlık	Teknik okullarla işbirliği
İşçi işveren ilişkileri		Kamu taşımacılığının kalitesi	Araştırmalara Kamunun sponsorluğu
Yeni Teknolojiyi kabulü ve uyumu			
Yaşam kalitesi			

Tablo 8'in devamı

Çok Önemli Yerel Faktörler	Çok Az Önemli/Önemsiz Yerel Faktörler
Nitelikli işgününün gelir vergisi	Tedarikçilere yakınlık
Çalışma ruhsatı prosedürleri	Finansal teşvikler
AB pazarlarına ulaşım	Risk sermayesine ulaşım
Uluslararası dolaşım imkânları	
Üretim yerinin pazara olan uzaklığına bağlı maliyet dezavantajı	
Teknik okul Mezunlarını kalitesi	

Kaynak: Klaus, 2004

Docherty vd (2003) şehir rekabetçiliğinin boyutlarını fiziksel, insani, kurumsal ve kültürel olarak 4 boyutta toplamaktadır. Bu 4 boyutun açılımı aşağıdaki gibidir;

a) *İktisadi Temelli Mirasın Varlığı*: bu başlık altında şehrin sahip olduğu endüstriyel ve ticari miras, şehrin coğrafi olarak konumlandığı bölge, şehrin önde olduğu endüstri bileşimi ve çeşitlilik yer almaktadır. Bu sayılanların şehirde olması nispetinde şehir rekabetçiliği gelişecektir.

b) *Sert Ve Somut Değerler “hardware”*: Şehrin sahip olduğu iletişim altyapısı, bir sektörde sergilediği kabiliyet, insan sermayesinin niteliği ve niceliği, , eğitim ve Ar-Ge kurumların varlığı ve etkinliği gibi değişkenler set ve somut değerler başlığı altında incelenmektedir.

c) *Yumuşak ve Görülmez Değerler “software”*: bir önceki boyut tersine bu boyutta şehrin sahip olduğu soft unsurlar yer almaktadır. Bu unsurların varlığı, etkinliği, derecesi hard unsurların ölçülemez aynı şekilde geliştirilmesi de nispeten zordur. Bu unsurlara; şehrin imajı ve algısı (Gerek kendi sakinlerinin gerek diğer paydaşların), şehrin medya ve kültürel kurumlarının varlığı, örnek olarak verilebilir.

d) *Örgütsel değerler “orgware”*: Docherty vd (2003) son olarak da örgütsel değerleri bir boyut olarak ele almıştır. Bunlar, yerel kurumların yapısı ve kapasitesi, politik ve profesyonel liderlik, kurumsallaşma derecesi gibi unsurları içermektedir.

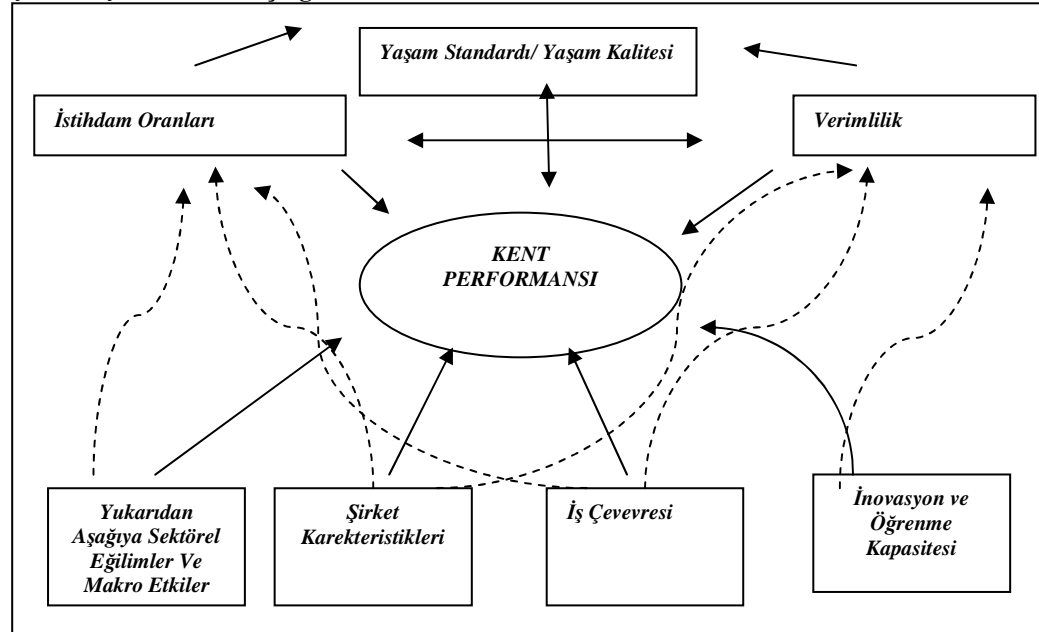
Serrano (2003), şehir rekabetçiliği kavramı ile şehir cazibedarlığını ele aldığı

çalışmasında rekabetçilik ve cazibedarlık aralarındaki ilişkiyi ve farkları belirttikten sonra: şehir rekabetçiliğinin faktörleri 6 başlık altında toplamıştır. Bunlar; teknolojik durum, insan kaynakları, iş ortamı, ekonomik şartlar, kam yönetimi, fiziksel alt yapıdır.

Ramkisson (2002), çalışmasında ekonomi performans olarak tanımladığı rekabetçiliğin açıklayıcılarını ortaya koymuştur. Yazara göre şehrin rekabetçiliğini belirleyen etkileyen temel unsurlar; “şehrin ölçeği, coğrafik konum, kırılganlık, açıklık, doğal kaynaklar, ekonomik yapı, işçi gelirleri, kültürel ve sosyal uyum, bağımsızlık, yerel karar mekanizması, siyasi istikrardır.”

Begg (1999) şehir rekabetçiliğini labirente benzetmiştir. Şehir rekabetçiliği labirentinin ortasına şehir performansını yerleştirmiştir. Modelde şehir performansına etki eden faktörler ve de şehir performansının etki ettiği unsurlar yer almaktadır. Aşağıdaki şekil labirenti göstermektedir.

Şekil 3: Şehir Rekabetçiliği Labirenti

Kaynak: Begg, 1999

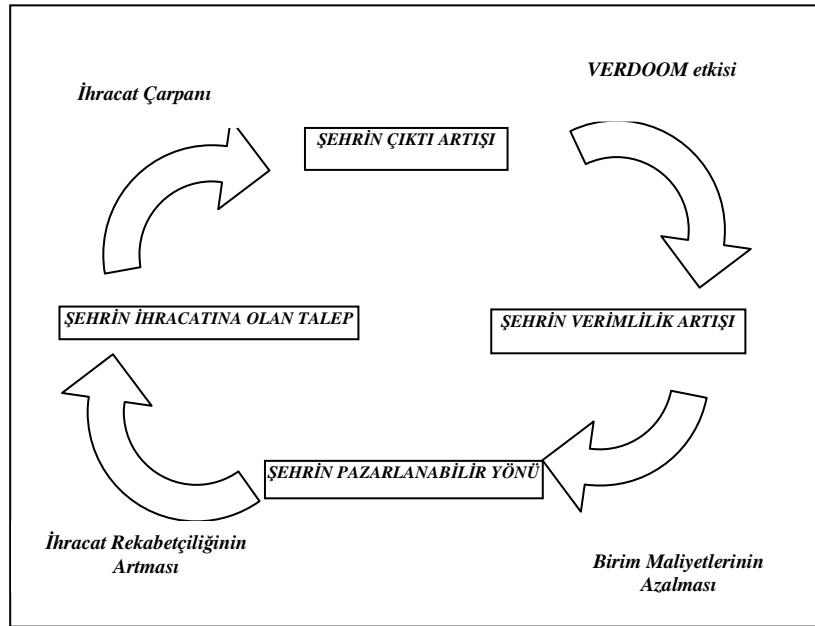
Şehir bilimi alanında çalışan Sotarauta ve Linnamaa (1998), şehirlerin rekabetçiliğinin unsurlarının, altyapı, networklara üyelik, insan kaynakları, yaşam kalitesi, kurumlar ve etkili politika networkları ve başarılı firmalara sahiplik olduğunu ifade etmektedirler.

Şehir/bölgesel rekabet edebilirliğin tanımlanmasında olduğu gibi, referans aldığı

teorik çerçeve konusunda da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ancak, iktisat teorisi bağlamında bölgesel rekabet edebilirlikle ilişkilendirilen çeşitli temel teoriler mevcuttur (Kara,2008:10). Gardiner vd (2004), Martin, (2005), Simmie vd (2006), Martin ve Simmie (2008), farklı teorilerin açıklamalarını ele alarak şehir rekabetçiliğinin farklı teorik temellerini orta koymuşlardır. Aşağıda ilgili teoriler ve açıklamaları yer almaktadır.

İhracat Temelli Teorileri: Bu teorinin açıklamaları ışığında şehir rekabetçiliğinin en önemli sağlayıcısı ihracat kabiliyetidir. İhracata dayalı kalkınma teorilerine göre, bir bölgenin dış ticaret alanında rekabet edebilirliği bölgenin genel ekonomik performansı ve başarısı açısından çok önemli bir belirleyicidir. Teori, bölgenin ihracata dayalı sektörlerinin gelir, yatırım ve üretkenlik artışı sağlamadaki dolaylı etkisini ve bölgenin dış ticarete konu olmayan faaliyetleri üzerindeki çarpan etkisini vurgular (Kara, 2008: 10). Aşağıdaki şekil ihracat ile şehir rekabetçiliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Şekil 4: İhracat Temelli Teoriler ve Şehir Rekabetçiliği

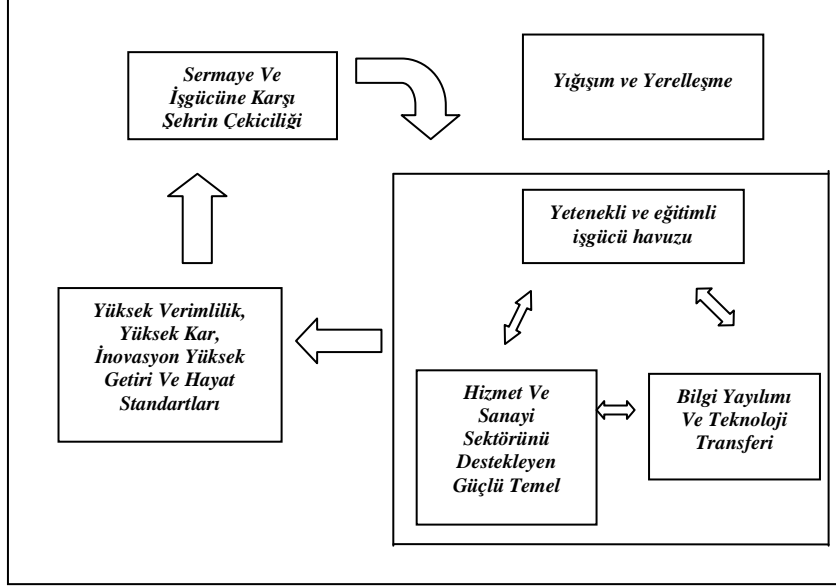

Kaynak: Simmie vd., 2006

Artan Getiri Teorileri: Bu teoriye göre “bilgi yayılımı ve teknoloji transferi”, “hizmet ve sanayi sektörünü destekleyen güçlü temel” ve “yetenekli ve eğitimli işgücü havuzu” birbirini etkileyerek gelişmektedir. Aynı şekilde bu üç değişkenin etkilediği ve geliştirdiği yığılım ekonomisi, “yüksek verimlilik, yüksek kar, inovasyon yüksek

getiri ve hayat standartları sağlayacak; bu gelişmeler de “sermaye ve işgücüne karşı şehrin çekiciliği” arttıracaktır. Bu durum ve gelişim döngüsel olarak devam edecektir. Aşağıdaki şekilde bu ilişki daha detaylı görülmektedir.

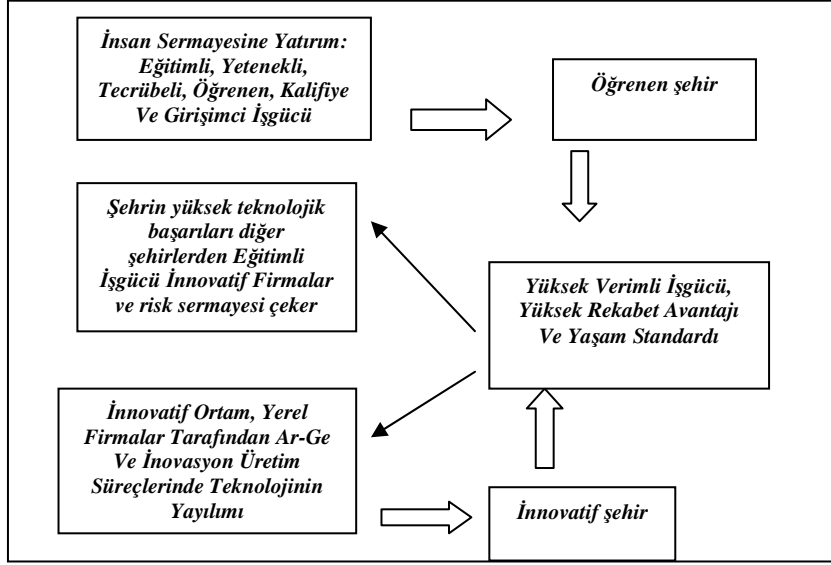
Şekil 5: Artan Getiri Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği

Kaynak: Simmie vd., 2006

Bilgi Ve İnovasyon Teorileri: Bu teoriye göre şehrin rekabetçi yapısını şekillendiren en önemli unsur bilgi ve inovasyondur. Rekabetçi şehrin nitelikli işgücü ve inovasyona dayalı sanayileşme olmak üzere temelde iki değişkeni vardır. Birincisi öğrenen şehri ortaya çıkartırken; ikincisi inovatif şehirleri meydana getirir. Şehrin bu iki özelliği ise yüksek verimli işgücü, yüksek rekabet avantajı ve yaşam standardı sağlar. Döngüsel olarak da sağlanan bu yüksek verimli işgücü, yüksek rekabet avantajı ve yaşam standardı diğer şehirlerden eğitilmiş işgücü İnnovatif firmalar ve risk sermayesi çeker ve bilgi ve inovasyonu geliştirir. Döngüsel olarak devam eden bu süreç aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

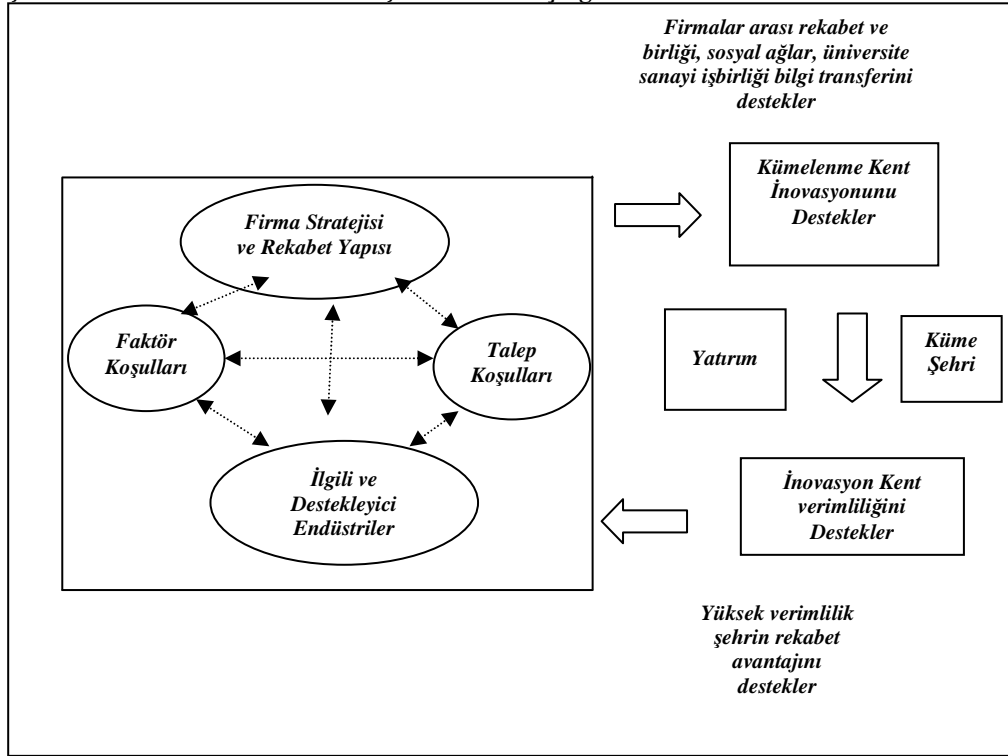
Şekil 6: Bilgi Ve İnovasyon Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği

Kaynak: Simmie vd., 2006

Kümelenme Teorileri: Kümelenme (cluster) teorilerine göre bir bölgenin rekabetçi üstünlüğü, ihracata dayalı, ihtisaslaşmış yerel endüstrilerin, bunlarla ilişkili destekleyici tedarikçiler ve kurumsal ağların oluşturduğu kümelenmelere bağlıdır. Bu tür kümelenmeler, yerel üretkenliği artırmak üzere firmalar arası rekabeti ve bilgi yayılımını, yeniliği, yatırımı, ihtisaslaşmış kalifiye işgücü havuzunun oluşumunu teşvik etmektedir (Kara,2008:10). Bu teoriye göre kümelenmenin bir göstergesi olarak rekabetçi elmas modeli şehir inovasyonunu destekler; inovasyon da şehir verimliliğini destekler. Aynı şekilde yüksek şehir verimliliğinin elmasın daha rekabetçi olmasına katkı sağlar. Modelin ara bileşenleri aşağıdaki şekilde daha net görülmektedir.

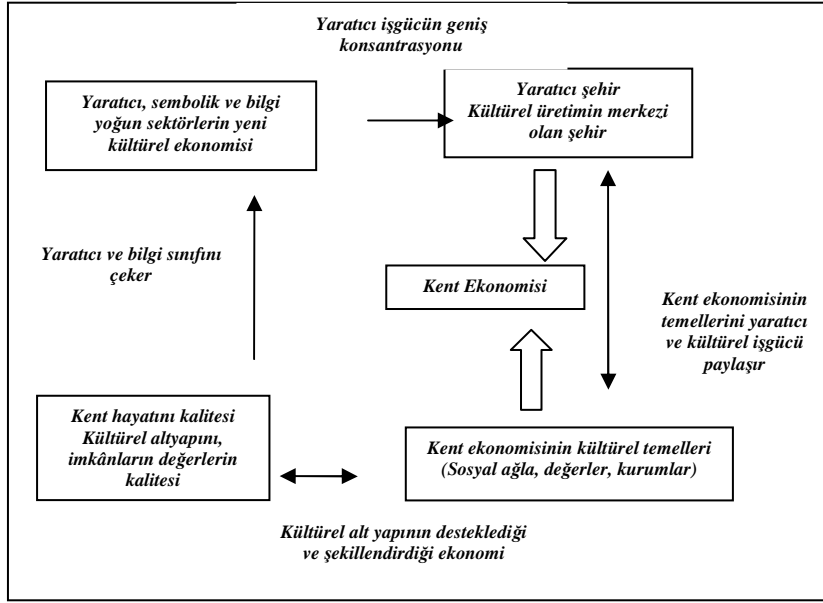
Şekil 7: Kümelenme Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği

Kaynak: Simmie vd., 2006

Kültürel Ekonomi Teorileri: Kültürel teori ise yaratıcılık, yenilik ve girişimciliği teşvik eden kültürel farklılık ve zenginlikler ile uzlaşma (tolerans) kültürünün ve yaşam kalitesini artıran ve işgücü ile işletmeleri bölgeye çekmede etkili olan cazip kültürel altyapı ve donatıların bölgenin başarısında etkili olduğunu ileri sürmektedir (Kara,2008:10). Bu teoriye göre şehir rekabetçiliğinin temel unsuru kültürel olanaklardır. Kültürel imkânlar, kurumlar ve değerler ile şehir rekabetçiliğinin etkileşimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 8: Kültürel Ekonomi Teorileri ve Şehir Rekabetçiliği

Kaynak: Simmie vd., 2006

Yukarıda ele alınan teoriler haricinde; İçsel büyüme teorisi, Neo-Schumpeterian teori, Evrimci teori ve Kurumsalcı teori, neo- klasik büyüme teorisi, yeni ekonomik coğrafya teorisi de şehir rekabetçiliğinin dayaklarını kendi teorilerinin öğretileri çerçevesinde açıklamışlardır. Buna göre **İçsel Büyüme Teorisi**, eğitilmiş ve kalifiye beşeri sermayenin bir bölgede toplanmasını ve bunun teknolojik ilerlemeye etkisini, yerel ekonomik büyüme ve üretkenlik artışı dolayısıyla rekabetçiliğin gelişimi için temel bir kaynak olarak görmektedir. **Neo-Schumpeterian teoriye** göre bilgi ve inovasyon teorileri gibi yenilikçilik, teknolojik ilerleme ve girişimcilik bölgesel rekabetçi performansın temel sürükleyici güçleridir. Yerel yenilikçiliğin artırılmasında yerel iktisadi ihtisaslaşma ya da yerel iktisadi farklılaşmanın etkili olduğunu savunurlar.

Evrimsel teori ise, dinamik rekabetçi üstünlük ile bölge ekonomilerinin pazardaki dönüşüm ve farklılaşmalara, yeni rakiplerin ortaya çıkmasına ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına uyum sağlama kapasitesine vurgu yapmaktadır. Bir bölgenin rekabetçi üstünlüğü, bölgenin geçmişte kalkınmada izlediği yol ve gelecekte kalkınma için yeni patikalar oluşturma kapasitesinin karmaşık bir sonucu olarak görülmektedir. Kurumsal yapı ve bunun evrimi bu süreçte çok önemli görülmektedir. **Kurumsalcı teori**, bir bölgenin rekabetçi üstünlüğünün kurumsal zenginlikten (institutional thickness) kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ortak bir amaç

çerçevesinde buluşan, sanayi ve ticaret birliklerinden eğitim ve öğretim kurumlarına kadar geniş bir yelpazede yer alan gelişmiş ve bölgede gömülü olan tüm resmi ve gayri resmi kurumlar, girişimcilik kültürü, güven ve sosyal sermayenin diğer boyutları, ekonomik gelişme için çok uygun bir ortam sağlarlar (Kara, 2008:10).

Neo Klasik Büyüme Teorisine göre, bölgeler arasındaki farklar, faktör donatımlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu teori farklılıkların özellikle, sermaye/emek oranındaki ve teknolojiadaki farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. *Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisine* göre şehrin kazanımlarındaki artışın (yeni sermayeni, işgücünün gelemsi, karlılık, bilgi, yayılım vb) en büyük sebebi mekânsal, yığılım, uzmanlaşma ve kümelenmedir (Martin vd, 2004: 8).

Dudensing (2008) bölgesel rekabet gücünün belirleyicisi olarak aşağıdaki kavramları ele almıştır; Firma verimliliği, inovasyon çıktıları, bilgi çalışanları, çalışabilir işgücü, girişimci çevre, endüstri yapısı, işletmelerin yaşları, işletme büyüklüğü ve rekabet, sahipli yapısı ve yerel işletmeler, sektörel çeşitlilik, kümelenme, sektörel uzmanlaşma ve sektörel kompozisyon.

Kitson ve diğerleri (2004) bölgesel rekabet avantajını verimlilik, istidam ve hayat standartları olarak tanımlayarak rekabet avantajını 5 temel sermaye üzerine inşa etmişlerdir. Bunlar; kültürel sermaye, sosyal ve kurumsal sermaye, insan sermayesi, verimlilik sermayesi, bilgi ve yaratıcılık sermayesi alt yapı sermayesidir. Kaliteli ve nitelikli işgücü, sosyal ağlar ve kurumsal yapılar, kültürel imkânla ve değerler, yenilikçi ve yaratıcı bir grubun varlığı, kamu altyapı yatırımlarının ölçeği ve kalitesi gibi özellikler bu 5 temel sermayenin unsurları olup bölgenin rekabet gücünün gelişmesi iç önemli rol oynamaktadır. Diğer taraftan Yazarlar bu sermayelerin birbirlerini de etkilediğini öngörmüşlerdir. Buna göre; “kültürel sermaye, sosyal ve kurumsal sermaye”, “sosyal ve kurumsal sermaye, insan sermayesi”, “insan sermayesi, verimlilik sermayesi”, “verimlilik sermayesi, bilgi ve yaratıcılık sermayesi”, “bilgi ve yaratıcılık sermayesi, alt yapı sermayesi” ve son olarak da “alt yapı sermayesi, kültürel sermaye” karşılıklı etkileşim içindedir.

Markey vd (2006) bölgelerin rekabetçi özelliklerini anlatırken rekabetçik göstergelerini farklı bir sınıflandırma ile kalitatif ve kantitatif olmak üzere ikiye ayırmıştır. Rekabetçilik değişkenlerinin kalitatif ve kantitatif şeklinde ikiye ayrımı

bir çok noktada değişiklik göstermesi bakımından anlamlı bir sınıflandırma olmuştur. Çünkü ölçüm teknikleri, geliştirme stratejileri, rakip şehirlerle kıyaslama teknikleri vb bir çok husus değişenlerin kalitatif ve kantitatif olma durumuna göre değişiklik arz etmektedir. Aşağıdaki tabloda kalitatif ve kantitatif değişkenler ayrı ayrı yer almaktadır.

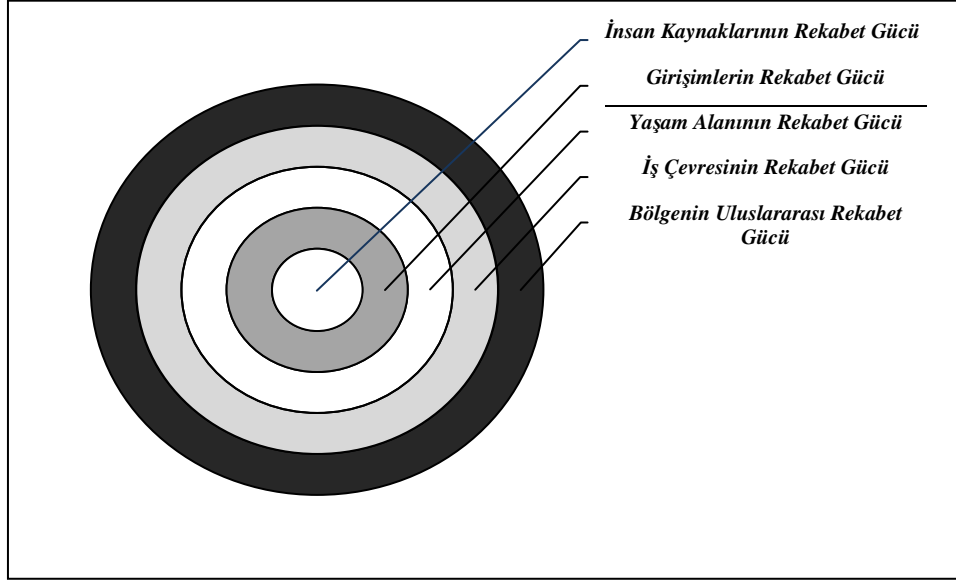
Tablo 9, Rekabetçilik Göstergeleri

<i>KANTİTATİF DEĞİŞKENLER</i>	<i>KALİTATİF DEĞİŞKENLER</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Altyapı <ul style="list-style-type: none"> ○ Ulaşım, iletişi, sektörel • Üretim faktörleri <ul style="list-style-type: none"> ○ Verimlilik, teknoloji • Lokasyon <ul style="list-style-type: none"> ○ Pazara, kaynaklara ve büyüme koridorlarına yakınlık • Ekonomik yapı <ul style="list-style-type: none"> ○ Çeşitlilik, firma ölçekleri, destek servisleri • Konfor <ul style="list-style-type: none"> ○ Kültürel imkânlar, eğlence, iklim, doğal çevre 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal sermaye <ul style="list-style-type: none"> ○ Güven, firmalar, sektörler, kamu kurumları arasındaki işbirlikleri, sosyal ağlar • İnovasyon <ul style="list-style-type: none"> ○ Ağlar, öğrenme, insan sermayesinin gelişim kapasitesi, saklı bilginin varlığı • Kurumlar <ul style="list-style-type: none"> ○ Koordinasyon kurumları, bölgesel stratejiler, esneklik, yönetim, istikrar ve tutarlılık

Kaynak, Markey vd, 2006

Şehir rekabetçiliğini “bir şehrin değer yaratabilme kabiliyeti olarak tanımlayan Ni’ye göre şehir rekabetçiliği birbiri içine geçmiş rekabet düzeyi ile ilişki bir kavramdır. İnsan kaynaklarının rekabet gücü” nitelikli ve tecrübeli işgücünün ifade eder. “Yaşam alanının rekabet gücü” ile kastedilen unsurlar yaşam standartları yaşam maliyeti ve yaşam kalitesi örnek olarak verilebilir. “İş çevresinin rekabet gücü” ise altyapı, kurumların kapasitesi, kurumsal çevre gibi unsurları ifade eder. Son olarak ise “Bölgenin uluslararası rekabet gücü” şehrin sahip olduğu fırsatları ve tehditleri ifade eder (Li:2005:6).

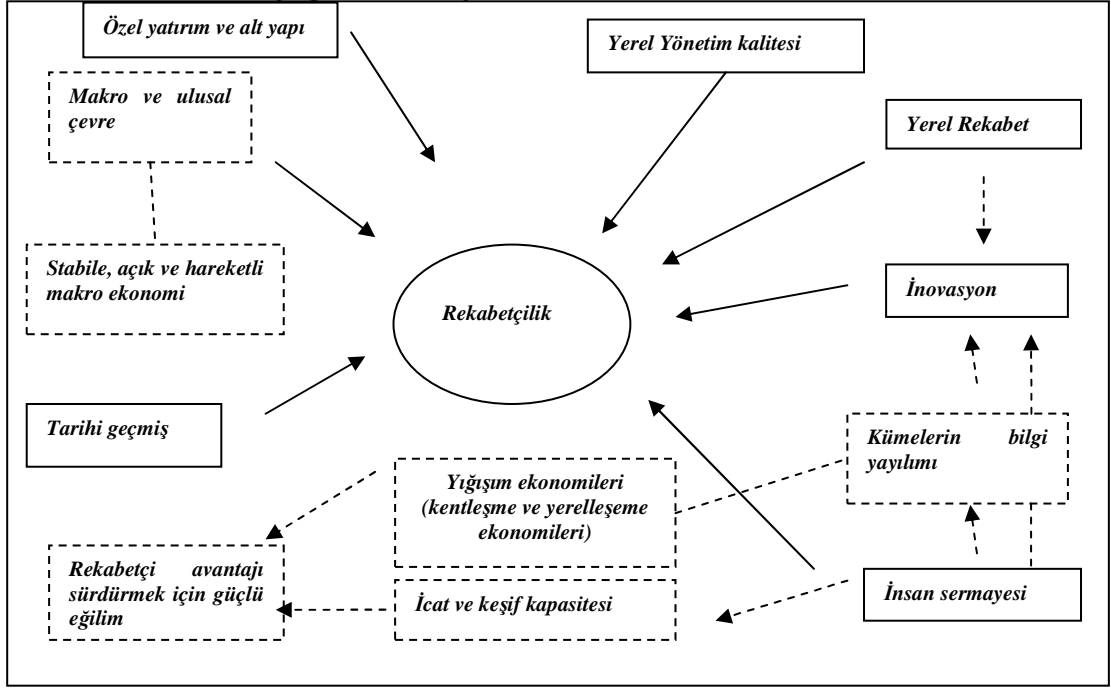
Şekil 9: Şehir Rekabetçiliğinin Düzeyleri

Kaynak, Li:2005:6

Robert ve Zhang (2010: 27) şehir rekabetçiliğinin altı itici gücünü tanımlamıştır. Bunlar; “özel yatırım ve alt yapı, yerel yönetim kalitesi, yerel rekabet, inovasyon, insan sermayesi, tarihi geçmiştir”. Yazarlara göre şehir rekabetçiliğini etkileyen şekillendiren anahtar güçler bunlardır. Bu altı anahtar itici gücün yanı sıra; bu itici anahtar güçler ile etkileşim halinde olan bazı değişkenler olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlar; kümelerin bilgi yayılımı, yığışım ekonomileri (şehirleşme ve yerelleşme ekonomileri), icat ve keşif kapasitesi, rekabetçi avantajı sürdürmek için güçlü eğilim, stabile, açık ve hareketli makro ekonomi, makro ve ulusal çevredir. Bu güçler şehir rekabetçiliğini etkilediği gibi, kendi aralarında da etkileşim içersindedir. Aşağıdaki şekil bu güçlerin şehir rekabetçili ve birbirleri ile olan etkileşimini otaya koymaktadır.

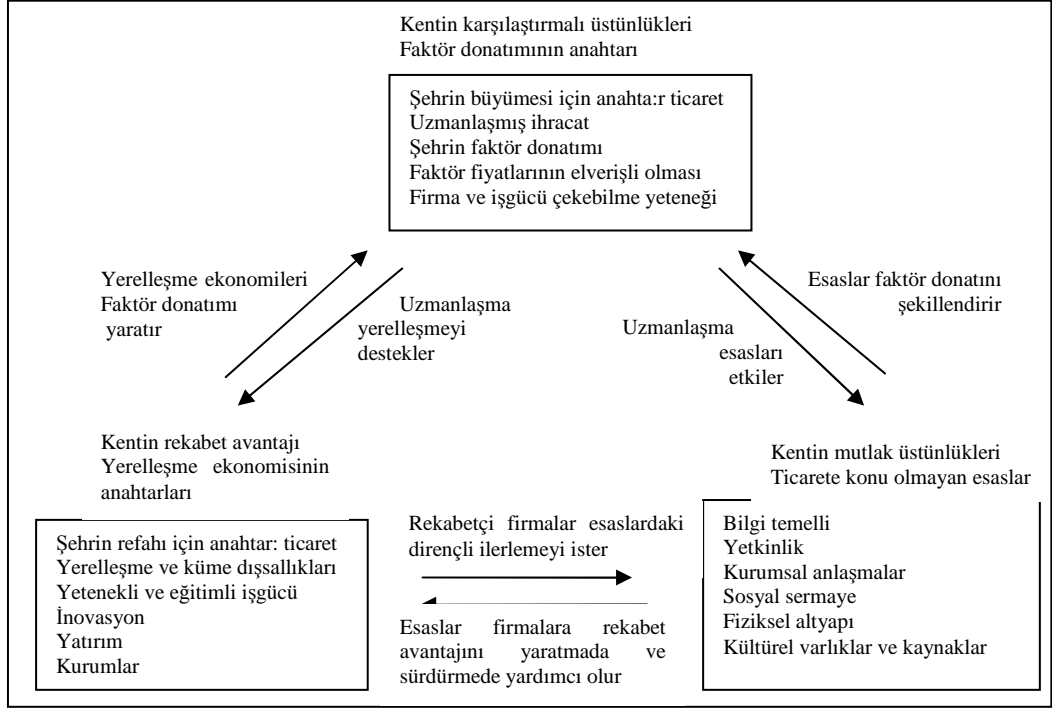
Şekil 10: Şehir Rekabetçiliğinin İtici Güçleri

Kaynak: Robert ve Zhang, 2010:27

Simmie vd (2006:49), şehir rekabetçiliğinin üç kavramından bahsetmektedir. Bunlar; şehrin mutlak üstünlükleri, şehrin karşılaştırmalı üstünlükleri ve şehrin rekabet avantajıdır. Her bir kavramın anahtarları ve bu kavramların birbiri ile etkileşimleri aşağıdaki şekilde görülmektedir. Buna göre her üç kavramında birbiri ile ilişkisi tek yönlü değil çift yönlüdür.

Şekil 11: Şehir Rekabetçiliğinin Faktörleri

Kaynak: Simmie vd., 2006

Kara (2008) çalışmasında yaptığı geniş literatür taraması sonucu şehir rekabet edebilirlik faktörlerini 5 faktör atında toplamıştır. Önerilen faktörler; “iktisadi faaliyetin yapısı; yenilik ve öğrenme; altyapı ve erişilebilirlik; beşeri sermaye; yönetim ve sosyal sermayedir”. Aşağıdaki tabloda faktörler ve alt bileşenler yer almaktadır.

Tablo 10: Şehir Rekabet Edebilirlik Faktörleri

İKTİSADİ FAALİYETİN YAPISI	ALTYAPI VE ERİŞİLEBİLİRLİK	YÖNETİŞİM VE SOSYAL SERMAYE
<p>Girişimcilik Kültürü</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazara Giriş İçin Az Engel - Risk Alma Kültürü <p>Sektörel Yoğunlaşmalar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Denge / Bağımlılık - İstihdam Yoğunlaşması - Yüksek Katma Değerli Faaliyetler - Kümelenme <p>Uluslararasılaşma</p> <ul style="list-style-type: none"> - İhracat - Yatırım - İşletme Kültürü - Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı <p>Üretim faktörleri</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sermayenin Varlığı - Uzmanlaşma - Rekabetin Yapısı 	<p>Temel Altyapı</p> <ul style="list-style-type: none"> - Karayolu - Demiryolu - Havayolu - Enerji <p>Teknolojik Altyapı</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bilgi ve iletişim Teknolojileri - Telekomünikasyon - İnternet <p>Bilgi Altyapısı</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eğitim Tesisleri <p>Yaşanan Yerin Kalitesi/Sosyal Altyapı</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konut ve Doğal Çevre - Kültürel Donatılar - Güvenlik <p>Konum</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pazara Yakınlık - Büyüme Koridorları 	<p>Sosyal Sermaye</p> <ul style="list-style-type: none"> - İşbirlikleri ve Ortaklıklar - Kurumsal Zenginlik - Güven, İşbirliği - Sosyal Ağlar <p>Kurumsal Kapasite</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yönetişim - Koordinasyon Yapıları - Bölgesel Strateji - Esneklik - İstikrar - Tutarlılık

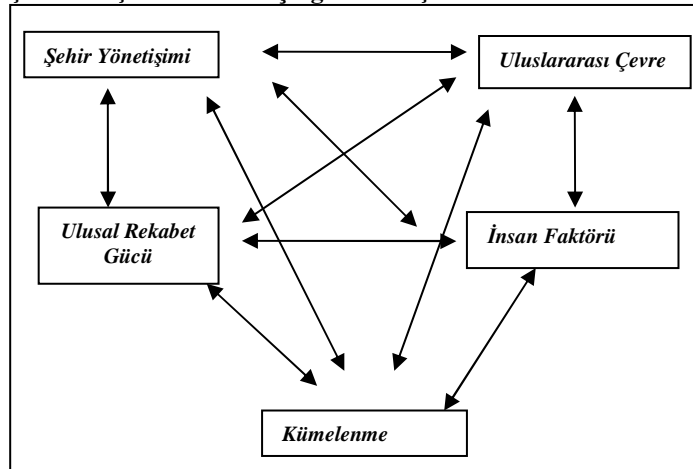
Tablo 10'nun devamı

YENİLİK VE ÖĞRENME	BEŞERİ SERMAYE
Yenilik - Patentler - Ar -Ge - Ağ Oluşumu, - Öğrenme - Açık Olmayan (tacit) Bilgi - Araştırma Merkezleri ve Üniversiteler - İşletmelerin Araştırma kurumlarıyla Bağlantıları	Demografik Eğilimler - Nüfus - Eğitim Düzeyi - Kalifiye İşçilerin Bölgeye Çekilmesi - Çeşitlilik Kalifiye İşgücü - Bilgi Yoğun Mesleki Beceriler

Kaynak: Kara, 2008

Grosveld (2002) yapmış olduğu literatür taramasında şehir rekabetçiliğinin faktörlerini “Nüfus, yönetim, altyapı, bilgi, kültürel ve diğer imkânlar v diğer değişkenler” şeklinde sınıflandırmıştır. Diğer taraftan Porter’ın elmas modelinden esinlenerek şehir düzeyinde elmasın bileşenlerini ortaya koymuştur. Buna göre birbirleri ile etkileşim halinde olan “şehir yönetişimi, uluslararası çevre, ulusal rekabet gücü, insan faktörü, kümelenme” bileşenleri elması oluşturmaktadır. Aşağıdaki şekilde elmasın bileşenlerinin birbirleri ile etkileşim yer almaktadır.

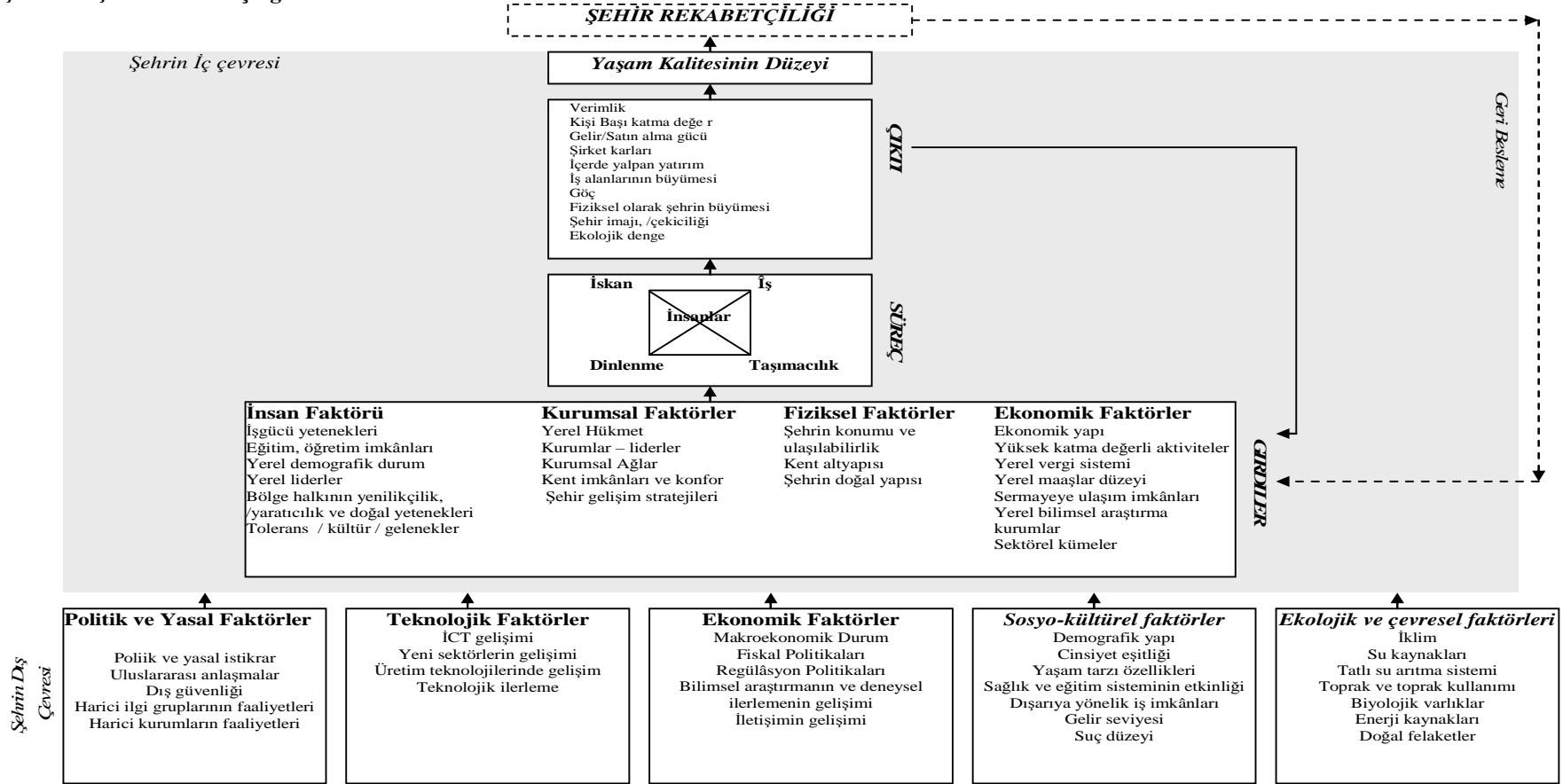
Şekil 12: Şehir Rekabetçiliğinin Bileşenleri

Kaynak: Grosveld, 2002

Sinkiene (2009) hiyerarşik modele yaptığı ilavelerle şehir rekabetçiliğini sistem yaklaşımı çerçevesinde ele almıştır. Modele göre şehir rekabetçiliği etkileyen iç çevre ve dış çevre koşulları vardır. İç çevre ve dış çevre koşulları şehir rekabetçiliğinin “*Girdi, Süreç ve Çıktı*” aşamalarını etkilemektedir. Model aşağıdaki şekilde daha detaylı görülmektedir.

Şekil 13: Şehir Rekabetçiliği Modeli

Kaynak: Sinkiene, 2009

Karaman ve Levent (2000) şehir performansının göstergelerini; ekonomik performans ölçütleri, örgütsel kapasite ölçütleri ve mekânsal ölçütleri şeklinde üç başlık altında incelemiştir. Her üç başlığın alt bileşenleri aşağıdaki gibidir

Tablo 11: Şehir Performansının Göstergeleri

Ekonomik Performans Ölçütleri	Örgütsel Kapasite Ölçütleri	Mekânsal Ölçütleri
Kişi Başı GSMH Çalışan Başı GSMH Çalışan Başı GSKD Büyüme Oranları veya Verimlilik	Bürokratik Organizasyon Stratejik Network Liderlik Ekonomik Koşullar Vizyon ve Strateji	İşgücü Toprak Altyapı Sermaye Yaşam Kalitesi

Kaynak: Karaman ve Levent, 2000

Şehir rekabeti konusunda çalışan şehir bilimcilerden Westwood ve Nathan (2002) şehirlerin rekabetini etkileyen faktörlerin; pazara ulaşım ve bilgi teknolojisi bağlantıları, araştırma, geliştirme ve yenilik, kalifiye işgücü, etkili yönetim ve verimli hizmetler, kültürel altyapı ve hizmetler, kaliteli konut dağılımı oranı, çevresel üstünlükler ve sorumluluklar ve herkesi kapsayan kozmopolit toplum olduğunu ifade etmektedirler (Geyik vd.,2004:680).

Coşkun'a göre (2004) ise, şehrin bünyesinde yer alan, şehrin denetim gücünün görece yüksek olduğu ve şehir performansını etkileyen faktörler bütünü olarak adlandırabileceğimiz başlıca iç faktörler şunlardır; “coğrafi konum, insan sermayesi, eğitim altyapısı, girişimci kültür, doğal yapı, yerel yönetimin kalitesi, teknolojik potansiyel, toprak kalitesi, merkezi hükümet nezdinde şehrin temsil gücü, endüstriyel altyapısı, yatırım iklimi, şebekeleşme-kümeleşme, vizyon birliği”.

Yine şehrin iletişim/etkileşim içerisinde olduğu, kendi denetim alanı dışında olan ve performansını etkileyen faktörler bütünü olarak adlandırabileceğimiz dış faktörler şunlardır; Ülkenin genel ekonomik şartları, ülkenin genel siyasi şartları, çevre şehirler (rakipler), müşteriler (üretilen ürün ve hizmete talep olanlar), bölgede sanayi kümelerinin varlığı, bölgenin gelişmişlik düzeyi, uluslararası aktörler.

Yukarıdaki araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı üzere; Rekabetçiliğin değerlendirilmesinde hem faaliyetlere hem de Yer'e odaklanmak gerekir. Faaliyetlere odaklanmak gerekir, çünkü gerçek dünyada rekabet eden unsur faaliyetlerdir. Phuket ve Denpasar turizm üzerine; Hong Kong ve Singapur finans sektöründe; Bangkok ve Kuala

Lumpur otomobil üretiminde rekabet etmektedirler. Yer'e de odaklanmak gerekir. Çünkü ticari olmayan ve yerle ilgili bu unsurlar, (örneğin insan kaynakları veya şehirde has özellikler) faaliyetlerin (turizm, otomotiv, finans vb.) nereye konumlanacağını ya da genişleyeceğini, nerelerle iletişime geçeceğini belirleyen önemli bir faktördür (Webster ve Muller, 2000, 3).

2.3. Şehirlerin Rekabetçilik Seviyelerinin Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler

Şehir rekabetçiliği ile ilgili diğer bir konu ise; eğer şehirler rekabet ediyorsa söz konusu bu rekabetçilik nasıl ölçülmektedir. Ölçemediğiniz bir olguyu geliştirmeniz mümkün değildir. Ölçmenin, uygulamacılar açısından profesyonel bir yönetim sergilemek, araştırmacılar açısından da şehirlerarası karşılaştırmalar yapabilmek için gerekliliği tartışılmazdır.

şehir ve bölge rekabetçiliği konusu özellikle son 15 yıldır gerek yabancı literatürde gerekse pratikte oldukça yer bulan bir kavramdır. Şehir rekabetçiliğinin anlaşılması, ölçülmesi, karşılaştırmaların yapılması ve geliştirilmesi için görgül araştırmalar, teorik açıklamalar, STK'ların, Kamunun ve/veya özel sektörün önderliğinde yapılan araştırma ve projeler konunun geniş bir çalışma alanına sahip olmasına sebep olmuştur. Şehir planlaması, Coğrafya, İktisat ve İşletme gibi çok çeşitli disiplinlerden akademisyenlerin katkısı ile oluşan bilgi birikimi her geçen gün artmaktadır. Türkçe literatürde ise özellikle son yıllarda Bölgesel Kalkınma, Yerel Rekabet Gücü ve Kümelenme konuları çerçevesinde çalışmalar yapılmıştır. Konu ile ilgili gerek yerli gerek yabancı teorik bilgi birikimine önceki bölümde yer verilmiştir. Burada şehirler arası rekabeti ölçmeye yönelik yerli ve yabancı araştırmalar ile ilgili literatür taramasına yer verilecektir.

şehir rekabetçiliğini ölçmeye dönük çalışmaları ise aşağıdaki gibi üç gruba ayrılabilir (i) Bir şehrin çeşitli göstergeler itibariyle yıllar içindeki değişimini inceleyen çalışmalar.

(ii) Bir kaç şehri az sayıda değişken yardımıyla karşılaştıran çalışmalar.

(iii) Çok sayıda değişken yardımıyla bir ya da birkaç endeks oluşturarak belirli bir ölçekteki (eyalet, bölge, büyükşehir, şehirler vb.) tüm şehirleri inceleyen çalışmalar.

Şehrin rekabetçiliğini ölçmede kişi başına düşen GSMH, kişi başına düşen milli gelir gibi basit ve tekil ölçütler bulunsa da genellikle şehirler derecelendirilirken bütün

büyüme ve/veya verimlilik oranları; ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği, çeşitli göstergelerle yapılan ayrıntılı ölçümler gibi yöntemler kullanılmaktadır (Lever, Turok,1999:792).

Bir şehri incelemek, ya da şehirleri birkaç farklı değişken ile incelemek şehirlerin mevcut durumu ile ilgili bilgiler verse de tüm şehirler arasındaki rekabet seviyesi konusunda bir fikir veremeyeceği için bu çalışmada yöntem olarak 3. Grupta yer alan çalışmalar benzeri bir yöntem izlenecektir. Bu sebeple literatür taraması kapsamında diğer iki gruba giren çalışmalara da yer verilse de 3. Gruba giren çalışmalara daha yoğun olarak yer verilecektir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; yöntem (tek bir endeks-birkaç gösterge), kapsam (tüm şehirler-bir/birkaç şehir), amaç (akademik-pratik) vb yönlerden farklı şekillerde kategorilere ayırmak mümkündür. Gerek yerli literatürün durumunu ortaya koymak adına gerekse çalışmada kullanılan yöntemin, değişkenlerin, sonuçların tartışılması ve kıyaslanmasında sistematikliliğin sağlanması adına literatür taraması yapılırken yerli ve yabancı çalışmalar şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur.

2.3.1. Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar

Huovari vd (2001) Finlandiya'daki bölgelerin rekabetçilik endekslerini 4 boyut ve 15 alt değişkeni kullanarak hesaplamışlardır. Alt değişkenlerin standardize edilmesi, oranlanması vb istatistiksel işlemlerden sonra her bir bölge için 4 boyut hesaplanmış ve 4 boyutun ortalaması alınarak her bir bölge için endeks değeri hesaplanmıştır. Daha sonra boyutların birbirleriyle ve uzun dönemli refah göstergeleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır.

BEŞERİ SERMAYE

Yüksek eğitilmiş kişi sayısı,
Teknik eğitim alan öğrenci sayısı,
İşgücüne
Katılma oranı,

Çalışma yasındaki nüfus TEKNOLOJİK İLERLEME

Patent
Ar-Ge harcamaları
Yenilikçi oluşumlar
İleri teknoloji sektörlerinden elde edilen katma değer

YIĞIŞMA

Nüfus yoğunluğu,
Sektörlerde çalışan işçi oranı,

Hizmet sektöründe çalışan işçi oranı
Uzmanlaşma
ERİŞİLEBİLİRLİK
Karayolu ulaşımı,
Havayoluna uzaklık,
Dış ticaretle uğrasan firma sayısı

Deas ve Giordano (2001) İngiltere’de büyük 17 şehir için yaptıkları çalışmada şehir rekabetçiliğinin “rekabetçiliğin kaynağı (varlıklar) ve rekabetçiliğin sonucu (outcome)” şeklinde iki ayrı boyutu olduğunu ve şehirlerin rekabetçilik derecelerinin bu iki boyut değerinin toplamı olduğunu ifade etmişlerdir. Rekabetçiliğin kaynağı olarak ifade ettiği göstergeleri de varlık göstergeleri ve engelleyici göstergeler diye ikiye ayırmaktadırlar. Bu standardize edilmiş verilerin toplamı ile toplam kaynak puanları oluşturulmaktadır. Aynı şekilde standardize edilmiş sonuç verilerin toplamından ise şehirlerin toplam sonuç puanları hesaplanmıştır. Şehirlerin rekabetçilik derecelerini ise her bir şehrin toplam kaynak puanı ve toplam sonuç puanının toplamı oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıdaki gibidir.

VARLIK GÖSTERGELERİ

GCSE’de (İngiltere’de orta öğretim öğrencilerine yapılan bir sınav) en az A* derecesi almış olan öğrencilerin oranı
16–19 yaş aralığındaki tam zamanlı öğrenci oranı
İşi ile ilgili eğitim almış çalışanların tüm çalışanlara oranı
Yönetim kademesindeki çalışanların tüm çalışanlara oranı
Yaratıcı mesleklerde çalışanların tüm çalışanlara oranı
Kilit sektörlerdeki ortalama RAE skoru
Kişi başı AB hibesi
Kişi başı SRBCF hibesi
Yol ağlarının yoğunluğu
Seçimlere katılım oranı
Ortalama ev fiyatları/ ortalama yıllık kazanç

ENGELLEYİCİ GÖSTERGELERİ

GCSE’de skoru olmayan ya da az olan öğrencilerin oranı
Nitelsiz mesleklerde çalışan işgücü oranı
Metruk alan oranı
En fazla 30.000 pound eden evlerin oranı
İşsizlik oranı
Belediye vergisi yardımı alan hane halkı oranı
0-64 yaş arası ölüm oranı

SONUÇ GÖSTERGELERİ

Kişi başı düşen şirket
Net yeni kurulan işletme
Halka açık şirket oranı
Kişi başı GSYH
İşyerlerinin kira bedeli
Ekonomik olarak aktif nüfusun toplam nüfusa oranı

Huggins (2003) yapmış olduğu çalışma ile İngiltere’deki 12 bölge ve 149 şehrin rekabetçiliklerini sıralamıştır. Yerel ve bölgesel rekabet gücünü ölçmek için “3-faktör

model” adında bir yöntem geliştirmiştir. Buna göre rekabetçiliği sadece sonuç göstergeleri ile ölçmek mümkün değildir. Bunun yerine girdi, çıktı ve sonuç ölçümü olmak üzere üç faktörlü bir model önermiştir. Her bir faktörün rekabet gücü endeksine katkısı aynı sayılmıştır. Böylece her bir ille ilgili aşağıda belirtilen göstergeler ile ilgili verilerin standardize edilmesi ve ortalamaların alınması ile şehrin ve bölgenin rekabet gücü ortaya konmuştur. Endeks puanları İngiltere ortalaması 100 olacak şekilde hesaplanmıştır.

GİRDİ

İşletme yoğunluğu (kişi başı işlete sayısı)
Bilgi temelli işletme (tüm işletmelere oranı)
Ekonomik katılım (aktivite oranı)

ÇIKTI

Verimlilik (kişi başı GDP)

SONUÇ

Kazançlar (tam zamanlı Ücretler)
İşsizlik

Deas ve Giordano (2004) bir önceki çalışmalarına (2001) benzer bir çalışma daha yapmışlardır. Yöntem olarak bir önceki ile benzerli taşıyan çalışma kullanılan değişkenlerdeki birkaç değişiklik ile birbirinden değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada da her bölge için varlık, engelleyici göstergelerinin standardize edilmiş verilerinin toplamı ile toplam kaynak puanları oluşturulmaktadır. Aynı şekilde standardize edilmiş sonuç verilerin toplamından ise şehirlerin toplam sonuç puanları hesaplanmıştır. Şehirlerin rekabetçilik derecelerini ise her bir şehrin toplam kaynak puanı ve toplam sonuç puanının toplamı oluşturmaktadır. Bu puanlara dayanarak şehirler sıralanmaktadır. Aşağıda 2001 yılında kullanılmış ama 2004’de kullanılmamış olan 4 kaynak değişkeni ile değişen 1 sonuç göstergesi yer almaktadır;

Kullanılmayan Varlık göstergeleri

Yönetim kademesindeki çalışanların tüm çalışanlara oranı
En fazla 30.000 pound eden evlerin oranı
Yaratıcı mesleklerde çalışanların tüm çalışanlara oranı
İşsizlik oranı

Değişen Sonuç Göstergesi

Ekonomik olarak aktif nüfusun toplam nüfusa oranı (2001)
Ekonomik olarak aktif **İşsiz** nüfusun toplam nüfusa oranı (2004)

Huggins ve Day (2005, 2006), Huggins ve İzushi (2008), Huggins ve Thompson (2010) yapmış oldukları çalışmalar ile İngiltere’deki bölgelerin ve yerel birimlerin

rekabetçiliklerini sıralamıştır. Yerel ve bölgesel rekabet gücünü ölçmek için Huggins'in (2003) de kullandığı "3-faktör modeli" kullanmışlardır. Girdi, çıktı ve sonuç faktörleri aynı kalmak üzere üç faktörü ölçen değişkenler yerel ve bölgesel düzeyde farklılık göstermektedir. Daha sonra yerel ve bölgesel birimlerin rekabetçilik sonuçları önceki yıllar ile karşılaştırılmıştır. Kullanılan değişkenler aşağıda verilmiştir. Sadece bölgesel rekabet gücünü ölçmede kullanılan ve yerel rekabet gücünü ölçmede kullanılmayan değişkenler (**BRG**) işareti ile ifade edilmiştir.

GİRDİ

Ar-Ge harcamaları (BRG)

Ekonomik aktivite oranı

1000 kişiye düşen yeni kurulan işletme sayısı

1000 kişiye düşen işletme sayısı

GCSE sonuçları (BRG)

Bilgi temelli işletmelerin tüm işletmelere oranı

Çalışma yaşında olup NVQ'da (ulusal meslek yeterlilik sınav) 4. ya da daha yukarı düzeyde olanların Çalışma yaşında olanlara oranı

ÇIKTI

Kişi başı ihracat (BRG)

Kişi başı ithalat (BRG)

Dış ticaret yapan firmaların oranı (BRG)

Verimlilik (kişi başı GDP)

SONUÇ

Kazançlar (tam zamanlı Ücretler)

İşsizlik

Kovács ve Lukovics (2006) Macaristan'daki şehirleri rekabetçilik seviyelerine göre sınıflandırdığı çalışmada öncelikle "şehir rekabetçiliği piramit modelinde" yer alan boyutlar çerçevesinde 54 değişken belirlemişlerdir. Aşağıda yer alan bu 54 değişkeni kullanarak Temel Bileşenler Analizi yöntemi ile şehirlerin rekabet seviyelerini tespit etmişlerdir. Daha sonra şehirleri sınıflandırabilmek amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Analiz sonucu, 1 tanesi yüksek; 47 tanesi orta ve 120 tanesi düşük rekabetçi şehirler grubunda yer almak üzere toplam 168 şehir üç gruba toplanmıştır.

Kişi başı GSKD

Vergi mükellefi başı düşen vergi miktarı

Vergi mükelleflerin başına düşen Temel faaliyet kazançları

Çalışan başı GSKD

Çalışan başı vergi öncesi kar

İstihdam oranı

İşsizlik oranı

1000 kişiye düşen vergi mükellefi

Kişi başı ihracat geliri

İhracat / GDP

Macaristan bilim akademisi kamu kuruluşları

2000-2004 yılları arası toplam patent

1000 kişiye düşen şirket ve ortaklık

1000 kişiye düşen küçük işletme

1000 kişiye düşen işletme
1000 kişiye düşen küçük işletme
Ortaklıkların toplam girişimlere oranı
KOBİ olmayan işletmelerin toplam işletmelere oranı
Kişi başı DYY öz sermayesi
1000 kişiye düşen üniversite mezunu işsiz sayısı
1000 kişiye düşen mesleki okul sayısı
Eğitim kurumlarında 1000 kişiye düşen bilgisayar sayısı
1000 kişiye düşen İSDN hattı
1000 kişiye düşen yatak sayısı
1000 kişiye düşen sabit telefon sayısı
1000 kişiye düşen kablolu televizyon sayısı
1000 kişiye düşen kar mamacı olmayan örgüt sayısı
1000 kişiye düşen yüksek öğrenim kurumlarındaki öğrenci sayısı
Tarım işletmelerinin tüm işletmelere oranı
Endüstriyel işletmelerinin tüm işletmelere oranı
Ekonomik hizmet işletmelerinin tüm işletmelere oranı
Tarım işletmelerinde çalışanların tüm çalışanlara oranı
Endüstri işletmelerinde çalışanların tüm çalışanlara oranı
Hizmet işletmelerinde çalışanların tüm çalışanlara oranı
Üniversite ve kolej mezunu çalışanların tüm çalışanlara oranı
25 ve üstü insanların diplomalı olanların tümüne oranı
Kompleks bölgesel ulaşılabilirlik İndikatörü
60 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranı
0-18 yaş nüfusunun toplam nüfusa oranı
Doğum/ölüm oranları
Nüfus yoğunluğu 120 ve üzerinde olan yerleşim yerlerinde yaşayanların oranı
Merkezde yaşanların alt-bölgelerde yaşayanlara oranı
En az 250 çalışana sahip işyerlerinin sayısı
Alt bölgelerdeki toplam öz sermaye oranı
Cinayet işleyenlerin sayısı
1000 kişiye düşen pratisyen hekim sayısı
1000 kişiye düşen huzur evi
1000 kişiye düşen geliş (tren, karayolu, vb) sayısı
1000 kişiye düşen ayrılış

Jiang (2007) Çin'deki 253 şehrin rekabetçiliklerini analiz ettiği bu çalışmada 57 değişken kullanarak iki farklı yöntemle (Eğit Ağırlık Yöntemi, Temel Bileşenler Analizi) şehirlerin rekabetçilik seviyelerini farklı iki dönem (2000, 2001) için hesaplamıştır. Çalışmada şehir rekabetçiliğini üç bileşen ve 8 alt gruba ayırmıştır. Bunlar; Ekonomik Rekabetçilik (ekonomik performans, ekonomik yapı ve kapasite, piyasalaşma/açıklık), sosyal rekabetçilik (insan kaynakları ve eğitim, yaşam kalitesi, şehir gelişiminin seviyesi, hükümet işlemleri ve inisiyatifleri) ve çevresel rekabetçiliktir (çevre kalitesi). eşit ağırlık yöntemine göre bu 57 değişkenin standart edilmiş değerleri ile standart ortalamaları alınarak her bir alt grubun ve bileşenin puanı bulunmaktadır. Her bir şehir için hesaplanan değerler tekrar standart edilerek 0-100 arası bir değer almaktadır. Sonuçlar gerek alt gruplar açısından gerek bileşenler açısından ayrı ayrı analiz edilmiştir. Aynı şekilde 57 değişken kullanılarak Faktör analizi yapılmıştır.

Şehirlerin gerek genel rekabetçilik puanları gerekse alt puanlar hesaplanmıştır. Bu iki işlemde hem 200 yılı hem de 2001 yılı verileri kullanılarak yapılmıştır. Böylelikle şehirler hem birbirleri ile hem de bir önceki yılki seviyeleri ile kıyaslanmıştır. Kullanılan 57 değişken aşağıdaki gibidir;

EKONOMİK REKABETÇİLİK

Ekonomik performans,

Kişi başı GSYH

GSYH ortalama büyüme

Kişi başı KDV

Kişi başına düşen yerel hükümetin finansal vergi geliri

Kişi başına ürünlerin satışı

Kişi başına düşen duran varlık yatırımı

Duran varlık başına düşen kar ve vergi

Kişi başına düşen Toptan ya da perakende satışlar

Yöneticilerin ve çalışanların ortalama maaşları

Kişi başına düşen harcanabilir gelir

İşsizlik oranı

Ekonomik yapı ve kapasite

GSYH ikincil sektörün payı

GSYH üçüncül sektörün payı

Üretimdeki istihdamın toplam istihdama oranı

Bilim ve teknolojiadaki istihdamın toplam istihdama oranı

Finans ve sigorta sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranı

Gayrimenkul sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranı

Eğitim sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranı

Toptan ve perakende sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranı

Sosyal hizmetler sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranı

Kamu ve özel sektör işletmelerinin ortalama Gayrisafi Katma Değeri (GSKD)

Kayıtlı işletme sayısı

İlk 200'e giren alışveriş merkezi sayısı

İlk 200'e giren toptancı sayısı

Piyasalaşma/Açıklık

Uluslar arası turistlerin GSYH'ye katkısı

Yabancı yatırım

Kişi başına düşen yabancı yatırım

Hong Kong, Macoa ve Tayvan yatırım şirketlerinin GSKD' ye katkıları

DDY şirketlerinin GSKD' ye katkıları

SOSYAL REKABETÇİLİK

İnsan kaynakları ve eğitim,

Yüksek eğitilmiş nüfusun oranı

Okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı

Bir milyon kişiye düşen kolej ve üniversite sayısı

“211 projesi “dâhilinde olan üniversite sayısı

Bir milyon kişiye düşen kolej ve üniversite öğretim üyesi sayısı

Bin kişiye düşen ortaokul hocası sayısı

Yerel hükümetin bilim ve eğitim için bütçe harcamaları

Yaşam kalitesi,
Kişi başı tasarruf mevduatı
Kişi başı sigorta primi
Kişi başına düşen yaşam alanı
Bin kişiye düşen devlet kütüphanesindeki kitaplar
Bin kişiye düşen kamu ulaşım araçları
Bin kişiye düşen postane
Bin kişiye düşen tiyatro ve sinema
Bin kişiye düşen hastane yatak sayısı
Bin kişiye düşen doktor sayısı
şehir gelişiminin seviyesi
şehirleşme düzeyi
Kişi başı düşen asfalt yol miktarı
Hükümet işlemleri ve inisiyatifleri
Kamu çalışanlarının oranı
Kamu çalışanı başına düşen GSYH
Yerel hükümetin web sitesinin ulaşılabilirliği
Gelişme bölgelerinin sayısı
ÇEVRESEL REKABETÇİLİK
Kükürt dioksitin miktarı
Endüstriyel atık sisteminin ulusal standartları karşılama oranı
Çevresel gürültünün ulusal standartları karşılama oranı
Yerleşim yerindeki par ve yeşil alan oranı
Çevre kalitesi konusunda alınan ödüller

Lukovics (2007a) yapmış olduğu çalışmada Kovács ve Lukovics (2006) çalışmalarındaki yöntemi kullanmıştır. Temel bileşenler analizinde kullanacağı değişkenler olarak; önceki çalışmada kullanılmış olan 54 değişkenin birkaç tanesi hariç aynen kalırken ilaveler ile toplam 78 değişken belirlemiştir. Daha sonra kümeleme analizi yapılarak şehirler rekabetçi seviyelerine göre sınıflandırılmıştır. Ortaya çıkan tablo 1998 yılında yapılmış olan çalışmanın sonuçları ile kıyaslanarak hangi şehirlerin rekabetçiliği arttığı hangi şehirlerin rekabetçiliği gerilediği hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Aşağıda sadece Kovács ve Lukovics (2006) kullandıkları değişkenlere ek olarak kullanılan değişkenlere yer verilmiştir.

- Vergi mükellefi başına girişimci gelirleri
- 1000 kişiye düşen yabancı turist geceleme sayısı
- 1000 kişiye düşen yerli turist geceleme sayısı
- 100000 kişiye düşen AR-GE birimi
- 1000 kişiye düşen bilim adamı ve mühendis sayısı
- 10000 kişiye düşen cari Ar-Ge harcamaları
- 10000 kişiye düşen Ar-Ge harcamaları
- 1000 kişiye düşen şirketlerin öz sermayeleri
- 1000 kişiye düşen Ödenmiş sermaye miktarları

- 1000 kişiye düşen işletmelerin toplam bilanço tutarları
- 1000 kişiye düşen DYY personeli
- Kişi başı DYY
- Kişi başı DYY geliri
- Önder entelektüel çalışanların toplam çalışanlara oranı
- 18 yaş ve üstü olup lise ve dengi okul diploması sahibi olanların aynı yaş grubundakilere oranı
- 25 yaş ve üstü olup fakülte ve yüksek okul diploması sahibi olanların aynı yaş grubundakilere oranı
- 1000 kişiye düşen ikametgâh sayısı
- 1000 kişiye düşen bina ruhsatı sayısı
- 1000 kişiye düşen Yıllık ortalama iç göç
- 45-59 yaş arasındaki malulen emekli olanların oranı
- Gayrimenkul kiralama ve ticaret işletmelerin toplam işletmelere oranı
- Manüel olmayan işlerde çalışanların toplam çalışanlara oranı
- 1000 kişiye düşen En az lise ve dengi mezunu evde çalışan sayısı
- 1000 kişiye düşen En az fakülte veya yüksek okul mezunu evde çalışan sayısı
- Ortalama okul derecesi
- Canlılık endeksi
- 1000 kişiye düşen yalnız hane halkı sayısı
- 50-249 arası çalışana sahip işletmelerin oranı
- Kanalizasyon sistemine bağlı olan ikametgâh sayısı

Lukovics (2006, 2007b, 2008) ve Lengyel ve Lukovics (2006) çalışmalarında önceki çalışmalarındaki kavramsal çerçeve neticesinde ortaya çıkan değişkenleri kullanarak Macaristan'daki bölge ve yerel birimleri rekabetçiliklerine göre gruplandırmışlardır. Çalışmalarında kullanılan farklı sayıdaki değişkenleri standardize ederek çok değişkenli analiz tekniklerinden, çok boyutlu ölçekleme analizi ve kümeleme analizini kullanmışlardır. Kullanılan analiz sonucu yerel birimler ve bölgeler sınıflandırılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler önceki çalışmalar ile çok büyük oranda benzerlik gösterdiğinden bir daha verilmemiştir.

Katalin (2007) bölgesel rekabet gücünü objektif ve sübjektif rekabet gücünün toplamı olduğunun ifade etmiştir. Macaristan'daki 20 şehir ve 7 bölge için yaptıkları rekabetçilik analizinde bölgesel rekabet gücünü ölçmek için toplam 17 değişkenden yararlanarak her bir ilin / bölgenin objektif ve sübjektif rekabet güçlerini hesaplamışlar daha sonra ise toplam rekabet gücüne ulaşmışlardır. Çalışmada objektif rekabet gücünü belirlerken ildeki/bölgedeki kişi başı Gayrisafi Milli Hasıla ile 17 değişken arasındaki korelasyon tespit edilmiştir. Korelasyon katsayısı 0,7'den büyük olan değişkenleri (6 adet), korelasyon katsayıları ile ağırlıklandırıp toplandığında objektif

rekabet gücünü hesaplamıştır. Sübjektif rekabet gücünü hesaplamak için ise 1051 denekten bu 17 değişkeni sıralamaları istenmiştir. Daha sonra bu sıralamaları kullanarak 0- 1 arasında bir sayı elde edilmiştir. Aynı şekilde 0,7 değerinden büyük olan değişkenleri (7 adet); korelasyon katsayıları ile ağırlıklandırıp toplandığında objektif rekabet gücünü hesaplamıştır. Daha sonra bu ikisinin toplamı toplam rekabet gücünü göstermiştir. Aşağıda bu 17 değişken yer almaktadır. Parantez içinde objektif rekabet gücü (ORC), sübjektif rekabet gücü (SRC) olmak üzere değişkenlerin hangi rekabet gücü hesaplanmasında kullanıldığı yazılmıştır.

- Nüfus (ORG)
- Nüfus yoğunluğu (ORG)
- 60 yaş ve üstü nüfusun oranı
- 1000 kişi başına canlı doğum oranı (SRG)
- 1000 kişi başına ölüm oranı
- Nüfus başına göç
- 1000 kişiye düşen alışveriş mağazası (SRG)
- 1000 kişiye düşen geceleme sayısı
- Apartman dairesi (SRG)
- İçme suyu olan dairelerin oranı (SRG)
- 1 km su borusunun kanalizasyon hattına oranı (ORG)
- Doğal gazı olan dairelerin toplam dairelere oranı
- 1000 kişiye düşen işletme sayısı (ORG, SRG)
- 1000 kişiye düşen araba sayısı(ORG)
- Uzun dönemli işsizlik (SRG)
- İşsizlik (ORG)

Bronisz vd (2008) Huggins (2003) İngiltere'deki şehirler için yapmış olduğu çalışmanın bir benzerini Polonya'daki 16 bölge için yapmıştır. Girdi, çıktı ve sonuç ölçümü olmak üzere üç faktörlü model Polonya şehirleri içinde uyarlanmıştır. Burada da değerler standardize edildikten sonra 9 farklı ağırlıklandırma ile ortalamaları alınmaktadır. Daha sonra her bir ağırlıklandırma için farklı sıralamalar yapılmaktadır. Daha sonra ise 9 farklı sıralamanın toplamına göre final sıralaması yapılmaktadır. Ülkelerden ülkelere tutulan istatistikî verilerin değişikliği sebebiyle Alt değişkenlerde farklılık bulunmaktadır. Aşağıda üç faktöründe hesaplanırken kullanılan değişkenler yer almaktadır.

Girdi

- İşletme yoğunluğu
- Patent başvurularının sayısı
- 1.000.000 kişiye düşen makine üretimi, posta ve telekomünikasyon ve Ar-Ge

işletmesi sayısı

- Kamu sektöründe yeni kurulan işletme sayısı
- Özel sektörde yeni kurulan işletme sayısı
- Bilgi temelli işletmeler
- 1.000.000 kişiye düşen yüksek teknoloji, İCT biyoteknoloji sektörlerindeki patent başvuru sayısı
- Bilgi odaklı hizmet işletmelerde çalışanların toplam işletmelerde çalışanlara oranı
- Yenilikçi teknolojik ve Ar-Ge odaklı işletmelerde çalışanların toplam çalışanlara oranı
- Ekonomik katılım
- Yüksek okul öğrenci sayısı
- Mesleki eğitim öğrenci sayısı
- Lisansüstü öğrenciler (akademisyen olanlar)
- Ekonomik aktivite oranı

Çıktı

- Kişi başı GDP

Sonuç

- Ortalama kazanç
- İşsizlik

Beacon Hill Enstitüsü yapmış oldukları çalışmalarda (2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010) Amerika'daki Eyaletler ve Metro alanların rekabetçilikleri her yıl düzenli olarak ölçülmüştür. 2001 de yapılan çalışmada gösterge indeksi ve düşünce indeksi olarak iki ayrı indeks kullanmışlardır. Gösterge indeksinde 9 alt indeks ve toplam 38 alt indeks yer almaktadır. Düşünce indeksinde ise toplam 39 sorudan oluşan likert tipi bir anket bulunmaktadır. Her bir eyalet ve metro alan için elde edilen veriler en kötüsü 0 en iyisi 10 olacak şekilde normalleştirilmiştir. Daha sonra her bir alt indeks için basit ortalama ile alt indeks değeri bulunmuştur. Daha sonra elde edilen alt indeks değerleri tekrar aynı yöntemle normalleştirilmiştir. 9 alt indeksin değerlerini ortalaması alınarak yapılan normalleştirilmesi işleminden sonra her bir eyaleti, metro alanın rekabet gücü değeri ortaya çıkmıştır. 2001 yılından sonra da her yıl düzenli olarak yayınlanan raporda yöntem aynı kalmasına rağmen 200 yılından sonra fikir indeksi kullanılmamıştır. Ayrıca gösterge indeksinde de bir iki göstergede değişiklik olmuştur. Burada 2010 yılında en son yapılan çalışmada kullanılan değişkenlere yer verilmiştir.

Hükümet Ve Mali Politikalar

- Kişi başına vergi/kişi başına gelir
- Çalışanların sigorta prim oranları
- S&P ve Moody kuruluşlarının Kredi derecelendirmesi
- Bütçe fazlası\ açığı
- İşsizlik için yapılan ilk ödeme

- 100 kişiye düşen kamu personeli

Güvenlik

- 100.000 kişiye düşen suç oranı
- Suç oranındaki yüzde değişim
- 100.000 kişiye düşen cinayet oranı
- Daha iyi hükümet doğruluk indeksi-

Altyapı

- Telefon penetrasyon oranı
- 1000 kişiye düşen yüksek hızlı bağlantı
- Kişi başı havayolu yolcusu
- İşyerine ulaşım süresi
- Elektrik fiyatları
- Ortalama aylık ev gideri

İnsan Kaynakları

- Sağlık sigortası olmayanların oranı
- 25 ve sütü yaşta olanlardan üniversite mezunu oranı
- İşsizlik oranı
- 1000 kişiye düşen doktora öğrencisi
- İşgücündeki gençlerin oranı
- Her 1000 doğan bebekte ölüm oranı
- 100000 kişiye düşen doktor
- Matematikte 4. Derece ve sütünde olan devlet okullarındaki öğrenci oranı

Teknoloji

- Akademik Ar-Ge
- Eyaletteki kurumlara verilen (kişi başı)Ulusal Sağlık Enstitüsünün desteği
- 100000 kişiye düşen Fen ve mühendislik öğrencisi
- 100000 kişiye düşen ödüllü Fen ve mühendis aşamaları
- Bilim adamı ve mühendis sayısının tüm çalışanlara oranı
- Yüksek teknolojide çalışanların toplam çalışanlara oranı
- Kuluçka işletmeler
- Ticari bankalarda ve tasarruf kurumlarındaki kişi başı birikim
- Kişi başı hazır Risk Sermayesi
- 100000 kişiye düşen açılan şirket sayısı
- İlk halka arz
- Sendikalı çalışan oranı
- En düşük ücret

Açıklık

- Kişi başı ihracat
- Kişi başı DDY
- Ülke (eyalet) dışında doğan nüfusun oranı
- Çevresel Politikalar
- Zehir salınım envanteri Karbon emisyon oranı
- Hava kalitesi

Nuñez (2010) Brezilya'daki 474 yerleşim biriminin rekabetçiliklerini kıyasladığı çalışmasında rekabetçilik endeksini hesaplayabilmek için Temel Bileşenler Analizini

kullanmışlardır. Nuñez rekabetçilik indeksini “şehir, Sosyo demografik, kurumsal/mali ve ekonomik olmak üzere dört boyutta değerlendirmiştir. Şehirleri ise nüfusları açısından küçük, orta ve büyük şehirler olmak üzere üçe ayırmıştır. Öncelikli olarak Her bir boyutu ifade eden alt değişkenler ile Temel Bileşenle Analizi yardımıyla bir endeks puanı oluşturmuştur. Daha sonra bu boyutların endeks puanı ile rekabetçilik endeksi puanını oluşturmuştur. Endeks puanlarını en iyi puan (+1), en kötü puan (-1) olacak şekilde yeniden ölçeklendirmiştir. Her bir ölçekteki şehirleri gerek rekabetçilik endeks puanları gerek boyutların endeks puanları itibariyle sıralamıştır. Böylelikle şehirlerin hangi boyutları itibariyle daha başarılı ya da başarısız olduklarını tespit etmiştir. Dört boyut halinde analizde kullanılan değişkenler aşağıdaki gibidir.

Şehir Değişkenleri

- Şehirleşme oranı
- 15-55 arası nüfus oranı
- Çöp toplanma işlemini gerçekleştirdiği hane oranı
- Aydınlanması olan hane oranı
- İçme suyu şebekesi olan hane oranı
- Kanalizasyon şebekesi olan hane oranı
- Banka sayısı
- Kişi başına banka sayısı
- Üniversite mezunu oranı
- Hastane sayısı
- Sağlık sektöründe çalışanların sayısı
- Kişi başına sağlık çalışanı sayısı
- Kişi başına hastane sayısı
- Kişi başı cinayet sayısı
- Bilgisayara sahip hane oranı
- Telefon hattına sahip hane oranı
- Gecekondu mahallesinde yaşayanların sayısı
- Ulaşım yollarında araçla yapılan kazalar
- Ulaşım giderleri
- Limanın olup olmadığı
- Hava alanının olup olmadığı

Sosyo-Demografik Değişkenler

- Kişi başına gelir
- Birincil sektörlerde çalışanların oranı
- İkincil sektörde çalışanların oranı
- Üçüncül sektörde çalışanların oranı
- Nüfus artışı
- En düşük ücretim $\frac{3}{4}$ 'ünden az alanların oranı
- Yoksulların oranı
- İnsani gelişim indeksi

- 25 yaş üstü insanların okuma yılı
- Gini katsayısı
- Ortalama ömür
- Okuma yazma bilmeyenlerin oranı
- 5 yaş altı çocuk ölüm oranları
- İstihdam oranı

Kurumsal Ve Mali Değişkenler

- Şehrin Toplam yatırımları
- Şehrin Cari geliri
- Şehrin Harcamalar
- Bütçe harcamaları
- Şehirde toplanan vergiler
- Şehrin geliri
- Toplam vergi geliri

Ekonomik Değişkenler

- Aylık ortalama kazanç
- Kişi başına düşen GSYH
- Birincil sektördeki GSYH yüzdesi
- İkincil sektördeki GSYH yüzdesi
- Üçüncül sektördeki GSYH yüzdesi
- Uzun dönemli kişi başı tasarruflar
- Kişi başına düşen hükümetin sermaye tasarrufu
- Kişi başına düşen özel sektörün sermaye tasarrufu
- Yüksek teknoloji sektörlerde çalışan oranı
- Şehir hane halkı başına servet

2.3.2. Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar

Yurt içindeki çalışmalarda rekabetçilik vurgusu çok az bulunmaktadır. Bu çalışmalarını da zaten şehir bazında olan mikro çalışmalar oluşturmaktadır. Burada amaç şehrin diğer şehirler karşısındaki rekabetçi pozisyonunu belirlenmesinden çok; her bir şehrin mevcut durumunu geliştirmek daha rekabetçi, daha gelişmiş şehir yapmak amacıyla yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların bir kısmı akademik çalışmalar olduğu gibi, bir kısmı özel sektörün önderlik ettiği çalışmalardır. Bir kısmı ise şehir gelişme planları gibi kanuni zorunluluk çerçevesinde kamu kuruluşların yapmış oldukları çalışmalarıdır.

Barca vd (2002) yapmış olduğu çalışmada ise Türkiye'deki 5 şehir (Çorum, Denizli, Gaziantep, Kayseri, Kahramanmaraş) analize dâhil edilerek bu şehirlerin çeşitli boyutlar itibariyle rekabetçilik seviyeleri değerlendirilmiştir. Bu çerçevede aşağıdaki boyutlar kullanılmıştır; yoğunlaşma, kümelenme, politikalar, stratejik konumlanma, faktör şartları, talep şartları, kaynak ve kabiliyetler, kültürel iklim, öğrenen bölgeler,

girişimcilik kabiliyeti. Her bir boyut için “yüksek, düşük ve orta puanı” verilerek şehirlerin mevcut durumu ortaya konulmuştur.

Aydemir (2002) yapmış olduğu çalışmada; Bölgelerin görece rekabet edebilirlik gücünün belirlenebilmesi için, rekabet edebilirliği doğrudan etkileyen ve bölgedeki ekonomik aktiviteye “sebep” oluşturan insan kaynağı, sosyal ve fiziki altyapı, teknoloji ve yenilik kapasitesi gibi bölgeye özgü kaynaklarının da irdelenmesi ve bölgenin bu kaynaklarını yüksek kişi başi GSYİH hedefine ulaşırken ne derece verimli kullanabildiğinin de analiz edilebilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, rekabet edebilirlik kapsamında, diğer şehirlere göre kaynaklarını en verimli kullanan, en büyük gelişme potansiyeli gösteren ve dolayısıyla en rekabetçi yapıya sahip olan şehirler ve görece olarak geride kalmış şehirler belirlenmiş ve politika önerilerinde bulunulmuştur. Çalışmada Veri Zarflama Analizi Tekniği ile aşağıdaki girdileri ve çıktıyı kullanarak şehirleri göreceli olarak verimli olup olmadıklarına göre sınıflandırmıştır.

Girdiler:

1. İllerdeki rekabetçi yapı (İl bazında 1995-1999 yıllarında açılan ve kapanan toplam şirket sayısı / şehir nüfusu)
2. İllerdeki nitelikli insan gücü (İl bazında 2000 yılı tahmini fakülte, yüksek okul, yüksek lisans ve doktora mezunu insan sayısı / şehir nüfusu)
3. İl bazında 1986-1999 yılları arası toplam demiryolu, denizyolu, havayolu ve karayolu ulaştırma altyapısı yatırım gerçekeşmeleri toplamı / şehir nüfusu
4. İl bazında 1986-1999 yılları arası toplam esnaf, sanatkâr ve küçük sanayi yatırım gerçekeşmeleri / şehir nüfusu
5. İl bazında 1990-1999 yılları arası tarım sektöründe gerçekeşen teşvik belgeli yatırımlar toplamı / şehir nüfusu
6. İl bazında 1990-1999 yılları arası imalat ve madencilik sektörlerinde gerçekeşen teşvik belgeli yatırımlar toplamı / şehir nüfusu
7. İl bazında 1990-1999 yılları arası enerji ve diğer hizmetler sektörlerinde gerçekeşen

teşvik belgeli yatırımlar toplamı / şehir nüfusu

8. İl bazında, 1997-1999 yılları arasında tarım ve imalat sektörlerinde hizmet veren KOBİ'lere verilen toplam yatırım ve işletme kredileri / şehir nüfusu

Çıktı:

1. İl bazında üretilen katma değer (İl bazında 2000 yılı için kişi başına düşen GSYİH)

Göçer ve Çıracı (2003) yaptıkları araştırmada da Türkiye'de şehirlere göre Sosyo - ekonomik yapıları ortaya çıkarmak için faktör analizi kullanmışlardır. Her bir faktör için şehirlerin endeksi bulunup karşılaştırma yapılmıştır. 80 şehir bazında aşağıda yer alan 30 sosyal ve ekonomik değişkeni kullanarak Temel Bileşenler analizi ile analiz yapmışlardır. Analiz sonucunda eğitim ve sağlık gibi sosyal değişkenler birinci faktör altında, imalat sanayi üretiminin ve girişimciliğin fazla etkin olduğu değişkenler ikinci faktör altında, kırsal nüfus artışı, tarımsal üretim, turizm potansiyeli, özel bankacılık ve şirket sayıları gibi iş hizmetleri değişkenleri de üçüncü faktör altında toplanmıştır.

- Kişi Başına Düşen Telefon
- 10 Bin Kişiye Düşen Otomobil
- 10 Bin Kişiye Düşen Dış Doktoru Sayısı
- Banka Mevduatının Toplam İçindeki Oranı
- Kişi Başı Konut Elektrik Tüketimi DİE
- 10 Bin Kişiye Düşen Uzman Doktor Sayısı
- SSK'lıların İl İçindeki Oranı
- Lise Okullaşma Oranı (Kız)
- Ortaokul Okullaşma Oranı (Kız)
- 10 Bin Kişiye Düşen Motorlu Kara taşıtı
- Vergi Verenlerin İl İçindeki Oranı (Kurumlar+ Katma Değer+ Gelir Vergisi)
- 10 Bin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
- Kişi Başı İl Nüfusuna Göre GSYİH (Ulaştırma)
- Kişi Başı İl Nüfusuna Göre GSİYH (Otel ve Lokantacılık)
- Banka Kredilerinin Toplam İçindeki Oranı
- ÖSS'yi Kazananların Oranı
- Kişi Başına Yaratılan Katma Değer (İmalat Sanayi İçinde)
- Kişi Başı Genel Bütçe Vergi Geliri
- Kişi Başı Sanayi Elektrik Tüketimi
- Özel Sektör Çalışanlarının Kamu Çalışanlarına Oranı
- Kişi Başı Yatırım Teşvikleri (1996-1997 Ortalaması)
- 2000 Yılı Bina Başına Konut Sayısı (Konut Yoğunluğu)
- Toplam Şirket Sayısı
- Bitkisel ve Hayvansal Üretimin Ülke İçindeki Oranı

- Özel Banka / Kamu Banka Sayısı
- Toplam Kooperatif Sayısı
- Ortalama Turist Geceleme Sayısı
- Kırsal Alan Artış Hızı
- Yıl İçinde Sinemaya Gidenlerin Sayısı
- GSYİH İçinde İthalat Vergisinin Ülke İçindeki Oranı

Dinçer vd (2003) yaptıkları çalışmada 81 ilin Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini yansıttığı varsayılan 58 gösterge ile şehirlerin Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarını hesaplamışlardır. 58 gösterge sosyal ve ekonomik değişkenler olarak iki ana başlıkta sıralanmıştır. Alt ana başlık olarak ise; demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali, altyapı ve diğer refah göstergeleri olmak üzere 10 başlıkta sıralanmıştır. Daha sonra şehirler aldıkları endeks puanları göz önüne alınarak 5 kademede derecelendirilmişlerdir. Çalışmada kullanılan 58 değişken aşağıdaki gibidir.

Demografik Göstergeler

- Toplam Nüfus
- şehirleşme Oranı
- Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
- Nüfus Yoğunluğu
- Doğurganlık Hızı
- Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

İstihdam Göstergeleri

- Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı
- İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı

Eğitim Göstergeleri

- Okur-Yazar Nüfus Oranı
- Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusa Oranı
- Üniversite Bitirenlerin 22+ Yaş Nüfusa Oranı
- İlkokullar Okullaşma Oranı
- Liseler Okullaşma Oranı
- Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı

Sağlık Göstergeleri

- Bebek Ölüm Oranı
- Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı

Sanayi Göstergeleri

- Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı
- Küçük Sanayi Siteleri İşyeri Sayısı
- İmalat Sanayim İşyeri Sayısı
- İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı
- İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı
- Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi
- Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri
- Tarım Göstergeleri
- Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri
- Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı
- **İnşaat Göstergeleri**
- Daire Sayısı
- Borulu Su Tesisatı Bulunan Daire Oranı
- **Mali Göstergeler**
- Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Pay
- Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
- Banka Şube Sayısı
- Fert Başına Banka Mevduatı
- Toplam Banka Mevduatı İçindeki Pay
- Toplam Banka Kredileri İçindeki Pay
- Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı
- Fert Başına Sınaî, Ticari ve Turizm Kredileri Miktarı
- Fert Başına Belediye Giderleri
- Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri
- Fert Başına Gelir ve Kurumlar Vergisi Miktarı
- Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı
- Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı
- Fert Başına İhracat Miktarı
- Fert Başına İthalat Miktarı
- **Altyapı Göstergeleri**
- Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı
- Yeterli İçme suyu Götürülen Nüfus Oranı
- Devlet ve İl Yolları Asfalt Yol Oranı
- Diğer Refah Göstergeleri
- Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı
- Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı
- Fert Başına Telefon Kontör Değeri
- Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı

Coşkun vd (2004) yaptığı çalışmada Sakarya şehrinin rekabetçi pozisyonunu belirlemek için 13 farklı alanda inceleme yapılmıştır. Bu çalışma tek bir şehir özelinde yapılan detaylı rekabet analizlerini kapsamaktadır. Çalışmada irdelenen boyutlar; “sanayi, yatırım, teknoloji, ticaret ve finans alanı; tarım ve hayvancılık alanı; turizm alanı;

eğitim, gençlik ve spor alanı; Sosyo-kültürel yapı alanı; insan sermayesi ve istihdam alanı; sosyal politika ve sosyal hizmetler alanı; AB boyutu alanı; sağlık ve sosyal güvenlik alanı; afet yönetimi alanı; doğal yapı ve kaynaklar alanı; çevre alanı; şehirleşme alanı” şeklindedir. Her bir alanla ilgili doküman analizi anketler, mülakatlar yapılarak her bir boyutun SWOT analizleri yapılarak Sakarya ilinin Genel bir durumu resmedilmiştir.

Özgür ve Güler (2004) ise yaptıkları çalışmada aşağıda yer alan 17 Sosyo-ekonomik değişkeni kullanarak şehirlerin gelişmişlik sıralamasını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmalarında faktör analizini kullanarak 17 Sosyo-ekonomik değişkeni “Sağlık Ve Refah” Faktörü, “Eğitim Faktörü”, “Tarım Faktörü”, “Enerji Faktörü” ve “Yaşam Beklentisi” faktörü olmak üzere 5 faktör altında toplamışlardır. İlleri bölgelerine göre alt faktörlere göre ve genel gelişmişlik faktörüne göre sıralamışlardır.

- Bebek Ölüm Hızı,
- Çocuk Ölüm Hızı,
- 25 Yas Üzeri Yüksek Öğretim Oranı
- Okul Öncesi Okullaşma Oranı
- İlk Öğretim Okullaşma Oranı
- Orta Öğretim Okullaşma Oranı
- Kişi Basına Düsen GSYİH
- Kişi Basına Düsen Banka Mevduatı,
- 100.000 Kişiyeye Düsen Hekim Sayısı
- 100.000 Kişiyeye Düsen Diş Hekimi Sayısı
- 100.000 Kişiyeye Düsen Eczane Sayısı
- Bitkisel Üretimin Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payı
- Hayvansal Üretimin Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payı
- 100.000 Kişiyeye Düsen Özel Otomobil Sayısı
- Sanayide Kullanılan Elektrik Tüketimi,
- Kişi Basına Kullanılan Elektrik Tüketimi,
- 100.000 Kişi Basına Düsen Kayıtlı Suç Sayısı

Albayrak (2005) çalışmasında şehirlerin Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Temel Bileşenler analizini ve diskriminant analizini kullanmıştır. Temel bileşenler analizinde aşağıdaki 48 değişken kullanılarak toplam 8 faktör üretilmiştir. Bu faktörler; sanayileşmeye dayalı sosyoekonomik gelişmişlik yapısı; eğitim düzeyi ve sağlık hizmetleri; tarımsal yapı; şehirleşme ve istihdam; coğrafi yapı; altyapı, konut ve nüfus hareketliliği; bebek ve çocuk ölüm hızı ile yüksek öğretim düzeyidir.

Faktör analiziyle elde edilen ikinci sonuç, ilk aşamada, her bir şehir için sosyoekonomik gelişmişlik endeksi olarak tanımlanabilecek sayısal değerler elde edilmiş ve bu değerlere göre şehirlerin sıralaması yapılmıştır. Daha sonra, gelişmişlik endeksi değerlerinde önemli oranlarda farklılık gösteren noktalar saptanarak, şehirler farklı gelişmişlik düzeylerine göre altı ayrı homojen gruba ayrılmıştır.

- Deniz Kıyısı (1= Var, 0 = Yok)
- İklim Türü (0 = Karasal, 1 = Ilıman)
- Denizden Yükseklik
- Toplam İl Nüfusunun Türkiye Geneline Oranı
- Nüfus Yoğunluğu
- şehirleşme Oranı
- Net Göç Hızı
- Yıllık Nüfus Artış Hızı
- Doğurganlık Hızı
- Toplam Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
- Yüksek Öğretim Bitirenlerin Oranı
- İlköğretim Okullaşma Oranı
- Yüksekokul Okullaşma Oranı
- Genel Okuma Yazma Oranı
- Doktor Başına Düşen Nüfus
- Diş Doktoru Başına Düşen Nüfus
- Diğer Sağlık Personeli Başına Düşen Nüfus
- Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı
- Onbin Kişiye Düşen Eczacı Sayısı
- Bebek Ölüm Hızı
- Çocuk Ölüm Hızı
- Toplam Suç Oranı
- Toplam Sigortalı Nüfus Oranı
- Toplam İşgücüne Katılma Oranı
- Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı
- Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı
- Her Yüz Erkeğe Karşılık Çalışan Kadın Sayısı
- İşsizlik Oranı
- Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- Traktör Sayıları
- Toplam Gübre Kullanımı
- Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye Geneline Oranı
- Ekilen Tarım Alanlarının Türkiye Geneline Oranı
- Sulanan Tarım Alanların Türkiye Geneline Oranı
- Kamu Yatırım Harcamalarının Türkiye Geneline Oranı
- Belediye Giderlerinin Türkiye Geneline Oranı
- İmalat Sanayindeki İşyeri Sayısı
- İmalat Sanayinde Kurulu Olan Toplam Çevirici Güç Kapasitesi

- İmalat Sanayinde Yaratılan Katma Değer
- Banka Kredilerinin Türkiye Geneline Oranı
- İhracatın Türkiye Geneline Oranı
- Kentsel Nüfus Başına Düşen Daire Sayısı
- Bin Kişi İçin Üretilen Konut Sayısı
- Kentsel Nüfus Başına Düşen Konut Alanı
- Onbin Kişiye Düşen Kara Taşıt Sayısı
- Kırsal Yerleşim Yerlerinde Toplam Asfalt Karayolu Oranı
- Toplam Kullanılan Elektriğin Türkiye Geneline Oranı
- Sanayide Kullanılan Elektriğin Türkiye Geneline Oranı

Özdemir ve Altıparmak (2005) Türkiye'deki 81 şehir sosyal ve ekonomik göstergeler açısından analiz etmişlerdir. Analizde çok değişkenli istatistik tekniklerinden faktör analizi kullanılmıştır. 12 sosyal değişkenle yapılan faktör analizi sonucunda, *sağlık göstergeleri, eğitim göstergeleri, ilk ve orta öğretim okullaşma oranı* şeklinde isimlendirilen üç faktör elde edilmiştir. 22 Ekonomik değişkenle yapılan faktör analizi sonrasında da, *mali göstergeler, imalat sanayi göstergeleri* şeklinde isimlendirilen iki faktör elde edilmiştir. Aşağıda kullanılan Sosyal değişkenler ve Ekonomik değişkenler yer almaktadır.

SOSYAL DEĞİŞKENLER

- Üniversite okuyanların oranı
- On bin kişiye düşen hekim sayısı
- On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı
- On bin kişiye düşen eczacı sayısı
- On bin kişiye düşen hemşire sayısı
- On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı
- İlköğretim okullaşma oranı
- Lise okullaşma oranı
- Meslek Lisesi okullaşma oranı
- Okuryazar erkek oranı
- Okuryazara kadın oranı
- Ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

EKONOMİK DEĞİŞKENLER

- İstihdam
- İl Kişi Başına Milli Gelir
- Tarımdaki Erkek İstihdamı
- Sanayideki Erkek İstihdamı
- Hizmetteki Erkek İstihdamı
- Kişi Başı Milli Gelir Büyüme Hızı
- Mali Kuruluşların İldeki Payı
- Kişi Başı Tasarruf Mevduatı
- Kişi Başı Ticari Mevduat

- İşveren Oranı
- Firma Başı İthalat
- Firma Başı İhracat
- GSMH içinde şehir Payı
- İl Ticaret
- İl İmalat
- Firma Başı İmalat Elektrik Tüketimi
- Firma Başı İmalat Katma Değeri
- Firma Başı Kamu Yatırımı
- Firma Başı Nüfus Başına Tarımsal Üretim
- Firma Başı Gelir ve Kurumlar Vergisi
- Firma Başı Sınai, Ticari -Turizm Kredi.
- Ulaştırma ve Haberleşme Payı

Kaygısız vd (2005) yaptıkları çalışmada 81 şehir incelemeye alınmıştır. Gelişmişlik düzeyi belirlenmeye çalışılırken, bağımlı değişken olarak kişi başına GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla), bağımsız değişkenler olarak ise gelişmişlik düzeyini etkileyeceği düşünülen 17 adet sosyal ve ekonomik değişken kullanılmıştır. Path Analizi metodu ile şehirlerin gelişmişlik düzeyi üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörlerin ne kadarının gelişmişlik düzeyi üzerinde anlamlı olduğunu belirlenmeye çalışılmış ve anlamlı bulunan değişkenlerin etkilerini direkt ve dolaylı etkiler olarak ayrı ayrı ifade edilmiştir. Daha sonra ise kümeleme analizi metodu ile ele alınan değişkenler itibariyle aynı özellikleri taşıyan homojen şehir gruplarını belirlenmiştir. Kullanılan değişkenler aşağıda yer almaktadır.

- Yıllık nüfus artış hızı
- Hekim başına düşen kişi sayısı
- Kişi başına elektrik tüketimi
- Kişi başına kamu yatırım harcamalar
- Teşvik belgeli yatırım tutarı
- şehirleşme oranı
- Kırsal yerleşim yerlerinde asfalt yol oranı
- Ortaöğretimde toplam okullaşma oranı
- Doğurganlık hızı
- Okuryazar oranı
- Yeterli içme suyuna sahip kırsal yerleşim yerleri oranı
- İmalat sanayinde yaratılan toplam katma değer
- Nüfus yoğunluğu
- Bebek ölüm oranı
- On bin kişiye düşen motorlu kara taşıtı sayısı
- Toplam tarımsal üretim değerleri
- Kişi başına banka mevduat tutarı

Alkin vd. (2007) 2004 yılı verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada şehirlerarası rekabet endeksi oluşturmada “beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi, erişilebilirlik” şeklinde dört ana değişken belirlemişlerdir. Endeks hesaplamalarında her ana değişkenin(alt endeks) değerinin hesaplanabilmesi için toplam 36 alt değişken tanımlanmıştır. Her bir alt değişkene de uzman görüşüne başvurarak 1’den 5’ e kadar ağırlık atfedilmiştir. Hesaplama yöntemi sonucu elde edilen veriler, [0,100] değerleri arasına normalize edilerek endeks değişken değerlerine ulaşılmıştır. Daha sonra dört ana değişkenin ağırlığı aynı varsayılarak her bir şehrin ana değişken değerlerinin standart ortalaması alınarak her bir şehrin genel rekabetçilik sıralamasına ulaşılmıştır. Bu çalışmanın en büyük özelliği, yerli çalışmalarda gelişmişlik odaklı çalışmalar mevcutken Aydemir (2002) haricinde ilk defa şehirler arası rekabet kavramından söz edilmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıdaki gibidir.

Beşeri Sermaye/Yasam Kalitesi Değişkenleri

- Yüksek eğitilmiş kişi sayısı
- Teknik eğitim alan öğrenci sayısı
- ÖSS’yi kazanma oranı
- Kişi başına düşen hastane yatağı sayısı
- Kişi başına düşen otomobil sayısı
- Kişi başına mevduat
- Kişi başına ilde işlenen suç miktarı
- şehirleşme oranı
- İlde süper lig ve yükselme ligi takımı olup olmadığı
- İlde alışveriş merkezi olup olmadığı
- İlde 5 yıldızlı otel olup olmadığı

Markalaşma Becerisi/Yenilikçilik Değişkenleri

- Patent sayısı
- Marka tescil sayısı
- Faydalı model sayısı
- Endüstriyel tasarım sayısı

Ticaret Becerisi Değişkenleri

- Kullanılan kredi miktarı
- İlde kişi başına tahakkuk eden vergi
- İlin ihracat hacmi
- Kamu yatırımları (turizm, tarım, madencilik, imalat)
- Kişi başına elektrik tüketim miktarı
- Kişi başına açılan şirket sayısı
- Kişi başına kapanan şirket sayısı
- İlde gümrük olup olmadığı
- Kullanılan teşvik kredisi miktarı

- İlde KOSGEB'in yerleşik olup olmadığı
- İlin iç talep potansiyeli
- **Erişilebilirlik Değişkenleri**
- ADSL abone sayısı
- Telefon abone sayısı
- Hava trafiğine açık havalimanı varlığı
- Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı
- İlin otoyol ağına bağlı olup olmadığı
- İlin şehir ve devlet yolu uzunluğu
- İlin demiryolu ağına bağlı olup olmadığı
- İlde liman olup olmadığı
- Kilometrekare başına düşen araç sayısı,

URAK (2009) yaptıkları çalışma ile Alkin vd (2007) yapmış olduğu çalışmadan sonra gerçekleştirilen detaylı analizler ve alınan geribildirimler sonucunda kullanılan yöntemde ufak revizyonlarla (36 yerine 39 alt değişken kullanmak gibi) “URAK İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008” adıyla yayınlamışlardır. Yine ufak revizyonlarla URAK (2010) “URAK İller arası Rekabetçilik Endeksi 2008-2009 ve URAK (2011) URAK İller arası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010” adlı raporlar yayınlamışlardır. İzleyen çalışmalarda Metodolojide değişikliğe gidilmeden sadece birkaç alt değişende değişiklik yapılmıştır. URAK yetkilileri önümüzdeki yıllarda da İller arası Rekabetçilik Endeksi raporunu periyodik olarak yayınlayacaklarını ifade etmişlerdir.

Erginöz'ün (2007) Hatay şehrinin analiz edildiği çalışmasında ise SWOT Analiz yanında şehirlerde aşağıda belirtilen bileşenlerin bulunabilirlik düzeylerine göre (yeterli, kısmen yeterli, yetersiz şeklinde) puanlar verilerek buna göre durum değerlendirilmesi yapılarak stratejiler önerilmiştir. Çalışmada kullanılan bileşenler; “coğrafi yapı, teknik alt yapı (kara yolu, demir yolu, hava yolu, deniz yolu, liman, iletişim, enerji), sosyal alt yapı (eğitim, sağlık), turizm, teknoloji, işgücü, sermaye, ham madde, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, üniversite-sanayi işbirliği”dir.

TEB'in çeşitli şehirler için düzenlediği (finanse ettiği) “İller İçin Gelecek Stratejileri” çalışmaları da kurumlar tarafından yapılan çalışmalara örnek olarak verilebilir. Hatay (2007), Trabzon (2007), Eskişehir (2007), Samsun (2007), Kayseri (2007) ve Adana (2008) şehirleri için yapılan bu çalışmalarda Şehrin (gönüllü) yerel aktörlerinden oluşan katılımcılar tarafından gruplar oluşturulmuştur. Her grup moderatörler eşliğinde şehir

ekonomisinde başarabildikleri-başaramadıklarını; şehrin SWOT analizini, şehrin ekonomik gelişimini etkileyen eğilimler haritasını; ekonomik gelişim görevlerinin ve hedeflerinin belirlenmesi faaliyetlerini yerine getirmişlerdir. Çalıştayın sonucunda ise çalıştay çıktıları, görüş ve öneriler rapor halinde yayınlanmıştır.

Kara (2008) yapmış olduğu çalışmada şehirler ve bölgeler arası rekabetçiliği belirleyen 30 değişken belirlemiştir. Aşağıda belirtilen bu 30 adet değişkenden yararlanarak şehirlerin ve bölgelerin rekabet edebilirlik düzeyinin tek bir bileşik endeks şeklinde tespit edilebilmesi için ise Temel Bileşenler Analizi (TBA) tekniğini kullanmıştır. Aynı şekilde şehirler belirtilen 5 faktör açısından da rekabetçilik endeksleri hesaplanarak sıralanmıştır.

İktisadi Yapı

- Cari fiyatlarla kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla
- Sanayi işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı
- Hizmet işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı
- Toplam açılan kapanan firma sayısı
- Yıllık ortalama dış ticaret (ithalat+ihracat)
- Toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımı
- Turistik yatak sayısı
- Kişi başına işletme sayısı
- İşgücünün üretkenliği

Yenilik Kapasitesi

- Toplam patent başvurusu
- Toplam faydalı ürün başvurusu
- Toplam endüstriyel tasarım başvurusu
- Toplam marka başvurusu
- Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerde işletme sayısının toplam işletme sayısına oranı
- Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdamın toplam istihdama oranı

Altyapı Ve Erişilebilirlik

- Kanalizasyon şebekesine bağlı nüfusun belediye nüfusu içindeki payı
- Katı atık hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki payı
- Arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki payı
- Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki payı
- Karayolu yoğunluğu (km²ye düşen il, devlet, otoyol uzunluğu)
- On bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı
- İldeki ADSL abonelerinin Türkiye toplamına oranı
- Erişilebilirlik (en yakın büyük şehir merkezine, havaalanına, limana uzaklık)

Beşeri Sermaye

- Nüfus
- Toplam yaş bağımlılık oranı

- Okuma yazma bilenlerin oranı (6 yaş ve üzeri nüfus)
- Yüksek öğretim mezunlarının oranı (toplam nüfus içinde)
- İşgücünün nüfusa oranı

Sosyal Sermaye

- On bin kişiye düşen vakıf sayısı
- On bin kişiye düşen dernek sayısı

EDAM (2009) Türkiye'deki şehirlerin rekabet düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışma ile 50 değişkeni içeren ve iki aşamalı bir Temel Bileşenler Analizi kullanmıştır. Bir endeksle elde edilecek olan özeti ayrıntıları gizleme olasılığı düşünülerek, önce altı farklı alt endeks oluşturulmuş ve bu endekslerden yola çıkarak toplam rekabet endeksine ulaşılmıştır. Her bir alt endeks, eldeki veriler ışığında, bölgesel kalkınmanın bir boyutunu ölçmektedir. Oluşturulan endeksler ve bu endekslerde kullanılan değişkenler aşağıda verilmiştir.

Ekonomik Canlılık Ve Etkinlik

- Kişi Başı GSYİH
- İşsizlik Oranı
- Sermaye Artış Oranı
- Tarım sektöründe verimlilik
- Sanayi sektöründe verimlilik
- Hizmet sektöründe verimlilik
- Banka Kredi- GSYİH'e Oranı
- İşyeri Başına Çalışan Sayısı
- Bitkisel Üretim Değeri/Dekar
- Kişi Başına Açılan Şirket Sayısı
- KOBİ Teşvikleri-Yatırım Oranı

Emek Piyasası

- 15-24 Yaş Nüfus Oranı
- İşsizlik Oranı
- İşgücüne Katılım Oranı
- İşgücünün Nüfus İçindeki Payı
- Kadın İşgücüne Katılım Oranı
- Kentsel İşsizlik Oranı
- Kentsel Kadın İşgücüne Katılım Oranı
- İstihdamda Tarımın Payı
- Net Göç Oranı

Yaratıcılık

- 1000 Kişi Başına Teknik Eleman
- ARGE Harç.-Çıktı Oranı, Kamu
- ARGE Harç. -Çıktı Oranı, Özel
- Kişi Başı Akademik Yayın Sayısı
- Kişi Başı Tescilli Patent Sayısı
- Kişi Başı Patent Başvuru Sayısı

İnsan Sermayesi

- Öğretmen/Öğrenci, Anaokulu
- Öğretmen/Öğrenci, İlköğretim
- Öğretmen/Öğrenci, Ortaöğretim
- Öğretmen/Öğrenci, Üniversite
- Ortalama Bitirilen Okul Yılı
- Okuma Yazma Oranı
- ÖSS Başarı

Fiziki Altyapı

- Km2 Başına Asfalt Yol Uzunluğu
- Km2 Başına Demiryolu Uzunluğu
- Kişi Başı Havayolu Yüğü
- Kişi Başı Havayolu Yolcu Sayısı
- Kişi Başına Otomobil Sayısı
- Kişi Başına Ticari Araç Sayısı
- Kişi Başına ADSL
- Sanayi Elektrik Tüketim.-Top. Tük. Oranı
- Kirlı Su Arıtma Yeterliliğı
- Katı Atık Arıtma Yeterliliğı

Sosyal Sermaye

- HH Büyüklüğü
- Kişi Başına Doktor
- Kişi Başına Sinema Sayısı
- Kişi Başına Gazete Tirajı
- Kız Okullaşma Oranı
- Kişi Başına STK Sayısı
- Kişi Başına Konut Elektrik Tüketimi
- Net Göç Oranı
- Okuma Yazma Oranı

Uyan (2009) İllerin ekonomik gelişme düzeylerini etkileyen dinamikleri belirlemek üzere 35 adet Sosyo-ekonomik değişken tespit ederek bu verilerle Temel bileşenler analizi yardımıyla şehirlerin endeks puanlarını ortaya çıkarmıştır. Daha sonra kümelene analizi ile şehirleri gruplandırmıştır. Kümelene sonucu şehirleri 5 grupta toplanmıştır. Aşağıda kullanılan 35 değişken yer almaktadır.

- Banka Sayısı
- Banka Mevduatı
- Banka Kredileri
- İhracat Değeri
- İhracatçı Firma Sayısı
- İthalat Değeri
- İthalatçı Firma Sayısı
- Nüfus

- Vergi Tahsilâtının Türkiye İçindeki Payı
- Şehirleşme Oranı
- Nüfus Artış Oranı
- Kişi başına GSYİH
- GSYİH Artış Oranı
- Okur-Yazar Oranı
- KOSGEB Destek Tutarı
- KOBİ Teşvik Belgesi Sayısı
- KOBİ Teşvik Belgeli Yatırım İşletme Kredileri
- KOBİ Teşvik Belgeli Sabit Yatırım Kredileri
- Teşvik Belgesi Sayısı Hazine Müsteşarlığı
- Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı Hazine Müsteşarlığı
- KSS İşyeri Sayısı
- KSS’de İstihdam Sayısı
- OSB’de İstihdam Sayısı
- TOBB’a Kayıtlı İşyeri Sayısı
- KOSGEB’e Kayıtlı İşyeri Sayısı
- Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı
- Üniversite Mezunlarının 25 Yaş Üstü Nüfusa Oranı
- Meslek Lisesi Okullaşma Oranı
- Patent Başvuru Sayısı Türk Patent Enstitüsü
- Endüstriyel Tasarım Türk Patent Enstitüsü
- Marka Başvuru Sayısı Türk Patent Enstitüsü
- Sanayi Çalışanlarının Toplam İstihdama Oranı
- Ücretli çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı
- İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı

Yıldız vd (2010) Dinçer vd (2003) çalışmalarını temel alarak yaptıkları bu çalışmada yoğun olarak 2008-2009 yılı verileri kullanarak Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasını yapmışlardır. Dinçer vd (2003) farklı olarak ilan edilmeyen birkaç verinin yerine farklı veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada toplam 42 veri kullanılarak Temel Bileşenler Analizi yardımıyla şehirlerin gelişmişlik sıralamasına göre sıralandırılmıştır. Diğer taraftan neredeyse birbiriyle aynı değişkenler kullanıldığı için şehirlerin 2003 yılındaki çalışma ile karşılaştırılma imkânı doğmuştur. Kullanılan değişkenler aşağıda yer almaktadır.

Demografik Göstergeler

Toplam Nüfus
 Şehirleşme Oranı
 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
 Nüfus Yoğunluğu
 Doğurganlık Hızı

Ortalama hane halkı büyüklüğü

İstihdam Göstergeleri

Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oran

Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Eğitim Göstergeleri

Okur-Yazar Nüfus Oranı

Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusa Oranı

Üniversite Bitirenlerin 22+ Yaş Nüfusa Oranı

İlkokullar Okullaşma Oranı

Liseler Okullaşma Oranı

Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı

Sağlık Göstergeleri

On bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı

On bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı

On bin Kişiye Düşen Eczane Sayısı

On bin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı

Sanayi Göstergeleri

Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı

Kişi Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi

Tarım Göstergeleri

Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri

Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı

İnşaat Göstergeleri

Bina Sayısı

Mali Göstergeler

Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer

Banka Şube Sayısı

Kişi Başına Banka Mevduatı

Toplam Banka Mevduatı İçindeki Pay

Toplam Banka Kredileri İçindeki Pay

Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı

Kişi Başına Sınai, Ticari ve Turizm Kredileri Miktarı

Kişi Başına Genel Bütçe Gelirleri

Kişi Başına Gelir ve Kurumlar Vergisi Miktarı

Kişi Başına Kamu Yatırımları Miktarı

Kişi Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı

Kişi Başına İhracat Miktarı

Kişi Başına İthalat Miktarı

Altyapı Göstergeleri

İçme Suyu Hizmeti Verilen Nüfus Oranı

Devlet ve İl Yolları Asfalt Yol Oranı

Diğer Refah Göstergeleri

On bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı

On bin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı

Kişi Başına Elektrik Tüketim Miktarı

Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı

Albayrak ve Erkut (2010) çalışmalarında Türkiye'deki şehirlerin rekabet gücü analizini

yapmıştır. İki aşamalı olarak yapılan analizde öncelikle Aşağıda ifade edilen 32 değişkenle Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucu 5 alt endeks oluşmuştur. Yenilikçi Ekonomik Çevre, Nitelikli İşgücü, Sanayi, Ekonomik Aktiflik, Turizm-Ticaret şeklinde adlandırılan bu alt endekslerden ise bölgesel rekabet gücü endeksi elde edilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında hiyerarşik kümeleme analizi kullanılarak gerek bölgesel rekabet gücü açısından gerek alt bileşenler açısından şehirle kümelenmiştir. Bölgesel rekabet gücü açısından şehirler 5 kümeye ayrılmıştır. Sırasıyla her kümede; 1, 3, 19, 36 ve 22 şehir kümelenmiştir. Sırasıyla her bir küme; “lider rekabetçi bölge, Rekabetçi bölgeler, gelişme odaklı bölgeler, Gelişmeye dirençli bölgeler, gerileyen bölgeler” şeklinde tanımlanmıştır.

- Satın alma gücü paritesine göre kişi başı GSYH
- Sanayi istihdamının payı
- Ticaret istihdamının payı
- Mali istihdamının payı
- İşsizlik oranı
- İşgücüne katılım oranı
- Toplam imalat sanayi ihracatı
- Toplam imalat sanayi ithalatı
- İşverenlerin çalışanlara oranı
- 1000 şehirli nüfusa düşen işyeri sayısı
- İmalat işyerlerinin ildeki, toplam işyerleri içinde payı
- Toplam banka kredileri içindeki payı
- Toplam mevduat içindeki payı
- Ücretle çalışanlara yapılan yıllık ödemeler
- Yılda çalışılan işçi-saat toplamı
- Serbest Bölge yıllık ticaret hacmi
- Şehir nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı
- Şehir nüfusu
- Üniversite mezunlarının oranı
- Endeksli yayın sayısı
- İlmî teknik istihdamın ildeki toplam istihdamda payı
- Toplam marka başvurusu
- Toplam patent başvurusu
- Toplam faydalı model başvurusu
- Toplam endüstriyel tasarım başvurusu
- Yüksek teknoloji girişimler içinde ilin payı
- Geceleyen kişi
- Yatak kapasitesi
- 10000 kişiye düşen doktor sayısı
- 10000 kişiye düşen diş doktoru sayısı
- 10000 kişiye düşen eczane sayısı

- 10000 kişiye düşen hastane yatağı

2.4. Şehir Rekabetçiliğinin Değerlemede Karşılaşılan Sıkıntılar

Şehir rekabetçiliği kavramı son 10 yıllarda oldukça sık kullanılan bir kavram olmasına rağmen tanımı, boyutları, içeriği vb konularda fikir birliğine varılamamıştır. Bu durum ölçümde de farklı yöntemler kullanılmasına sebep olmaktadır. Bunun bir sebebi, yani tanımlanması ve ölçülmesinin zor olmasının bir sebebi direk olarak gözlemlenemeyen çok boyutlu bir kavram olmasında yatmaktadır. Firma düzeyinde rekabetin içeriği, amacı ölçüm yöntemi kolaylıkla belirtilebilmekte iken şehir rekabetçiliğinde bu durum mümkün olmamaktadır (Turok, 2005:25). Bu sebepten dolayı şehir rekabetçiliğinin değerlendirilmesinde aşağıda anlatıldığı üzere bir dizi sıkıntı yaşanmaktadır.

Öncelikli olarak literatür incelendiğinde “coğrafi birimler için rekabet” kavramındaki karışıklık şehir rekabetçiliğinin göstergeleri açısından da yer almaktadır. Farklı yazarlar şehri rekabetçi yapan unsurları farklı kavramlaştırmıştır. Örneğin, Kresl (1995) “belirleyici” kavramını kullanmıştır. Gardiner (2003) ve Klaus (2004) “faktör” kavramını; Webster ve Muller (2000) “Değerleme Kategorileri” kavramını kullanmıştır. Kavramın içleri ise bazen aynı unsurlarla bazen farklı unsurlarla doldurmuştur.

Göstergelerle ilgili diğer bir sıkıntı ise; gösterge ile rekabetçilik arasındaki ilişkidir. Acaba göstergelerin varlığı mı şehrin rekabetçiliğine sebep olmaktadır; yoksa şehrin rekabetçiliği mi göstergelerin varlığına sebep olmaktadır. Literatürde bu konuya pek değinilmezken bu konuda farklı bir açılım getiren Kresl (1995) göstergeleri üç farklı kavramla açıklıyor; (i) şehirde bulunması halinde şehrin göreceli olarak rekabetçi olduğunun söylenebileceği unsurlara; *Gösterge*; (ii) şehir rekabetçiliğinde ki gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan unsurlara; *Karakteristik* (ii) şehrin rekabetçiliğinin ölçümde kullanılan denklem öğelerine ise *Belirleyici* adı vermektedir. Ama bu çalışmada da gösterge ile karakteristik tam olarak ayırt edilebilmiş değildir. Çünkü gösterge ve karakteristikler birbirine benzerlik taşımaktadır.

Rekabetçiliği değerlendirmede karşılaşılan sıkıntılardan birisi de; rekabetçiliğin tanımında önemli bir yeri olan örgüt kültürü, ilişki derinliği gibi ölçülmesi çok zor olan boyutlardır. Bu bilgiler, mülakat, odak gruplar, anketler gibi soft bilgilerden oluşmaktadır (Webster ve Muller, 2000, 3). Bu durum ölçmeyi ve de özellikle

şehirlerarası karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.

Göstergelerdeki diğer bir sıkıntı ise göstergelerin Rekabetçiliği ne kadar gösterebildiğidir. Birçok çalışmada, örneğin aşağıda detaylı anlatılacak Alkin vd. yaptığı çalışmada (2007) alışveriş merkezinin varlığı, ADSL ve telefon abone sayısı gibi gelişmişlik göstergesi olabilecek fakat rekabetçilik göstergesi olacağı tartışılabilir değişkenler kullanılmıştır. Yine bu örnekten hareketle, literatürde karşılaşılan sıkıntı gelişmişlik göstergesi ile rekabetçilik göstergelerinin karıştırılmasıdır.

Bir şehirde gelişmişlik göstergelerinin olması ili rekabetçi yapmaz; sadece rekabetçi olmasına zemin sağlar. Şehir eğer bu üstün yanını kullanabilir ve yatırım, şirket, sermaye çekebilirse rekabetçi demektir. Aynı şekilde kişi başı GSMH ya da ilin üretim ve satış kapasitesi gibi istatistikî bilgiler de her zaman rekabetçiliğin ölçülmesinde yararlı olmamaktadır. Sayısal verilerin tek başına yeterli olamayacağına en büyük örnek Samsun, Tokat, Amasya, Çorum ilerinin bulunduğu TR 83 de sektör bölge yığılımları açısından yapılan araştırmaya göre “Tütün ve Tütün Mamullerinde” uzmanlaşmış gözükmektedir (Elvan vd., 2005). Fakat bölge incelendiğinde sadece Kamuya ait üretim ve istihdamı geniş birkaç sigara fabrikasının olduğu görünmektedir. Bu kapsamda bölgede istatistikî olarak Tütün ve Tütün Mamullerinde bir uzmanlaşma ve yığılımla olduğu söylenebilirse bile stratejik olarak bunu ifade etmek zordur.

Kresl, Singh; (1999) şehir Rekabetçiliği direkt ölçülebilecek bir kavram olmadığını. Ancak gölgeleri ve etkileri vasıtasıyla doğası ve önemi ölçülebildiğini ileri sürerek çalışmalarında şehir rekabetçiliğini ölçebilecek değişkenlerden küçük bir set oluşturduklarını ifade etmiştir. Gölgeleri ve etkilerin çokluğunu diğer bir deyişle değişkenlerin çokluğu hesaba katılırsa ölçümede karşılaşılan sıkıntı daha iyi anlaşılabilir.

Diğer bir sıkıntı karşılaştırılabilir bir rekabetçilik çalışmasının olmamasıdır. Her şehir/bölge/ülke Farklı bir metodoloji ile rekabetçilik araştırması yapmaktadır. Bu durum ise şehirlerin rekabetçiliklerinin kıyaslanmasını engellemektedir (Webster ve Muller, 2000, 40).

Şehirlerin, üretim odaklıdan hızlı bir şekilde hizmet odaklı faaliyetlere, özellikle finans, turizm, kayması rekabetçiliği değerlemede kullanılan yöntemleri de değiştirmektedir. Gerek üretim gerekse hizmet endüstrilerinde bugünkü ekonomik ve işgücü yapısı bugün

için bir rekabet avantajı oluştururken yarın için oluşturmamaktadır. Örneğin silikon vadisi 3-5 yıl önce bilgisayar ve yarı iletkenler üretim merkezi iken bugün internet teknolojisi merkezi olmuştur. Bangkok bölgesi tekstil ve ayakkabı merkezi olarak bilinmekte iken, güneydoğu Asya'nın lider otomotiv kümelenmesi bugün Bangkok bölgesinde yer almaktadır (Webster ve Muller, 2000, 3) Bu ve buna bezer örnekler şehirlerin yıllar içinde hızla değiştiğini dolayısıyla değerlendirme kriterlerinin de hızlı bir şekilde değişmesi gerektiğini göstermektedir. Örneğin Üç-beş yıl evvel öncü sektörü Tekstil olan bir şehir için ucuz işgücü önemli bir kriter iken mevcut öncü sektör olan otomotiv ya da bilgisayar için nitelikli işgücü önemli bir kriter olmaktadır.

Şehrin rekabetçiliğinin istatistikî ve stratejik olmak üzere iki belirleyicisi bulunmaktadır. Ekonomik belirleyiciler İstatistikî bilgilerden oluşurken; Stratejik Belirleyiciler istatistiki olarak ölçülmesi mümkün olmayan ve doğası gereği kalitatif olan unsurlardır (Kresl, 1995). Bu durum ölçmeyi zorlaştırmaktadır. Literatür incelendiğinde yapılan çalışmalar genelde istatistikî alanlarda (ildeki Kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranları, sektör yoğunlaşmaları vb) ayrı ayrı hesaplanarak diğer şehirlerle karşılaştırılır. Bu durumda tüm unsurların bir arada değerlendirilmesini imkânsız kılmaktadır.

Uluslararası düzeyde yapılan rekabet endeksi metodolojilerinin ulusal bazda yapılan rekabetçilik çalışmaları için önemli bir başvuru kaynağı oluşturmaktadır. Fakat ulusal düzeyde farklı coğrafi bölgeler için yapılacak olan rekabet endeksi çalışmalarına uyarlanması, kullanılan pazar yapısı, devletin etkinliği, faiz oranları, finansal pazarların durumu gibi birçok verinin *ulusal düzeydeki* çalışmalarda kullanılamaması diğer bir sıkıntıdır.

Diğer bir sıkıntı; yapılan yerli ya da yabancı birçok çalışmada tüm şehirleri tek bir potada değerlendirilmektedir. Böyle bir durumda nüfusu, gelişmişlik düzeyi coğrafi konumu bir birinden çok farklı olan şehirleri bir arada değerlendirilmektedir. Aynı şekilde ticari, turizm, sanayi ya da tarım şehirleri birbirleri ile yarışmaktadır. Buda yanıltıcı sonuçlara sebep olmaktadır. Bu sıkıntıyı gidermek adına bir ya da birkaç ilin kıyaslandığı böylece daha gerçekçi sonuçların elde edildiği çalışmalar yapılmaktadır. Fakat bu durum resmin tümünü görmeyi engellemektedir.

Karşılaşılan diğer bir sıkıntı ise elde edilen rekabetçilik seviyelerinin neden sonuç ilişkisinin kurulamamasıdır. Diğer bir deyişle hesaplanan bir rekabetçilik seviyesinin

neyden kaynaklandığı ile ilgili doğru bir yorumda bulunulmamasıdır. Her ne kadar rekabetçilik seviyesinin alt bileşenleri de hesaplanırsa da (alt yapı, girişimcilik, yenilik vb) o alt bileşenleri kullanarak rekabetçilik seviyesi hakkında yorumda bulunmak doğru sonuca götürmeyecektir. Örneğin EDAM (2009) çalışmasında alt bileşenlerin puanlarından hareketle rekabetçi seviyelerini geliştirmeleri için verdiği örneklerden ikisi aşağıda yer almaktadır. Bu örnekler alt bileşenler ya da göstergeler ile rekabetçilik seviyesinin neden sonuç ilişkisinde incelenemeyeceği; neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiğinde ise göstergelerdeki değişimin rekabetçilik seviyesini anlamlı bir şekilde etkileyemeyeceği daha iyi anlaşılmaktadır.

(i) Yozgat'ta yalnızca İnternet kullanımını Türkiye ortalamasına yükseldiği takdirde, bu ilimizin rekabet endeksindeki *sıralaması 45'den 42'ye çıkacaktır.*

(ii) Gaziantep'te ilk ve ortaöğretimde öğretmen başına öğrenci sayısı Türkiye ortalamasına ulaştığı takdirde, bu ilimizin rekabet endeksindeki *sıralaması 3 sıra yükselip 29 olacaktır.*

Son olarak ise Ülkemizde sistematik bir şekilde bilgi, toplama, işleme ve değerlendirme birimi olmaması, ilgili verilerin farklı birimlerde (örneğin, KOSGEB, Bankalar Birliği, DPT vb) olması kimi zaman bu bilgilerin birbiri ile çakışması; çeşitli verilerin bulunamaması (2001'den beri şehir bazında GSYH gibi çeşitli veriler hesaplanmamaktadır) şehirlerin değerlemesinde sıkıntıya sebep olmaktadır.

2.5. Şehir Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi

Şehir rekabetçiliğinde sorulacak Diğer bir soru ise; “ölçülen bu rekabetçilik düzeyi nasıl geliştirilecektir?” şeklindedir.

Öncelikli olarak şehir rekabet edebilirliğin geliştirmek yukarıda sayılan faktörlerin şehirlerdeki durumunu tespit edilmesi gerekmektedir. Böylelikle göreceli olarak diğer faktörlere ya da rakip şehirlere göre düşük olan faktörlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde de son yıllarda şehirlerin mevcut durumlarını ortaya koymak adına şehir gelişme /kalkınma planları ve stratejileri hazırlanmaktadır. Diğer taraftan DPT tarafından yapılan araştırma ve incelemelerde şehirlerin durumunu gözler önüne sermektedir. Bundan sonra yapılması gereken, şehir rekabetçiliğinin geliştirecek, politikalar, stratejiler belirleyerek eyleme geçmektir.

Böylelikle şehirlerin dününü/ bugününü bir arada tutarak fiziki, sosyal, kültürel, coğrafi ve ekonomik şartlarını da göz önünde bulundurarak şehri bir şirket gibi düşünüp stratejiler üreterek şehrin bir bütün olarak yönetilmesi gerekmektedir. Bu görev sadece devletin, hükümetin, yerel yönetimin, özel sektörün ya da sivil toplum kuruluşlarının üstesinden gelemeyeceği kadar ağır bir yükür.

Webster ve Muller (2000, 8-13) şehir rekabetçiliği değerlendirme ve geliştirme sürecini 11 adımda ele almışlardır. Aşağıda bu adımlar ve açıklamaları yer almaktadır.

1) **Tanımlama konusu:** Bu aşama şehir kendisini tanımlayacak çeşitli sorular sorarak cevabını vermeye çalışacaktır. “Acaba hangi alanlara rekabetçi bir şehir olabiliriz”, üretim odaklı ya da hizmet odaklı gibi.

2) **Kilit paydaşların katıldığı rekabetçilik odak grupları:** şehir rekabetçiliği bir ya da birkaç grubun yapabileceği bir unsur değildir. Tüm paydaşların etki katılımı söz konusudur. Bu bağlamda rekabetçilik asıl geliştirileceği ile ilgili tartışmaların ve fikir paylaşımların yapıldığı odak grupların düzenlenmesi gerekmektedir.

3) **Ekonomik yapı analizi:** şehrin ekonomik yapısının analiz edilmesi bu aşamada yapılmaktadır sektörlerin durumu, işgücünün yeterliliği, yerelleşme katsayıları, input-output analizleri yapılmalıdır.

4) **Kıyaslama yapılacak şehrin belirlenmesi:** Şehrin rekabetçi yapısının geliştirilmesi için şehre uygun başarılı bir şehir seçilir. Şehir seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar: Karşılıklı bilgi alışverişinin yapılabileceği ve de kıyaslaya uygun şehrin seçilmiş olmasıdır.

5) **Şehre has özelliklerin analizi:** şehirdeki yerel dinamikler ve mevcut durum analiz edilir.

6) **Ekonomik üstünlüklerin tanımlanması:** Rekabetçi stratejiye odaklanmak için kilit sektör, işletmeler, kümeler incelenerek ekonomik üstünlükler tanımlanır.

7) **Dışsal Fırsat ve Tehditlerin değerlendirilmesi** (ulusal ve uluslararası dinamiklere odaklanarak şehrin rekabetçi konumunu olumlu ve olumsuz etkileyecek değişkenler belirlenir.

8) **Özellikle kurumsal içsel güçlü ve zayıf yanların değerlendirilmesi:** bu aşamada güçlü ve zayıf yönlerde yerel kontrol olup olmayacağı incelenir. Bu aşamada anket ve mülakatlardan yararlanılır.

9) **Rekabetçi güçlü ve zayıf yanların değerlendirilmesi.** Ne gibi güçlü ve zayıf yönlerin olduğu ve bu unsurları hangilerinin rekabetçi bir değişken olduğu analiz edilir.

10) **Rekabetçilik stratejisinin formülasyonu:** yapılan analizler sonucu şehir rekabetçiliğinin geliştirilmesi için stratejiler oluşturulur.

11) **Göstergelerin ve denetim sisteminin kurumsallaşması.** Rekabetçilik stratejisinin başarısı sürecin denetlenmesine ve göstergelerin belirlenerek incelenmesine bağlıdır.

Şehir rekabetçiliği ile ilgili cevabı aranacak diğer bir soru ise rekabetçiliğinin kim tarafından ve nasıl geliştirileceğidir? şehir rekabetçiliği konusunda farklı yazarlar farklı konulara odaklansa da genel kabul görmüş bir ilke vardır; şehir rekabetçiliği merkezi hükümet, yerel hükümet, özel sektör, halk ve STK'lar arası işbirliği olmadan gerçekleştirilemez.

Örneğin; şehirlerin rekabetçilik düzeyi şehrin büyüklüğü, ekonominin, yerelleşmesi ve şehirleşmesi gibi önemli faktörlere bağlıdır. Fakat bunlar da şehrin bulunduğu ülkenin hükümet politikalarına bağlıdır (Metexas ve Kallioras, 2003, 3). Hiç şüphesiz şehirlerin rekabetçiliğinin kontrolü sadece şehirlerde değildir. Şehirler bulunduğu bölgenin ve ülkenin politik durumu, Sosyo-ekonomik şartları da şehir rekabetçiliğinde önemli bir yer tutmaktadır. (Webster ve Muller, 2000, 2)

Yukarıda da belirtildiği üzere şehir rekabetçiliği tek bir birimin üstesinden gelebileceği bir unsur değildir. Bu görev kamu, özel sektör ve de sivil toplum kuruluşlarının beraber üstesinden geleceği bir konudur. Artık bu üç birimde görevleri değişmektedir/değişmelidir. Şu ana kadar rekabetin dış çevre paydaşlarını oluşturan bu üç birim günümüzde şehrin rekabetini etkileşeni değil kurgulayanı olmak zorundadır. Diğer bir deyişle şehrin rekabet avantajını oluşturmak ve de geliştirmek; dolayısıyla yatırımları, işadamlarını, nitelikli işgücünü, devlet fonlarını vb, diğer şehirler yerine kendi şehrine çekmek bu üç paydaşa düşmektedir. Porter (1995) bu üç paydaşa aşağıdaki yeni rolleri vermektedir.

Tablo 12: Porter'a Göre Paydaşların Yeni Rollerini

Kamu Sektörü	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuruluşları
Bölgenin daha büyük bir ekonomi için ihtiyaç duyduğu kaynakları bölgeye yönlendirmektir. Kuruluş yeri olarak bölgeni değerini arttırıcı faaliyetlerde bulunulması Ekonomik gelişme programlarını ve servislerini özel sektör kuruluşları yoluyla dağıtmak	Yeni İş aktiviteleri yaratmak ve büyütmek Şirketlerin yapmış oldukları hayırseverlikleri sosyal hizmetlerden şirketleşme gayretlerine aktarmak. Eşit sermaye yatırımı için doğru model adapte etmek İşletmelerin birbiri arasında iş ilişkisi kurmak	Güçlü yönler tanımlamak ve kurmak İş gücünü ve çalışanları tutumların değiştirmeye yönelik çalışmalar İşgücünün niteliğinin geliştirici eylemlerde bulunmak Ticari alanları geliştirmek ve ilerletmek

Kaynak: Porter, 1995

Şehrin bir bütün olarak (kamu sektörü, özel sektör ve de sivil toplum kuruluşları) şehrin rekabetçiliğini arttırmak için “şehir rekabet stratejilerini” geliştirmek zorundadırlar. Bu süreçte şehrin bulunduğu durumu tespit etmek, şehrin gelecekte arzulanacağı durumu belirlemek ve arzulanana duruma ulaşmak için stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Bu ise üç grubun bir arada üstesinden gelecekleri bir süreçtir.

Metexas ve Kallioras (2003) araştırmalarında seçtikleri şehirde yerleşik olan yabancı yatırımcılarla görüşerek onların şehir rekabetçiliği, şehir seçimi, çeşitli kriterler açısından şehirleri kıyaslama gibi konularda bilgi almışlardır. Yazarlara göre iki tip rekabet vardır (i) şehirde yer alan pazarlar ya da faaliyetler gibi ekonomik alanların arasındaki rekabet (ii) şehirlerin kendine özgü özelliklerinden doğan rekabet. Aşağıdaki stratejileri de şehir rekabetçiliğini geliştirmek için önermişlerdir.

- ✓ Yerel yatırım iklimini yerel firmalar için fonksiyonel hale getirmek.
- ✓ KOBİ'leri desteklemek
- ✓ Yeni girişimleri cesaretlendirmek
- ✓ Ülke içinden ve ülke dışından yatırımlar çekmek
- ✓ Fiziksel alt yapıya yatırım yapmak
- ✓ Soft altyapıya (İnsan kaynaklarının geliştirilmesi, kurumsal destek sistemleri düzenleyici sistemler vb.) yatırım yapmak
- ✓ Özel sanayi kümelerinin gelişimini desteklemek
- ✓ Büyümesi ya da gelişmesi için şehrin özellikli bölümlerini hedeflemek

- ✓ Lokomotif İşletmeleri desteklemek
- ✓ Belirli dezavantajlı grupları hedeflemek
- ✓ Şehirler için vizyonun ve amaçların etraflıca tanımlanması gerekmektedir.
- ✓ Şehirlerin ayırt edici özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde analiz edilip değerlendirilmesi gerekmektedir.
- ✓ Rekabetçiliğin geliştirilmesi için şehir pazarlaması gibi stratejiler uygulanması gerekmektedir

Döven (2008) şehir rekabetçiliğinin geliştirilmesinde stratejilerin belirlenmesi ve faaliyetlere geçilmeden önce aşağıda belirtilen 5 noktanın üzerine durulma gerektiğini ifade etmektedir; (i) Rekabetin İçeriği, (ii) Yerel İnisiyatif, (iii) Eğitim ve Bilinç Düzeyi, (iv) Lokomotif Sektörün belirlenmesi (iv) Sürdürülebilirlik

(i) Rekabetin İçeriği

Her düzeydeki şehirler arasında rekabet olmasına karşın bu rekabetin içeriği, şekli, derinliği vb farklılık göstermektedir. Örneğin futbol liginde bazı takımlar birincilik için mücadele ederken, bazı takımlar ilk 3'e girmek için, bazı takımlar ise küme düşmemek için rekabet ederler. Ya da mahalledeki bakkalın rakibi şehirdeki süper ya da gross marketler ya da alışveriş merkezleri değil, kendi statüsündeki bakkallardır. Aynen öyle de, şehirlerde de kimisi daha çok ihracat yapmak, dışarıdan daha çok sermaye ve nitelikli işgücü çekmek için dünya şehirleri ile rekabet ederken; kimileri komşu şehirden daha iyi bir çalışma ve yatırım ortamı hazırlamak için rekabet etmektedirler. Özellikle küçük ölçekli şehirler ise işgücü ve sermaye kaybı en az olması için rekabet ederler. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere her ölçekteki şehir rekabet etmektedir. Fakat yöntem, kapsam, içerik ve strateji değişiklik göstermektedir.

Bu sebepten dolayı öncelikli olarak analiz edilecek olan geliştirileceği şehir düzeyinde rekabetçilik kavramını tanımlamak gerekir. Gelişmiş, sanayileşmiş olan şehirler için söylenen “ yeni yatırım, sermaye, işgücü çekmek, yurtiçi ve yurtdışı piyasalara açılmak, ülkede cazibe merkezi haline gelmek vb.” söylemler gelişmemiş ya da az gelişmiş bir şehir için söylenmesi ve uygulanması mümkün olan stratejiler ve amaçlar değildir. Örneğin gelişmemiş ya da az gelişmiş ilin dışarıya göç verdiği dikkate alınarak

belirlenecek en önemli strateji dışarıya olan göçün durdurulmasıdır. Böylelikle bu durum ilin yerli yatırım ve işgücü kazanmasına sebep olacak ve yerel kaynakları harekete geçirecektir. Bu sağlanılmadan yani yerel potansiyel harekete geçirilmeden “dışarıdan” bir şeyler olması mümkün değildir.

Diğer taraftan aşağı yukarı aynı düzeyde olan komşularında yapıp şehirde yapılamayan üretim ve hizmetlerin şehre yapılması diğer bir deyişle komşu şehirlerden alınan mal ve hizmetlerin şehre kaydırılması diğer bir rekabet biçimidir. Küçük ölçekli şehirleri ligin son sıralarında olan takımlara benzetirsek; amaç küme düşmemektir. Diğer bir deyişle buradaki rekabet; rakiplerinden daha az sayıda yenilgi ile maçlardan çıkmaktır. Tersî şekilde Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirler için amaç ve strateji; yurt dışından yatırım ve sermaye çekmek, seçilmiş sektörlerde dünya başşehri olmak gibi daha üst düzeydir.

(ii) Yerel İnisiyatif

Şehrin rekabetçiliğinin temel belirleyicileri “Yerel İnisiyatif” düzeyidir. Yerel aktörlerin (merkezi hükümet temsilcileri, yerel hükümet, özel sektör, STK’lar ve halk) konuya verdiği önem ve gayret şehrin rekabetçiliğini direkt olarak etkileyecektir. Devletin de üzerine düşün görev ve sorumluluklar olduğu tartışılmazdır. Fakat bu görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi tek başına yeterli olmamaktadır. Porter (1995), Webster ve Muller (2000) ve Metexas ve Kallioras’ın (2003) belirttikleri gibi şehir rekabetçiliği, merkezi hükümet ve yerelin ortak bir çaba içerisine girerek sorumluluk sahalarına giren işleri yapması ile gerçekleşebilir. Gerek piyasa şartlarından kaynaklanan, gerekse devletin teşviklerinden kaynaklanan boşluğu görerek bu potansiyeli avantaja dönüştürebilecek yerel aktörlerin varlığı gerekmektedir. Şehir rekabetçiliği tek başına kamuya, özel sektöre, STK’lara devredilecek bir konu değildir. Şehir rekabetçiliği konusunda tüm yerel aktörler aynı sorumluluğa sahiptirler.

Bu konu yanlış bir beklenti rekabetçiliği “Yerele” değil de “Devlete” bağlamaktır. Örneği, 1968 yılından itibaren toplam 21 kez kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) ilan edilmiştir. KÖY’lere yönelik çeşitli teşvik, kredi muafiyetler sağlanmıştır. Bir çok şehir 21 seferinde de KÖY içinde olabilmekten kurtulamamıştır. Bunun sebebi coğrafi, siyasi, tarihi ve terör gibi sebeplerinin yanı sıra yerel aktörlerinde gayreti ve koordinasyon eksikliğini saymak mümkündür. Örneğin kalkınmada öncelikli yörelerin çoğunlukta

bulunduğu Doğu bölgesinde Pepsi-Cola Şirketinin b6lge Őehirlerinden Elazığ' da fabrika kurmaları, ya da Elazığ'ın mermer ihracatında 6nemli yere sahip olması, Diyarbakır'ın tekstil sekt6r6nde yaptığı açılımlar g6stermekteki b6lgenin gelişmişliği tarihi ve coğrafi Őartlardan kaynaklan bir zorunluluk değildir.

Dolayısıyla Şehir rekabetçiliğini devletten gelecek teşvik ve gayretlere ya da batıda yerleşik olan sanayicinin gelip yatırım yapmasına bağlamak b6y6k bir hatadır. Eğer Şehir kendi içinde bir gelişme trendi g6steremezse dışarıdan destek gelmez; gelse de bir kıymeti olmaz. Yatırım ortamı (altyapı, nitelikli iŐg6c6, k6lt6r vb.) hazır olmadan sermayenin gelme olayı, 6zellikle 80'li yıllarda Avrupa'dan d6nen iŐçilerle Yozgat'ta Kırşehir'de ve diğer birçok Anadolu Őehrinde yaşanmıştır. Fakat ortamın uygun olmaması sebebiyle kimilerinde fabrikalar tamamlanamamıŐ, kimisinde ise tamamlanmasına rağmen atıl kalmıŐtır.

(iii) Eğitim ve Bilinç D6zeyi

Yerel inisiyatif konusunda belirtildiği gibi Şehir rekabetçiliği sadece birkaç grubun gerçekleŐtireceđi, y6r6teceği bir s6re değildir. Bunu için her akt6r6n azami d6zeyde katılımı gerekmektedir. Fakat bunun için bu grupların eğitim ve bilinç d6zeylerinin y6ksek olması gerekmektedir. Şehir rekabetçiliği, merkezi h6k6met, Şehrin ileri gelenleri vb. kişi ya da kurumlar rekabetçiliği geliŐtirin/geliŐtirelim denildiği için geliŐmez. Eğer akt6rlerin bilgi, bilinç ve istek d6zeyleri yeterli ise rekabetçilik oluŐabilir; Kayseri ve Gaziantep 6rneğinde olduğu gibi. Zaten hiçbir kurum, kuruluş, 6rg6t Şehrin rekabetçiliği artsın diye kendini geliŐtirmez. Bu 6rg6tler kendilerini geliŐtirilir. Bu sayede Şehir rekabetçiliği geliŐir. Bunun için topyek6n bir eğitim ve bilinçlendirme gerekmektedir. Bunun 6n Őartı ise yerel istektir. Yoksa o eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları ya birkaç kişi ile ya da kuru kalabalık ile y6r6t6l6r.

(iv) Lokomotif Sekt6r6n belirlenmesi

Bir Şehrin her alanda rekabetçi olması beklenmez; dahası m6mk6n de değildir. Fakat her Şehir için lokomotif, s6r6kleyici bir sekt6r bulunmaktadır. Bu sekt6rdeki gelişim gerek diğer sekt6rleri etkilemekte gerekse Şehrin sağlık, altyapı, eğitim, sosyal ve k6lt6rel alanlarında geliŐmelere sebep olduğu için Şehrin yaşam kalitesini arttırmaktır. Bunu için doğru sekt6r6 bulmak 6nem arz etmektedir. 6zellikle kısa vadeli gayretler bu

sektöre yapılarak; sektörde elde edilen katma değerin çarpan etkisi ile diğer alanların gelişimine kanalize etmek mümkün olacaktır. Dolayısıyla bir şehir rekabetçilik çalışmalarına başlamadan evvel yapması gereken en önemli faaliyet, lokomotif sektörün bulunmasıdır. Bazı şehirlerde birden fazla lokomotif sektör bulunurken; bazı şehirlerde lokomotif sektör bulunmayacaktır. Bu şehirlerde ise potansiyel lokomotif sektörlerin tespiti gerekmektedir

(iv) Sürdürülebilirlik

Şehir rekabetçiliği çalışmaları sonu gelmez bir yol gibidir. Burada önemli olan elde edilen sonuçların sürdürülebilir olmasıdır. Kısa vadede kayda değer sonuçlar elde etmek mümkün değildir. Dolayısıyla sabır, özveri ve devamlılık isteyen bir süreçtir. Bunun için yapılacak çalışmaların orta vadede ve uzun vadede sonuç getirecek çalışmalar olarak iki ayrı kategoride incelenmesi gerekmektedir. Örneğin teşvikler, muafiyetler, yerel aktörler arasındaki koordinasyon, şirketlere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri, yeni pazarlar ya da yatırım alanların belirlenmesi, organize edilmesi vb. faaliyetler orta vadede sonuçlarını gösterirken, altyapı çalışmaları, sağlık ve eğitim harcamaları etkisini uzun dönemde gösterecek çalışmalardır. Arzu edilen durum orta vadede etkisini gösteren faaliyetlerin oluşturduğu değer ile uzun vadede ki faaliyetlerin desteklenmesidir. Tek başına orta vadede sonuçlara odaklanmak rekabetçiliğin sürdürülebilirliğini engellerken; tek başına uzun vadeye yönelik faaliyetler orta ve uzun vadede etkili sonuçlar almaya engel olmaktadır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ İLLERİN REKABETÇİLİK DÜZEYLERİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLERİN BELİRLENMESİ

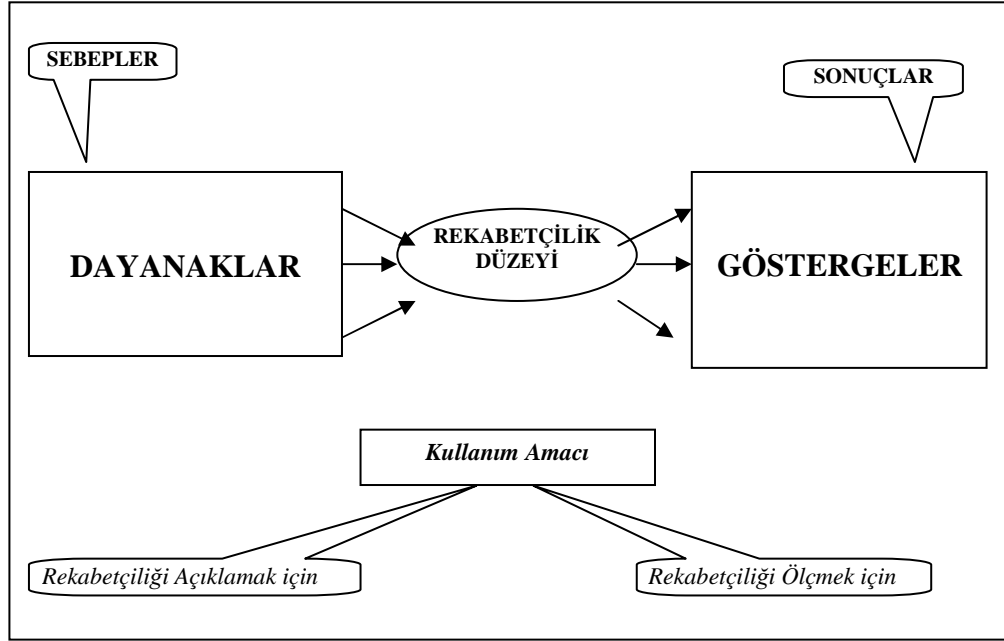
Bu çalışmanın temel amacı; “neden bazı şehirler diğerlerine göre daha rekabetçidir ve bu rekabetçi pozisyonlarını mümkün ve sürdürülebilir kılan dayanaklar nelerdir?” sorusunun cevabını bulmaktadır. Bu sorunun cevabını bulabilmek için öncelikli olarak şehirlerin birbiriyle olan rekabetçilik farklılıklarını bulmak gerekmektedir. Diğer bir deyişle, şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin ne olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla “A şehrini rekabetçi yapan hususlar nelerdir?”, “B şehrinin daha düşük rekabetçiliğe sebep olmasının nedenleri nelerdir?” gibi sorular cevabını bulacağı gibi şehirlerin daha rekabetçi olması için gerekli olan kriterler/başarması için gereken unsurlar ortaya çıkmaktır.

Dolayısı ile bu çalışmanın temel amacını birbiri ile ilişkili üç soruya cevap vermek oluşturmaktadır.

- i. Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri nedir?
- ii. Şehirlerin yer aldığı rekabetçilik kümeleri ne şekildedir.
- iii. Rekabetçi şehirleri diğer şehirlerden ayıran temel özellikler nelerdir?

Literatürde rekabetçiliğin ölçülmesindeki çalışmalara bakıldığında sebep sonuç ilişkisinin çoğu zaman göz ardı edildiği gözlenmektedir. Sebepler ile sonuçlar karıştırılmaktadır. Sonuçları rekabetçilik düzeyinin ölçülmesinde; sebepleri ise, o düzeyin dayanaklarının ne olduğunu anlamakta kullanılmalıdır. Fakat kimi zaman sebepler kullanılarak ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu durum ise kısır döngüye sebep olmaktadır. Şehir rekabetçiliği araştırılırken a, b, c, d kriterleri kullanılarak ölçülmekte, daha sonra ise bu düzeyi açıklamakta yeniden a, b, c, d kriterleri kullanılmaktadır. Bu durum ise totolojiye sebep olmaktadır. İşte bu döngüyü ortadan kaldırmak için rekabetçilik düzeyi aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere sebep sonuç ilişkisi içinde ele alınması gerekmektedir.

Şekil 14: Rekabetçilik Sebep-Sonuç İlişkisi ve Kullanım Amacı

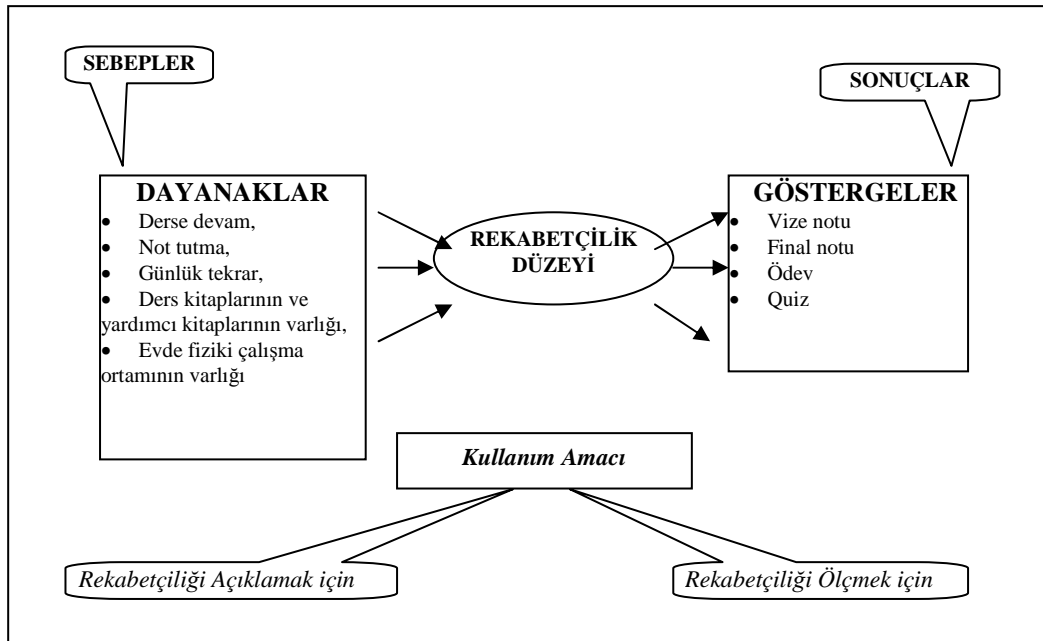
Konun anlaşılması için şöyle bir örnek verilebilir. Sınıfta diğer öğrenciler ile yarışta olan bir öğrencinin rekabetçi (başarılı) olup olmadığını anlaşılması için bir dizi değişken kullanılması gerekmektedir. Bunlar; vize notu, final notu, ödev, quiz şeklinde belirlenebilir. Bu notların bir ortalaması (ağırlıklı ya da aritmetik) ile sınıftaki diğer öğrenciler karşında öğrencin rekabetçi durumu ortaya konulabilecektir. Dolayısı ile bu göstergeleri kullanarak öğrencinin sınıfta ne kadar rekabetçi olduğunu tespit edilebilir. Fakat öğrencinin mevcut durumunun ortaya konması gerek öğrencinin kendisini daha çok geliştirmesi için bir strateji belirlenmesine gerekse diğer öğrencilere yol göstermesine fayda sağlamayacaktır.

Mevcut bu veri seti ile “vizeden daha yüksek alırsa daha rekabetçi olur “ şeklinde önermeler de ancak bulunulabilir. Diğer taraftan eğer mevcut durumun sebepleri araştırılırsa ortaya bu başarı yani rekabetçilik seviyesine sebep olan dayanaklar ortaya konacaktır. Rekabetçi öğrencilerin ortak özelliklerinin tespit edilmesi ya da başarıya sebep olan faktörlerin tespit edilmesi daha doğru stratejilerin tespit edilmesine olanak sağlayacaktır. Böyle bir durumda muhtemel dayanaklar tespit edilerek araştırılacaktır. “derse devam, not tutma, günlük tekrar, ders kitaplarının ve yardımcı kitaplarının varlığı, evde fiziki çalışma ortamının varlığı” dayanaklara örnek olarak verilebilir. Daha

sonra bu dayanaklarının hangilerinin başarıyı etki ettiğinin araştırılması gerekmektedir. Böylelikle hem mevcut öğrencinin daha çalışkan olması için hem diğer öğrencilerin daha çalışkan olması için öğrencilerin, öğretilmelerin ve okul yönetiminin yol haritasının çıkartılması mümkün olacaktır.

Bu örnekten hareketle şehir rekabetçiliğinde de aynı şekilde sonuçlar ve sebepler sistematigi içerisinde ele almak gerekmektedir. Bu amaçla aşağıda açıklanacağı üzere önce şehir rekabetçiliğinin seviyesinin ölçülmesi daha sonra ise bu seviyeni dayanaklarının tespit edilmesi gerekmektedir.

Şekil 15: Rekabetçilik Sebep-Sonuç İlişkisi ve Kullanım Amacı (Öğrenci Örneği)

(i) *Şehirlerin Rekabetçilik Seviyelerinin Ölçülmesi:*

Rekabetçilik düzeyinin sonuçları: birimin (şirket, sektör, bölge vb.) rekabet ettiği amacın gerçekleşme durumunu ifade eder. Örneğin; şirket için yüksek kar payı ya da pazar payı; şehir için yeni yatırımların, sermayenin gelmesi vb. Dolayısıyla amacın gerçekleşme durumu (yani sonuçlar) ne kadar yüksekse rekabetçilik düzeyi o kadar yüksektir denilebilir. Diğer bir deyişle, rekabetçilik düzeyi sonuçların ölçülmesi ile belirlenebilecek bir olgudur. Şehir rekabetçiliği örneğinde: şehir rekabet etmesi sonucunda ortaya çıkan durumun düzeyi şehrin rekabetçiliğinin düzeyini de göstermektedir. Burada yapılması gereken işlev rekabetçilik düzeyinin sonuçlarının ne olduğunu belirleyerek (sebeplerle ayırt ederek) bunları ölçülebilen kriterlere (gösterge)

dönüştürebilmektir. Rekabetçilik düzeyinin sonuçlarının sayısallaştırılması ile oluşturulan bu kriterlerin ölçümüyle *şehrin rekabetçilik düzeyi* ölçülmüş olacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu sonuçların mutlak olmadığına bilinmesidir. Farklı değişkenler kullanılarak yapılan analizlerde farklı sonuçlar ortaya çıkacağı kesindir. Diğer bir durum ise şehirler arasındaki puan farkları ile (özellikle küçük farklar ile) “A” şehri, “B” şehirden rekabetçi diye kesin bir ifade de bulunulamaz. Bu sebeple şehirlerin rekabetçilik puanları ve bu puanlara bağlı olarak oluşan seviyelerinin belirlenmesinin ardından ikinci bir analiz ile şehirleri gruplandırmak analiz ve kıyaslama için daha anlamlı olacaktır.

(ii) Yüksek Rekabetçiliğe Sebep Olan Dayanakları Keşfetmek

Rekabetçilik düzeyinin sebepleri: Rekabetçiliğe neden olan dinamiklerin/unsurların ne olduğu sorusuna ışık tutar. Bir önceki aşamada ölçülen düzeyin yüksek ya da düşük olmasının nedenlerinin neler olduğu rekabetçilik düzeyinin sebeplerinin araştırılması ile ortaya çıkacaktır. Eğer amaç bir şehir hakkında sadece genel bir bilgi sahibi olmak ise ilin rekabetçilik seviyesi ve grubu yeterli olacaktır. Fakat neden-sonuç ilişkisini incelemek bilimsel bilgi üretimi ve ilerlemesi için kritik bir önem arz etmektedir. Uygulamacılar açısından bakıldığında ise, şehrin daha rekabetçi olması için uğraşan bir paydaş, şehirler ve bölgelerin sonuç olarak da ülkenin rekabetçi yapısını iyileştirecek makro politikalar üretmek isteyen kurum/ kişiler için sadece ölçmek hiçbir işe yaramayacaktır. Açıklanamayan bir olgu (rekabet düzeyi) geliştirilemez, değiştirilemez, etkilenemez.

Bu sebepten dolayı rekabetçilik seviyesinin nedenlerini diğer bir deyişle şehri rekabetçi yapan dayanakların sorgulanması en az ölçmek kadar önemlidir. Altyapı, kültür, nitelikli işgücü, hammadde varlığı, coğrafi konum gibi birçok özellik sebepler başlığında incelenmelidir. Literatürde bu kriterlerden bir kısmı şehir rekabetçiliğini ölçmek için kullanılmaktadır. Fakat sebep sonuç ilişkisi içerisinde bakıldığında sonuçlar ölçmede sebepler ise anlamada/açıklamada kullanılması gerekmektedir. Diğer taraftan rekabetçilik göstergesi olarak kullanılan gelişmişlik düzeyi de aslında bir dayanak yani sebeptir. Eğer bu gelişmişlik düzeyi diğer unsurlarla bir araya gelip yeni yatırım, sermaye nitelikli işgücü vs çekebiliyorsa (diğer bir deyişle arzu edilen sonucu ortaya çıkarıyorsa) rekabetçilikten söz edilebilir. Yani sadece sebeplerin varlığı (sebeplerin

sonuçları etkilemediği) şehri rekabetçi yapmadığı için bu kriterleri ölçerek rekabetçiliği ölçmek doğru sonuçlar vermeyecektir. Dolayısıyla bir önceki aşamada belirlenen rekabetçilik seviyelerinin ve kümelerinin sebeplerinin analizi için detaylı bir araştırmanın yapılması gerekmektedir.

Türkiye’deki şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümelerinin belirlendiği çalışma ile mevcut rekabetçilik seviyeleri ve kümelerinin dayanaklarının belirlendiği ikinci çalışma; yöntem, kullanılan veriler, veri toplama yöntemi, sınırlılıklar vb birçok noktada ayrıştığı için iki ayrı bölüm olarak tasarlanmasının daha anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Bu sebepten araştırma bölümünün birinci kısmında Türkiye’deki şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümeleri belirlenmiş; ikinci kısmında ise şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin dayanaklarının tespitine yönelik araştırma yapılmıştır.

3.1. Türkiye’deki Şehirlerin Rekabetçilik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma

3.1.1. Araştırmanın Materyal ve Yöntemi

3.1.1.1. Araştırmanın Amacı

“Rekabetçi olan şehirlerin ve/veya düşük rekabetçi şehirlerin ortak özellikleri nelerdir.”, sorusuna cevap verebilmek için öncelikli olarak şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin hesaplanması gerekmektedir. Bu amaçla araştırmanın bu bölümünde şehirlerin rekabetçilik seviyeleri hesaplanacaktır.

3.1.1.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın çeşitli kısıtları mevcuttur. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- *Şehirlere Ait İstatistiklerin Yeterli Olmaması*: yurtdışında yapılmış çalışmalar incelendiğinde kullanılan birçok değişkenin ülkemizde hesaplanmadığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı Temel Bileşenler Analizi ve Kümeleme Analizinde kullanılacak değişkenler belirlenirken çok daha önemli olan bazı değişkenler (kişi başı GSMH, GSKD, ortalama kazanç gibi) bulunmadığı için kullanılamamıştır.
- *İlan Edilen İstatistiklerin Farklı Yıllara Ait Oluşu*: Değişkenler TÜİK, DPT, TİM vb kurum kuruluşlar tarafından farklı yayınlanma periyodu içerisinde açıklanmaktadır. Bu

durumda değişkenlerin farklı tarihte olması gibi bir kısıt oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan istatistiklerin büyük çoğunluğu 2008 olmasına rağmen bazı değişkenler farklı tarihlerde olabilmektedir.

- *Bazı İstatistiklerin şehir Değil, Bölge Bazında Yayınlanması*: son birkaç yıldır TÜİK başta olmak üzere istatistikî bilgi yayınlayan kamu kurum ve kuruluşların çeşitli değişkenler şehir bazında değil düzey iki bazında yayınlanması bazı değişkenlerin (GSKT gibi) kullanılamamasına sebep olmaktadır.

3.1.1.3. Veri Toplama Araçları

Literatür incelendiğinde şehirlerin rekabetçilik puanlarının hesaplanması için kullanılan çeşitli değişkenlerin olduğu görülmektedir. Her bir şehir ile ilgili olarak aşağıda daha detaylı anlatılacak olan toplam 31 değişken çeşitli kurum kuruluşların yayınlarından, raporlarından araştırma sonuçlarından derlenmiştir. Verilerin büyük çoğunluğu; TÜİK, SGK, Bankalar Birliği, Hazine Müsteşarlığı ve TPE'den alınmıştır. Toplanan ham verilerin nasıl işlendiği ilerleyen bölümde anlatılmıştır.

3.1.1.4. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Araştırma, yukarıda da anlatıldığı üzere (i) şehir rekabetçiliği ölçmek; (ii) yüksek rekabetçiliğe sebep olan dayanakları keşfetmek şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. Şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin hesaplandığı bu aşamada şehirlerin rekabetçilik skorlarının belirlenmesi için “*Temel Bileşenler Analizi*”; şehirleri rekabetçilik düzeylerine göre gruplandırmak içinde “*Kümeleme Analizi*” kullanılmıştır. Her iki yöntem ile ilgili kısa açıklama aşağıda yer almaktadır.

(i) Temel Bileşenler Analizi

Temel bileşenler analizi çok sayıdaki özelliklerin belirli bir nitelik yönünden özetlenmesi ve ortak nitelik ve biçimlerden bir soyutlama yapmayı mümkün kılan bir analiz tekniğidir. Özellikle birçok değişken tarafından tanımlanabilen ve açıklanabilen gelişmişlik, rekabetçilik, algı vb olguların bir ya da birkaç faktör yardımıyla ifade edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu özelliğiyle Temel Bileşenler Analizi çok sayıda ve farklı boyuttaki bilgi setinin kapsadığı ortak ve temel anlamı veya bilgi özünün ortaya çıkarabilmeyi görebilmeyi ve tanımlayabilmeyi sağlayan istatistiksel bir

tekniktir (Dinçer vd, 2003: 31). Diğer taraftan diğer geleneksel endeks tekniklerinin aksine değişkenlere uygulamacının isteğine bağlı olabilecek ağırlıklar verilmesini engelleyerek objektiflik arttırılmaktadır (Kara, 2006: 185).

Temel bileşenler analizinde regresyon analizindeki gibi bağımlı ve bu değişkeni açıklamaya çalışan bağımsız değişkenler mevcut değildir. Bu analizde amaç aralarında yüksek korelasyon bulunan değişkenler setini bir araya getirilmesi suretiyle faktör adı verilen genel faktörlerin oluşmasıdır. Böylece değişken sayısı azalmakta ve değişkenler sınıflandırılmaktadır (Eroğlu,2008: 321).

Analizde öncelikli olarak ölçmek istediğimiz olguyu tanımlayan değişkenler tespit edilir. Daha sonra analize dahil edebileceğimiz metrik olan değişkenler seçilerek birimlerin satıra, değişkenlerin sütunlarda gösterildiği veri matrisi hazırlanır (Albayrak,2006:114). Metrik değişkenlerin her biri farklı ölçü biriminde olabilmektedir. Farklı birimlerde ölçülmüş olan değişkenlerin aynı analizde kullanılması hatalı sonuçlar çıkmasına sebep olabilir. Bu durumda analizdeki tüm değişkenlerin aynı baza oturtulması gerekmektedir. Bunun için de mevcut tüm verilerin standartlaştırılması gerekmektedir. Standartlaştırma, her bir birimin X değişkenindeki gözlem değerinden X'lerin aritmetik ortalamasından çıkartılması ve elde edilen sonucun X'lerin standart sapmasına bölünmesi ile elde edilmektedir (Nakip,2003: 408).

Temel bileşenler analizindeki modeller; Tek Faktörlü model, iki faktörlü model ve çok faktörlü model olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Gelişmişlik, Rekabetçilik gibi olgularda tek faktörlü model kullanılmaktadır (Albayrak,2006:115).

Temel bileşenler analizi, analiz konusu değişkenler arasında görülen istatistiki ilişkilerin bir ya da birkaç temel faktörün etkisi sonucunda meydana geldiği varsayımı üzerine kurulmuştur. Değişkenlerin büyük bir bölümü ise tek bir temel faktörün etkisi sonucu ortaya çıkmaktadır. Literatürde bu faktöre genel nedensel faktör adı verilmektedir. Kullanılan tüm değişkenlere etki eden ve birlikte değişmelerini sağlayan genel nedensel faktör araştırmanın ulaşmak istediği endeksi, skoru vb. ifade etmektedir (Dinçer vd, 2003:3). Bu çalışmada şehirlerin rekabetçilik seviyeleri genel nedensel faktör olarak kabul edilmekte ve şehirlerin rekabetçilik seviyelerini ortaya koyacağını kabul etmektedir. Şehir rekabetçiliği ile yapılan birçok çalışmada da aynı şekilde rekabet seviyelerini tespiti için Temel Bileşenler Analizi kullanılmaktadır (Göçer ve Çıracı

(2003), Dinçer vd (2003), Albayrak vd (2004) Kovács ve Lukovics (2006), Lengyel ve Lukovics (2006), Jiang (2007), Kara (2008), Albayrak ve Erkut (2010)).

Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada alt endeksler hesaplanmamakta sadece şehirlerin rekabetçilik seviyeleri hesaplanmakta ve incelenmektedir. Şehirleri hem alt endeksleri hem de genel rekabetçilik endeksleri açısından inceleyen her bir alt endeks açısından ayrı ayrı şehirleri gruplandıran çalışmalar mevcuttur (Alkin vd (2007), Alkin vd (2008) Alkin vd (2009), Kara (2008), EDAM (2009), Albayrak ve Erkut (2010)). Bu çalışmadaki amaç ise şehirleri her bir alt boyut düzeyinde analiz edip kıyaslamak, şehirlerin rekabetçilik seviyelerini geliştirmek için hangi alt bileşende gelişmeleri gerektiğine dair stratejiler geliştirmek olmadığı için sadece genel rekabetçilik skorları hesaplanmış ve bir sonraki aşama olan dayanakların keşfine yönelik odaklanma yapılmıştır.

(ii) Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi birbirine benzeyen bireylerin, nesnelerin ve birimlerin gruplanmasını sağlayan istatistikî bir analizdir. Paket programlar yardımıyla yapılan bu analizde kümelemeyi sağlayacak benzerlik kriteri belirlenir daha sonra bu kriterlere göre kümeleme yapılır (Yükselen,2006:185). Temel bileşenler analizinde değişkenlerin gruplandırılması söz konusu iken, kümeleme analizinde birimlerin (tüketicileri, işletmeler, şehirler, ülkeler) kümelenmesi söz konusudur. Böylelikle her bir küme kendi arasında homojen bir birleri arasında heterojen bir yapıya sahip olur (Nakip,2003:418).

Analizde araştırmada gözlemlenen birimlerin ölçülen tüm değişkenler üzerindeki değerleri hesaplayarak ortaya çıkacak kümelere veya gruplara odaklanmaktadır. Birimler arasındaki benzerlikleri saptamak amacıyla uzaklık ölçüleri korelasyon ölçüleri veya nitelik verilerinin benzerlik ölçüleri kullanılmaktadır (Uçar,2008:349).

Analiz kümelemeyi yaparken takip ettiği çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunların en çok kullanılanı hiyerarşik kümeleme yaklaşımı ve hiyerarşik olmayan kümeleme yaklaşımıdır (Kurtuluş,2006:412). Kümeleme yöntemini kritik noktalarının birisi de küme sayısının belirlenmesidir. Hiyerarşik olmayan kümelemede analiz öncesi araştırmacı küme sayısını belirlemektedir. Hiyerarşik kümelemede ise analiz sonucunun

yorumuna dayalı olarak üç farklı yöntemle göre küme sayısı belirlenmektedir; uzaklık katsayıları, Ağaç Diyagramı, araştırmacının belirlemesi (Uçar,2008:360).

3.1.2. Türkiye’deki Şehirlerin Rekabetçilik Düzeylerinin Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler

şehirlerin rekabetçilik seviyelerini belirlemede kullanılabilecek bir çok değişken yukarıda literatür taraması kısmına verilmiştir. Şehir rekabetçiliğinin belirleyen, tanımlayan ya da ölçen değişkenler “şu değişkenlerdir” şeklinde kabul edilmiş ve genel kabul görmüş değişkenler listesi yoktur. Bundan dolayıdır ki yapılan birçok çalışmada farklı değişkenler kullanılmıştır. Kullanılacak değişkenlerde ortak bir kanıya varılamamasının sebepleri aşağıdaki gibidir.

i. Öncelikli olarak değişkenlerin bulunurluğu en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kişi Başı GSMH ya da kişi başı katma değer gibi değişkenler rekabetçiliği ölçmede çok önemli değişkenler olmasına rağmen şehir bazında veri bulunamaması bu değişkenlerin Türkiye’de kullanılamamasına sebep olmaktadır.

ii. Araştırmacının ölçmek istediği değişkenler de analizde kullanılan değişkenlerin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Dolayısıyla bir araştırmacının analize dâhil ettiği değişken diğer bir araştırmacı tarafından dâhil edilmemektedir.

iii. Araştırmacının şehir rekabetçiliği kavramına atfettiği anlamda kullanılan değişkenleri etkilemektedir. Örneğin bu çalışmada değişkenlerin seçiminde şehir rekabetçiliğinin aşağıdaki tanımı esas alınmıştır. **“şehir rekabetçiliği bir şehrin rakiplerine göre daha fazla üretim, iş gücü, yatırım, sermaye, öğrenci, turist çekebilme yarışını ifade etmektedir”** Bu çerçevede eğer bir değişken yukarıda ifade edilen boyutlardaki değişimi ölçebildiği ölçüde anlamlı bir değişkendir. Bu sebepten şehirdeki gelişmişliği ifade eden göstergeler (ildeki ADSL kullanım oranı gibi) bu yarıştaki şehrin konumdaki değişikliği direk etkilemediği için analiz dâhil edilmemiştir. Buna benzer gelişmişlik kriterleri de analize dâhil edilmemiştir.

Bu aşamada öncelikli olarak geniş bir alan incelemesi yapılarak literatürde hangi değişkenlerin analize dahil edildiği ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Daha sonra bu değişkenlerin hangilerinin Türkiye’de yayınlandığı/hesaplandığı belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada bu değişkenlerin hangisinin şehir rekabetçiliğini ölçmede anlamlı

olduğu tartışılmış uzman görüşleri de dikkate alınarak rekabetçiliği ölçebileceği dşnlen değişkenler belirlenmiştir. Daha sonra analizin anlamlı çıkması için verilerin aynı bir-iki yıl içinde olması gerekliliğinden dolayı analiz edilen dönemde verinin yayınlanıp yayınlanmadığı tespit edilmiştir. Araştırmalar sonucu farklı kurum kuruluşlardan temin edilen toplam 38 değişken tespit edilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi salt gelişmişliği ölçtüğü dşnlen çeşitli değişkenler analize dhil edilmemiştir. Bu aşamada tespit edilen değişkenler uzman görüşü de alınarak şekillendirilmiştir. Daha sonra bu verilerin nasıl kullanılacağı (kişi başi mı, Türkiye’ye oranı mı, ham halinde mi) ile ilgili kararlar verilmiştir. Aşağıda analize başlamadan önce tespit edilen 38 değişken ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Her bir değişkenin hangi yıla ait olduğu, hangi kaynaktan temin edildiği, ham bilginin nasıl veriye dönüştürüldüğü ile ilgili bilgiler zet olarak tabloda yer almaktadır. Bu aşamada nüfus büyüklüğünün analiz sonuçlarını etkilememesi için değişkenlerin çoğunluğu gerek yerli gerekse yabancı literatürde olduğu gibi “nüfus/şirket başına düşen” şeklinde hesaplanmıştır.

Tablo 13: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamalar

1	DEĞİŞKEN AÇIKLAMASI	HESAPLAMA ŞEKLİ	KAYNAK	DEĞİŞKEN	DÖNEM
2	İlde Açılan ve kapanan şirket, kooperatif ve ticari işyerlerin oranı	İlde Açılan şirket, kooperatif ve ticari işyerleri / ilde kapanan şirket ve kooperatif ve ticari işyerleri	TUİK	ackapor	2008
3	İlde Açılan şirket ve kooperatifler başına Sermaye	İlde açılan şirket ve kooperatifler sayısı / ilde açılan şirket ve kooperatiflerin Sermayesi/	TUİK	acsirser	2008
4	İlde Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı (%)	SGK	bakyukor	2008
5	İlde 1000 kişiye düşen Şube sayısı	İldeki Şube sayısı / İl nüfusu *1000	Bankalar Bir	bansbnuf	2008
6	İlde Dış ticaret yapan firma oranı	İlde Dış ticaret yapan firma/ülkede Dış ticaret yapan firma sayısı	DTM	dısticor	2008
7	İlin dış ticarete payı	İlin dış ticareti /ülke dış ticareti	TUİK	dısticpay	2008
8	Dış ticaret yapan firma başına dış ticaret tutarı	(İldeki ithalat yapan firma sayısı/ ilin ithalat hacmi) + (İldeki ihracat yapan firma sayısı/ ilin ihracat hacmi)	TUİK	dıstictut	2008
9	İlde Yüksekokul Ve Üstü Olanların Oranı	İldeki Yüksekokul Ve Üstü sayısı/ ilin Nüfusu	TUİK	fakor	2008
10	İlde Toplam Geceleme Sayısı	İldeki toplam geceleme sayısı/	TUİK	gecsay	2007
11	İlde İşgücüne katılım oranı	İldeki istihdam edilenler+ işsizler / ildeki işgücü nüfusu	TUİK	isguckat	2008
12	İldeki İşsizlik Oranı	İşsizler / ildeki işgücü nüfusu	TUİK	isor	2008
13	İldeki istihdam Oranı	İldeki istihdam edilenler/ ildeki işgücü nüfusu	TUİK	isthor	2008
14	İldeki Kişi Başı DDY Değeri	İldeki DDY değeri /ilin nüfusu	Kara (2006)	kbddy	56-06
15	İlde Kişi Başı Elektrik Tüketim	İldeki elektrik kullanımı/ilin nüfusu	TEDAŞ	kbelek	2008
16	İlde 1000 Kişiye Düşen Esnaf	İldeki esnaf sayısı/ ilin nüfusu*1000	TESK	kbesnaf	2008
17	İlde 10000 Kişiye Düşen Faydalı Model	İldeki Faydalı Model sayısı/ ilin nüfusu*10000	TPE	kbmod	95-08
18	İlde 1000 Kişiye Düşen Girişim Sayısı	İldeki Girişim sayısı/ ilin nüfusu *1000	TUİK	kgir	2007
19	İlde 1000 Kişiye Düşen Hibe Tutarı	İldeki Hibe miktarı / ilin nüfusu *1000	MİFB	kbhibe	-
20	İlde Kişi Başı Kamu Yatırım	İldeki Kamu Yatırım /ilin nüfusu	DPT	kbkamyat	2008
21	İlde Kişi Başına Kredi (İldeki kredi miktarı / ilin nüfusu	Bankalar Bir.	kbkred	2008

Tablo 13'ün devamı

23	DEĞİŞKEN AÇIKLAMASI	HESAPLAMA ŞEKLİ	KAYNAK	DEĞİŞKEN	DÖNEM
24	İlde 10000 Kişiye Düşen Marka	İldeki Marka sayısı/ ilin nüfusu *10000	TPE	kbmarka	95-08
25	İlde Kişi Başına Mevduat	İldeki mevduat miktarı / ilin nüfusu	Bankalar Bir	kbmev	2008
26	İlde 1000 Kişiye Düşen Öğrenci	İldeki Öğrenci sayısı/ ilin nüfusu	OSYM	kbogr	2007
27	İlde 1000 Kişiye Düşen Öğretim Üyesi	İldeki Öğretim Üyesi sayısı/ ilin nüfusu*1000	OSYM	kbogrel	2007
28	İlde 10000 Kişiye Düşen Patent	İldeki Patent sayısı/ ilin nüfusu *10000	TPE	kbpatent	95-08
29	İlde 1000 Kişiye Düşen İşletme Sayısı	İldeki İşletme sayısı/ ilin nüfusu *1000	SGK	kbsani	2008
30	İlde Kişi Başı Vergi	İlde tahakkuk eden vergi/ilin nüfusu	Gelirler Müd.	kbvergi	2008
31	İlin Net Göç Hızı	Net Göç Hızı	TUİK	netgoc	2008
32	İlin Nüfus Yoğunluğu	İlin nüfusu /İlin km2	TUİK	nufyog	2008
33	İlde Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerde işletme sayısının oranı	İldeki Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerde işletme sayısı / ildeki toplam işletme sayısına oranı	Kara (2006)	oitis	2004
34	İlde Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdamın oranı	İldeki Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdam / İldeki toplam istihdama oranı	Kara (2006)	oitistihdam	2004
35	İlde Ortalama günlük kazanç	Ortalama günlük kazanç	SGK	ortkaz	2008
36	İldeki Özelde çalışanların Kamu da çalışanlara Oranı	İldeki Bağ-Kurlu sayısı + SSK'lı sayısı/ildeki kamu çalışanı sayısı	SGK	ozkam	2008
37	İlde çalışan Sigortalıların nüfusa oranı	İldeki SSK+Bağ-Kur+kamu çalışan sayısı/il nüfusu	SGK	sigor	2008
38	İlde Teşvik belgesi alanların Türkiye'ye oranı	İldeki teşvik belgesi sayısı/ülkedeki teşvik belgesi sayısı	HAZİNE	tesbeloran	05-08
39	İldeki teşvik belgeli yatırımların istihdamının Türkiye'ye oranı	İldeki teşvik belgeli yatırımların istihdam miktarı/ ülkedeki teşvik belgeli yatırımların istihdam miktarı	HAZİNE	tesistih	05-08
40	İldeki teşvik belgeli yatırımlarda İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarı	İldeki Teş. Bel. Yatırımların İthal Ed Makine ve Teçhizat Tutarı/ toplam teşvik belgeli yatırımların İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarı	HAZİNE	tesithal	05-08
41	İldeki teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı	İldeki teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı/toplam teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı	HAZİNE	tessabyat	05-08

Yukarıda da belirtildiği gibi hangi değişkenin ele alınıp alınmayacağı ile ilgili fikir birliği bulunmamaktadır. Şehir rekabetçiliğinin ölçümünde birçok değişkenin kullanıldığı bunlardan gerek araştırmanın amacına uygun olanların, gerekse bulunabilen ve ulaşılabilen değişkenlerin seçildiğini daha önce belirtilmiştir. Aynı araştırmacı değişkenlerin bir kaçını değiştirerek aynı analiz dönemi için farklı çalışmalar dahi yapabilmektedir (örneğin; Kovács ve Lukovics (2006), Lukovics (2006, 2007a, 2007b), Lengyel ve Lukovics (2006)). Bu çalışmada da literatür ve bulunabilirlik aşamasına tespit edilen bu 38 değişkenle Temel Bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz sonucu açıkla yüzdesinin daha yüksek çıkması için bazı değişkenleri analiz dışı bırakılmıştır. Aşağıda analizden çıkarılan 7 değişken verilmiştir.

- Dış Ticaret Yapan Firma Başına Dış Ticaret Tutarı
- İldeki İşsizlik Oranı
- İldeki istihdam Oranı
- İlde 1000 Kişiye Düşen Hibe Tutarı
- İlde Kişi Başı Kamu Yatırım
- İlde 1000 Kişiye Düşen Öğrenci
- İlde 1000 Kişiye Düşen Öğretim Üyesi

İlk üç değişken incelendiğinde bu üç değişkenin ölçmeye çalıştığı olaylar ile ilgili birkaç farklı değişken daha olduğu görülmektedir. “İlde Dış ticaret yapan firma oranı” ve “İlin dış ticarete payı” 1. değişkenle ilgili diğer değişkenlerdir. “İldeki istihdam oranı”, “İlde Özelde çalışanların Kamu da çalışanlara Oranı”, “İlde çalışan Sigortalıların nüfusa oranı” ise 2. ve 3. değişkenle ilgili diğer değişkenlerdir. Dolayısıyla bu soruların çıkartılması rekabetçilik skorunun elde edilmesinde eksik bir boyuta sebep olmayacaktır. Diğer taraftan bu değişkenler arasındaki korelasyonun yüksek çıkması da analize dahil edilmemenin diğer bir sebebidir.

İllerdeki hibe programlarının sayısı ve bütçesi farklı olduğu için her hangi bir ildeki kişi başı hibe tutarının diğer bir ilden yüksek olması anlamlı bir sonuç doğurmayabilir düşüncesi ile “İlde 1000 Kişiye Düşen Hibe Tutarı” değişkeninin analizden

çıkartıldığında analizi açıklama yüzdesinin yüksekliği gözlemlenmiştir. Bu sebepten nihai karar olarak analizden çıkartılma kararı alınmıştır.

İlde Kişi Başı Kamu Yatırım tutarı ise o yıl yapılacak olan örneğin baraj, köprü vb inşaatlarla çok ciddi değişiklik arz edeceğinden ve de kamu yatırım kararlarının özel sektörün kararları gibi rekabet odaklı değil, siyaset odaklı olduğu düşüncesinden hareketle analizden çıkartılarak yeni bir analiz yapılmıştır. Yeni yapılan analizde açıklama yüzdesinin yükseldiği gözlemlenmiştir.

“İlde 1000 Kişiye Düşen Öğrenci” ve “ İlde 1000 Kişiye Düşen Öğretim Üyesi” sayıları da şehirler arasındaki rekabet farklılıklarını açıklamak ya da ölçmek için kullanılması analizin açıklama yüzdesini olumsuz etkilemiştir. Bunu sebebi olarak Üniversite, Fakülte, Bölüm açma kararı da siyasi/merkezi bir karar olması ve de merkezin belirlediği kontenjanların üstüne çıkma durumunun olmaması gösterilebilir. Şimdiki durumda üniversitelerinin gerek akademik personel için gerekse öğrenci için merkezin belirlediği kontenjan neredeyse tamamı dolmaktadır. Görünen o ki bu sayı yükseltildiği takdirde de yine dolacaktır. Bu durum bahsi geçen iki değişkenin, şehirlerin arasındaki tercih edilme yarışının bir sonucu değil de merkezi kararların bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Yukarıda açıklanan sebeplerle 7 değişken analizden çıkartılması ile toplam 31 değişken kullanılarak analiz yapılmıştır. 31 değişkenin nasıl hesaplandığı, verilerin hangi yıla ait olduğu ve hangi, kurum ve kuruluştan temin edildiği ile ilgili bilgiler yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Aşağıda her bir değişkenin şehir rekabetçiliği kavramı ile olan ilişkisine yer vermeden rekabetçiliğin ölçümü ile ilgili bir iki unsur belirtilecektir.

Rekabetçilik düzeyi sonuçların ölçülmesi ile belirlenebilen bir çalışmadır. Rekabetin sonucu ise birimin (şirket, sektör, bölge vb.) rekabet ettiği amacın gerçekleşme durumunu ifade eder. Örneğin; şirket için yüksek kar payı ya da pazar payı, şehir için yeni yatırımların, sermayenin gelmesi gibi. Dolayısıyla amacın gerçekleşme durumu (yani sonuçlar) ne kadar yüksekse rekabetçilik düzeyi o kadar yüksektir denilebilir. Diğer bir deyişle, şehir rekabetçiliği örneğinde; şehir rekabet etmesi sonucunda ortaya çıkan durumun düzeyi şehrin rekabetçiliğinin düzeyini de göstermektedir.

Yani bir değişkenin varlığı şehrin rekabetçilik düzeyi hakkında fikir verdiği ölçüde anlamlı bir değişken oluşu söylenebilir. Örneğin ilin dış ticaretteki payının oranı o ilin rakip şehirlerden daha fazla dış ticaret yaptığıının bir göstergesidir. İstihdam oranının yüksek olması ise ilin sakinlerine daha yüksek iş imkânı sunduğunun bir göstergesidir. Buna karşın ildeki karayolu varlığı, kişi başı hastane yatağı gibi göstergeler tek başına (örneğin; bu değişkenlere dayalı olarak şehre yeni yatırımcı, işgücü, turist vb gelmesi ile ilgili bir veri seti yok ise) şehrin rekabetçilik seviyesi hakkında fikir beyan etmemize olanak vermez.

Dolayısıyla her bir değişkenin şehir rekabetçilik seviyesi hakkında bir fikir verip vermediğini aşağıdaki sorunun cevabına bağlı olarak anlaşılabilir. “*Ele alınan değişkenin yüksek olması kendi başına ilin rekabetçiliği konusunda fikir yürütülmesine imkân vermekte midir?*” Bu açıklamalar çerçevesinde aşağıdaki her bir değişkenin şehir rekabetçiliği ile olan ilişkisi irdelenmiştir.

1) İlde Açılan ve kapanan şirket, kooperatif ve ticari işyerlerin oranı:

Hesaplanan oranın 1’den düşük çıkması analize konu olan yılda açılan birimlerin sayının kapananlardan daha düşük çıktığı ifade eder. Diğer bir deyişle ildeki toplam girişim sayısının azaldığını gösterir. Ters bir durum, yani oranının 1’den büyük olması ise analize konu olan yılda açılan birimlerin kapananlardan fazla oluşunu yani ildeki toplam girişim sayısındaki artışı gösterir. Rekabetçi şehirlerin girişimlerinin sayısını artırması beklenilir. Dolayısıyla bu göstergedeki oranın (diğer şehirlerle karşılaştırmalı olarak) yüksek oluşu şehrin rekabetçilik düzeyini olumlu etkilediğı söylenebilir.

2) İlde Açılan şirket ve kooperatif başına düşen Sermaye:

Bir önceki göstergede açılan birimlerin sayının kapananlardan daha düşük mü yoksa yüksek mi olduğunu göstermektedir. Fakat açılan birimlerin büyüklüğü hakkında bir fikir vermemektedir. Diğer bir deyişle bu oranı tamamlayan diğer bir değer açılan birim başına düşen sermayedir. Böylelikle açılan birimlerin ortalama büyüklüklerini diğer bir deyişle şehre gelen birim başına ortalama sermaye analize dâhil edilebilmektedir. Şehirdeki yeni yatırımların büyüklüğü de şehrin rekabetçilik düzeyi ile ilişkili diğer bir göstergedir.

3) İlde Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı:

Şehrin istihdam oluşturmadaki becerisi de şehrin rekabetçilik düzeyi ile ilgili bir durumdur. Rekabetçi şehirlerin sakinlerine istihdam sağlamaları beklenmektedir. Sosyal güvenlik kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı: çalışan her bir bireyin kaç kişiye bakmakla mükellef olduğunu gösterir.

4) İlde 1000 kişiye düşen banka Şube sayısı:

Bir ildeki ticari ve mali işlem hacminin yüksekliği o ildeki banka ve banka şubesinin sayısını belirler. Bir ilde bireysel ya da ticari bankacılık işlemlerinin miktarı ve hacmi ölçüsünde diğer bir deyişle finansal kuruluşlara olan ihtiyaç ölçüsünde finansal kuruluşların sayısı artacaktır. Bir ildeki finansal hareketlilik de o ildeki sermaye birikimini ve sermaye hareketliliğinin bir göstergesidir. Bu yönüyle bu değişkenin şehrin rekabetçi yapısı ile ilgili olduğu söylenebilir.

5) İlde Dış ticaret yapan firma oranı:

Bir şehrin dış pazarlardaki başarısı da şehrin rekabetçi yapısı ile yakından ilişkili bir kavramdır. Bu çerçevede ildeki dış ticaret yapan işletmelerin sayısı ilin rekabetçi yapısı ile ilgili fikir vermektedir. Elde edilen verilerin nüfusa, işleme oranlanması ilin görece büyüklüğünün, yapılacak olan analizi, büyük şehirler lehine etkilememesi içindir. Fakat tüm veriler bu şekilde oranlandığı zaman büyük şehirlerin büyüklüklerini göz ardı etmek gibi bir paradoksa sürükler. Bu sebepten dolayı çeşitli verileri ülkeye oranlamak ya da olduğu hali ile kullanımı yoluna gidilmiştir. Burada da ildeki dış ticaret yapan firma sayısının tüm ülkedeki dış ticaret yapan firma sayısına oranı hesaplanmıştır. Böylece ildeki dış ticaret yapan firma oranı diğer şehirlerle kıyaslanarak firma sayısı olarak ne durumda olduğu gözler önüne serilecektir.

6) İlin dış ticaretteki payı:

Dış ticaret yapan Firma sayısını tek başına ele almak anlamlı sonuçlara götürmese de, Çünkü bir ilde çok sayıda işletme vardır. Fakat toplam dış ticaretleri düşüktür. Ya da tam tersi az sayıda işletme ile yüksek miktarda dış ticaret yapmaktadır. Bunun için dış ticaret ile ilgili ikinci bir değişkenin analize dâhil edilmesi uygun görülmüştür. O da ilin

toplam dış ticaret içindeki payıdır. İlin toplam dış ticaretteki payı yükseldikçe o ilin dış piyasalarda daha rekabetçi olduğu söylenebilir.

7) İlde Toplam Geceleme Sayısı:

Bir ilin toplam geceleme sayısı o ile iş, turistik, sağlık, eğitim, spor vb amaçlı bireylerin gelmiş olmasını göstermektedir. Bu bakış açısından ildeki toplam geceleminin yüksek oluşu o ilin farklı şehirlerden farklı amaçlarla bireyler çekebilme gücünü göstermektedir. Bu yönüyle toplam geceleme sayısı şehir rekabetçiliğini ölçmede anlamlı bir gösterge olabilir.

8) İlde Yükseköğretim Ve Üstü mezuniyeti Olanların Oranı:

İldeki nitelikli işgücünün varlığı diğer bir unsurdur. Rekabetçi şehirler işgücünü özellikle nitelikli işgücünü bünyelerine çekebilen şehirdir. Diğer taraftan ildeki iş yapma kültürü, firmaların beklentisi vb unsurlar kişileri yüksek nitelikli olmaya zorlamaktadır. Bu sebeple ildeki yükseköğretim ve üstü mezuniyete sahip olanların toplam nüfusa oranı şehir rekabetçiliği için anlamlı bir değişken olarak değerlendirilebilir.

9) İlin İstihdam Oranı:

Rekabetçi bir şehirden beklenen en temel özelliklerden birisi de sakinlerine ya da dışarıdan gelenlere istihdam olanağı sağlamasıdır. Bu çerçevede ilin istihdam oranı diğer bir deyişle ildeki istihdam edilenlerin toplam işgücüne oranı rekabetçilik analizlerinde önemli bir göstergedir. İl sakinlerine istihdam alanları oluşturduğu sürece rekabet edebilir ya da dışarıdan iş gücü çekebilir. Şehirleri birkaç gösterge itibariyle sıralayan çalışmalarda da istihdam oranları en çok kullanılan değişkendir.

10) İlde Çalışan Sigortalıların Nüfusa Oranı:

İldeki istihdam edilenlerin toplam işgücüne oranı rekabetçilik analizlerinde önemli bir gösterge olduğu bir önceki paragrafta vurgulanmıştır. Bu oran TÜİK' in yaptığı araştırma sonuçları çerçevesinde sigortalı, sigortasız herkesi kapsamaktadır. SGK'dan alınan bu veriler ise hem toplam işgücüne değil toplam nüfusa oranı göstermektedir hem de sadece sigortalıları kapsamaktadır. Toplam işgücüne dâhil olmayanları ve de sadece sigortalıları ele alması açısından ildeki istihdam yapısına farklı yönden yaklaşmaktadır.

11) İlde özelde çalışanların kamu da çalışanlara Oranı:

Bu oran ildeki girişimciliğin, özel sektörün ve ticari ve sanayi hayatın gelişmişliğinin bir göstergesidir. Rekabetçi şehirlerden beklenen kamu çalışanından çok daha fazla özel sektör çalışanınin olmasıdır. Bu durum ilin kamu kaynakları haricinde istihdam sağlama kabiliyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

12) İlde ortalama günlük kazanç:

İlin istihdam sağlama kapasitesi önemli olsa da arzu edilen durum ilin nitelikli iş gücünün cazibe merkezi haline gelmesidir. Bu çerçevede ildeki işgücünün niteliğinin bir göstergesi ise ildeki ortalama kazanç istatistikleridir. Diğer taraftan ildeki ortalama kazancın tek belirleyicisi ilde çalışanların niteliği olmayıp, ildeki rayiç ücretler, ildeki geçim şartlarının yüksek olup olmaması gibi unsurlar olduğu gibi: beyan edilen gelirlerin doğruluğu gibi sıkıntılarda mevcuttur. Fakat bu gösterge tam olmasa bile o ildeki işgücünün niteliği konusunda bir bilgi verebilir.

13) İlde kişi başı DDY değeri:

Bir ilde konuşlanan Doğrudan Dış Yatırım da ilin rekabetçi yapısı hakkında bilgi vermektedir. Bir ilin kendi sakinlerinin ilave yatırımları ya da diğer şehirlerden gelen yatırımlarından çok daha fazla DDY'ler ilin rekabetçi yapısı hakkında bilgi vermektedir. Çünkü yüzlerce ülke ve binlerce şehir arasından seçilmek şehrin rekabetçi özellikleri için etkili bir referanstır. Diğer taraftan ile diğer şehirlerden gelen yatırımlar da önemli bir gösterge olmakla beraber bu konuda sistematik bir bilgi bulunmaması bu değişkenin analize dâhil edilememesine sebep olmaktadır.

14) İlde 1000 Kişiye Düşen Esnaf:

Bir ildeki esnaf sayısı o ildeki ticari hareketliliği göstermesi bakımından önemlidir. Esnaf sayısını 1000 kişiye oranlayarak nüfusun büyüğünden oluşacak görece farkı ortadan kaldıracaktır.

15) İlde 1000 kişiye düşen girişim sayısı:

TUİK'den alınan bu veride girişim kavramı ile "Birinci derecede karar alma özerkliğine sahip olan, piyasa için mal ve hizmet üreten bir organizasyon biçimi" ifade

edilmektedir. Bu gösterge ile ilde gerek mal ve hizmet üretebilme kapasitesini gerekse istihdam sağlama kapasitesi hakkında fikir vermektedir.

16) İlde 1000 kişiye düşen işletme sayısı:

Burada işletme kelimesi bir ya da daha fazla sigortalı çalıştıran tüm iş yerlerini ifade etmektedir. İnşaat'tan lokantaya, berberden markete, fabrikadan özel hastaneye kadar birçok işyerini kapsayan bu gösterge bir ildeki tüm istihdam kapılarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

14, 15. ve 16. göstergeler farklı kategorilerdeki ticari, sanayi ve hizmet birimlerini ifade etmektedir. Farklı şehirlerde farklı kategorilerde önde olunacağı için üç kategoride değerlendirilmeye alınmıştır. Böylelikle şehirlerdeki 1000 kişiye düşen iş birimlerinin düzeyi hakkında daha sağlıklı bilgi alınabilmektedir. İlde gerek hizmet ya da mal üretimi konusunda gerekse ticari ve sanayi hareketlilik konusunda fikir verecektir.

17) İlde 10000 kişiye düşen marka:

Marka, bir işletmenin mal ve/veya hizmetlerini bir başka işletmenin mal ve/veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayımlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işarettir (www.turkpatent.gov.tr).

18) İlde 10000 kişiye düşen patent:

Patent bir buluş için buluş sahibine devlet tarafından verilen bir sınai mülkiyet hakkıdır. Patent, sahibinin izni olmadan başkalarının buluşu üretmesini, kullanmasını veya satmasını belirli bir süre boyunca engelleme hakkı vermektedir (www.turkpatent.gov.tr).

19) İlde 10000 kişiye düşen faydalı model:

Faydalı Model, kimyasal maddeler ve usuller hariç patente konu olabilecek teknik gelişmeye sahip bütün ürünler için verilebilir. Yurt içinde özellikle KOBİ'lerimiz ve geliştirmiş oldukları yeni ürünler için daha az maliyetle koruma elde etmek isteyen buluş sahipleri için tavsiye edilebilecek bir sistemdir (www.turkpatent.gov.tr).

Bir ilde kiři başına dūřen marka, patent ve faydalı model sayısı o ilin yenilik, üretim ve pazarlama kùltürü ile ilişkilidir. Bir ilin patent, marka ve faydalı model sayılarındaki artış o ilin rakiplere karşı daha üretici, daha yenilikçi ve daha başarılı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Diėer taraftan rekabetçi şehirlerden beklenen özelliklerden birisi de rakip şehirlerden daha fazla yenilik (bu yenilik yeni ürün de olabilir yeni marka da) üretebilme kapasitesidir.

20) İlde Kişi Başına Kredi:

Kiři başına dūřen kredi miktarı bir ildeki yatırım ve ticaret ortamının gelişmişliğinin bir göstergesidir. Banka kredileri gerek ticari kredi gerekse bireysel kredideki hareketlilik ilin ekonomik hareketliliğinin, üretimin olduğunun bir göstergesidir.

21) İlde Kişi Başına Mevduat:

Kişi başına mevduat ildeki sermaye birikiminin, gelir ve tasarruf düzeyinin bir göstergesidir. Bu çerçevede bir ilin gelir ve tasarruf düzeyleri hakkında bir fikir vermektedir.

22) İlde Kişi Başı Vergi:

İlde üretilen katma değerin, ilde bireylerin kazandıkları gelirin bir göstergesi olarak kiři başı dūřen vergi ele alınabilir. Böylelikle ilin gelir oluşturma, katma değer üretme potansiyeli hakkında fikir elde edilebilir.

23) İlin Net Göç Hızı:

Net göç hızının negatif ya da pozitif olması ilin dışarıda talep görüp görmesi ile bire bir orantılıdır. Bu oranın yüksek olması ilin tercih edilebilirliğinin yüksek olduğu bir göstergesidir.

24) İlin nüfus yoğunluğu:

Nüfus yoğunluğu da Net göç hızı gibi ilin tercih edilebilirliğinde bir gösterge olarak ele alınabilir. Net göç hızının yüksekliği o yıl ile ilgili bir durumken, Yoğunluğun yüksek olması o ilde düzenli olarak bir tercih edilebilirliğin olduğunu ifade etmektedir.

25) İlde kişi başı elektrik tüketim:

İldeki elektrik tüketimi büyük ölçüde üretimin, ticaretin ve gelişmişliği göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten bu göstergede ilin rekabetçi yapısı hakkında ipucu verecek göstergelerden kabul edilmektedir.

26) İlde yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerde işletme sayısının oranı:

Yukarıda da ifade edildiği gibi rekabetçilik göstergelerinden birisi de ilin yenilikçi yapısı olarak değerlendirilmektedir. Bu sebepten dolayı kişi başına düşen marka, patent ve faydalı model sayısı ile ilgili veriler analiz dâhiline alınmıştır. Aynı şekilde Bir ilde işletmelerin varlığı kadar o ildeki işletmelerin teknolojik ve yenilikçilik olarak düzeyleri de önemlidir. Bunun için de ildeki teknolojik olarak yüksek olan işletmelerin oranı da diğer bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

27) İlde yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdamın oranı:

İldeki teknolojik olarak yüksek olan işletmelerin oranının yanında istihdam edilen iş gücünün de hangi sektörlerde yer aldığı önemlidir. Önemli olan yüksek teknolojik sektörlerde yer alan nitelikli iş gücünün varlığının yüksek olmasıdır. Bu sebepten İlde Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdamın oranı da analizde kullanılacak olan diğer bir göstergedir. Aşağıda Yüksek ve Orta-yüksek Teknolojili Sektörler yer almaktadır.

Tablo 14: Yüksek ve Orta-Yüksek Teknolojili Sektörler

Nace Kodu	Sektör
35.30	Hava ve uzay taşıtları imalatı
30	Büro makineleri ve bilgisayar imalatı
32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
33	Tıbbi aletler: hassas ve optik aletler ile saat imalatı
31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı
34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı
24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
35.20	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı

28) İlde teşvik belgesi alanların Türkiye'ye oranı:

Yatırım Teşvik Belgesi tasarrufları yatırıma yönlendirmek suretiyle, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslar arası rekabet gücü sağlamak için yatırımların devlet tarafından desteklenmesi amacıyla verilen bir belgedir. Hazine Müsteşarlığı tarafından Yatırım Teşvik Belgesi verilmesi, yatırımı yapan şirkete çeşitli konularda avantajlar sağlamaktadır. Yatırımın Teşvik Belgesine bağlanabilmesi için asgari bir sabit yatırım tutarının olması gerekmektedir.

Bu belgenin diğer bir avantajı şehirlerdeki yatırım miktarı, sabit sermaye, ithal edilen makine teçhizatlar, istihdam miktarları kayıt altına alınmıştır. Bu çerçevede ilin yatırım teşvik belgesinin sayısı Türkiye'de toplam teşvik belgesi sayısına oranı ilin diğer şehirler karşısındaki durumunu ortaya koymaktadır. Bu sebepten bu gösterge de analize dahil edilmiştir.

29) İldeki teşvik belgeli yatırımların istihdamının Türkiye'ye oranı:

Teşvik belgesinin adedi tek başına yeterli olmamaktadır. Bu kapsamda ele alınması gereken konulardan birisi de Teşvik belgesi alan işletmelerin istidama katkısıdır. Böylelikle istihdama yapılan katkı diğer şehirlerle kıyaslanmıştır.

30) İldeki teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı:

Bir ilin sermaye ve yatırım çekebilme becerisi rekabetçiliğin önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede işletme başına düşen sabit yatırım tutarları da şehirlerin çektikleri yatırım miktarları hakkında bilgi verecektir.

31) İldeki teşvik belgeli yatırımlarda ithal edilecek makine ve teçhizat tutarı:

İlde kurulacak yatırım büyüklüğünü ortaya koyan istihdam ve sabit sermaye miktarı kalemlerinin haricinde diğer bir kalem de ile ilgili yatırım için İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarıdır (illerdeki yatırımın büyüklükleri sadece bu üç kalem ile ölçülemez, fakat ulaşılabilen istatistikî veriler bunlarla sınırlı olduğu için sadece bu üç kalem kullanılmıştır.) ilde Teşvik Belgeli Yatırım başına düşen İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarı o ildeki yatırımın büyüklüğü hakkında bilgi verecektir.

Teşvik belgeli yatırımlarla ilgili şu noktanın hatırlatılmasında yarar vardır. Çeşitli şehirlerde teşvik uygulanması farklı olduğu gibi teşvik belgeli olmayan yatırımlar da mevcuttur. Fakat ildeki Esnaf, Girişim ve İşletme Sayıları ile ildeki yatırımlar hakkında bilgiler alınmıştır. Burada amaç teşvik belgeli yatırımlarla ilgili bilgilerin alınmasıdır.

3.1.3. Şehirlerin Rekabetçilik Düzeyleri

Yukarıda da belirtildiği üzere şehir rekabetçiliğinin dayanakları üzerine bir araştırma yapmadan önce şehirleri rekabetçilik seviyelerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Böylelikle başarılı-başarısız şehirler ya da az başarılı çok başarılı şehirler tarzında bir ayırım yapılarak başarılı şehirlerin ortak özellikleri ya da başarısız şehirleri hangi dayanaklardan yoksun oldukları belirlenebilsin. Bu amaçla bu kısımda öncelikle şehirlerin rekabetçilik seviyeleri tespit edilecektir. Daha sonra ise şehirlerin dâhil oldukları küme tespit edilecektir.

3.1.3.1. Şehirlerin Rekabetçilik Seviyeleri

Şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin tespitine yönelik kullanılan yöntemler yukarıda belirtilmiştir. En çok kullanılan iki yöntem aritmetik ortalama ve Temel Bileşenler Analizidir. Bu çalışmada gerek subjektiflikten uzak olduğu için gerekse daha çok tercih edilen yöntem olduğu için Temel Bileşenler Analizi tercih edilmiştir.

Bu çerçevede 81 ile ait birçok veri içerisinde şehir rekabetçiliği ile ilgili olduğu düşünülen 38 veri ile analiz yapılmıştır. Yukarıda anlatıldığı şekilde analizin daha anlamlı olması için 7değişken analizden çıkartılarak toplam 31 değişken ile analiz yapılmıştır. Verilerin tanımlayıcı istatistikleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 15: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Sıra	Değişkenler	Max	Min	St. Sapma
1.	bakyukor	59	26	7,075
2.	ackapor	8	0,0646	1,348
3.	acsirser	908,9645	118,2264	106,621
4.	bansbnuf	0,6884	0,0056	0,109
5.	dısticor	0,5648	0	0,064
6.	dısticpay	0,5557	0	0,063
7.	fakor	0,1067	0,012	0,016
8.	gecsay	50461153	9684	5.967.816
9.	isthor	0,628	0,223	0,092
10.	kbddy	18496,4	0	2.190

Tablo 15'in devamı

Sıra	Değişkenler	Max	Min	St. Sapma
11.	kbelek	7,0076	0,4943	1,310
12.	kbesnaf	54,9379	8,2891	8,877
13.	kbfmod	7,0638	0	1,323
14.	kbgir	74,7589	17,5558	10,860
15.	kbkred	9534,575	280,2313	1.434
16.	kbmarka	181,8188	1,8604	28,499
17.	kbmev	16258,31	403,7842	2.498
18.	kbpatent	3,6425	0	0,685
19.	kbsani	29,8843	2,2736	6,047
20.	kbvergi	18630,05	209,3785	2.261
21.	netgoc	52,58	-38,42	13,758
22.	nufyog	2389	11	265,706
23.	oitis	3,34	0,15	0,650
24.	oitistihdam	15,13	0	3,292
25.	ortkaz	45,2597	27,8596	3,978
26.	ozkam	1,0075	0,0266	0,165
27.	sigor	0,313	0,0541	0,067
28.	tesbelor	0,1285	0,0013	0,018
29.	tesistih	0,0933	0,0004	0,017
30.	tesithal	0,1283	0,0001	0,021
31.	tessabyat	0,1089	0,0004	0,018

Yukarıda ki tablodan da anlaşılacağı üzere değişkenlerin her birisinin birimi, büyüklüğü farklıdır. Kimi değişkenler 0-1 arasında iken kimi değişkenler milyonlarla ifade edilmektedir. Bu durum analizin sağlığını da etkilediği için veriler üzerinde Standartlaştırma yapılmıştır. Standartlaştırma, her bir birimin X değişkenindeki gözlem değerinden X'lerin aritmetik ortalamasından çıkartılması ve elde edilen sonucun X'lerin standart sapmasına bölünmesi ile elde edilmektedir (Nakip, 2003: 408). Standartlaştırma yapıldıktan sonra her bir değişkenin olarak maksimum ve minimum değerleri ve şehirler aşağıdaki gibidir.

Tablo 16: Değişkenlerin Standardize Edilmiş Maksimum ve Minimum Değerleri ve Şehirler

Sıra	Değişkenler	Değerler		Şehirler	
		Max	Min	Max	Min
1	Zbakyukor	2,05	-2,66	Osmaniye	Ağrı
2	Zackapor	4,44	-1,45	Ardahan	Şırnak
3	Zacsirser	6,21	-1,20	Osmaniye	Bolu
4	Zbansbnuf	5,25	-1,00	İzmir	Kocaeli
5	Zdsticor	8,68	-0,19	İzmir	Gümüşhane
6	Zdsticpay	8,57	-0,19	İzmir	Tunceli
7	Zfakor	3,94	-1,93	Ankara	Ağrı
8	Zgecsay	8,22	-0,24	Antalya	Kilis
9	Zisthor	2,20	-2,20	Rize	Siirt
10	Zkbddy	8,14	-0,31	Tekirdağ	Hakkari
11	Zkbelek	3,86	-1,11	Kocaeli	Ağrı
12	Zkbesnaf	2,87	-2,38	Muğla	Hakkari
13	Zkbfmod	4,68	-0,66	Kayseri	Hakkari
14	Zkbgir	3,24	-2,03	Muğla	Siirt
15	Zkbred	5,14	-1,31	İzmir	Hakkari
16	Zkbmarka	5,47	-0,84	İstanbul	Bitlis
17	Zkbmev	5,45	-0,90	Ankara	Ağrı
18	Zkbpatent	4,49	-0,83	İstanbul	Ağrı
19	Zkbsani	2,91	-1,65	Muğla	Ağrı
20	Zkbvergi	7,68	-0,46	Kocaeli	Muş
21	Znetgoc	4,05	-2,56	Yalova	Muş
22	Znufyog	8,57	-0,38	Kocaeli	Tunceli
23	Zoitis	3,28	-1,63	Konya	Tunceli
24	Zoitistihdam	3,66	-0,94	Kırıkkale	Tunceli
25	Zortkaz	2,76	-1,61	Zonguldak	Denizli
26	Zozkam	4,29	-1,64	Tunceli	Düzce
27	Zsigor	1,83	-2,04	Tekirdağ	Şırnak
28	Ztesbelor	6,61	-0,63	İstanbul	Bingöl
29	Ztesistih	4,81	-0,71	İstanbul	Bingöl
30	Ztesithal	5,65	-0,59	İstanbul	Bingöl
31	Ztessabyat	5,25	-0,65	İstanbul	Bingöl

Her bir şehrin değişkenler itibariyle kaçınıcı sırada olduğu ise aşağıdaki tablodan görülmektedir. Buna göre en çok birinciliği olan şehirler sırasıyla İstanbul (7 değişkende), İzmir (4 değişkende), Muğla (3 değişkende) şehirleri olurken en çok sonunculuğu olan şehirler ise sırasıyla Ağrı (5 değişkende), Tunceli (4 değişkende), Bingöl (4 değişkende) şehirleri olmuştur. Ortalamada en iyi sıralamada olan şehirler sırasıyla Ankara (13), İzmir (14), Bursa (14) olurken ortalama en kötü sıralamada olan şehirler ise Muş (69), Bingöl (68), Ağrı (65) olmuştur.

Tablo 17: Şehirlerin Her Bir Değişken Açısından Sırası

İL ADI	Zbakjukor	Zackapor	Zacsirser	Zbarsbnuf	Zdisticor	Zdisticpay	Zfakor	Zgecsay	Zisthor	Zkbdy	Zkbelek	Zkbesnaf	Zkbfmod	Zkbgir	Zkbkred	Zkbmarka	Zkbnev	Zkbpitent	Zkbsani	Zkbvergi	Znetgoc	Znurfyog	Zoitis	Zoitisthdam	Zorkaz	Zozkam	Zsigor	Ztesbelor	Ztesistin	Ztesihal	Ztesabyat
Adana	12	61	60	36	7	10	24	15	60	12	27	46	18	51	13	15	17	16	41	26	55	13	6	17	31	52	51	13	11	6	7
Adiyaman	75	72	52	64	61	53	66	59	63	50	47	63	71	69	67	67	70	62	69	68	68	31	66	66	51	56	69	56	45	43	44
Afyon	6	14	54	40	25	33	57	11	47	30	45	43	35	38	40	25	42	26	43	42	62	55	21	23	70	46	48	25	33	46	36
Ağrı	81	67	44	73	38	48	81	58	28	74	81	71	79	78	78	80	81	81	81	79	78	60	75	74	5	14	80	66	70	49	64
Aksaray	13	25	3	61	45	51	61	51	69	14	55	35	40	50	59	44	28	35	52	31	46	54	42	16	64	61	58	49	39	61	55
Amasya	37	22	24	32	60	63	25	50	23	26	51	41	23	45	37	42	45	39	44	49	60	43	27	37	63	20	33	54	61	74	69
Ankara	63	13	28	8	2	3	1	6	53	10	32	65	5	15	2	6	1	2	6	4	12	9	4	15	11	21	2	3	4	3	3
Antalya	56	9	73	9	9	16	5	1	17	23	14	6	17	2	3	12	5	17	3	10	3	23	41	52	42	73	5	4	2	8	4
Ardahan	71	81	15	44	79	76	67	61	5	71	74	56	70	71	65	73	63	77	66	76	74	76	55	71	26	40	67	78	80	75	78
Artvin	54	68	65	12	37	46	38	25	3	28	43	7	58	16	30	56	36	75	35	33	66	75	60	35	10	5	28	68	72	64	56
Aydın	16	49	68	20	20	23	16	5	44	27	37	8	14	5	9	23	14	37	10	29	10	17	28	36	71	48	31	27	7	33	26
Balıkesir	15	65	40	33	21	22	12	7	39	42	34	10	22	10	25	19	16	31	16	23	14	29	35	25	56	45	30	19	30	20	21
Bartın	20	63	58	30	66	69	52	45	18	33	50	37	57	32	42	49	18	57	42	45	8	24	74	63	73	72	53	76	68	72	73
Batman	74	3	32	68	59	65	74	65	77	81	69	79	73	74	74	64	72	67	71	69	57	19	69	75	7	68	73	74	75	71	66
Bayburt	64	27	53	35	75	75	60	80	12	72	71	57	64	64	60	68	61	60	50	65	75	79	54	70	41	18	55	80	73	80	80
Bilecik	58	37	72	15	50	52	26	64	26	7	5	44	15	47	24	47	46	3	22	34	42	61	34	19	34	39	11	71	47	47	61
Bingöl	76	59	78	71	76	77	72	77	71	78	80	60	75	76	70	76	71	78	74	77	50	69	77	31	14	4	70	81	81	81	81
Bitlis	77	35	8	72	74	74	73	62	70	54	77	66	76	77	76	81	78	72	73	80	76	59	80	80	8	17	68	58	63	54	59
Bolu	31	31	81	22	36	42	15	20	42	8	13	29	32	30	20	26	31	20	14	22	45	68	18	14	61	11	3	72	20	68	74
Burdur	52	73	27	16	47	35	23	68	7	29	9	4	8	6	14	35	29	18	21	36	36	65	9	26	57	12	17	22	24	27	34
Bursa	5	26	47	23	4	4	11	8	34	4	12	36	3	20	8	3	8	7	7	7	5	7	3	2	30	76	10	5	6	10	10
Çanakkale	26	47	62	17	42	44	10	13	30	21	3	5	31	9	15	27	26	30	9	24	16	52	39	42	45	42	19	43	19	5	8

Tablo 17'nin devamı

Çankırı	41	6	69	18	70	67	47	72	35	39	53	50	49	67	32	41	57	52	34	57	13	74	24	6	38	2	15	42	52	59	53
Çorum	30	51	70	45	30	43	58	52	20	65	56	42	16	49	36	33	44	27	46	56	69	62	15	29	74	44	49	2	3	2	2
Denizli	29	17	36	29	11	9	20	10	24	48	16	13	11	8	7	9	10	13	12	17	31	30	30	39	81	66	6	11	21	37	35
Diyarbakır	69	10	25	66	32	50	71	18	80	68	68	78	66	75	68	69	68	48	67	63	64	22	53	49	28	36	71	33	49	58	54
Düzce	4	69	13	51	31	45	50	37	36	24	33	25	30	21	34	38	53	23	25	30	15	15	17	12	75	81	29	20	15	21	20
Edirne	43	62	71	13	33	34	13	30	49	31	26	20	55	12	12	29	13	49	15	21	59	34	49	22	69	29	22	63	54	24	28
Elazığ	10	36	16	57	44	58	44	42	67	66	39	61	46	59	58	37	50	43	59	43	56	42	45	79	24	26	59	41	44	45	40
Erzincan	25	39	45	37	72	72	36	63	25	41	63	51	63	56	48	40	33	68	53	53	49	80	46	61	19	9	26	52	51	63	60
Erzurum	62	30	31	59	57	59	54	21	21	63	61	67	69	68	63	55	65	44	60	52	80	71	62	67	17	16	63	46	71	57	52
Eskişehir	32	60	74	31	17	19	3	32	48	9	17	47	7	34	10	11	6	8	13	14	7	45	14	9	15	41	14	16	26	11	14
Gaziantep	2	45	5	53	6	6	64	19	59	47	20	59	21	41	17	7	49	22	49	35	32	5	23	21	79	70	62	7	12	9	11
Giresun	47	50	76	34	62	49	39	54	8	43	64	12	53	29	46	52	32	56	39	55	19	35	65	24	72	25	36	60	77	56	49
Gümüşhane	61	48	48	49	81	80	59	76	2	70	73	15	59	60	61	59	60	10	55	66	29	78	76	60	32	3	37	75	76	78	77
Hakkari	79	5	26	70	52	40	75	55	76	80	75	81	81	79	81	78	73	71	79	78	23	63	59	72	6	7	77	79	79	76	76
Hatay	21	16	61	56	13	7	55	26	58	35	11	45	48	43	44	46	30	47	57	12	40	4	43	34	21	58	60	37	60	41	46
Iğdır	67	46	6	60	53	54	69	57	31	75	78	28	56	37	69	74	62	54	70	64	73	50	78	77	60	69	72	29	8	15	19
Isparta	45	40	77	26	34	47	8	34	22	32	24	48	24	36	31	28	19	25	30	37	24	58	33	47	67	15	23	48	65	79	75
İstanbul	23	12	18	80	10	13	4	2	40	18	21	72	2	3	21	1	20	1	2	2	28	1	2	8	13	79	4	1	1	1	1
İzmir	39	20	67	1	1	1	2	4	51	15	6	18	6	7	1	5	2	6	4	3	11	3	5	13	27	57	16	9	16	12	13
Kahramanmaraş	27	15	39	2	3	5	62	16	41	67	19	53	43	62	4	39	3	45	62	54	33	32	48	44	44	54	61	18	18	14	18
Karabük	11	32	35	5	22	21	18	43	37	59	10	38	51	22	54	50	64	59	17	15	34	46	44	32	18	77	57	77	64	66	68
Karaman	28	75	56	38	67	32	41	71	16	34	29	39	20	40	27	2	34	69	45	46	21	73	13	30	66	63	32	64	58	55	67
Kars	72	28	79	65	48	36	68	53	10	62	70	74	67	70	55	71	38	76	68	72	77	70	57	68	22	8	66	73	66	35	42
Kastamonu	33	57	49	63	77	78	51	41	13	51	41	9	34	23	66	48	66	65	33	39	27	72	52	57	35	10	25	31	37	48	50
Kayseri	14	23	29	69	65	29	21	31	65	44	30	64	1	52	41	10	41	11	24	19	30	33	7	11	50	67	40	14	22	32	25

Tablo 17'nin devamı

Kırıkkale	9	24	33	3	12	12	31	78	75	38	36	73	42	58	19	56	24	55	48	9	72	40	37	1	4	13	45	55	74	50	57
Kırklareli	24	21	22	54	59	73	17	56	29	5	4	14	41	13	43	22	58	21	20	13	35	47	29	46	9	50	21	52	56	34	43
Kırşehir	40	55	75	7	43	41	29	73	72	54	52	19	36	55	18	57	11	29	47	51	55	56	22	45	39	19	41	39	5	23	29
Kilis	56	74	34	10	58	37	53	31	55	19	57	24	52	39	53	45	25	54	55	71	22	25	53	52	58	38	54	53	53	51	55
Kocaeli	3	4	80	31	58	52	14	22	45	2	1	54	9	27	72	13	59	5	11	1	4	2	16	5	3	78	7	3	13	4	5
Konya	3	54	23	47	5	2	32	14	33	37	23	55	4	28	5	3	15	14	32	32	53	53	1	7	59	50	46	5	14	18	16
Kütahya	38	19	51	4	3	15	49	29	52	50	40	40	26	42	39	24	43	33	36	38	57	56	36	33	25	33	38	40	50	50	52
Malatya	53	18	41	55	41	38	27	40	46	51	46	52	45	54	49	31	52	32	51	50	44	38	38	55	58	47	44	17	9	42	38
Manisa	17	34	54	76	29	31	46	23	50	13	28	23	13	24	56	21	51	9	26	28	26	21	10	10	36	71	35	23	28	30	27
Mardin	73	77	7	11	15	14	76	46	78	57	59	75	58	72	26	55	40	73	77	70	71	26	50	58	52	23	75	15	38	31	33
Mersin	34	33	57	79	27	24	19	12	38	17	35	27	27	25	71	18	75	36	28	5	39	20	32	20	43	55	47	12	17	29	17
Muğla	42	42	38	5	18	28	5	3	32	22	18	1	28	1	5	16	4	24	1	11	5	37	70	55	46	54	3	32	35	44	37
Muş	30	58	53	78	78	79	30	56	52	76	79	77	51	30	30	77	30	30	78	31	31	51	58	59	2	37	76	57	57	77	71
Nevşehir	35	44	37	24	51	50	45	9	56	45	31	22	25	14	38	30	27	40	37	48	51	48	12	40	30	31	27	44	43	39	48
Niğde	49	2	11	58	53	56	48	74	54	40	25	32	50	46	52	53	55	28	56	59	20	57	47	48	48	22	42	36	40	52	47
Ordu	51	56	46	52	39	25	56	39	4	52	57	34	54	48	45	51	54	42	38	44	52	18	57	54	77	51	50	26	32	22	30
Osmaniye	1	43	1	52	55	51	43	70	57	56	49	58	55	53	54	58	57	70	51	52	25	12	26	28	76	30	55	57	57	19	23
Rize	59	70	12	27	49	27	37	33	1	20	38	2	39	17	28	4	47	46	27	20	38	27	56	56	20	30	13	34	42	28	31
Sakarya	22	7	30	48	16	3	40	35	27	5	22	11	10	19	33	14	48	15	23	18	18	10	3	4	23	52	24	24	34	36	39
Samsun	44	56	21	42	19	17	33	28	14	53	42	30	29	44	35	34	37	34	40	25	47	14	20	27	37	49	43	51	59	55	70
Siirt	70	38	4	74	73	71	70	79	31	55	52	59	78	31	77	75	79	79	54	75	41	44	73	76	33	27	74	21	23	16	15
Sinop	55	79	59	28	71	58	35	59	19	73	58	21	38	33	50	54	35	41	72	47	17	54	54	53	55	5	20	47	48	53	51
Sivas	50	11	50	43	46	55	42	38	51	36	44	52	33	55	51	53	39	51	29	40	70	77	51	50	29	24	39	45	46	70	58
Şanlıurfa	60	76	20	77	24	30	79	36	74	11	48	70	72	56	73	51	77	56	30	57	58	28	51	54	47	59	78	59	59	57	72
Şırnak	58	1	17	57	28	26	78	75	79	49	72	30	30	35	79	79	76	74	3	74	54	41	79	78	53	74	31	59	55	25	5

Tablo 17'nin devamı

Tekirdağ	19	3	55	19	14	18	22	27	15	1	2	33	12	11	11	20	21	4	58	5	2	16	11	3	49	75	1	10	10	7	9
Tokat	7	71	42	46	56	54	53	49	9	58	55	49	44	51	47	43	59	53	19	51	53	39	19	43	40	28	54	30	41	52	41
Trabzon	18	53	43	25	23	20	9	17	5	46	54	31	50	26	23	32	22	38	54	27	37	11	40	38	52	43	34	55	52	59	53
Tunceli	57	30	9	14	30	31	28	57	73	79	56	58	77	53	52	70	23	51	76	50	9	31	31	31	12	1	56	70	78	73	79
Uşak	36	29	10	41	26	39	34	47	43	25	15	16	37	18	29	36	7	19	18	41	48	36	31	51	78	53	12	51	36	38	45
Van	78	52	2	75	54	70	77	24	58	59	76	76	74	73	75	72	74	53	75	73	51	49	71	59	16	34	79	50	31	40	32
Yalova	48	41	56	21	35	57	7	48	54	16	3	3	19	4	16	17	12	12	5	16	1	5	58	18	55	55	18	38	29	26	24
Yozgat	46	78	14	50	54	56	55	50	56	77	50	17	52	57	57	50	56	58	53	58	79	57	25	41	54	32	52	35	27	13	12
Zonguldak	55	54	19	39	40	11	30	44	11	3	7	26	47	31	22	52	9	50	31	3	43	3	72	73	1	35	9	28	25	17	22

Yapılan analizin daha anlamlı çıkması için Standartlaştırılmış 31 veri ile analiz yapılmıştır. Örneklem yeterliliği ölçütü, gözlemlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kimsi korelasyon katsayılarının karşılaştırıldığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonucu aşağıda verilmiştir. Bu ölçüme göre bütün eşleştirilmiş değişkenlerin kısmi korelasyon Katsayılarının karelerinin toplamı, korelasyon Katsayılarının karelerinin toplamından küçük ise KMO ölçütü 1'e yaklaşır. Eşleştirilmiş değişkenlerin korelasyonları diğer değişkenler tarafından açıklanamadığından Küçük KMO değerleri değişkenlerin analiz yapılmasının iyi olmadığını ifade eder. KMO ölçütü: 0,90–1,00 arası **Mükemmel**: 0,80-0,89 arası **Çok İyi**: 0,70-0,79 arası **İyi**: 0,60-0,69 arası **Orta** 0,50-0,59 arası **zayıf** 0,50'nin altı olduğunda ise analiz **kabul edilmez** (Akgül ve Çevik, 2003:428). Bu çalışmada KMO ölçütü 0,786 ile iyi olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 18: KMO ve Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,786
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2,704E3
	df	435
	Sig.	,000

Çalışmada amaç rekabetçiliği açıklayan 31 değişkenden bir puan oluşturmak olduğu için analizin başında tek faktör kısıtlanması yapılmıştır. Şehir rekabetçiliği, şehir gelişmişliği çalışmaları incelendiğinde alt bileşenler ile detaylı analiz yapılacağı zaman analiz başında faktör sayısı belirlenmez analizin hangi değişkenleri hangi faktörlerde topladığı gözlemlenir. Burada ise amaç alt bileşenleri tespit etmek değil, tek bir puan oluşturmak olduğu için faktör sayısı 1 ile sınırlandırılmıştır. Tek bir faktörün varyans açıklama yüzdesi ise %35,4'dür. Tek faktör ile sınırlandırılmadığı takdirde özdeğerleri 1'den büyük olan faktörlerin varyansı açıklama yüzdesi %79'dur. Şehir rekabetçiliği gibi bir olgunun açıklanmasında %35,4 uygun bir oran olduğu söylenebilir.

Tablo 19: Toplam Açıklanan Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	10,611	35,369	35,369	10,611	35,369	35,369
2	3,909	13,029	48,398			
3	2,843	9,478	57,875			
4	2,293	7,642	65,518			
5	1,555	5,184	70,702			
6	1,447	4,824	75,526			
7	1,045	3,485	79,011			

Yapılan Temel Bileşenler analizi sonucunda her ile ait rekabetçilik endeks puanları bulunmuştur. Bu puanlar 4 ile -1,46 arasında değişiklik göstermektedir. Karşılaştırmanın daha rahat yapılması için endeks değerleri 0-100 arasında standardize edilmiştir. Böylelikle en yüksek puan olan 4,00, 100: en düşük puan olan -1,46 ise 0 olmuştur. Standardize ederken aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$\frac{\text{X Endeks Puanı} - \text{Maksimum Endeks Puanı} (4,00)}{\text{Maksimum Endeks Puanı} - \text{Minimum Endeks Puanı}} * 100$$

Aşağıda her bir şehrin endeks puanı ve standardize edilmiş puanları yer almaktadır.

Tablo 20: Şehirlerin Endeks Puanları Ve Standardize Puanları

Sıra	Şehir adı	Endeks	St. Endeks	Sıra	Şehir adı	Endeks	St. Endeks
1	İstanbul	4,00	100	24	Kırklareli	0,27	32
2	İzmir	3,13	84	25	Düzce	0,25	31
3	Ankara	2,65	75	26	Gaziantep	0,23	31
4	Antalya	2,03	64	27	Kahramanmaraş	0,22	31
5	Bursa	1,81	60	28	Karaman	0,17	30
6	Kocaeli	1,75	59	29	Edirne	0,16	30
7	Tekirdağ	1,60	56	30	Uşak	0,15	29
8	Eskişehir	1,01	45	31	Zonguldak	0,13	29
9	Muğla	1,00	45	32	Rize	0,12	29
10	Çorum	0,99	45	33	Mersin	0,07	28
11	Konya	0,93	44	34	Isparta	0,01	27
12	Yalova	0,90	43	35	Nevşehir	0,00	27
13	Denizli	0,74	40	36	Kırşehir	-0,02	26
14	Kayseri	0,66	39	37	Karabük	-0,08	25
15	Çanakkale	0,62	38	38	Trabzon	-0,10	25
16	Sakarya	0,60	38	39	Kırıkkale	-0,13	24
17	Burdur	0,51	36	40	Afyon	-0,14	24
18	Aydın	0,51	36	41	Samsun	-0,16	24
19	Adana	0,42	34	42	Kütahya	-0,18	23
20	Bilecik	0,39	34	43	Çankırı	-0,20	23
21	Balıkesir	0,34	33	44	Hatay	-0,22	23
22	Bolu	0,33	33	45	Amasya	-0,25	22
23	Manisa	0,33	33	46	Malatya	-0,26	22

Tablo 20'nin devamı

Sıra	Şehir adı	Endeks	St. Endeks	Sıra	Şehir adı	Endeks	St. Endeks
47	Giresun	-0,27	22	65	Bayburt	-0,79	12
48	Artvin	-0,30	21	66	Erzurum	-0,87	11
49	Kastamonu	-0,32	21	67	Mardin	-0,94	9
50	Bartın	-0,33	21	68	Adıyaman	-0,95	9
51	Ordu	-0,35	20	69	Tunceli	-0,98	9
52	Niğde	-0,37	20	70	Kars	-0,99	9
53	Aksaray	-0,38	20	71	Diyarbakır	-1,01	8
54	Tokat	-0,39	20	72	Siirt	-1,02	8
55	Sinop	-0,40	19	73	Ardahan	-1,06	7
56	Sivas	-0,47	18	74	Şanlıurfa	-1,10	7
57	Erzincan	-0,49	18	75	Batman	-1,11	6
58	Yozgat	-0,57	16	76	Van	-1,19	5
59	Gümüşhane	-0,57	16	77	Bingöl	-1,23	4
60	Elazığ	-0,57	16	78	Hakkari	-1,31	3
61	Osmaniye	-0,60	16	79	Bitlis	-1,35	2
62	Kilis	-0,61	16	80	Ağrı	-1,43	1
63	Şırnak	-0,75	13	81	Muş	-1,46	0
64	Iğdır	-0,79	12				

Şehirlerin puanları incelendiğinde göze çarpan ve dikkat edilmesi gereken birkaç nokta bulunmaktadır. Öncelikle bu sonuç 31 değişkenle yapılan analizin sonucudur. Dolayısıyla 31 değişkene yeni değişkenler ilave edildiğinde ya da bazı değişkenler çıkartıldığında sonuç değişebilir. Diğer bir deyişle bu rekabetçilik puanları ve seviyeleri mutlak değildir.

Diğer taraftan görünüşte bazı şehirlerin daha yüksek sıralamada (Gaziantep, Denizli gibi) olması beklenirken tersi bir durum çıkmasının bir kaç sebebi olabilir.

- Birkaç değişkende örneğin, istihdam, ihracat, girişimcilik ve işletme sayısı gibi, iyi olması 31 değişken içinde iyi olmayı gerektirmiyor. Eğer şehir bu birkaç değişkendeki iyi pozisyonu diğer değişkenleri de geliştiremedi ise, ilin rekabetçilik seviyesi yükselmemiştir.
- İlin göreceli olarak başarılı olduğu noktalar, kişi başına ya da işletme başına oranlanınca ve diğer şehirlerle kıyaslanınca başarılı olmadığı söylenebilir.
- Değişkenlerde kullanılan veriler resmi verilerdir. Resmi verilerde oluşan bir eksiklik (örneğin Doğuda elektrik kaçağı yüksek olması sebebiyle kişi başı düşen elektrik kullanımı düşük çıkmaktadır. Sigortalı sayısı, vergi vb. değişkenlerde aynı şekilde düşük çıkmaktadır.) analizde şehrin daha düşük seviyede çıkmasına sebep olmaktadır.

3.1.3.2. Şehirlerin Rekabetçilik Kümeleri

Şehirlerin rekabetçilik puanlarının belirlenmesinin yanı sıra rekabetçilik kümelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Rekabet, tanımı gereği bir karşılaştırmayı içermektedir. Dolayısıyla şehirleri diğerleri ile kıyaslayarak rekabetçi diye adlandırılmaktadır. Diğer taraftan farklı rekabetçilik seviyelerinin birbiri ile kıyaslanmaları rekabet mantığına ters olacaktır. Dolayısıyla şehirleri liglere ayırmak ve her ili kendi ligi içerisinde değerlendirmek daha objektif ve daha kullanışlı olacaktır. Bu sebeple şehirlerin sıralanması haricinde bir de gruplanması gerekecektir.

Bu amaçla şehirleri ilk 20 ilk 30 şeklinde bir sıralama istatistiksel olarak anlamlı olmayacaktır. Literatür incelendiğinde gruplamak için yoğun olarak kümeleme analizinin kullanıldığı gözükmektedir. Bu çalışmada da hiyerarşik kümeleme analizi Ward metodu kullanılarak yapılmıştır. Analizin başında küme sayısı belirtilmemiş olup analiz sonucu ortaya konulması beklenilmiştir. Analiz sonucu şehirler üç kümeye ayrılmıştır. Kümede yer alan illerin endeks puanları incelendiğinde 3. kümenin yüksek rekabetçi; 2. kümenin orta rekabetçi; 1. kümenin ise düşük rekabetçi olduğu gözlemlenmiştir. İllerin orta rekabetçi kümede yoğunlaştığı görülmektedir. Aşağıda kümeleme analizi sonucunda illerin dâhil olduğu küme grupları gözükmektedir. Her bir ilin endeks puanı da bilgi olarak verilmiştir.

Tablo 21: Yüksek Rekabetçi Şehirler

Sıra	Şehir adı	Küme	End.
1	İstanbul	3	4,00
2	İzmir	3	3,13
3	Ankara	3	2,65
4	Antalya	3	2,03
5	Bursa	3	1,81
6	Kocaeli	3	1,75
7	Tekirdağ	3	1,60
8	Eskişehir	3	1,01
9	Çorum	3	0,99
10	Konya	3	0,93
11	Kayseri	3	0,66

Yüksek rekabetçi şehirler incelendiğinde İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Kocaeli gibi sanayi şehirlerinin olduğu gözükmektedir. Bunu yanında Anadolu kaplanları diye adlandırılan Konya, Çorum ve Kayseri şehirlerinin de olduğu görülmektedir. Son yıllarda yapılan birçok çalışmada bu şehirlerin göstermiş olduğu üstün performans

vurgulanmaktadır. Ayrıca hizmet sektöründe başarılı olan Antalya ve Eskişehir şehirleri de bu küme de yer almıştır.

Tablo 22: Orta Rekabetçi Şehirler

Sıra	Şehir adı	Küme	end.	Sıra	Şehir adı	Küme	end.
12	Muğla	2	1,00	38	Karabük	2	-0,08
13	Yalova	2	0,90	39	Trabzon	2	-0,10
14	Denizli	2	0,74	40	Kırıkkale	2	-0,13
15	Çanakkale	2	0,62	41	Afyon	2	-0,14
16	Sakarya	2	0,60	42	Samsun	2	-0,16
17	Burdur	2	0,51	43	Kütahya	2	-0,18
18	Aydın	2	0,51	44	Hatay	2	-0,22
19	Adana	2	0,42	45	Amasya	2	-0,25
20	Bilecik	2	0,39	46	Malatya	2	-0,26
21	Balıkesir	2	0,34	47	Giresun	2	-0,27
22	Bolu	2	0,33	48	Artvin	2	-0,30
23	Manisa	2	0,33	49	Kastamonu	2	-0,32
24	Kırklareli	2	0,27	50	Bartın	2	-0,33
25	Düzce	2	0,25	51	Ordu	2	-0,35
26	Karaman	2	0,17	52	Niğde	2	-0,37
27	Edirne	2	0,16	53	Aksaray	2	-0,38
28	Uşak	2	0,15	54	Tokat	2	-0,39
29	Zonguldak	2	0,13	55	Sinop	2	-0,40
30	Rize	2	0,12	56	Sivas	2	-0,47
31	Mersin	2	0,07	57	Erzincan	2	-0,49
32	Neşehir	2	0,00	58	Yozgat	2	-0,57
33	Kırşehir	2	-0,02	59	Gümüşhane	2	-0,57
34	Çankırı	2	-0,20	60	Elazığ	2	-0,57
35	Gaziantep	2	0,23	61	Osmaniye	2	-0,60
36	Kahramanmaraş	2	0,22	62	Kilis	2	-0,61
37	Isparta	2	0,01	63	Iğdır	2	-0,79

Orta Rekabetçi kümedeki şehirler (52 şehir) incelendiğinde endeks puanları itibariyle Rekabetçi kümede (Muğla ve Yalova) ya da düşük Rekabetçi kümede olması gereken (Iğdır) şehirlerin olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Rekabetçi kümedeki ve düşük Rekabetçi kümedeki birkaç ilin orta Rekabetçi kümede olması beklenmektedir. Bu durumda analizin sadece endeks sıralaması ile değil tüm 31 değişkenin şehirlerde karşılaştırmalı olarak durumuna göre belirlediğinin bir göstergesidir. Özellikle Gaziantep, Adana, Denizli gibi birkaç ilin gerek rekabetçi seviyelerinin gerek kümelerinin daha yukarıda olması beklenirdi. Adı geçen ya da benzer şehirlerin mevcut durumlarının daha yukarıda olmamasının sebepleri ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber, yukarıda değinildiği gibi, bu şehirlerin istihdamda, ihracatta ya da diğer birkaç kalemde göstermiş olduğu başarılar diğer değişkenlere yansımamış olması ya da nüfusa ve işletme sayısına oranla başarılı olmaması örnek gösterilebilir.

Tablo 23: Düşük Rekabetçi Şehirler

Sıra	Şehir adı	Küme	End.
64	Şırnak	1	-0,75
65	Bayburt	1	-0,79
66	Erzurum	1	-0,87
67	Mardin	1	-0,94
68	Adıyaman	1	-0,95
69	Tunceli	1	-0,98
70	Kars	1	-0,99
71	Diyarbakır	1	-1,01
72	Siirt	1	-1,02
73	Ardahan	1	-1,06
74	Şanlıurfa	1	-1,10
75	Batman	1	-1,11
76	Van	1	-1,19
77	Bingöl	1	-1,23
78	Hakkâri	1	-1,31
79	Bitlis	1	-1,35
80	Ağrı	1	-1,43
81	Muş	1	-1,46

Düşük rekabetçi şehirler incelendiğinde dikkati çeken en önemli nokta tamamının ülkenin doğusunda yer almasıdır. Gerek coğrafi konum olarak gerek nüfus (talep ve pazar yönü) olarak dezavantaja terör, güvenlik ve istikrarsızlık eklenince şehirlerin mevcut durumlarının sebebi ortaya çıkmaktadır. Özellikle Erzurum, Şanlıurfa ve Diyarbakır şehirlerinin daha yüksek olması beklenirdi. Fakat yukarıda ifade edildiği üzere resmi kayıtlar ile fiili durumun farklı olması ve kırsal nüfusun yüksek olması endeksin mevcuttaki yerine sebep olmaktadır.

3.1.3.3. Şehirlerin Rekabetçilik Düzeylerinin Coğrafi Bölgeler İtibariyle Analizi

Gerek kalkınma ve gelişmişlik gerekse rekabetçilik konuları incelenilirken analiz edilen diğer bir kavram bölgeler arası eşitsizliklerdir. Arzu edilen durum gerek bölge içi gerek bölgeler arası rekabetçilik farklarının fazla olmamasıdır. Gerçi bu farkın kapatılması için yapılan vurgu gelişmişlik farklarını azaltma kadar olmamaktadır. Çünkü rekabetin tanımı gereği bir sıralama bir yarış olacaktır. Diğer bir deyişle iyi olduğu gibi kötü de olacaktır. Özellikle makro politikalarla sorumlu olan kişilerin bu farkları analiz edip anlamaları gerekmektedir. Eğer bu fark bir yarıştan ve şehirler arasındaki farktan kaynaklanıyorsa politika ve strateji farklı olacak, eğer coğrafi bir durumdan ve merkezi

politikalardan kaynaklanıyorsa politika ve strateji farklı olacaktır. Aşağıda coğrafi bölgeler olarak şehirlerin rekabetçilik puanları ve dâhil olduğu küme gösterilmektedir.

Tablo 24: Marmara Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir adı	Küme	End.	St. Endeks
1	İstanbul	3	4,00	100
5	Bursa	3	1,81	60
6	Kocaeli	3	1,75	59
7	Tekirdağ	3	1,60	56
12	Yalova	2	0,90	43
15	Çanakkale	2	0,62	38
16	Sakarya	2	0,60	38
20	Bilecik	2	0,39	34
21	Balıkesir	2	0,34	33
24	Kırklareli	2	0,27	32
29	Edirne	2	0,16	30

Marmara bölgesi incelendiğinde genel olarak rekabetçilik seviyeleri yüksek şehirlerin olduğu gözlemlenmektedir. İstanbul, Kocaeli, Bursa gibi sanayi şehirlerin olması diğer şehirlerinde bunların artalanı olması bölgeyi yüksek rekabetçi yapmıştır. Diğer taraftan Nüfus, Ulaşım, Coğrafi Faktörler bu bölgenin yüksek rekabetçi bir bölge olmasında etkin rol oynadığı söylenebilir.

Tablo 25: Ege Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
2	İzmir	3	3,13	84
9	Muğla	2	1,00	45
13	Denizli	2	0,74	40
18	Aydın	2	0,51	36
23	Manisa	2	0,33	33
30	Uşak	2	0,15	29
40	Afyon	2	-0,14	24
42	Kütahya	2	-0,18	23

Ege bölgesinde İzmir ili hariç diğer şehirlerin orta rekabetçi kümede oldukları gözlemlenmektedir. Afyon ve Kütahya ise endeks puanı olarak 0'ın altında bir değere sahiptir.

Tablo 26: Akdeniz Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
4	Antalya	3	2,03	64
17	Burdur	2	0,51	36
19	Adana	2	0,42	34
27	K.Maraş	2	0,22	31
33	Mersin	2	0,07	28
34	Isparta	2	0,01	27
44	Hatay	2	-0,22	23
61	Osmaniye	2	-0,60	16

Akdeniz Bölgesinde de Antalya hariç diğer hepsi orta rekabetçidedirler. Hatay ve Osmaniye ise orta rekabetçi kümede olmalarına rağmen 0'ın altında bir değere sahiptir.

Tablo 27: Karadeniz Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
10	Çorum	3	0,99	45
22	Bolu	2	0,33	33
25	Düzce	2	0,25	31
31	Zonguldak	2	0,13	29
32	Rize	2	0,12	29
37	Karabük	2	-0,08	25
38	Trabzon	2	-0,10	25
41	Samsun	2	-0,16	24
45	Amasya	2	-0,25	22
47	Giresun	2	-0,27	22
48	Artvin	2	-0,30	21
49	Kastamonu	2	-0,32	21
50	Bartın	2	-0,33	21
51	Ordu	2	-0,35	20
54	Tokat	2	-0,39	20
55	Sinop	2	-0,40	19
59	Gümüşhane	2	-0,57	16

Karadeniz bölgesinde de bir şehir (Çorum) hariç tüm şehirler orta rekabetçi kümede olmasına rağmen orta rekabetçi kümenin de alt konumundadırlar. 4 şehir hariç diğerleri sıfırın altında bir değere sahiptir.

Tablo 28: İç Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
3	Ankara	3	2,65	75
8	Eskişehir	3	1,01	45
11	Konya	3	0,93	44
14	Kayseri	3	0,66	39
28	Karaman	2	0,17	30
35	Nevşehir	2	0,00	27
36	Kırşehir	2	-0,02	26
39	Kırıkkale	2	-0,13	24
43	Çankırı	2	-0,20	23
52	Niğde	2	-0,37	20
53	Aksaray	2	-0,38	20
56	Sivas	2	-0,47	18
58	Yozgat	2	-0,57	16

İç Anadolu bölgesinde 4 şehir yüksek rekabetçi kümede olması itibariyle Marmara bölgesi ile aynı durumdadır. Fakat Marmara bölgesinde diğer şehirler orta rekabetçi olmasına rağmen 0'ın üstünde idi. Fakat İç Anadolu bölgesinde orta rekabetçi kümede bulunan şehirlerden bir tanesi hariç diğerleri 0 ve 0'ın altında bir değere sahiptir.

Tablo 29: Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
26	Gaziantep	2	0,23	31
62	Kilis	2	-0,61	16
63	Şırnak	1	-0,75	13
67	Mardin	1	-0,94	9
68	Adıyaman	1	-0,95	9
71	Diyarbakır	1	-1,01	8
72	Siirt	1	-1,02	8
74	Şanlıurfa	1	-1,10	7
75	Batman	1	-1,11	6

Gaziantep ve Kilis hariç Güneydoğu Anadolu bölgesinin tüm şehirleri düşük rekabetçi kümededir. Kilis ili de 0'ın altında bir değere sahiptir. Bu yönüyle bölge genel olarak rekabetçiliği düşük denilebilir.

Tablo 30: Doğu Anadolu Bölgesindeki Şehirlerin Bilgileri

Sıra	Şehir Adı	Küme	End.	St. Endeks
46	Malatya	2	-0,26	22
57	Erzincan	2	-0,49	18
60	Elazığ	2	-0,57	16
64	Iğdır	2	-0,79	12
66	Erzurum	1	-0,87	11
69	Tunceli	1	-0,98	9
70	Kars	1	-0,99	9
73	Ardahan	1	-1,06	7
76	Van	1	-1,19	5
77	Bingöl	1	-1,23	4
78	Hakkari	1	-1,31	3
79	Bitlis	1	-1,35	2
80	Ağrı	1	-1,43	1
81	Muş	1	-1,46	0

Son olarak Doğu Anadolu bölgesinde 4 şehir orta rekabetçi kümededir. Diğerleri ise düşük rekabetçi kümededir. Fakat sadece bu bölgede tüm şehirler 0'ın altında bir değere sahiptir. Ve rekabetçilik seviyesi en düşük olan 10 ilin 8'i bu bölgededir.

Genel olarak bölgelere bakıldığında Marmara bölgesinin en iyi durumda olduğu görülmektedir. Daha sonra Ege bölgesi gelmektedir. En düşük sırada ise Doğu Anadolu bölgesi gelmektedir.

3.2 Farklı Düzeydeki Rekabetçi Kümelerin Özelliklerinin Araştırılması

3.2.1. Araştırmanın Materyal ve Yöntemi

3.2.1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın ikinci aşamasında temelde aşağıdaki sorunun cevabını aranmaktadır; (i) şehir rekabetçiliğinin dinamikleri, diğer bir deyişle, sebepleri açısından kümeler arasında anlamlı bir fark var mıdır? Fark var ise farkın yönü ne şeklindedir. Diğer bir deyişle; “şehirlerin rekabetçilik seviyelerine göre ortak özellikleri nelerdir sorusuna cevap aramaktır.

3.2.1.2. Araştırmanın Kısıtları

Çalışmanın çeşitli kısıtları mevcuttur. Bunlar aşağıdaki gibidir.

- *81 İlin Dâhil Edilememesi:* zaman ve maliyet kısıtını göz önüne alarak araştırmaya 81 şehir dâhil edilememiştir. Her kümedeki şehirlerin yarısı hedeflenmiştir. Anketlerin

yapılmaması, eksik doldurulması dikkate alınarak 70'e yakın ille temasa geçilmiştir. 52 ilde anket çalışması yapılmıştır.

- *Anketlerin TSO Yöneticilerine Yapılması:* şehirlerin rekabet dayanaklarının araştırılmasına yönelik araştırma 51 ilde yapılmıştır. Dolayısıyla her ilde yapılabilecek anket sayısı zaman ve maliyet kısıtından dolayı sınırlıdır. Bir ilin rekabetçi yapısı hakkında en sağlıklı bilgiyi verecek olan gruplar içinde sanayici ve iş adamları en başta gelmektedir. Sınırlı sayıda anket ile şehir ile ilgili en doğru sonuca ulaşmak için sanayici ve iş adamlarını temsilen şehirlerdeki Ticaret ve Sanayi Odasının yöneticilerine anket çalışması yapılmıştır.

- *Mevcut durumun değil algının ölçülmesi:* Birçok çalışmada olduğu gibi geliştirilen anket ile şehirlerdeki mevcut durumun değil anket yapılan yöneticilerin algıları ölçülmektedir.

3.1.1.3.Araştırma Sorusu

Bu çalışmada araştırma sorusu aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

Farklı düzeydeki rekabetçi kümelerdeki şehirlerde yerel dinamikler açısından anlamlı bir farklılaşma var mıdır? Eğer bir fark var ise bu farkın yönü ne şekildedir.

Teorik bölümde yapılan açıklamalar ışığında yerel dinamiklerin düşük rekabetçi kümede düşük orta rekabetçi kümede yüksek; yüksek rekabetçi kümede de en yüksek çıkması beklenmektedir. Yerel dinamikler hakkında detaylı bilgi ilerleyen kısımda ele alınmıştır.

3.1.1.4. Saha Araştırması

Araştırmada kullanılan veriler 2011 Mayıs-Temmuz ayları arasında yapılan anket çalışmasının verileridir. Anket soruları oluşturulurken yapılan literatür çalışması, uzman görüşü, sanayici ve iş adamları görüşü alınarak oluşturulmuştur. Hazırlanan anket sorularında şehir rekabetçiliğini etkilediği düşünülen dinamiklerin ildeki mevcut durumu sorulmuştur. Şehrin rekabetçiliği hakkında en doğru bilgiyi sanayici ve iş adamlarının vereceği düşüncesinden hareketle Ticaret ve Sanayi Odası üyeleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Diğer taraftan zaman ve maliyet kısıtını göz önüne alındığında tüm Ticaret ve Sanayi Odası üyelerine ulaşmanın imkânsızlığından dolayı Ticaret ve Sanayi Odası yönetim kurulu ve meclis kurulu üyeleri örneklem olarak seçilmiştir. Bazı şehirler meclis kurulunun bir iki ayda bir yoğun gündemle toplandığını ve anketlerin meclis kurulunda yapılmasının mümkün olmadığını ifade ederek yönetim kurulunda anketleri uygulamıştır. Bir kısım şehir ise “meclisten alınan çok sayıda anketten ise yönetim kurulundaki az sayıda anketin saha sağlıklı ve daha doğru bilgi vereceğini ifade etmiştir. Bir iki şehir ise yönetim kurulunun her hafta toplanıp şehrin sanayisini tartıştıkları için daha bilgili olduklarını bu sebepten anketlerin yönetim kurulunda yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebepten dolayı bazı şehirlerde yönetim kurulu bazılarında ise meclis kurulu üyeleri anketleri cevaplamışlardır.

Görüşülen Ticaret ve Sanayi Odası yetkileri yönetim kurulu ve meclis kurulundaki üye sayısı hakkında net bir sayı vermemişlerdir. Görüşülen kişilerin büyük bir kısmı genel sekreter olması rağmen üye sayıları sorulduğunda yönetim kurulu için 8–10 meclis kurulu için ise 40–50 sayısını telaffuz etmişlerdir. Bazı büyük şehirlerde ise meclis kurulu 100 civarında üyeden oluşmaktadır Net bir sayı verilmemesinin sebebi; net sayısının bilinmemesi ya da bu bilginin verilmek istenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak araştırmaya 78 şehir dâhil edilmiştir. Yönetim kurulu hali hazırda meclis kurulunda temsil edildiği için araştırmanın örneklemini yaklaşık 4000 kişilik meclis kurulu üyesi oluşturmaktadır. 1.000’den fazla anket cevaplanmıştır. Cevaplanan anketlerden 30’dan fazlası sağlıklı doldurulmadığı için iptal edilmiştir. Toplam 52 şehirden 985 adet anket analize dâhil edilmiştir.

3.2.1.5. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Yukarıda da belirtildiği üzere araştırmada “(i) şehir rekabetçiliğinin dinamikleri diğer bir deyişle sebepleri açısından kümeler arasında anlamlı bir fark var mıdır? Fark var ise farkın yönü ne şekildedir sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın araştırma sorusunun cevabını bulmak için *Tek Yönlü Varyans* analizi yapılmıştır.

3.2.1.6. Saha Araştırmasında Kullanılan Ankette Yer Alan Değişkenler

Yapılan literatür çalışması ve alınan uzman görüşü, sanayici ve iş adamları görüşü sonucunda şehir rekabetçiliğini belirlediği etkilediği varsayılan yaklaşık 44 değişken belirlenmiştir. Ankette yer alacak değişkenlerin tespitinde bir önceki bölümde ele alınan yazarların şehir rekabetçiliğinin dayanaklarına yönelik yapmış oldukları kavramsal çalışmalardan yararlandırdığı gibi; şehir rekabetçiliğini anket ve mülakatlar ile araştıran Bramezza (1996), Theodoros ve Dimitris (2003) çalışmalarından yararlanılmıştır. Uzman görüşü çerçevesin konu ile ilgili akademisyenlerden destek alınmıştır. Son olarak da hazırlanan taslak ölçek sanayicilere sorularak ekleme ve çıkartma yapıları istenmiştir. Uzman görüşü ve sanayicinde belirtmesi ile değişken sayısının fazlalığı gerek anketin cevaplanma oranının düşüreceği için gerekse yapılacak analiz için uygun olmaması sebebiyle değişkenlerin bazıları birleştirilmiş, bazıları ise çıkartılmıştır. Sonuç itibariyle 28 adet değişken tespit edilmiştir. Anketi cevaplandıranlardan her bir değişken için, sektörünü ya da firmasını dikkate almadan faaliyette bulunduğu ilin genelini düşünerek “0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla” olmak üzere 0–5 arasında puanlandırılması istenmiştir.

Diğer taraftan ankette cevaplayıcılar ile ilgili kişisel, sektörel bilgiler sorulmaması tercih edilmiştir. Tercih edilmeme sebepleri aşağıdaki gibidir.

- Yapılacak olan analizlerde cevaplandırıcıların kişisel/firma bilgilerin analize dâhil edilmeyecektir. Diğer bir deyişle kişisel/firma bilgileri sadece tanımlayıcı istatistik olarak verilebilecektir. Dolayısıyla bir yorum ya da çıkarsama da kullanılmayacaktır.
- Sorulacak sektörel soruların cevaplandırıcıyı şehrin tamamı ile değil de sektörle ilgili cevaplar vermeye yöneltebilme ihtimali bulunmaktadır.
- Kişisel / firma bilgileri ile ilgili sorular ankette yer alan soruların sayısının artmasına sebep olacaktır. Bu durum cevaplamaı zorlaştıracaktır.
- Anketi cevaplayan kişilerin her bir şehirde ortalama 30/40 kişilik bir grup olması (bazı şehirlerde 10-15) sebebiyle sorulacak kişisel/firma bilgileri cevaplayıcının kimliğini açık edeceği için objektif cevaplar vermeme ihtimali bulunmaktadır.

Diğer taraftan örneklem yönetim ve/veya meclis kurulu üyelerinden değil de tüm Ticaret Ve Sanayi Odası üyelerinden oluşacak olsaydı anketi cevaplayanın şehir hakkında söz sahibi olabilecek doğru kişi olup olmadığı sorulan kişisel/firma bilgileri ile ortaya konulacaktı. Fakat örneklem zaten şehir ile ilgili bilgi sahibi olduğu kabul edilen dar bir gruba yapıldığı için cevaplandırıcının niteliğini ortaya koyacak sorulara ihtiyaç duyulmamıştır. Aşağıdaki tabloda her bir değişkene ilişkin açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. İlerleyen kısımda ise bu değişkenler ile şehir rekabetçiliğinin ilişkisi ortaya konmuştur.

Tablo 31: Analizde Kullanılan Değişkenler

<i>Değişken</i>	<i>Tanım</i>
<i>COGKON</i>	Şehrin bulunduğu coğrafi konumun pazara, hammaddeye, işgücüne yakınlık, ulaşım imkânları vb konularda sahip olduğu stratejik önemi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>LOJİMK</i>	Şehrin sahip olduğu lojistik imkânların (lojistik şirketleri, lojistik maliyetleri, lojistik süreleri vb.) düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>KAMKAP</i>	şehirdeki kamu birimlerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerinin düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>TALDUZ</i>	şehirdeki işletmelerin ürünlerine piyasalardaki talebin düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>ONSEK</i>	şehirde, diğer şehirlere göre ön plana çıkmış ve işletmelerin yoğunlaştığı sektör/sektörler varlığı (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İLGİSEK</i>	şehirdeki öne çıkan sektörler ile ilişkili olan diğer sektörler varlığı (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>MALİ</i>	şehirdeki işletmelerin işletme sermayeleri ve mali yapılarının düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>FİNİRİ</i>	Şehirdeki işletmelerin finansa ulaşım imkânları (Bankalar, Kredi Kuruluşları), (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>DEVDEST</i>	Şehirdeki devlet destekleri (teşvikler, muafiyetler, hibeler, vergi indirimleri vb) düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>NİTBİY</i>	Şehirde nitelikli beyaz yakalı çalışan (yönetici ve mühendis) bulma olanağının düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>NİTARA</i>	Şehirde nitelikli ara elaman bulma olanağının düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>GİRKUL</i>	Şehirde Girişimcilik kültürü düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>ORTKUL</i>	Şehirde Ortaklık kültürü düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İSBİRKUL</i>	Şehirdeki işletmelerin birlikte hareket edebilme kabiliyeti ve işbirliği kültürü (pazarlama, ihracat, lojistik gibi fonksiyonları ortak yapabilme, ortak laboratuvar işletebilme, fuarlara ortak gitme vb) düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>GELTEC</i>	Şehirde her hangi bir sektörde ve/veya meslek alanında sahip olunan, geleneksel olarak kazanılmış bir tecrübe varlığı (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>TEDYET</i>	Şehirde Hammadde, ara mamul, bakım/onarım hizmeti temini vb konularda faaliyet gösteren tedarikçilerin varlığı (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>SOSKUL</i>	Şehrin sahip olduğu Sosyo-kültürel imkânların varlığı (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>YENKUL</i>	Şehirde yeni ürün, yeni teknoloji, patent vb yenilik faaliyetlerin düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)

Tablo 31'in devam

<i>Değişken</i>	<i>Tanım</i>
<i>DEVKAT</i>	Devletin şehrinizin gelişimine yönelik katkı düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>BURKOL</i>	Şehirdeki işletmelerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki işlerinde sağlanan kolaylık düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>BİLYET</i>	Teknik ve yönetsel olarak destek alabileceğiniz danışmanlık şirketleri, araştırma enstitüleri, üniversite vb kuruluşların etkinlik düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İSTOL</i>	Şehirde istihdam olanakları ve iş imkânları düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İHRKAB</i>	Şehirdeki işletmelerin ihracat kabiliyet düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İSLKAP</i>	Şehirdeki işletmelerin genel olarak kurumsal ve yönetsel kapasite düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>STKETK</i>	Şehirdeki sektörlerin gelişimine katkı sağlayabilecek Sivil Toplum Kuruluşlarını etkinliği (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>ORTCAB</i>	Şehrinizin daha rekabetçi olabilmesi için Kamu, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılan çalışmaların düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>İSALDUZ</i>	İş alanlarının (Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknopark vb) fiziki ve teknik alt yapıları düzeyi (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>YENYAT</i>	Yapmış olduğunuz yatırımı yeniden yapabilseniz, (bu şehrin memleketiniz olması faktörünü göz ardı ettiğinizde) yatırımınızı yeniden bu şehre yapmayı düşünceniz (0= hiç 1=çok az, 2=az, 3=orta, 4=fazla, 5=çok fazla)
<i>ENDK</i>	Şehrin rekabetçilik endeksi
<i>STENDEKS</i>	Şehrin (0-100 arası standardize edilmiş) rekabetçilik endeksi
<i>KUME</i>	Şehrin yer aldığı küme (1= Düşük Rekabetçi Küme, 2= Rekabetçi Küme, 3= Yüksek Rekabetçi Küme,)

Şehir rekabetçiliği ile işkili olan değişkenlerden bir tanesi şehrin bulunduğu bölgenin coğrafi olarak sahip olduğu önemdir. Bu nedenle COGKON değişkeninin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenir. Diğer bir değişle şehrin coğrafi konumunun önem düzeyi arttıkça şehrin bulunduğu kümenin de artması tahmin edilmektedir. Aynı şekilde LOJİMK değişkeni ile ifade edilen şehrin lojistik imkânı da şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

KAMKAP değişkeni ile ifade edilen şehirdeki kamu birimlerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerinin düzeyi ile şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Bir şehrin rekabetçi olabilmesi için gerekli koşullardan birisi de kümelenmiş olan sektörlerin varlığıdır. Kümelenme ile ilgili olan ONSEK değişkeninin de şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Şehrin sahip olduğu finansal imkânlar şehrin rekabetçiliğini etkileyen bir unsurdur. Finansal imkânlar olarak ise bu alışmada iki değişken ele alınmıştır. MALİ değişkeni ile işletmelerin mali kapasitelerinin düzeyi sorulurken; FİNERİ değişkeni ile şehirdeki işletmelerin finansa ulaşım imkânları sorulmuştur. Her iki değişkeninde şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Şehrin rekabetçi olması için gereken önkoşullardan birisi de insan kaynakları yapısıdır. Nitelikli çalışanlar şehrin rekabetçi yapısını geliştirici bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada NİTBİY değişkeni ile nitelikli beyaz yakalı çalışanların varlığı sorulmuştur. Dolayısıyla NİTBİY değişkeni ile şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Bir şehirdeki iş yapma kültürü o ilin rekabetçi konumunu etkilediği varsayılmaktadır. Bu çalışmada, İSBİRKUL değişkenleri ifade edilen iş yapma kültürü ile şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

GELTEC ile ifade edilen şehirde her hangi bir sektörde ve/veya meslek alanında sahip olunan, geleneksel olarak kazanılmış bir tecrübe varlığı bir şehrin kümelenme potansiyelini ve rekabetçiliğini geliştirecek bir durumdur. Dolayısıyla GELTEC değişkeninin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Yine kümelenme ile ilişkili diğer bir konu ildeki tedarikçilerin düzeyidir. Bir şehirde Hammadde, ara mamul, bakım/onarım hizmeti temini vb konularda faaliyet gösteren tedarikçilerin varlığı ildeki işletmeleri destekleyici bir durumdur. Bu sebepten dolayı TEDİYET değişkeninin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Yeni yatırımcı, nitelikli işgücü, şehir sakinlerinin bir ile çekilebilmesi için ilin sahip olması gereken özelliklerden birisi de Sosyo-kültürel imkânlardır. SOSKUL değişkeninin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Bir bölgenin rekabetçi yönünün gelişmesi için gerekli unsurlardan birisi de inovasyondur. YENKUL değişkeni ile ifade edilen Yenilik faaliyetlerinin yüksek olması yani şehirde yeni ürün, yeni teknoloji, patent vb yenilik faaliyetlerin düzeyi ile şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Yine kümelenme ile ilişkili diğer bir unsur Teknik ve yönetsel olarak destek alabileceğiniz danışmanlık şirketleri, araştırma enstitüleri, üniversite vb kuruluşların varlığıdır. Böylelikle şehirdeki bilgi birikiminin ve inovasyona dayalı gelişmenin önü açılmış olacaktır. BİLYET değişkeni ile ifade edilen bu durum ile şehrin bulunduğu küme ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Şehirde istihdam olanakları ve iş imkânları düzeyi yeni yatırımcının şehir sakinlerinin, işgücünün gelmesine katkı sağladığı için İSTOL değişkeninin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Şehirdeki işletmelerin genel olarak kurumsal ve yönetsel kapasitesi ve ihracat kabiliyetleri de şehirde uygun bir ortamın oluşmasına sağladığı katkıdan dolayı şehrin daha rekabetçi olmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle İHRKAB ve İSLKAP değişkenlerinin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Şehirdeki sektörlerin gelişimine katkı sağlayabilecek Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliği ve şehrin daha rekabetçi olabilmesi için Kamu, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılan çalışmaların düzeyi de bir şehir için önemli faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle STKETK ve ORTCAB değişkenlerinin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir. Son olarak İSALDUZ değişkeni ile ifade edilen; şehirdeki İş alanlarının (Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknopark vb) fiziki ve teknik alt yapılarının varlığı ve yeterliliğin şehrin bulunduğu küme ile ilişkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Özetlemek gerekirse ankete konu olan yerel dinamiklerin şehir rekabetçiliği ile pozitif ilişkisinden dolayı; yerel dinamiklerin düzeyine yönelik verilen cevapların, yüksek rekabetçi kümede yüksek orta rekabetçi kümede daha düşük, düşük rekabetçi kümede ise en düşük olması beklenmektedir.

3.2.2 Genel Bulgular

Araştırma kapsamında toplam 52 şehirde 985 TSO yöneticisine anket uygulanmıştır. Her bir kümede yer alan şehirlerin en az yarısına yapılması hedeflenmiştir. Ulaşılan şehirlerin anketi cevaplamama riski göz önüne alınarak 70 şehre ulaşılmıştır. Şehirlerin bazıları anket yapmayı kabul etmemiştir. Bir kısmı ise kabul etmelerine rağmen

toplantıların düzenlenememesi, toplantılarda anketin uygulanamaması, yapılan anketlerin geç ulaşması ya da ulaşmaması gibi sebeplerden dolayı anket uygulamayı kabul etmelerine rağmen anketleri uygulamaya dahil edilememiştir. Sonuç itibariyle hedeflenen şehirlerin yarısına ulaşılmış olup 2. kümede de bu hedef aşılmıştır. Anketlerin rekabetçilik kümelerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 32: Kümeler İtibariyle Yapılan Anket ve Ulaşılan İl Sayısı

	<i>Kümede Yer Alan İl Sayısı</i>	<i>Anket Yapılan İl Sayısı</i>	<i>Anket Sayısı</i>
1. KÜME	18	11	127
2. KÜME	52	36	755
3. KÜME	11	5	103
TOPLAM	81	52	985

Her bir ilde yapılan anket sayısı aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere 3 ila 96 arasında değişiklik göstermektedir. 96 anket Gaziantep ilinde, 86 anket ise Denizli ilinde yapılmıştır. Her iki ilde de hem Ticaret odası hem Sanayi Odası bulunmaktadır. Her iki Oda'da da yapılması anket sayısının fazlalığına sebep olmuştur. Diğer taraftan analizleri şehir eksenli değil de küme eksenli yapıldığı için 3-5 adet anket gelen şehirlerin analizden çıkartılmasına gerek görülmemiştir.

Tablo 33: Şehirler İtibariyle Gelen Anket Sayısı

<i>İL ADI</i>	<i>Adet</i>	<i>İL ADI</i>	<i>Adet</i>	<i>İL ADI</i>	<i>Adet</i>
1. ADIYAMAN	3	19. DİYARBAKIR	11	37. MERSİN	10
2. AFYON	13	20. DÜZCE	3	38. MUĞLA	6
3. AĞRI	10	21. EDİRNE	2	39. NEVŞEHİR	23
4. AKSARAY	49	22. ERZİNCAN	14	40. ORDU	16
5. AMASYA	17	23. ESKİŞEHİR	12	41. OSMANİYE	32
6. ANTALYA	23	24. GAZİANTEP	96	42. RİZE	21
7. ARDAHAN	10	25. GİRESUN	33	43. SAKARYA	12
8. ARTVİN	8	26. HATAY	11	44. SAMSUN	16
9. AYDIN	27	27. İGDIR	17	45. SİİRT	10
10. BATMAN	11	28. ISPARTA	8	46. SİNOP	17
11. BAYBURT	14	29. KARAMAN	5	47. SİVAS	17
12. BİLECİK	17	30. KASTAMONU	11	48. ŞANLIURFA	7
13. BİNGÖL	14	31. KIRIKKALE	23	49. TOKAT	24
14. BİTLİS	11	32. KIRŞEHİR	16	50. TRABZON	34
15. BURSA	23	33. KİLİS	13	51. TUNCELİ	26
16. ÇANAKKALE	13	34. KOCAELİ	7	52. YALOVA	8
17. ÇANKIRI	15	35. KONYA	38		
18. DENİZLİ	86	36. KÜTAHYA	22		
				TOPLAM	985

Ölçeğin güvenilirliğine bakmak için yapılan analiz sonucu Cronbach's Alpha değeri 0,953 çıkmıştır. Cronbach's Alpha değerinin 0,80 ile 1,00 arası çıkması yüksek derece

güvenilir bir ölçek olduğunun göstergesidir (Akgül, Çevik: 2003:436). Buna göre ölçek yüksek derece güvenilir bir ölçektir.

Aşağıdaki tabloda her bir değişkene verilen cevapların ortalaması ve standart sapmaları yer almaktadır. Ortalamalar ve standart sapmalar gerek tüm şehirler itibariyle gerekse kümeler itibariyle verilmiştir.

Tablo 34: Her Bir Değişkenin Kümeler İtibariyle Ortalama ve Standart Sapmaları

	TÜM İLLER		1. KÜME		2. KÜME		3. KÜME	
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
<i>COGKON</i>	3,91	1,47	2,61	1,27	4,01	1,43	4,73	0,93
<i>LOJİMK</i>	3,59	1,38	2,27	1,05	3,71	1,34	4,32	1,01
<i>KAMKAP</i>	3,71	1,18	2,72	0,93	3,79	1,16	4,33	0,96
<i>TALDUZ</i>	3,71	1,16	2,68	0,83	3,77	1,13	4,55	0,79
<i>ONSEK</i>	3,80	1,48	2,40	1,26	3,87	1,38	4,98	1,06
<i>İLGİSEK</i>	3,44	1,26	2,48	0,97	3,45	1,21	4,52	0,97
<i>MALİ</i>	3,46	1,14	2,57	0,85	3,53	1,11	4,05	1,02
<i>FİNERİ</i>	3,95	1,24	2,88	1,14	4,05	1,19	4,50	0,99
<i>DEVDEST</i>	3,42	1,28	3,07	1,16	3,45	1,29	3,56	1,25
<i>NİTBİEY</i>	3,39	1,21	2,77	1,08	3,41	1,20	3,98	1,12
<i>NİTARA</i>	3,20	1,13	2,65	0,98	3,26	1,13	3,45	1,11
<i>GİRKUL</i>	3,51	1,29	2,89	0,92	3,52	1,31	4,23	1,17
<i>ORTKUL</i>	3,03	1,26	2,64	0,97	3,05	1,31	3,33	1,10
<i>İSBİRKUL</i>	2,99	1,20	2,43	0,93	3,04	1,23	3,34	1,05
<i>GELTEC</i>	3,58	1,30	2,86	1,15	3,56	1,27	4,65	0,98
<i>TEDYET</i>	3,26	1,18	2,45	0,94	3,27	1,15	4,20	0,97
<i>SOSKUL</i>	3,46	1,25	2,83	0,94	3,46	1,26	4,20	1,11
<i>YENKUL</i>	3,22	1,19	2,57	0,89	3,24	1,19	3,93	1,06
<i>DEVKAT</i>	3,18	1,24	2,61	1,16	3,23	1,24	3,56	1,19
<i>BURKOL</i>	3,45	1,16	2,87	0,97	3,52	1,17	3,65	1,13
<i>BİLYET</i>	3,02	1,17	2,23	0,88	3,09	1,16	3,55	1,13
<i>İSTOL</i>	3,30	1,26	2,24	0,97	3,38	1,23	4,08	0,98
<i>İHRKAB</i>	3,48	1,42	1,98	1,05	3,60	1,33	4,50	1,02
<i>İSLKAP</i>	3,41	1,11	2,60	0,85	3,45	1,09	4,10	0,97
<i>STKETK</i>	3,55	1,28	2,53	1,08	3,67	1,24	3,98	1,16
<i>ORTCAB</i>	3,36	1,24	2,59	0,95	3,43	1,25	3,81	1,05
<i>İSALDUZ</i>	3,53	1,28	2,73	0,99	3,51	1,23	4,68	1,08
<i>YENYAT</i>	3,79	1,62	2,98	1,54	3,84	1,61	4,41	1,42

Buna göre aşağıdaki tabloda da yar aldığı üzere tüm şehirler itibariyle değerlendirildiğinde; FİNERİ, COGKON, ONSEK ortalaması en yüksek 3 değişken olarak karşımıza çıkarken ORTKUL, BİLYET, İSBİRKUL değişkenleri ortalaması en düşük 3 değişken olmuştur. 1. kümede de DEVDEST, YENYAT, GİRKUL ortalaması

en yüksek 3 değişken; İSTOL, BİLYET, İHRKAB ortalaması en düşük değişkenlerdir. 2. kümede FİNERİ, COGKON, ONSEK ortalaması en yüksek 3 değişken olarak karşımıza çıkarken BİLYET, ORTKUL, İSBİRKUL değişkenleri ortalaması en düşük 3 değişken olmuştur. 3. Kümede ise ONSEK, COGKON, İSALDUZ ortalaması en yüksek iken NİTARA, İSBİRKUL, ORTKUL ortalaması en düşük değişkenler olmuştur. Her bir değişkenin ortalamasının kümeler arasında farklılık gösterip göstermediğine; varsa bir farklılık farklılığın yönünün ne olduğu aşağıdaki kısımlarda inceleneceği için burada sadece ortalamaları ve en yüksek, en düşük değerleri verilmiştir.

Tablo 35: Kümeler İtibariyle Minimum ve Maksimum Değerler

	MAKSİMUM 3 DEĞİŞKEN			MİNİMUM 3 DEĞİŞKEN		
	Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
TÜM İLLER	<i>FİNERİ</i>	3,95	1,24	<i>ORTKUL</i>	3,03	1,26
	<i>COGKON</i>	3,91	1,47	<i>BİLYET</i>	3,02	1,17
	<i>ONSEK</i>	3,80	1,48	<i>İSBİRKUL</i>	2,99	1,20
1 KÜME	<i>DEVDEST</i>	3,07	1,16	<i>İSTOL</i>	2,24	0,97
	<i>YENYAT</i>	2,98	1,54	<i>BİLYET</i>	2,23	0,88
	<i>GİRKUL</i>	2,89	0,92	<i>İHRKAB</i>	1,98	1,05
2 KÜME	<i>FİNERİ</i>	4,05	1,19	<i>BİLYET</i>	3,09	1,16
	<i>COGKON</i>	4,01	1,43	<i>ORTKUL</i>	3,05	1,31
	<i>ONSEK</i>	3,87	1,38	<i>İSBİRKUL</i>	3,04	1,23
3 KÜME	<i>ONSEK</i>	4,98	1,06	<i>NİTARA</i>	3,45	1,11
	<i>COGKON</i>	4,73	0,93	<i>İSBİRKUL</i>	3,34	1,05
	<i>İSALDUZ</i>	4,68	1,08	<i>ORTKUL</i>	3,33	1,10

3.2.3 Yerel Dinamiklerin Kümeler Arasındaki Farklılıklarının Analizi

Araştırmanın başında gerek literatür taramasından elde edilen bulgular çerçevesinde gerek yapılan pilot araştırma sonuçları çerçevesinde bazı değişkenlerin şehir rekabetçiliğini belirlediği/etkilediği öngörülmüştür. Buna göre her bir değişken etkisi açısından kümeler arasında anlamlı bir farklılığın olması beklenmektedir. Her bir değişkene verilen cevapların ortalamasının ise düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkması; aynı şekilde; orta rekabetçi kümede yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkması beklenmektedir.

Kümeler arasında değişkenlere verilen cevapların ortalamaları açısından anlamlı fark olup olmadığını analiz etmek için *Tek Yönlü Varyans Analizi* yapılmıştır. Analiz sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre 28 değişkenin hepsinde de verilen

cevapların ortalamaları açısından kümeler arasında anlamlı fark vardır. İfadelerin hepsi de %1 güven aralığında anlamlı çıkmıştır.

Tablo 36: Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

		Karelerinin Top.	Df	Karelerinin Ort.	F	Anlamlılık
COGKON	Gruplar Arası	297,781	2	148,891	80,212	,000
	Grup İçi	1822,812	982	1,856		
	Toplam	2120,593	984			
LOJİMK	Gruplar Arası	293,534	2	146,767	90,726	,000
	Grup İçi	1588,583	982	1,618		
	Toplam	1882,118	984			
KAMKAP	Gruplar Arası	172,360	2	86,180	70,163	,000
	Grup İçi	1206,178	982	1,228		
	Toplam	1378,538	984			
TALDUZ	Gruplar Arası	214,063	2	107,032	94,479	,000
	Grup İçi	1112,475	982	1,133		
	Toplam	1326,538	984			
ONSEK	Gruplar Arası	396,116	2	198,058	111,223	,000
	Grup İçi	1748,680	982	1,781		
	Toplam	2144,796	984			
İLGİSEK	Gruplar Arası	236,158	2	118,079	87,405	,000
	Grup İçi	1326,618	982	1,351		
	Toplam	1562,776	984			
MALİ	Gruplar Arası	138,280	2	69,140	59,954	,000
	Grup İçi	1132,465	982	1,153		
	Toplam	1270,745	984			
FİNERİ	Gruplar Arası	183,448	2	91,724	67,769	,000
	Grup İçi	1329,114	982	1,353		
	Toplam	1512,562	984			
DEVDEST	Gruplar Arası	18,385	2	9,193	5,682	,004
	Grup İçi	1588,786	982	1,618		
	Toplam	1607,172	984			
NİTBİY	Gruplar Arası	85,495	2	42,748	30,678	,000
	Grup İçi	1368,358	982	1,393		
	Toplam	1453,854	984			
NİTARA	Gruplar Arası	48,318	2	24,159	19,729	,000
	Grup İçi	1202,478	982	1,225		
	Toplam	1250,796	984			
GİRKUL	Gruplar Arası	101,715	2	50,858	32,255	,000
	Grup İçi	1548,350	982	1,577		
	Toplam	1650,065	984			

Tablo 36'nın devamı

		Karelerinin Top.	Df	Karelerinin Ort.	F	Anlamlılık
ORTKUL	Gruplar Arası	29,460	2	14,730	9,467	,000
	Grup İçi	1527,854	982	1,556		
	Toplam	1557,314	984			
İSBİRKUL	Gruplar Arası	53,152	2	26,576	19,234	,000
	Grup İçi	1356,812	982	1,382		
	Toplam	1409,963	984			
GELTEC	Gruplar Arası	177,647	2	88,824	58,710	,000
	Grup İçi	1485,693	982	1,513		
	Toplam	1663,340	984			
TEDYET	Gruplar Arası	172,728	2	86,364	70,197	,000
	Grup İçi	1208,169	982	1,230		
	Toplam	1380,897	984			
SOSKUL	Gruplar Arası	104,095	2	52,048	35,729	,000
	Grup İçi	1430,490	982	1,457		
	Toplam	1534,585	984			
YENKUL	Gruplar Arası	106,427	2	53,214	40,684	,000
	Grup İçi	1284,436	982	1,308		
	Toplam	1390,863	984			
DEVKAT	Gruplar Arası	58,395	2	29,198	19,558	,000
	Grup İçi	1465,976	982	1,493		
	Toplam	1524,372	984			
BURKOL	Gruplar Arası	51,290	2	25,645	19,796	,000
	Grup İçi	1272,161	982	1,295		
	Toplam	1323,452	984			
BİLYET	Gruplar Arası	111,591	2	55,796	44,336	,000
	Grup İçi	1235,824	982	1,258		
	Toplam	1347,415	984			
İSTOL	Gruplar Arası	207,631	2	103,816	74,599	,000
	Grup İçi	1366,607	982	1,392		
	Toplam	1574,238	984			
İHRKAB	Gruplar Arası	402,520	2	201,260	125,445	,000
	Grup İçi	1575,486	982	1,604		
	Toplam	1978,006	984			
İSLKAP	Gruplar Arası	131,631	2	65,816	59,596	,000
	Grup İçi	1084,487	982	1,104		
	Toplam	1216,118	984			
STKETK	Gruplar Arası	163,367	2	81,683	55,473	,000
	Grup İçi	1445,977	982	1,472		
	Toplam	1609,344	984			

Tablo 36'nın devamı

		Karelerinin Top.	Df	Karelerinin Ort.	F	Anlamlılık
ORTCAB	Gruplar Arası	100,626	2	50,313	35,130	,000
	Grup İçi	1406,430	982	1,432		
	Toplam	1507,056	984			
İSALDUZ	Gruplar Arası	221,442	2	110,721	78,576	,000
	Grup İçi	1383,736	982	1,409		
	Toplam	1605,178	984			
YENYAT	Gruplar Arası	126,404	2	63,202	25,306	,000
	Grup İçi	2452,514	982	2,497		
	Toplam	2578,918	984			

Yapılan analizi sonucunda 28 değişken açısından kümeler arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmasından sonra cevaplanması gereken ikinci soru bu farklılığın hangi kümeler arasında ve yönünün nasıl olduğudur. Diğer bir deyişle “bir kümede yer alan ortalamalar diğer kümelerden düşük mü yüksek mi ve bu farklılık anlamlı mı?” sorusunun cevabını bulmak gerekmektedir.

Bu sorunun cevabını bulmak içinde Scheffe testi yapılmıştır. Böylelikle kümeler arasındaki anlamlı farklılığın yönü de ortaya konmuştur. Yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre kümeler arasındaki farkın anlamlılığı ve yönü aşağıda belirtilmiştir. Buna göre tüm değişkenlere verilen cevapların ortalaması en az iki küme arasında anlamlı bir farklılık göstermektedir. 24 değişkende her üç küme de birbirleri arasında ortalamalar açısından anlamlı fark göstermektedir. Sadece 4 değişkende 1. küme ile 2. Küme ve 1. küme ile 3. küme arasında ortalamalar açısından anlamlı fark çıkmasına rağmen 2. küme ile 3. küme arasında ortalamalar açısından anlamlı fark çıkmamıştır.

Tablo 37: Scheffe Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	(I) Küme	(J) Küme	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
COGKON	1	2	-1,403*	0,131	,000	-1,72	-1,08
		3	-2,146*	0,18	,000	-2,59	-1,71
	2	1	1,403*	0,131	,000	1,08	1,72
		3	-,743*	0,142	,000	-1,09	-0,4
LOJİMK	1	2	-1,440*	0,122	,000	-1,74	-1,14
		3	-2,085*	0,168	,000	-2,5	-1,67
	2	1	1,440*	0,122	,000	1,14	1,74
		3	-,645*	0,132	,000	-0,97	-0,32
KAMKAP	1	2	-1,062*	0,106	,000	-1,32	-0,8
		3	-1,637*	0,146	,000	-2	-1,28
	2	1	1,062*	0,106	,000	0,8	1,32
		3	-,576*	0,115	,000	-0,86	-0,29
TALDUZ	1	2	-1,089*	0,102	,000	-1,34	-0,84
		3	-1,885*	0,14	,000	-2,23	-1,54
	2	1	1,089*	0,102	,000	0,84	1,34
		3	-,796*	0,111	,000	-1,07	-0,52
ONSEK	1	2	-1,468*	0,128	,000	-1,78	-1,15
		3	-2,570*	0,176	,000	-3	-2,14
	2	1	1,468*	0,128	,000	1,15	1,78
		3	-1,102*	0,139	,000	-1,44	-0,76
İLGİSEK	1	2	-,974*	0,111	,000	-1,25	-0,7
		3	-2,024*	0,153	,000	-2,4	-1,65
	2	1	,974*	0,111	,000	0,7	1,25
		3	-1,051*	0,121	,000	-1,35	-0,75
MALİ	1	2	-,955*	0,103	,000	-1,21	-0,7
		3	-1,463*	0,142	,000	-1,81	-1,12
	2	1	,955*	0,103	,000	0,7	1,21
		3	-,508*	0,112	,000	-0,78	-0,23
FİNERİ	1	2	-1,174*	0,112	,000	-1,45	-0,9
		3	-1,604*	0,153	,000	-1,98	-1,23
	2	1	1,174*	0,112	,000	0,9	1,45
		3	-,430*	0,121	,002	-0,73	-0,13
DEVDEST	1	2	-,382*	0,122	,008	-0,68	-0,08
		3	-,491*	0,168	,014	-0,9	-0,08
	2	1	,382*	0,122	,008	0,08	0,68
		3	-0,109	0,133	,713	-0,43	0,22
NİTBİY	1	2	-,637*	0,113	,000	-0,91	-0,36
		3	-1,209*	0,156	,000	-1,59	-0,83
	2	1	,637*	0,113	,000	0,36	0,91
		3	-,572*	0,123	,000	-0,87	-0,27
NİTARA	1	2	-,616*	0,106	,000	-0,88	-0,36
		3	-,802*	0,146	,000	-1,16	-0,44
	2	1	,616*	0,106	,000	0,36	0,88
		3	-0,186	0,115	,273	-0,47	0,1
GİRKUL	1	2	-,631*	0,12	,000	-0,93	-0,34
		3	-1,329*	0,166	,000	-1,74	-0,92
	2	1	,631*	0,12	,000	0,34	0,93
		3	-,698*	0,131	,000	-1,02	-0,38

Tablo 37'nin devamı

Bağımsız Değişken	(I) Küme	(J) Küme	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
ORTKUL	1	2	-,411*	0,12	,003	-0,7	-0,12
		3	-,696*	0,165	,000	-1,1	-0,29
	2	1	,411*	0,12	,003	0,12	0,7
		3	-,0284	0,13	,092	-0,6	0,03
İSBİRKUL	1	2	-,609*	0,113	,000	-0,89	-0,33
		3	-,891*	0,155	,000	-1,27	-0,51
	2	1	,609*	0,113	,000	0,33	0,89
		3	-0,281	0,122	,072	-0,58	0,02
GELTEC	1	2	-,705*	0,118	,000	-0,99	-0,42
		3	-1,751*	0,162	,000	-2,15	-1,35
	2	1	,705*	0,118	,000	0,42	0,99
		3	-1,046*	0,128	,000	-1,36	-0,73
TEDYET	1	2	-,823*	0,106	,000	-1,08	-0,56
		3	-1,732*	0,146	,000	-2,09	-1,37
	2	1	,823*	0,106	,000	0,56	1,08
		3	-,909*	0,116	,000	-1,19	-0,63
SOSKUL	1	2	-,639*	0,116	,000	-0,92	-0,36
		3	-1,345*	0,159	,000	-1,73	-0,95
	2	1	,639*	0,116	,000	0,36	0,92
		3	-,705*	0,126	,000	-1,01	-0,4
YENKUL	1	2	-,659*	0,11	,000	-0,93	-0,39
		3	-1,359*	0,151	,000	-1,73	-0,99
	2	1	,659*	0,11	,000	0,39	0,93
		3	-,700*	0,119	,000	-0,99	-0,41
DEVKAT	1	2	-,613*	0,117	,000	-0,9	-0,33
		3	-,957*	0,161	,000	-1,35	-0,56
	2	1	,613*	0,117	,000	0,33	0,9
		3	-,344*	0,127	,026	-0,66	-0,03
BURKOL	1	2	-,648*	0,109	,000	-0,92	-0,38
		3	-,801*	0,15	,000	-1,17	-0,43
	2	1	,648*	0,109	,000	0,38	0,92
		3	-0,153	0,119	,437	-0,44	0,14
BİLYET	1	2	-,858*	0,108	,000	-1,12	-0,59
		3	-1,315*	0,148	,000	-1,68	-0,95
	2	1	,858*	0,108	,000	0,59	1,12
		3	-,457*	0,117	,001	-0,74	-0,17
İSTOL	1	2	-1,132*	0,113	,000	-1,41	-0,85
		3	-1,823*	0,156	,000	-2,2	-1,44
	2	1	1,132*	0,113	,000	0,85	1,41
		3	-,691*	0,123	,000	-0,99	-0,39
İHRKAB	1	2	-1,612*	0,122	,000	-1,91	-1,31
		3	-2,511*	0,167	,000	-2,92	-2,1
	2	1	1,612*	0,122	,000	1,31	1,91
		3	-,899*	0,132	,000	-1,22	-0,58
İSLKAP	1	2	-,854*	0,101	,000	-1,1	-0,61
		3	-1,478*	0,139	,000	-1,82	-1,14
	2	1	,854*	0,101	,000	0,61	1,1
		3	-,623*	0,109	,000	-0,89	-0,35

Tablo 37'nin Devamı

Bağımsız Değişken	(I) Küme	(J) Küme	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
STKETK	1	2	-1,139*	0,116	,000	-1,42	-0,85
		3	-1,463*	0,16	,000	-1,86	-1,07
	2	1	1,139*	0,116	,000	0,85	1,42
		3	-,324*	0,126	,038	-0,63	-0,01
ORTCAB	1	2	-,836*	0,115	,000	-1,12	-0,55
		3	-1,228*	0,158	,000	-1,62	-0,84
	2	1	,836*	0,115	,000	0,55	1,12
		3	-,393*	0,125	,007	-0,7	-0,09
İSALDUZ	1	2	-,775*	0,114	,000	-1,05	-0,5
		3	-1,953*	0,157	,000	-2,34	-1,57
	2	1	,775*	0,114	,000	0,5	1,05
		3	-1,178*	0,124	,000	-1,48	-0,88
YENYAT	1	2	-,866*	0,152	,000	-1,24	-0,49
		3	-1,433*	0,208	,000	-1,94	-0,92
	2	1	,866*	0,152	,000	0,49	1,24
		3	-,568*	0,165	,003	-0,97	-0,16

COGKON değişkeni ile ifade edilen “Şehrin bulunduğu coğrafi konumun pazara, hammaddeye, işgücüne yakınlık, ulaşım imkânları vb konularda sahip olduğu stratejik önemi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

LOJİMK değişkeni ile ifade edilen “Şehrin sahip olduğu lojistik imkânların (lojistik şirketleri, lojistik maliyetleri, lojistik süreleri vb.) düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

KAMKAP değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki kamu birimlerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerinin düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

TALDUZ değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin ürünlerine piyasalardaki talebin düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması Düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

ONSEK değişkeni ile ifade edilen “şehirde, diğer şehirlere göre ön plana çıkmış ve işletmelerin yoğunlaştığı sektör/sektörler varlığı” sorusuna verilen cevapların ortalaması Düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

İLGİSEK değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki öne çıkan sektörler ile ilişkili olan diğer sektörler varlığı” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

MALİ değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin işletme sermayeleri ve mali yapılarının düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

FİNERİ değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin finansa ulaşım imkânları (Bankalar, Kredi Kuruluşları), sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

NİTBİY değişkeni ile ifade edilen “şehirde nitelikli beyaz yakalı çalışan (yönetici ve mühendis) bulma olanağının düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

GİRKUL değişkeni ile ifade edilen “şehirde Girişimcilik kültürü düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

İSBİRKUL değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin birlikte hareket edebilme kabiliyeti ve işbirliği kültürü (pazarlama, ihracat, lojistik gibi fonksiyonları ortak yapabilme, ortak laboratuvar işletebilme, fuarlara ortak gitme vb) düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

GELTEC deęiřkeni ile ifade edilen “řehirde her hangi bir sektörde ve/veya meslek alanında sahip olunan, geleneksel olarak kazanılmıř bir tecrube varlıęı” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

TEDYET deęiřkeni ile ifade edilen “řehirde Hammadde, ara mamul, bakım/onarım hizmeti temini vb konularda faaliyet gsteren tedarikçilerin varlıęı” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

SOSKUL deęiřkeni ile ifade edilen “řehrin sahip olduęu Sosyo-kltrel imkânların varlıęı” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

YENKUL deęiřkeni ile ifade edilen “řehirde yeni rrn, yeni teknoloji, patent vb yenilik faaliyetlerin dzevi” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

DEVKAT deęiřkeni ile ifade edilen “Devletin řehrinizin geliřimine ynelik katkı dzevi” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

BİLYET deęiřkeni ile ifade edilen “Teknik ve ynetsel olarak destek alabileceęiniz danıřmanlık řirketleri, arařtırma enstitleri, niversite vb kuruluřların etkinlik dzevi” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden daha dūřuk çıkmıřtır. Aynı řekilde orta rekabetçi kmede de yksek rekabetçi kmeden dūřuk çıkmıřtır.

İSTOL değişkeni ile ifade edilen “şehirde istihdam olanakları ve iř imkânları dzevi” sorusuna verilen cevapların ortalaması dūřuk rekabetçi kmede, orta rekabetçi kmeden

daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

İHRKAB değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin ihracat kabiliyet düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

İSLKAP değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin genel olarak kurumsal ve yönetsel kapasite düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

ORTCAB değişkeni ile ifade edilen “Şehrinizin daha rekabetçi olabilmesi için Kamu, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılan çalışmaların düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

İSALDUZ değişkeni ile ifade edilen “İş alanlarının (Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknopark vb) fiziki ve teknik alt yapıları düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

YENYAT değişkeni ile ifade edilen “yapılan yatırımı yeniden yaparsanız, (bu şehrin memleketiniz olması faktörünü göz ardı ettiğinizde) yatırımınızı yeniden bu şehre yapmayı düşünceniz” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır.

DEVDEST değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki devlet desteklerinin (teşvikler, muafiyetler, hibeler, vergi indirimleri vb) düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde yüksek rekabetçi kümeden de düşük çıkmıştır. Fakat orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında DEVDEST değişkenine verilen cevapların ortalaması

açısından anlamlı bir fark yoktur. Zaten literatürde yapılan tartışmalara göre bir kısım araştırmacı devlet desteklerinin bölgenin gelişimine bir katkısı olsa da bölgenin rekabetçiliğine etkisinin olmadığını hatta tam tersi bir etki yaptığını iddia etmektedir. Diğer taraftan devlet destekleri son bir iki sene öncesine kadar sektörel ve bölgesel verilmemekteydi. Yani farklı rekabetçilikteki kümelere de aynı teşvikler verilmekteydi. Orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında DEVDEST değişkenine verilen cevapların ortalaması açısından anlamlı bir fark olmaması bundan kaynaklanabilir.

NİTARA değişkeni ile ifade edilen “şehirde nitelikli ara elaman bulma olanağının düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde yüksek rekabetçi kümeden de düşük çıkmıştır. Fakat orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında NİTARA değişkenine verilen cevapların ortalaması açısından anlamlı bir fark yoktur. Bu durumda düşük rekabetçi kümede nitelikli ara elaman bulma olanağının diğer kümelerden düşük olmasına rağmen rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında şehirde nitelikli ara elaman bulma olanağının değişmediğini göstermektedir.

ORTKUL değişkeni ile ifade edilen “şehirde Ortaklık kültürü düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde yüksek rekabetçi kümeden de düşük çıkmıştır. Fakat orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında ORTKUL değişkenine verilen cevapların ortalaması açısından anlamlı bir fark yoktur. NİTARA değişkeni ile aynı şekilde düşük rekabetçi kümede “şehirde Ortaklık kültürü düzeyinin” diğer kümelerden düşük olmasına rağmen rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında “şehirde Ortaklık kültürü düzeyinin” değişmediğini göstermektedir.

BURKOL değişkeni ile ifade edilen “şehirdeki işletmelerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki işlerinde sağlanan kolaylık düzeyi” sorusuna verilen cevapların ortalaması düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde yüksek rekabetçi kümeden de düşük çıkmıştır. Fakat orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında BURKOL değişkenine verilen cevapların ortalaması açısından anlamlı bir fark yoktur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son on yılda oldukça önem kazanmış şehir rekabetçiliği kavramı farklı disiplinlerden akademisyenlerin; politika yapıcıların, uygulamacıların, çeşitli STK'ların ilgi odağını oluşturmuştur. Sakinlerine daha iyi bir yaşam kalitesi sunmak, nitelikli işgücü ve sermaye ve girişimciyi çekebilmek olarak tanımlanan şehir rekabetçiliği günümüzde geliş ülkelerden gelişmekte olan ülkeler kadar birçok ülkenin ilgilendiği bir kavram haline gelmiştir. Birçok ülkenin ortak sorunu olan bölgeler arası farklılıkların çok daha derinleştiği, karar verme mekanizmalarının, giderek yerel devredildiği, kalkınma ajansları ile kalkınma çabalarının yerelden başlatıldığı bir ortamda şehir rekabetçiliğinin öneminin neden bu kadar arttığını açıklamaktadır.

Şehir rekabetçiliği, bu artan öneminden dolayı, “İktisatçılardan, şehirleşmecilere, “şehir Planlamacılar, Tarım Ekonomistlerine”, “Ekonomik Coğrafyacılar, İşletmecilere” kadar birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Farklı disiplinlerin farklı bakış açıları sebebiyle üzerinde tanımı, içeriği, açıklama ve geliştirme vb konularda fikir birliğine varılamamıştır. Kavram akademik camianın ötesinde uygulamacıların da ilgisini çekmektedir. Hükümetler, bölgeler arası gelişmişlik farkların en aza indirmek amacıyla, yerel yönetimler üzerine düşün görevi hakkıyla yerine getirerek bölgeyi geliştirmek adına: STK'lar daha yaşanabilir bir ortam hazırlamak için işletmelerde daha rekabetçi bir ortamda yerleşik olmak için bu kavramla ilgilenmektedirler. Yurt dışında gerek merkezi hükümetlerin, gerek yere hükümetlerin, gerekse enstitü ve STK'ların şehirlerin, bölgelerin rekabetçi güçlerini geliştirmek için analizler, projeler, stratejiler hazırlayıp uygulamışlardır.

Yurt dışında yoğun olarak tartışılan, teorik ve ampirik çalışmalara konu olan akademik camiadan ve uygulamacılardan ilgi gören bu kavram son yıllarda ülkemizde de çokça tartışılır hale gelmiştir. Konu ile alakalı akademik ve pratik çalışmalar giderek artmaktadır. Bölgesel farkların azaltılmaya çalışıldığı, sermaye, işgücü ve bilgi hareketliliğinin gerek ülke içinde gerek ülke dışında sınır tanımadığı günümüz ekonomisinde şehirlerin rekabet güçlerinin geliştirilmesi çok daha önem kazanmıştır.

Bu amaçla hükümetin strateji ve eylem planları olduğu gibi yerel yönetimlerin hazırladığı / hazırlattığı eylem planları, projeler ve faaliyetleri vardır. Diğer taraftan

bölgesel ve şehir rekabetçiliği konusunda çalışmalarda bulunan STK'lar etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetleri, bazen merkezi Hükümet, yerel idare finanse etmekte, bazen AB, Dünya Bankası vb ulus üstü kuruluşlar finanse etmekte, kimi zamanda özel sektör (TSO'lar aracılığı ile) finanse etmektedir.

Araştırmanın Sorunsalı

Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı; şehirler arasındaki performans farklarını (kişi başına düşen gayri safi şehir hâsılası, ihracat düzeyi, üretim düzeyi, yeni açılan işletme sayısı, vergi ödeme düzeyi, sektörel kümelenme yoğunlukları vs.) rekabet kavramı ile incelemek ve açıklamaktır. Diğer bir deyişle “şehirler arasında gözlemlenen performans farklarının kaynağı ve yerel ve merkezi yönetimlerin istek ve müdahalelerine (gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen yerel ve ulusal politikalar, taklit veya kıyaslama yoluyla başarılı şehirleri yakalama vs.) rağmen uzun vadede bu farkların sürdürülebilmesini sağlayan mekanizmaların açıklanması hedeflenmektedir. Böylelikle bu iki sorunun cevabını kullanarak şehirlerin rekabetçiliğinin artırıcı eylemlerde bulunmak mümkündür. Bu amaçla, çalışmada birbiri ile ilişkili üç sorunun cevabı aranmıştır.

- i. Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri nedir?
- ii. Şehirlerin yer aldığı rekabetçilik kümeleri ne şekildedir.
- iii. Rekabetçi şehirleri diğer şehirlerden ayıran temel özellikler nelerdir?

Araştırmanın Tasarımı

Yukarıda belirtilen soruların cevabını bulmak amacıyla taşıyan araştırma bölümü iki kısımda tasarlanmıştır. Araştırmanın birinci kısmında “şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ve kümeleri” tespit edilmeye çalışılmıştır. Şehirlerin rekabetçilik seviyesinin belirlenmesinde iki noktanın netleşmesi gerekmektedir. Birincisi kullanılacak yöntem ikincisi kullanılacak değişkenler. Literatür incelendiğinde çok değişik yöntemler kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada yurt dışında da yoğun olarak kullanılan “*Temel Bileşenler Analizi*” tercih edilmiştir.

Bu amaçla yapılan yerli ve yabancı literatür taramasından sonra şehir rekabetçiliğini ölçmek için kullanılan çok farklı değişken olduğu görülmüştür. Farklı araştırmalarda farklı değişkenler kullanılmaktadır. Hatta aynı yazarın farklı yıllarda yapmış olduğu

çalışmalarda farklı değişkenler kullandığı dahi olmaktadır. Kullanılacak değişkenlerde ortak bir kanıya varılamamasının sebepleri aşağıdaki gibidir.

- i Öncelikli olarak değişkenlerin bulunurluğu en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kişi Başı GSMH ya da Kişi Başı Katma Değer gibi değişkenler rekabetçiliği ölçmede çok önemli değişkenler olmasına rağmen şehir bazında veri bulunamaması bu değişkenlerin Türkiye’de kullanılamamasına sebep olmaktadır.
- ii Araştırmacının ölçmek istediği değişkenler de analizde kullanılan değişkenlerin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Dolayısıyla bir araştırmacının analize dâhil ettiği değişken diğer bir araştırmacı tarafından dâhil edilmemektedir. Örneğin rekabet kavramına ekonomik odaklı yaklaşan bir araştırmacı şehirdeki sinema salonu sayısını ya da su kaynaklarını analize dahi etmezken rekabet kavramına kültürel ve sürdürülebilirlik odaklı yaklaşan bir araştırmacı bu değişkenleri analize koyacaktır.
- iii Araştırmacının şehir rekabetçiliği kavramına atfettiği anlamda kullanılan değişkenleri etkilemektedir. Örneğin bu çalışmada değişkenlerin seçiminde şehir rekabetçiliğinin aşağıdaki tanımını esas alınmıştır. **“şehir rekabetçiliği bir şehrin rakiplerine göre daha fazla üretim, iş gücü, yatırım, sermaye, öğrenci, turist çekebilme ve sakinlerine yüksek yaşam kalitesi sunma yarışını ifade etmektedir”** Bu çerçevede eğer bir değişken yukarıda ifade edilen boyutlardaki değişimi ölçbildiği ölçüde anlamlı bir değişkendir. Bu sebepten şehirdeki gelişmişliği ifade eden göstergeler (ildeki ADSL kullanım oranı gibi) bu yarıştaki şehrin konumdaki değişikliği direk etkilemediği için analiz dâhil edilmemiştir. Buna benzer gelişmişlik kriterleri de analize dâhil edilmemiştir.

Yapılan araştırmalar sonucu farklı kurum kuruluşlardan temin edilen toplam 38 değişken tespit edilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi salt gelişmişliği ölçtüğü düşünölen çeşitli değişkenler analize dâhil edilmemiştir. Bu aşamada tespit edilen değişkenler uzman görüşü de alınarak şekillendirilmiştir. Daha sonra bu verilerin nasıl kullanılacağı (kişi başı mı, Türkiye’ye oranı mı, ham halinde mi) ile ilgili kararlar verilmiştir. Yapılan ön analiz sonucu 7 değişkenin daha veri setinden çıkartılması uygun

görülmüştür. Sonuç olarak şehirlerin rekabetçilik seviyesini belirlemek için aşağıdaki değişkenler kullanılmıştır.

İlde Açılan ve kapanan şirket, kooperatif ve ticari işyerlerin oranı	İlde Yükseköğretim Ve Üstü Olanların Oranı
İlde Açılan şirket ve kooperatifler başına Sermaye	İldeki teşvik belgeli yatırımların istihdamının Türkiye'ye oranı
İlde Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı	İldeki teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı
İlde 1000 kişiye düşen Şube sayısı	İlin Net Göç Hızı
İlde Dış ticaret yapan firma oranı	İlin Nüfus Yoğunluğu
İlde Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerdeki istihdamın oranı	İlde Yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip sektörlerde işletme sayısının oranı
İlin dış ticarete payı	İlde 1000 Kişiye Düşen İşletme Sayısı
İlde Teşvik belgesi alanların Türkiye'ye oranı	İldeki Özelde çalışanların Kamu da çalışanlara Oranı
İldeki Kişi Başı DDY Değeri	İlde çalışan Sigortalıların nüfusa oranı
İlde Kişi Başı Elektrik Tüketim	İlde 10000 Kişiye Düşen Marka
İlde 1000 Kişiye Düşen Esnaf	İlde Ortalama günlük kazanç
İlde 1000 Kişiye Düşen Girişim Sayısı	İlde Kişi Başına Mevduat
İlde 10000 Kişiye Düşen Patent	İlde İşgücüne katılım oranı
İlde Toplam Geceleme Sayısı	İlde Kişi Başı Vergi
İlde Kişi Başına Kredi	İldeki teşvik belgeli yatırımlarda İthal Edilecek Makine ve Teçhizat Tutarı
İlde 10000 Kişiye Düşen Faydalı Model	

Araştırmanın ikinci kısmı “farklı rekabetçi kümelerine dâhil olan şehirlerin ortak özellikleri nelerdir” sorusuna cevap verebilmek için tasarlanmıştır. Birinci kısımda ikincil veriler kullanılırken ikinci kısımda birincil veriler kullanılmıştır. Bu amaçla şehir rekabetçiliğini etkilediği varsayılan yerel dinamikler belirlenerek, 28 değişkenden oluşan anket formu geliştirilmiştir. Aşağıda ölçülmek istenen yerel dinamiklerin açıklaması yer almaktadır.

- * COGKON Değişkeni ile ifade edilen Şehrin bulunduğu coğrafi konumun pazara, hammaddeye, işgücüne yakınlık, ulaşım imkânları vb konularda sahip olduğu stratejik önemi
- * LOJİMK değişkeni ile ifade edilen Şehrin sahip olduğu lojistik imkânların (lojistik şirketleri, lojistik maliyetleri, lojistik süreleri vb.) düzeyi
- * KAMKAP değişkeni ile ifade edilen şehirdeki kamu birimlerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerinin düzeyi
- * TALDUZ değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin ürünlerine piyasalardaki talebin düzeyi

- * ONSEK değişkeni ile ifade edilen şehirde, diğer şehirlere göre ön plana çıkmış ve işletmelerin yoğunlaştığı sektör/sektörler varlığı
- * İLGİSEK değişkeni ile ifade edilen şehirdeki ne çıkan sektörler ile ilişkili olan diğer sektörler varlığı
- * MALİ değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin işletme sermayeleri ve mali yapılarının düzeyi
- * FİNERİ değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin finansa ulaşım imkânları (Bankalar, Kredi Kuruluşları),
- * DEVDEST değişkeni ile ifade edilen şehirdeki devlet destekleri (teşvikler, muafiyetler, hibeler, vergi indirimleri vb) düzeyi
- * NİTBİY değişkeni ile ifade edilen şehirde nitelikli beyaz yakalı çalışan (yönetici ve mühendis) bulma olanağının düzeyi
- * NİTARA değişkeni ile ifade edilen şehirde nitelikli ara elaman bulma olanağının düzeyi
- * GİRİKUL değişkeni ile ifade edilen şehirde Girişimcilik kültürü düzeyi
- * ORTKUL değişkeni ile ifade edilen şehirde Ortaklık kültürü düzeyi
- * İSBİRİKUL değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin birlikte hareket edebilme kabiliyeti ve işbirliği kültürü (pazarlama, ihracat, lojistik gibi fonksiyonları ortak yapabilmek, ortak laboratuvar işletebilmek, fuarlara ortak gitme vb) düzeyi
- * GELTEC değişkeni ile ifade edilen şehirde her hangi bir sektörde ve/veya meslek alanında sahip olunan, geleneksel olarak kazanılmış bir tecrübe varlığı
- * TEDYET değişkeni ile ifade edilen şehirde Hammadde, ara mamul, bakım/onarım hizmeti temini vb konularda faaliyet gösteren tedarikçilerin varlığı
- * SOSKUL değişkeni ile ifade edilen şehrin sahip olduğu Sosyo-kültürel imkânların varlığı
- * YENKUL değişkeni ile ifade edilen şehirde yeni ürün, yeni teknoloji, patent vb yenilik faaliyetlerin düzeyi
- * DEVKAT değişkeni ile ifade edilen Devletin şehrinizin gelişimine yönelik katkı düzeyi
- * BURKOL değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki işlerinde sağlanan kolaylık düzeyi

- * BİLYET değişkeni ile ifade edilen Teknik ve yönetsel olarak destek alabileceğiniz danışmanlık şirketleri, araştırma enstitüleri, üniversite vb kuruluşların etkinlik düzeyi
- * İSTOL değişkeni ile ifade edilen şehirde istihdam olanakları ve iş imkânları düzeyi
- * İHRKAB değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin ihracat kabiliyet düzeyi
- * İSLKAP değişkeni ile ifade edilen şehirdeki işletmelerin genel olarak kurumsal ve yönetsel kapasite düzeyi
- * STKETK değişkeni ile ifade edilen şehirdeki sektörlerin gelişimine katkı sağlayabilecek Sivil Toplum Kuruluşlarını etkinliği
- * ORTCAB değişkeni ile ifade edilen Şehrinizin daha rekabetçi olabilmesi için Kamu, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılan çalışmaların düzeyi
- * İSALDUZ değişkeni ile ifade edilen İş alanlarının (Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknopark vb) fiziki ve teknik alt yapıları düzeyi
- * YENYAT değişkeni ile ifade edilen Yapmış olduğunuz yatırımı yeniden yaparsanız, (bu şehrin memleketiniz olması faktörünü göz ardı ettiğinizde) yatırımınızı yeniden bu şehre yapmayı düşünceniz

Ankette her bir değişkenin şehirdeki durumu sorulmuştur. Her ilde yapılabilecek anket sayısı zaman ve maliyet kısıtından dolayı sınırlıdır. Bir ilin rekabetçi yapısı hakkında en sağlıklı bilgiyi verecek olan gruplar içinde en önemli kesimin “sanayici ve iş adamları” olduğu düşünülmüştür. Bu sebepten dolayı sınırlı sayıda anket ile şehir ile ilgili en doğru sonuca ulaşmak için sanayici ve iş adamlarını temsilen şehirlerdeki Ticaret ve Sanayi Odasının yöneticilerine anket çalışması yapılmıştır.

Şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ile ilişkili olan faktörleri ölçmek için tasarlanmış olan soru formu 52 şehirde, toplam 985 Ticaret ve Sanayi Odası Meclis/yönetim Kurulu üyesi tarafından doldurulmuştur. Farklı rekabetçi kümelerine dahil olan şehirlerin ortak özelliklerinin belirlenmesi için “*Tek Yönlü Varyans Analizi*” yapılmıştır.

Araştırma Sonuçları

Araştırmanın birinci kısmında 81 şehre ait yukarıda ifade edilen 31 değişken yardımıyla “*Temel Bileşenler Analizi*” yapılmıştır. Böylelikle şehirlerin rekabetçilik puanları hesaplanmıştır. Daha sonra “*Kümeleme Analizi*” ile şehirler rekabetçiliklerine göre sınıflandırılmıştır. Küme sayısının tespiti araştırmacı tarafından değil, program

tarafından belirlenerek şehirler üç kümeye ayrılmıştır. Her bir kümede yer alan şehirlerin rekabetçilik puanları da göz önüne alınarak; Birinci küme Düşük Rekabetçi Küme; ikinci küme Orta Rekabetçi Küme; üçüncü küme ise Yüksek Rekabetçi Küme olarak adlandırılmıştır. Coğrafi bölgeler itibariyle şehirlerin rekabetçilik durumları incelendiğinde en rekabetçi bölgenin Marmara bölgesi en düşük rekabetçi bölgenin ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın ikinci kısmında yapılan “*Tek Yönlü Varyans Analizi*” sonuçlarına göre her bir yerel dinamik değişkenine verilen cevapların ortalaması kümeler itibariyle farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle “Rekabetçilik kümelerinin kendine özgü özellikleri var mıdır?” sorusuna verilen cevap her bir değişken açısından pozitifdir. “Hangi kümeler arasında ne yönde bir fark vardır?” sorusuna cevap verebilmek için yapılan “*Scheffe Testi*” sonucuna göre tüm değişkenler itibariyle; 1. küme ile 2. Küme ve 1. küme ile 3. küme arasında ortalamalar açısından yönü pozitif olmak üzere anlamlı fark çıkmıştır. Sadece DEVDEST, NİTARA, ORTKUL, BURKOL değişkenlerine verilen cevapların ortalaması itibariyle 2. küme ile 3. küme arasında anlamlı fark çıkmamıştır.

Diğer bir deyişle DEVDEST, NİTARA, ORTKUL, BURKOL değişkenleri hariç tüm değişkenlere verilen cevapların ortalaması Literatüre ve beklentiye uygun olarak, düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden daha düşük çıkmıştır. Aynı şekilde orta rekabetçi kümede de yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmıştır. Anılan 4 değişkene verilen cevapların ortalaması ise; düşük rekabetçi kümede, orta rekabetçi kümeden ve yüksek rekabetçi kümeden düşük çıkmasına rağmen orta rekabetçi kümede ile yüksek rekabetçi küme arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Tezin Literatüre Katkısı

Çalışmanın araştırma bölümü temel iki eksen üzerinde kurulmuştur. Birinci aşamada şehirlerin rekabetçilik seviyeleri ölçülmüştür. Literatür incelendiğinde endeksleme çalışmalarının yurt dışında akademik camiada ve uygulamacılarda yoğun olarak yapıldığını görülmektedir. Yurt içinde ise birkaç akademik çalışma ve bir iki STK'nın yapmış olduğu endeksleme çalışmaları mevcuttur. Bu kapsamda, bu çalışmanın özellikle yurt içinde yapılan şehir rekabetçili endekslerine önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan rekabetçiliği belirleyen değişkenlerin seçiminde birçok endeks sebepleri ve sonuçları bir arada değerlendirmiştir. Bu çalışmanın ileri sürdüğü görüşe göre sonuçlar ölçmek için, sebepler ise mevcut rekabetçilik seviyesini açıklamak için kullanılır. Bu fikirden hareketle, bu çalışmada rekabetçilik endeksini belirlemek için diğer çalışmalardan farklı olarak sadece sonuçlar kullanılmıştır. Bir diğer nokta şehir rekabetçiliği ile gelişmişlik birbirinden farklı kavramlar olması sebebiyle birçok çalışmanın aksine gelişmişlik faktörleri (ildeki asfalt miktar gibi rekabetçilik ile ilişkisi olmayan değişkenler) rekabetçilik ölçmek için kullanılmamıştır. Bu anılan yönleri ile çalışma literatürde yapılan ölçüm çalışmalarından farklı bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

şehir rekabetçiliğini etkileyen/belirleyen yerel dinamikler ile ilgili araştırma formu oluşturularak şehirlerin yarısından çoğuna uygulanmıştır. Böylelikle şehir rekabetçiliğini etkileyen/belirleyen yerel dinamikler itibariyle şehirlerin nasıl bir farklılık gösterdiği ortaya konmuştur.

Sonuç olarak:

- Şehirlerin rekabetçilik seviyelerinin ölçüldüğü aşamada sebep-sonuç ilişkisinin dikkate alınması,
- Gelişmişlik faktörleri ile rekabetçilik faktörlerinin farkının ortaya konularak gelişmişliği ölçen fakat rekabetçik için anlamlı olmayan değişkenlerin analize dahil edilmemesi;
- Araştırmanın bir şehri değil şehirlerin büyük kısmını kapsamaması,
- Analizde hem birincil verilerin hem de ikincil verilerin kullanılması;
- Saha araştırmasında kullanılacak formun araştırmacı tarafından oluşturulması

Yönleri itibariyle bu çalışmanın literatüre farklı bir bakış açısı getirdiği ve bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Tezin Uygulamaya Katkısı

Bir olgunun ölçülmeden geliştirilmesi mümkün değildir. Gerek politikacıların gerek yöneticilerin şehir ile ilgili öncelikli amaçlarından birisi şehrin rekabetçilik seviyesini

yükseltmektir. Bu çalışmada Türkiye de sınırlı sayıda yapılmış olan şehirlerin rekabetçilik sıralaması yapılmıştır. Diğer taraftan şehirleri rekabetçilik skorlarına göre sıralamak ve kümelemekle yetinilmeyim. Rekabetçi şehirleri düşük rekabetçi şehirlerden ayıran özellikler delerdir sorusuna cevap aramıştır. Böylelikle şehir ile ilgili paydaşlara şehirlerinin rekabetçilik seviyelerinde hangi unsurların önemli olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma ile her bir şehrin paydaşları hangi seviyede olduğu göreceği gibi bulunduğu kümenin ortak özelliklerini gözlemleyecektir. Böylece yol haritalarını daha net ortaya koyabilecektir.

İleriki Çalışmalar İçin Akademisyenlere Yönelik Öneriler

Yurt içinde henüz yeni yeni tartışılan ve incelenen bir kavram olan şehir rekabetçiliği kavramı ile ilgili ileride çalışma yapacak akademisyenlere yönelik öneriler aşağıdaki gibidir. Bu geliştirilen önerilerin bir kısmı zaman ve maliyet kısıtından dolayı araştırmacı tarafından yapılamamıştır. Bir kısmı ise bu çalışmanın amacı dışında olduğu için yapılmamıştır.

- Öncelikli olarak bu çalışmada her bir rekabetçi kümesinde yer alan şehirlerin ortak özellikleri araştırılmıştır. Fakat bu ortak özelliklerin şehir rekabetçiliğine yapmış olduğu katkı araştırılmamıştır. Bir sonraki çalışmada şehir rekabetçiliğini hangi dinamikleri ne yönde etkilediği araştırılabilir.
- Şehir rekabetçiliği kavramında ekonomik yapı referans alınmıştır. Bu sebepten dolayı anketin geliştirilmesi, modelin kurulması, yapılan genellemeler vb. bu temel referans üzerinde şekillendirilmiştir. İleriki çalışmaların Referans noktasını kültür, çevre, sağlık vb farklı noktalar oluşturulabilir.
- Şehirlerin, mevcut rekabetçilik düzeyini etkileyen şekillendiren faktörler ve de ilk sıçramaya sebep olan faktörler vardır. Bu çalışma birincisine yani mevcut rekabetçilik düzeyini etkileyen şekillendiren faktörler üzerine yoğunlaşmıştır. Şehirlerin rekabetçilik seviyelerinde ilk sıçramaya sebep olan faktörler üzerinde yoğunlaşan çalışmalar yapılabilir.
- Yapılan literatür taraması sonucu şehir rekabetçiliğini etkilediği varsayılan yerel dinamiklerin (bu çalışmada kullanılan soru formu) görece önemleri farklı paydaşlara sorulabilir. Araştırma sonucuna göre eklemeler ve çıkarmalar ile revize edilerek daha

kapsamlı bir araştırma formu haline getirilip yeni saha araştırmaları yapılabilir. Aynı şekilde İleriki çalışmalarda sadece TSO yöneticileri değil Şehirdeki diğer paydaşları da (Esnaf, ğrenciler, Turistler, STK yetkilileri, Kamu görevlileri vb.) kapsayan daha geniş saha araştırmaları yapılabilir.

- Çok Şehri kapsayan araştırmaların yanı sıra; tek bir Şehri farklı araştırma teknikleri ile (mülakatlar, focus gruplar, Doküman incelemesi anketler vb) detayı analiz eden çalışmalar yapılabilir.
- Disiplinler arası bir kavram olan Şehir rekabetçiliğinin farklı yönlerini ortaya koyabilmek adına yapılacak olan çalışmalarda farklı disiplinlerden (işletme, iktisat, Kamu Yönetimi, Coğrafya, Turizm işletmeciliği, Şehir Planlama, Sosyoloji vb) akademisyenlerin olması çalışmanın kalitesini önemli ölçüde arttıracaktır.
- Bu çalışmada rekabetçilik seviyeleri bir dönem olarak hesaplanmıştır. İki yada daha fazla dönem için yapılabilecek olan endeks hesaplamaları Şehirlerin rekabetçilik seviyelerindeki artışı/düşüşü gözler önüne serecektir.

Uygulamacılara Yönelik neriler

Bu araştırma sonucunda rekabetçi Şehirleri diğer Şehirlerden ayıran özellikler/yemel dinamikler ortaya konmuştur. Bu zelliklerin/yemel dinamiklerin Şehirde geliştirilmesi rekabetçiliğin gelişeceğini garanti etmese de bize önemli ipuçları vermektedir. Özellikle bu yemel dinamiklerin literatürde de vurgulanması araştırma sonucuna göre yapılacak önerilerin değerliliğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan u yemel dinamiklerin bir kısmı ynetilebilirken bir kısmı ynetilemezdir. Örneğin coğrafi konum değişkeni yönetilemez bir değişendir. Diğer taraftan, bir kısmı ise uzun vadede spontane bir Şekilde oluşan bir durumdur. Şehirdeki sosyal ve kültürel doku gibi. Bu unsurların değiştirilmesi ve yönetilmesi zordur. Burada Şehir ile ilgili paydaşların yönetebilecekleri ve etkileyebilecekleri değişkenler ile ilgili öneriler geliştirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Şehir rekabetçiliğinin geliştirilmesi kamu, özel sektör, STK vb tüm paydaşların sorumluluğunda olan bir olgudur. Burada geliştirilen önerilerin uygulanması için üç paydaş da üzerine düşeni yapmalıdır.

- Şehrin sahip olduğu lojistik imknların (lojistik Şirketleri, lojistik maliyetleri, lojistik süreleri vb.) düzeyi her ne kadar coğrafi konum ile yakandan ilgili olsa da çeşitli

abalarla geliştirebilir bir unsurdur. Paydaşların lojistik imkanları geliştirici faaliyetlere girmesi gerekmektedir.

- Gerek kamu birimlerinin gerekse özel sektör işletmelerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerinin düzeyi ile rekabetçilik arasında olumlu bir ilişki ortaya konmuştur. Dolayısıyla kamu birimlerinin gerekse özel sektör işletmelerinin kurumsal ve yönetsel kapasitelerini geliştirici faaliyetlerin planlanması gerekmektedir.
- Özel sektörde ki girişimcilik kültürünün, işbirliği kültürünün ve yenilikçilik kültürünü geliştirilmesi gerekmektedir. Buna yönelik konferans, eğitim, seminer vb faaliyetlerin organize edilmesi gerekmektedir.
- Son olarak da şehirlerdeki iş ortamlarının (KSS, OSB vb) fiziksel olanaklarını geliştirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, Aziz ve Osman ÇEVİK (2003), “*İstatistiksel Analiz Teknikleri-SPSS’te İşletme Yönetimi Uygulamaları*”, Emek Ofset Ltd. Şti., Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can (2003), “*Değişim Çağında Yönetim*”, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- ALBAYRAK, Ayşe Nur, Gülden ERKUT (2010), “Türkiye’de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi”, MEGARON 2010:5 (3):137-148, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları
- ALBAYRAK, Ali Sait (2005), "Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi," **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), ss: 155–177.
- ALBAYRAK, Ali Sait (2005), "*Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi*," İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması Dizisi 2005–1, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- ALBAYRAK, Ali Sait (2006), “*Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*”, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- ALBAYRAK, A.S., Ş. KALAYCI ve A. KARATAŞ (2004), "Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Temel Bileşenler Analiziyle İncelenmesi," **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), ss: 101–130.
- ALKIN K., BULU M., KAYA H. (2007), “İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye’deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım” **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:6, Sayı:11, Bahar 2007/2 ss: 221-235
- ALSAC, Filiz (2010), “*Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı Ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi*” Planlama Uzmanlığı Tezi, DPT Ankara

- ALTUNIŞIK, R., R. COŞKUN, S. BAYRAKTAROĞLU ve E. YILDIRIM (2004), “*Sosyal Bilimlerde. Araştırma Yöntemleri*. 3. Baskı. Sakarya Yayıncılık
- AYDEMİR, Z. C (2002), “*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri: Veri Zarflama Analizi Uygulaması*”, (DPT Uzmanlık Tezi), Ankara
- BARCA, M., M. S. DÖVEN ve K. TAŞKIN (2006), “*Uluslararası Pazarlarda Türk Gıda Sektörünün Rekabet Gücü ve İhracatta Aranılan Kriterler / Karşılaşılan Engeller*” İTO yayınları, Yayın no: 2006-24, İstanbul
- BARCA, M., H. ZENGİN, T. HALDUN (2002), “Stratejik Netlik Başarıya, Stratejik Belirsizlik Başarısızlığa Neden olur: İspatlayabilir misin” **10. Ulusal Yönetim Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı**, 747-758, 23-25 Mayıs Antalya
- BARCA, M., R. COŞKUN, ve R. ALTUNIŞIK, (2002), “Explaining Performance Differences Among Turkish Cities: A Tale Of Five Cities”, **Small Business And Entrepreneurship Development Conference**, The University Of Nottingham, UK.
- BARNEY, Jay (2002), “Rekabet Avantajının İncelenmesi” içinde *Temel Yetenek Tabanlı Stratejiler*, Ed. Andrew CAMPBELL, Kahhleen Sommers LUCHS, ss: 19-33, Epsilon yayınevi, İstanbul
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (2003), “Bilgi Ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİB Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2 Ss 175-186
- Beacon Hill Institute (2001), “**State Competitiveness Report**” 2001
- Beacon Hill Institute (2002), “**Metro Area and State Competitiveness Report 2002**”, www.beaconhill.org, USA
- Beacon Hill Institute (2003), “**Metro Area and State Competitiveness Report 2003**”, www.beaconhill.org, USA
- Beacon Hill Institute (2004), “**Metro Area and State Competitiveness Report 2004**”, www.beaconhill.org, USA

- Beacon Hill Institute (2005), “**Metro Area and State Competitiveness Report 2005**”,
www.beaconhill.org, USA
- Beacon Hill Institute (2007), “**Metro Area and State Competitiveness Report 2007**”,
www.beaconhill.org, USA
- Beacon Hill Institute (2008), “**Eighth Annual Metro Area and State Competitiveness Report**”, *www.beaconhill.org, USA*
- Beacon Hill Institute (2009), “**Ninth Annual State Competitiveness Report 2009**”,
www.beaconhill.org, USA
- Beacon Hill Institute (2010), “**Tenth Annual State Competitiveness Report 2010**”,
www.beaconhill.org, USA
- BEGG, Iain (1999), “Cities and Competitiveness”, **Urban Studies**, Vol. 36, Nos 5- 6,
795- 809, 1999
- BIRDAL, İlker ve Nilgün AYDEMİR (1992), “*Yönetim Teorileri*” Sistem Yayıncılık,
İstanbul
- BRAMEZZA, Ilaria (1996), “*The Competitiveness of the European City and the Role of Urban Management in Improving the City's Performance*”. Amsterdam: Thesis Publishers
- BRONISZ, U., W. HEIJMAN VE A. MISZCZUK (2008), “Regional competitiveness in Poland: Creating an index”, **Jahrbuch f'ur Regionalwissenschaft** 28: 133–143
- CHESIRE, P., Stefano M. (2002), “Competitiveness İn European Cities- What Can We Learn?” **Urban Governance, Economic Competitiveness And Social Cohesion: What Can Britain Learn From Europe Esrc Cities Programme**, Worcester College, Oxford April 7th – 9 Th
- COŞKUN, Recai, “*Küreselleşme Ve Uluslar Arasi İşletmecilik*” Sakarya
- COŞKUN, R., ve Diğerleri (2004), “*Rekabetçi Sakarya: Sakarya'nın Rekabet Gücü'nün Belirlenmesi Ve Geliştirilmesi Projesi*”, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.

- DALAY, İ., R.COŞKUN ve R. ALTUNIŞIK (2002), “Yönetime Stratejik Yaklaşmanın Anlamı Ve Gerekliliği” İçinde **Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları** Edt. Dalay Ve Diğerleri, Ss: 1-9, Beta Yayınları 2002, İstanbul
- DEAS, Iain, Benito GIORDANO (2001), “Conceptualising and Measuring Urban Competitiveness In Major English Cities: An Exploratory Approach”, **Environment And Planning A** 2001, volume 33, pages 1411-1429
- DEAS, Iain, Benito GIORDANO (2004), “Locating the Competitive City in England” içinde **Urban Competitiveness** Edt. Iain BEGG, Policy Press UK
- DEMİR, Ömer, ACAR Mustafa (2002), “*Sosyal Bilimler Sözlüğü*” Vadi Yayınları, 3. Basım Ankara 2002
- DİNÇER, B., M. ÖZASLAN ve T. KAVASOĞLU (2003), “*İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Yayın No: DPT:2671.Ankara, Mayıs,2003
- DİNÇER, Ömer (2003), “*Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası*”, 6. Bası, Beta Yayınları, İstanbul
- DOCHERTY, L., D. PHILIP D ve G. STUART (2003), “Exploring The Potential Benefits Of The City Collaboration” **Urban Change And Policy Research Group Discussion Paper** No: 8 June
- DÖVEN, Said (2008), “Kent Rekabetçiliği Küçük Ölçekli Kentler İçin Ne Anlama Gelmektedir? Bingöl Örneği” **II Bingöl Sempozyumu** Ss 122 -133
- DUDENSING, Rebekka Martin (2008), “*Benchmarking Regional Competitiveness: The Role Of A Region’s Economic Legacy In Determining Competitiveness*”, Doctor of Philosophy Dissertation in Applied Economics, Presented to the Graduate School of Clemson University USA
- EDAM (2009), “*Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*”
- EREN, Erol (2000), “*Stratejik Yönetim Ve İşletme Politikası*”, 5 Bası, Beta Yayınları, İstanbul

- EROĞLU, Abdullah (2008), “Faktör Analizi” içinde “**SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**” Edt. Şeref Kalaycı, 3. Baskı Asil Yayıncılık Ankara
- GARDINER, Ben (2003), “Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis”, **Regional Studies Association International Conference** Pisa, 12-15 April, 2003
- GARDINER, B., R. MARTIN ve T. PETER, (2004), "Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions," **44th Congress of European Regional Science Association** 25th to 29th August 2004 - Porto, Portugal
- GEYİK, M. ve Coşkun, Recai (2004), “Kentler Arası Rekabette Bilginin Yeri”, **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Osmangazi Üniversitesi Eskişehir.
- GIFFINGER, R., Iván TOSICS ve H. WIMMER (2003), “Competitive Urban Development And The Meaning Of Strategic Instruments”, **EURO-CITIES-Conference** 28 – 30 August, 2003
- GÖÇER, Kenan ve Hale ÇIRACI (2003), “Türkiye’de Kentlerin Sosyal Ve Ekonomik Göstergeleri Arasındaki İlişki” **İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım** Cilt:2, Sayı:1, ss. 3-14 Mart 2003
- GROSVELD, Harry (2002), “*The Leading Cities of the World and their Competitive Advantages*”. *The Perception of ‘Citymakers’*. 2002. Naarden, The Netherlands: World Cities Research.
- HATİPOĞLU, Zeyyat (1986), “*İşletmelerde Stratejik Yönetim*” Met/er Matbaası, İstanbul
- HINTERHUBER, Hans, (1993), “*Stratejik İşletme Yönetimi*” çev. Lale Uraz, Erler Matbaası, İstanbul

- HUAVARI, J., A. Kangasharju, ve A. Alanen (2001), “Constructing An Index For Regional Competitiveness”, *Pellervo Economic Research Institute Working Papers*, No:44, Helsinki.
- HUGGINS, Robert (2002), “*UK Competitiveness Index 2002*”, Robert Huggins Associates,
- HUGGINS, Robert ve Hiro Izushi (2008), “*UK Competitiveness Index 2008*” Robert Huggins Associates,
- HUGGINS, Robert ve Jonathan Day (2005), “*UK Competitiveness Index 2005*”, Robert Huggins Associates,
- HUGGINS, Robert ve Jonathan Day (2006), “*UK Competitiveness Index 2006*” Robert Huggins associates,
- HUGGINS, Robert ve Piers Thompson (2010), “*UK Competitiveness Index 2010*” Robert Huggins associates
- HUGGINS, Robert, (2003) “Debates and Surveys Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking”, **Regional Studies**, Vol. 37.1, pp. 89–96
- HUTCHINS, Mary ve Michael Parkinson (2005), “Competitive Scottish Cities? Placing Scotland’s Cities In The UK And European Context”, **Scottish Executive Social Research**
- JIANG, Yihong (2007), “*Analyzing Urban Competitiveness of Chinese Cities*” Doctor of Philosophy Dissertation in Geography and resource management, Presented to the Chinese University Of Hong Kong, Chinese
- KARA, Murat (2008), “*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı Ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara,
- KARAMAN, Aykut ve Tüzin BAYCAN LEVENT (2000), “Globalisation and Development Strategies for Istanbul”, **40th Congress of ERSa**, Barcelona
- KARLUK, Rıdvan (1996), “*Uluslararası Ekonomi*” geliştirilmiş 4. Bası Beta yayınları, İstanbul

- KATALIN, Barna (2007), "Measuring Regional Competitiveness", *Journal of Central European Agriculture* Volume 8 No. 3 343-356
- KAYGISIZ, Z., S. SARAÇLI, Ü. Kerim ve U. Dokuzlar (2005), "İllerin Gelişmişlik Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Path Analizi Ve Kümeleme Analizi İle İncelenmesi" **VII. Ulusal Ekonometri Ve İstatistik Sempozyumu**, 26 - 27 Mayıs 2005, İstanbul Üniversitesi
- KIRIM, Arman, "*Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim*" Sistem yayıncılık, 1998, İstanbul
- KITSON, M., R. Martin ve P. TYLER (2004), "Regional competitiveness: an elusive yet key concept", **Regional Studies** 38, 991-999.
- KLAUS, Philipp (2004), "Urban Settings In The Competition Among Cities", In: Theomai **Journal. Society, Nature and Development Studies**. No. 9
- KOVACS, P. ve LUKOVICS, M. (2006), "Classifying Hungarian Sub-regions By Their Competitiveness", **The 25th SCORUS Conference on Regional and Urban Statistics and Research: Globalization Impact on Regional and Urban Statistics**, 30th August - 1st September, Wroclaw University of Economics in Poland
- KRESL, P. K., (1995), "The Determinants of Urban Competitiveness: A Survey," in Peter Karl Kresl ve Gary Gappert (eds.), **North American Cities and the Global Economy**, Urban Affairs Annual Review series, Sage Publications, 1995.
- KRESL, P. K., ve B. SINGH (1999). "Competitiveness and the Urban Economy: Twenty four Large US Metropolitan Areas", **Urban Studies**, Vol. 36, No: 5-6, 1017- 1027
- KRESL, P. K., Balwant Singh (1995), "The Competitiveness of Cities: the United States", içinde **Cities and the New Global Economy**, Melbourne: The Organization for Economic Cooperation and Development and The Australian Government

- KRUGMAN, P. (1996a), "Urban Concentration: The Role Of Increasing Returns And Transport Costs", **International Regional Science Review**, 19, ss.: 5-48.
- KRUGMAN, P. (1996b), "Making Sense Of The Competitiveness Debate", **Oxford Review Of Economic Policy**, 12, Pp. 483-499.
- KUHN, S Thomas (2003), "*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*" Çev. Nilifer Kuyaş:, Alan Yayınları İstanbul
- KURTULUŞ, Kemal (2006), "*Pazarlama Araştırmaları*", Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 8. Basım, Literatür Yayınevi, İstanbul, 2006.
- LENGYEL, I., Lukovics, M (2006), "An Attempt for the Measurement of Regional Competitiveness in Hungary", **Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean, 46Congress of the European Regional Science Association**, Volos, Greece, 29 o.
- LENGYEL, I (2004), "The Pyramid Model: Enhancing Regional Competitiveness in Hungary", **Acta Oeconomica**, 3, 323-342.
- LEVER, W. F., Turok I.(1999), "Competitive Cities: Introduction To The Review", **Urban Studies**, 36/1999, Sayı 5-6, Ss.791-793
- LEVER, W. F. (1999), "Competitive Cities in Europe", **Urban Studies**, Vol. 36, Nos 5-6, 1029-1044, 1999
- LI, Yongqiang (2005), "How to Improve Urban Competitiveness" **Chinese Business Review**, Feb.2005, Volume 4, No.2 (Serial No.20)
- LUKOVICS, M (2006), "A Possible Method of Measuring the Competitiveness of Hungarian Counties", **Gazdálkodás (Special Edition)**, 17, 54-62.
- LUKOVICS, M (2007a), "Measuring Territorial Competitiveness: Evidence from Hungarian Local Administrative Units (LAU1)", "**Local Governance and Sustainable Development**" **47Congress of the European Regional Science Association**, Paris, France, 24 October

- LUKOVICS, M (2007b), "Statistical Analysis on the Competitiveness of the Hungarian Sub-regions", **2nd Central European Conference in Regional Science**, Nový Smokovec - High Tatras, Slovak Republic, 628-647. o.
- LUKOVICS, M (2008), "Measuring Regional Disparities: Evidence from Hungarian Sub-regions", "**Culture, Cohesion and Competitiveness: Regional Perspectives**" **48 Congress of the European Regional Science Association**, Liverpool, UK,
- MARKEY, S., G. HALSETH ve D. MANSON (2006), "The Struggle to Compete: From Comparative To Competitive Advantage In Northern British Columbia" **International Planning Studies**, Volume 11, ssue 1, 2006, pages 19-39
- MARTIN, Ron ve James SIMMIE (2008), "The Theoretical Bases Of Urban Competitiveness: Does Proximity Matter?" **Revue d'Économie Régionale & Urbaine** 2008/3 (Octobre) pp: 334-351
- MARTIN, R. L. (2005), "Thinking About Regional Competitiveness: Critical Issues", **Backgroud Paper Commissioned by the East Midlands Development Agency**, October 2005
- MARTIN, R. L. (2004) "A Study on the Factors of Regional Competitiveness", **A Draft Final Report For The European Commission Directorate-General Regional Policy**, European Commission
- MAYERHOFER, Peter (2005), "Structural Preconditions of City Competitiveness Some Empirical Results for European Cities" Working Papers, **WIFO Working Papers**, No. 260 September 2005
- METAXAS, Theodoros ve Kallioras DIMITRIS (2003), "Medium Sized Cities Economic Development and Regional Competitiveness: The case of Larissa-Volos Dipole in Thessaly Region on Greece", **9. Regional Studies Association International Conference**, Pisa Conference Center.
- NAKİP, Mahir (2003), "*Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve (SPSS. Destekli) Uygulamalar*", Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara

- NUÑEZ, Fernanda Ruiz (2010), “*Benchmarking the Competitiveness of Brazilian Cities*”, Editor Ming Zhang *Competitiveness and Growth in Brazilian Cities* inn *Local Policies and Actions for Innovation* p: 93-106 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank USA
- ÖZDEMİR, Ali İhsan ve Aytekin ALTIPARMAK (2005), “Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Ocak - Haziran 2005, ss. 97-110.
- ÖZGÜVEN, Ali (1991) “*İktisat Bilimine Giriş*” Geliştirilmiş 9. Bası Filiz Kitabevi, İstanbul
- ÖZTÜRK, Nazım (2003), “Diş Ticaret Kuramında Yeni Yaklaşımlar” **Öneri Dergisi** C.5, S. 19 , ss 109-126
- POPPER, Karl (2003), “*Bilimsel Araştırmanın Mantığı*” çev. İlknur AKA, İbrahim TURAN Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım İstanbul 2003
- PORTER, Michael (2000), “*Rekabet Stratejisi*” çev. Gülen Ulubilgen, Sistem yayıncılık, İstanbul
- PORTER, Michael (1997), “*Yarının Avantajlarını Yaratmak*” içinde Geleceği Yeniden Düşünmek Edt. Rowan Gibson, ss. 44-56. Sabah Kitapları, İstanbul
- PORTER, M.E. (1995), “The Competitive Advantage Of Inner City”, İçinde M.E. Porter (Eds) **On Competition**, Boston, MA: Harvard Business Press, 377-408.
- PRAHALD, C.K. (1997), “Büyüme Stratejileri” içinde **Geleceği Yeniden Düşünmek** Edt. Rowan Gibson, ss. 56-68. Sabah Kitapları İstanbul
- RAMKISSOON, Ronald (2002), “Explaining Differences in Economic Performance in Caribbean Economies”, **International Conference on “Iceland and the World Economy: Small Island Economies in the Era of Globalization**, Center for International Development, Harvard University, Cambridge, MA.
- ROBERTS, M, ve M. ZHANG. (2009), “*What Makes Cities Competitive? A Selective Review of Theories and International Experiences*”, pp: 21-55, içinde Zhang,

- Ming (ed.). 2009. *Competitiveness and Growth of Brazilian Cities: Local Policies and Actions for Innovation*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank USA
- SARVAN F., ve diğ erleri (2003), “On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi” **Akdeniz I.I.B.F. Dergisi** (6), 73-122
- SERRANO, Francisco Antonio (2003), “*City Competitiveness and Attractiveness: A New Approach To Evaluate Economic Development In Mexican Cities*”, PhD thesis, University of Glasgow, Law, Business and Social Sciences, Department of Urban Studies
- SEYİDOĞLU, Halil (1999), “*Uluslararası İktisat*”, Geliştirilmiş 13. Bası, İstanbul
- SIMMIE, J., J. CARPENTER, A. CHADWICK, R. MARTIN ve P. WOOD (2006), “*State of the English Cities: the Competitive Economic Performance of English Cities*”, Department for Communities and Local Government: London
- SINKIENĖ, Jolita. (2009), “City Competitiveness: Concept, Factors, Model” State and Administration in a Changing World: **17th NISPAcee Annual Conference**, May 14-16, 2009, Budva, Montenegro. New York:, 2009. p. [1-12].
- SOTARAUTA, M. ve Linnamaa, R. (1998), “Urban Competitiveness and Management of Urban Policy Networks: Some Reflections from Tampere and Oulu”, **Cities at the Millenium Conference**, London.
- ŞENLİER, N., ve Eryılmaz, S.S. (2004), “Kentlerarası Rekabette İstanbul’un Yeri”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt II,
- TUROK, Ivan (2004), “Cities, Regions and Competitiveness”, *Regional Studies*, Vol. 38.9, pp. 1069–1083, December 2004
- TUROK, Ivan (2005), ‘Cities, Competition and Competitiveness: Identifying New Connections’, In Buck, I., Gordon, I. Harding, A. ve Turok, I (2005) (eds.) **Changing Cities: Rethinking Urban Competitiveness, Cohesion and Governance**. London: Palgrave

UÇAR, Nezihe (2008), “Kümeleme Analizi” içinde “**SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**” Edt. Şeref Kalaycı 3. Baskı Asil Yayıncılık Ankara

URAK (2009), “*İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008*”

URAK (2010), “*İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2008-2009*”

URAK (2011), “*İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010*”

UYAN, Birgül (2009), “*Bölgesel Gelişme Dinamikleri: Gaziantep İlinde Yerel Ekonomik Gelişmeyi Etkileyen Faktörler*” Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi Adana

ÜLGEN, Hayri ve Kadri Mirze (2004), “*İşletmelerde Stratejik Yönetim*” Literatür Yayınları, İstanbul

ÜNSAL, Aydın ve Ebru Özgür (2004), “Bölgesel Gelişimde Faktör Analizi Yaklaşımı”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi** 1/2004 1-15

WEBSTER, Douglas ve Larissa MULLER (2000), “Urban Competitiveness Assessment In Developing Country Urban Regions:” The Road Forward”, **Urban Group, INFUD The World Bank**, Washington D.C. July 17, 2000

WESTWOOD, A. ve Nathan, M., (2002), “Manchester: Ideapolis? Developing a Knowledge Capital”, **Work Foundation**, Peter Runge House, 3 Carlton House Terrace, London.

www.turkpatent.gov.tr 10.06.2010

YÜKSELEN, Cemal (2006), “*Pazarlama Araştırmaları*” 3. Baskı Detay Yayıncılık Ankara

EKLER

EK 1: ŞEHİR REKABETÇİLİĞİNİN DİNAMİKLERİ ARAŞTIRMASI

Anket Formu, Türkiye'deki şehirlerin rekabetçiliklerini etkileyen dinamiklerin tespitine yönelik bir çalışmada kullanılacaktır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler bilimsel amaçla kullanılacak olup, bilimsel etik kurallarına uygun olarak gizlilik içinde değerlendirilecektir. Sorulara vereceğiniz samimi ve doğru cevaplar araştırmanın güvenilirliğini artıracaktır. Katkılarınız ve ayırdığınız zaman için şimdiden teşekkür ederim.

Musa Said DÖVEN
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi
E-Posta: saiddoven@yahoo.com

Not. Lütfen sadece işletmenizi ve/veya sektörünüzü düşünerek cevap vermeyiniz. Faaliyette bulunduğunuz İlin geneli hakkında cevap veriniz.

Hiç	Çok Az	Az	Orta	Çok	Çok Fazla
0	1	2	3	4	5

FAALİYETTE BULUNDUĞUNUZ ŞEHİR

İFADELER	0	1	2	3	4	5
1. Şehrinizin bulunduğu coğrafi konumun pazara, hammaddeye, işgücüne yakınlık, ulaşım imkânları vb konularda sahip olduğu stratejik önemi ne düzeydedir?						
2. Şehrinizin sahip olduğu lojistik imkânları (lojistik şirketleri, lojistik maliyetleri, lojistik süreleri vb.) ne düzeydedir?						
3. Şehrinizdeki kamu birimlerinin kurumsal ve yönetsel kapasiteleri ne düzeydedir?						
4. Şehrinizdeki işletmelerin ürünlerine piyasalardaki talebin düzeyi yeterli midir?						
5. Şehrinizde, diğer şehirlere göre ön plana çıkmış ve işletmelerin yoğunlaştığı sektör/sektörler var mıdır?						
6. Şehrinizdeki öne çıkan sektörler ile ilişkili olan diğer sektörler yeterli midir?						
7. Şehrinizdeki işletmelerin işletme sermayeleri ve mali yapıları yeterli midir?						
8. Şehrinizdeki işletmelerin finansa ulaşım imkânları (Bankalar, Kredi Kuruluşları) yeterli midir?						
9. Şehrinizdeki devlet destekleri (teşvikler, muafiyetler, hibeler, vergi indirimleri vb) ne düzeydedir?						
10. Şehrinizde nitelikli beyaz yakalı çalışan (yönetici ve mühendis) bulma olanağımız ne düzeydedir?						
11. Şehrinizde nitelikli ara elaman bulma olanağımız ne düzeydedir?						
12. Şehrinizde Girişimcilik kültürü ne düzeydedir?						
13. Şehrinizde Ortaklık kültürü ne düzeydedir?						
14. Şehrinizdeki işletmelerin birlikte hareket edebilme kabiliyeti ve işbirliği kültürü (pazarlama, ihracat, lojistik gibi fonksiyonları ortak yapabilme, ortak laboratuvar işletebilme, fuarlara ortak gitme vb) ne düzeydedir?						
15. Şehrinizde her hangi bir sektörde ve/veya meslek alanında sahip olunan, geleneksel olarak kazanılmış bir tecrübe var mıdır?						
16. Şehrinizde Hammadde, ara mamul, bakım/onarım hizmeti temini vb konularda faaliyet gösteren tedarikçiler yeterli midir?						
17. Şehrinizin sahip olduğu Sosyo-kültürel imkânlar yeterli midir?						
18. Şehrinizde yeni ürün, yeni teknoloji, patent vb yenilik faaliyetleri ne düzeydedir?						
19. Devletin şehrinizin gelişimine yönelik katkıları yeterli midir?						
20. Şehrinizdeki işletmelerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki işlerinde sağlanan kolaylık ne düzeydedir?						
21. Teknik ve yönetsel olarak destek alabileceğiniz danışmanlık şirketleri, araştırma enstitüleri, üniversite vb kuruluşların etkinliği ne düzeydedir?						
22. Şehrinizde istihdam olanakları ve iş imkanları ne düzeydedir?						
23. Şehrinizdeki işletmelerin ihracat kabiliyeti ne düzeydedir?						
24. Şehrinizdeki işletmelerin genel olarak kurumsal ve yönetsel kapasiteleri ne düzeydedir?						
25. Şehrinizdeki sektörlerin gelişimine katkı sağlayabilecek Sivil Toplum Kuruluşlarını etkinliği ne düzeydedir?						
26. Şehrinizin daha rekabetçi olabilmesi için Kamu, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılan çalışmalar ne düzeydedir?						
27. İş alanlarının (Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknopark vb) fiziki ve teknik alt yapıları ne düzeydedir?						
28. Yapmış olduğunuz yatırımı yeniden yapabilseniz, (bu şehrin memleketiniz olması faktörünü göz ardı ettiğinizde) yatırımınızı yeniden bu şehre yapmayı düşünür müsünüz?						

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Amasya’da doğdu. 1996 yılında Amasya Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl kazandığı Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden 2000 yılında mezun oldu. 2002 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yönetim Organizasyon Anabilim dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2000 Yılında başladığı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Organizasyon Bilim dalındaki Yüksek Lisans Eğitimini 2003 yılında bitirdi. 2004 yılında yine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Organizasyon Bilim dalında doktora eğitimine başladı. 2009 yılında eğitime ara vererek vatani görevini yaptı. Halen Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yönetim Organizasyon Anabilim dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve devam etmektedir.

Evli ve bir oğlu olup, İngilizce bilmektedir.